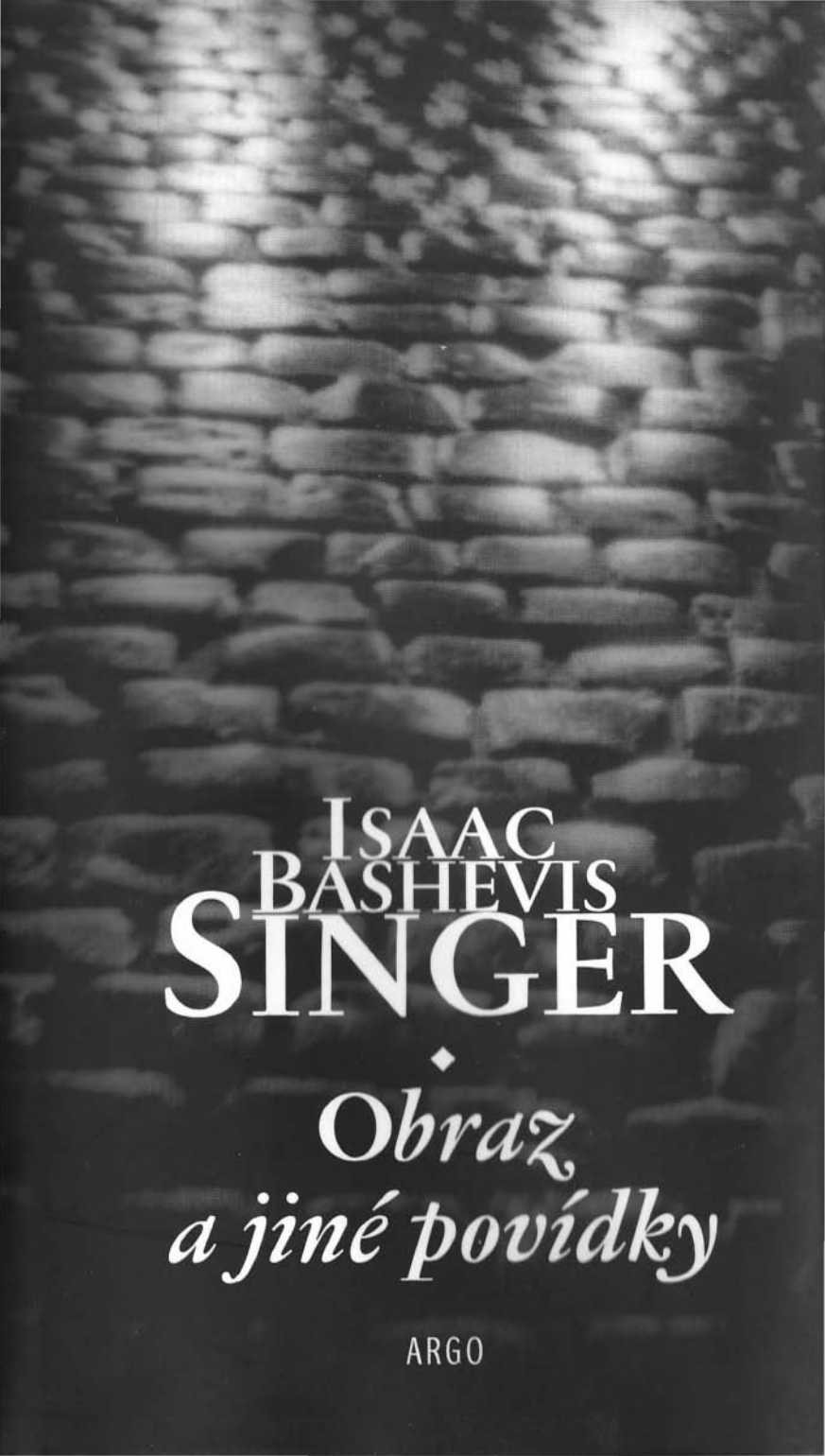

ISAAC
BASHEVIS
SINGER

♦
*Obraz
a jiné povídky*

ARGO

הקדשות
אשר
אשר

ISAAC
BASHEVIS
SINGER

*Obraz
a jiné povídky*

ARGO
2005

Přeložili Lenka Urbanová a Antonín Přidal

Argo, 2005

Image and Other Stories by Isaac Bashevis Singer

Copyright © 1965, 1969, 1973, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985 by

Isaac Bashevis Singer

Published by arrangement with Farrar, Straus and Giroux, LLC, New York.

Translation © Lenka Urbanová, 2005, Antonín Přidal, 2005

Cover photo © Karel Cudlín, 2005

ISBN 80-7203-655-6

Za celou svou spisovatelskou éru jsem si mnohokrát vyslechl pochybovačné řeči na adresu témat mých prací i jazyka, v němž píšu. Často je mi dáváno na srozuměnou, že židovství i jazyk jidiš vymírá, že povídky vyšly z módy a co nevidět z literárního trhu zmizí. Někteří kritikové došli k závěru, že vyprávění příběhů, které mají začátek, prostředek a konec – podle Aristotelových zásad –, je zastaralá a primitivní literární forma. Podobné odsudky zaznívají i na adresu lidových prvků v současné literatuře. Žiji v civilizaci, která opovrhuje starým a velebí vše mladé. Nikdy jsem však takovému sýčkování nepodléhal. Jako příslušník starého kmene vím, že literatuře nejvíc svědčí starodávná víra, nekonečné naděje a iluze. Spisovatel by nikdy neměl odhodit svou mateřštinu s jejím výrazovým bohatstvím. Literatura se má zabývat minulostí, a ne plánovat budoucnost. Má popisovat děje, nikoli analyzovat ideje; jejím námětem je jednotlivec, ne lidské masy. Má zůstat uměním a nehrát si na vědu. A kromě toho v jejím jádru stojí víra v Boha a Boží Prozřetelnost. Literatura nám sděluje, že příčinnost dějů je jen maskou na tváři osudu. Člověk je bez ustání sledován mocnostmi, které jako by znaly jeho tužby i složitosti. Má sice svobodnou vůli, ale zároveň je veden čísi tajemnou rukou. Literatura vypráví o lásce a osudu, popisuje šílenou smršť lidských vášní i zápas, který s nimi člověk svádí.

Mám radost, že je dnes žánr povídky přece jen životaschopný. Pro spisovatele-prozaika představuje povídka stále nejvyšší výzvu, a daří-li se mu skloubit fantazii se stručností, může na poli povídky dosáhnout opravdových literárních kvalit. A pokud jde o náš jazyk – jidiš –, zatím se v tavicím kotli asimilace nerozplynul – což podle mě zna-

mená, že totéž platí pro další národnostní menšiny a jejich jazyky a kulturu.

Mnohé z povídek tohoto souboru vyšly v časopise *The New Yorker* pod redakcí Charlese McGratha. Všechny pak redigoval Robert Giroux, k němuž mě už pětadvacet let, co vydávám u nakladatelství Farrar, Straus a Giroux, váže přátelství a obdiv. Jim dvěma patří můj dík. Děkuji rovněž svým překladatelům, kteří se mnou pracovali v těsném sepětí, usilovně mé povídky cizelovali a snažili se jim ve-
tknout výstižnost, o kterou mi šlo. Překlad z jidiš do angličtiny je pro mě obzvlášť důležitý, protože anglická verze je výchozím textem pro překlady do dalších jazyků. A je to svým způsobem dobře, neboť při překladu do angličtiny provádím v textu mnohé úpravy. Vždycky si přitom vzpomenu na rčení kabalistů, že posláním člověka je napravit chyby, kterých se dopustil jak v tomto světě, tak v minulých vtěleních.

I. B. S.

Rada

Za ta léta, co jsem pracoval jako poradce v newyorských jidiš novinách, jsem si vyslechl nejeden bizarní příběh. Zpravidla za mnou nechodili o radu spisovatelé, nýbrž čtenáři. Ale jednou mě vyhledal básník, jinak povoláním účetní, kterého jsem často potkával na schůzích jidiš Svazu spisovatelů či v literární kavárně na Východní Broadwayi. Jmenoval se Morris Pintchover. Byl to sporý mužík se žlutými chomáčky vlasů kolem lysiny. Měl propadlé líce, špičatou bradu, krátký nos a jantarové oči. Morris Pintchover se oblékal po vzoru starých evropských umělců. Nosil klobouk s širokou krempou, vázanku na půl žerdi a ani v létě neodkládal psí dečky. Pelerína byla už léta z módy, ale Morris Pintchover se bez ní neukázal na žádném literárním setkání. Ke konci století si ji přivezl z Varšavy. Nyní vešel ke mně do kanceláře a zašveholil: „Překvapení, což? Ale jsem i váš čtenář, a tak mám právo žádat od vás radu stejně jako druzí. Je to tak?“

„Posadte se. V čem já vám můžu, prosím vás, radit? Cožpak vy něco nevíte?“

„Nikdy neuškodí si o věcech trochu promluvit. Na čem jiném se nakonec zakládá psychoanalýza? Proč se katolíci hrnou ke zpovědi? A co je literatura? Řada velkých spisovatelů nazvala své dílo zpovědí: Rousseau, Tolstoj, Gorkij. Hrozně mě nadchlo, jak se Strindberg zpovídá v Bláznově

obhajobě. V každé zpovědi je vlastně prvek bláznovství. Asi už se k vám doneslo, co mě potkalo.“

Tady se Morris Pintchover smutně usmál a poodhalil řádku zažloutlých zubů. O jeho trampotách jsem věděl, protože se o nich šuškal v Café Royal. Opustila ho manželka Tamara, básnířka, která nikdy nenašla nakladatele. Nastěhovala se ke komunistovi Marku Lenchnerovi, známému spisovateli, jehož žena se kvůli jeho neustálým nevěrám třikrát pokusila o sebevraždu. Mark Lenchner byl věčně bez groše a byl to nechvalně proslulý cynik. Tamara byla malá kulička s bujným poprsím. Na hlavě měla kudrny obarvené do mrkovova. Na horním rtu jí hustě rašil knírek. Vyprávěla rádoby vtipné historky, kterým se nikdo jiný než ona sama

vin a časopisů a za jejich zády je častovala těmi nejhoršími nadávkami. Co na ní Mark Lenchner vidí, tomu nikdo nerozuměl. V literární kavárně padl názor, že mu jde o těch několik tisíc dolarů, co si našetřila z pokoutního prodeje básnických sbírek vydaných na vlastní náklady, které nabízela v Café Royal a po hotelích v Catskillských horách. Děti neměla. Morrisovi jsem řekl: „Ano, něco se mi o tom doneslo.“

„Takže asi víte, že Tamara se už s Lenchnerem netají a žijou spolu na očích celému světu,“ řekl Morris.

„To jsem taky slyšel,“ potvrdil jsem.

„Už to došlo tak daleko, že o mně tisknou vtipy v novinách.“

„Tupci. Já humoristické rubriky nečtu.“

„Milý příteli, moc dobře vím, jak se na mě lidi koukají – jako na šlemila a paroháče. Určitě stejně jako já víte, že když se někomu děje křivda, lidi si smlsnou spíš na oběti než na pachateli. Není to poprvé, co mě Tamara vyměnila za nějakého vykuka. Vždycky jsem jen tiše trpěl, ne snad proto, že bych chtěl nastavit druhou tvář, ale proto, že mám ke své smůle Tamaru rád. Láska je nemoc – patologická záležitost, kterou nedovedu vysvětlit. Když má člověk nádor, musí to s ním vydržet – dokonce ho ještě vyživuje. Co ode mě Tamara odešla, nemůžu jíst ani spát. V práci dělám hrubé chyby

a bojím se, že ztratím poslední zbytky klientů. Co se to celé vleče, nenapsal jsem ani řádku. To, s čím se vám tady chystám svěřit, se vám možná bude přičít, ale doufám, že máte pro lidskou slabost víc pochopení než ti kibicové z Café Royal. Potom co mi ta proradná ženská utekla, rozhořela se ve mně láska k ní jak oheň a bojím se, aby mě úplně nestrávil. Trošku se zajímám o okultismus. Jsou známé případy, že se někdo sám od sebe vzňal a uhořel. Racionalisti se tomu samozřejmě chechtají, ale jen proto, že jim to nezapadá do škatulek. Jenomže když může citové hnutí vehnat krev do tváří, přivodit zácpu, průjem, ekzém nebo vysoký tlak, proč by nemohlo zažehnout oheň? No je to tak, ne?“

„Jsem hotov souhlasit se vším,“ přitakal jsem, „jenom mi pořád není jasné, co pro vás můžu udělat.“

„Příteli, nepřišel jsem si k vám stěžovat – přišel jsem se poradit,“ řekl Morris Pintchover. „Až uslyšíte, na co se chci zeptat, budete si myslet, že jsem se dočista zbláznil. Ale i šílenství je lidské. Vše se má takto: ten padouch Lenchner má se svou ženou Nešou – ta je zase úplná svěťice – byt, v němž celou dobu neplatili nájem, možná snad jen první měsíc po nastěhování. Neptejte se mě, jak se to Lenchnerovi povedlo. Domáci byl jidišista a ještě k tomu stoupenec levice. Takže asi hrál úlohu filantropa a mecenáše. Byt to byl odjakživa mizerný. Měl děravý strop, a když pršelo, musela Neša na podlahu stavět kýbly a hrnce. Ale co by se Lenchner vzrušoval? Býval málokdy doma – věčně se tahal s tou nebo onou fuchtlí. Nic se neměnilo, dokud byl domáci naživu. Když ale umřel, dědicové se s Lenchnerem začali soudit jako s neplatičem. Teď ho chtějí dát s celým jeho směšným majetkem úředně vystěhovat. A on, i když je to lotr, nechce, aby Neša skončila někde ve stoce. Kromě toho má v bytě svoje knihy a rukopisy. Před pár dny mi telefonovala Tamara. Byl jsem v šoku. Co mi utekla, ještě se ani jednou nezvala. Ale abych byl stručný. Ten padouch Lenchner jí nakukal, že by se mohli všichni tři – on, Neša i Tamara – nastěhovat ke mně. Že mám velký byt a mohli bychom tam žít všichni pohromadě. A že se chce se mnou

udobřit. Prý by se taky rád konečně usadil a psal memoáry nebo co. Prosím vás, nedívejte se na mě tak jízlivě. Vím sám dobře, že se Lenchnerovi nedá věřit. Nejdřív si přivlastnil mou ženu a teď si brousí zuby i na můj byt s nízkým nájemným – to je kšeft jedna báseň. Ale na druhou stranu – co bych tím ztratil? Nemůžu bez Tamary žít, tak ať aspoň žijeme pod jednou střechou. Když člověk stojí pod šibenicí se smyčkou kolem krku a kat mu zničehonic oznámí, že poprava se odkládá, taky se na nic neptá a neklade si podmínky. Neša je slušná ženská, tichá myška. Ta udělá, co jí ten lump řekne. Co si o tom myslíte?“

Jedno Morrisovo oko jako by plakalo, druhé se smálo. Zeptal jsem se: „Proč chcete slyšet můj názor? Stejně se podle něj nezachováte.“

„Snad. Ale tak jako tak bych si ho rád poslechl.“

„Podle mého názoru je láska tohoto druhu to nejhorší možné otroctví. Ovšem člověk má svobodnou vůli.“

„Hm. To jsem si myslel, že řeknete něco takového. Ale třeba měl Spinoza pravdu, že všechno je předurčeno. Třeba to rozhodnutí, že se ke mně všichni tři nastěhují, padlo už před miliardami let. A nic na tom nemění fakt, že jiným lidem to může připadat naprosto zvrhlé a postavené na hlavu. Možná je svobodná vůle přesně to, zač ji považoval Spinoza – pouhá iluze.“

„Jestli je svobodná vůle jenom iluze a všechno je předurčeno, proč tedy psal svou *Etiku*?“ nadhodil jsem. „Jaký smysl mělo kázat *amor dei intellectualis*, politickou svobodu a všechno ostatní, když jsme jen mechanické loutky? Spinoza má v sobě tolik protikladů, jako je jader v granátovém jablku.“

„A co Kant?“ opáčil Pintchover. „Nebo Hegel? A ostatní filozofové? Máte pravdu. Neměl jsem za vámi chodit, když se podle vaší rady stejně nezachovám. Jenže člověk v mém duševním stavu se neřídí logikou. Určitě víte, jak šírává dokáže být touha. Je docela dobře možné, že peklo spočívá v toužení. Zatracenci neleží na ložích z hřebů, ale vysedávají v pohodlných křesílkách a mučí se touhou.“

„A po kom touží?“ zajímal jsem se.

„Po těch, které nechali na zemi – po svých Tamarách nebo po svých Lenchnerech. Mějte se dobře a nezlobte se na mě.“ Morris Pintchover vytasil měkkou vlhkou dlaň. Usmál se, mrkl a rozloučil se: „Díky za radu. Adié.“

Uběhl asi tak rok a doneslo se mi, že Lenchner dostal pozvání do Sovětského svazu a že tam odcestoval, sám bez Neši. To ještě Stalin žil, ale nyní v různých rozhovorech rozhlašoval, že socialismus a kapitalismus mohou existovat vedle sebe. Bylo všeobecně známo, že zlikvidoval většinu jidiš spisovatelů v Rusku, ačkoli komunistický jidiš plátek v New Yorku své čtenáře ubezpečoval, že veškerá nařčení tohoto druhu pocházejí od nepřátel lidu a loka-jů fašismu. Komunisté židovského původu dosud konali sbírku na neexistující autonomní židovskou oblast zvanou Birobidžán. Doslechl jsem se, že moskevští spisovatelé uchystali Lenchnerovi velkolepé uvítání a z Moskvy že se pak přesunul do Birobidžánu. To bylo zhruba v době, kdy v Sovětském svazu obvinili židovské lékaře z otrávení několika ruských vůdců. Odstěhoval jsem se z New Yorku a na Morrisa Pintchovera málem zapomněl. Pobýval jsem v Izraeli, ve Francii, ve Švýcarsku. V Tel Avivu či v Paříži se mi někdo zmínil, že snad Pintchover zemřel, nebo to byl kdosi podobného jména. Když jsem se po letech do New Yorku vrátil, už jsem do redakce novin na Východní Broadwayi nechodil osobně, nýbrž jsem posílal rukopisy poštou. Setkání jidišistů jsem se přestal účastnit a nenavštěvoval ani jejich přednášky. Pak mi jednoho dne zavolala sekretářka z redakce. Sazeč ztratil list z mého článku a měl jsem na Východní Broadway chybějící část přinést. Z předměstí jsem musel jet třemi autobusy. Třetí jel po trase Union Square – Východní Broadway.

Projížděl jsem čtvrtí, kde se úplně vyměnilo obyvatelstvo – židovské přistěhovalce nahradili Portorikánci a černoši. Staré budovy se strhávaly. Stavěly se nové. Tu a tam bylo ještě vidět zeď některého z bývalých bytů se zašlou tapetou

či oprýskanou malbou. Na jedné z nich visel obraz Mosese Montefiore. Buldozer bořil zdi jako pápěrky. Jeřáby zvedaly trámy určené do nových domů. Na jedné z ruin seděly v mlčenlivé rozmluvě čtyři kočky. Zmocnil se mě pocit, že pod tou spouští jsou pohřbeni démoni – skřeti a raraši, co se propašovali do Ameriky za velké přistěhovalecké vlny a uhynuli na newyorský rámus a nedostatek židovství.

Když jsem v sazárně opravil rukopis, rozhodl jsem se, že nepojedu autobusem, ale dojdu pěšky na Union Square a odtamtud se pak svezu domů podzemkou. Kráčel jsem po Druhé Avenue. Literární kavárna dosud existovala, ale Café Royal, kde se léta setkávali spisovatelé a herci, bylo zrušeno a na jeho místě otevřeli čistírnu. Zastavil jsem se u výkladní skříně, v níž leželo pár dávno zapomenutých jidiš knížek s vyrudlou obálkou a gramofonové desky se starými písničkami jidiš divadla. Šel jsem dál. A kdo to nekráčí proti mně? Morris Pintchover – shrbený scvrklý mužíček v ošuntělých šatech. Těch pár vlásků, co mu ještě zůstalo na hlavě, úplně zbělelo. V obočí zbyly jen pozůstatky žlutí. Šoural nohy po zemi a opíral se o hůlku. Za války v Evropě nebo posléze v Americe mi zemřelo tolik kolegů, že jsem pomalu ztrácel přehled o tom, kdo ještě žije a kdo je mrtev. Natáhl ke mně kostnatou ruku a pravil: „Doufám, že mě poznáváte.“

„Poznávám.“

„Neviděli jsme se léta. Bydlíme sice v jednom městě, ale úplně jsme se jeden druhému ztratili. Po pravdě řečeno – New York není město, ale celá země. Přesto jsem s vámi zůstal ve styku – myslím duchovně. Čtu vás. Co je koneckonců spisovatel? Je obsažen v knihách, které napsal. Vydal jsem dvě básnické sbírky – pochopitelně vlastním nákladem. Pochybuji, že jste je vůbec zaznamenal.“

„Když mi je pošlete, přečtu si je. Dneska už málem ani nezavadíte o jidiš knihkupectví.“

„Ano, dolehly na nás zlé časy, ale pud tvořit nás neopustí, dokud budeme dýchat. Ty knížky bych vám poslal, ale neznal jsem adresu. Když něco pošlu k vám do novin, ztratí

se to. Ještě pořád se najdou lidi, co rádi stopí jidiš knížku. Což je samo o sobě zázrak.“

„Máte pravdu,“ přitakal jsem.

„Asi už si mě nepamatujete – mé jméno je Morris Pintchover.“

„Jakpak bych si vás nepamatoval? Často jsem si na vás za ta léta vzpomněl,“ vyvedl jsem ho z omylu.

„Opravdu? To mě těší.“

Chtěl jsem se ho zeptat na jeho manželku, ale její jméno mi vypadlo z hlavy. A kromě toho – až příliš často jsem slyšel jednu a tutéž odpověď – „Už nežije“. Jako by mi Morris Pintchover četl myšlenky, řekl: „Tamara už mezi námi není. Umřela před dvěma lety. Dostala rakovinu a odešla mi. Ve staré vlasti jsme znali nemoc, které se říkalo rychlé souchotiny. Dalo by se říct, že Tamara měla rychlou rakovinu. Jeden den onemocněla a za pár týdnů bylo po všem. Odešla z toho našeho slzavého údolí jako světice. Možná to ani žádná rakovina nebyla. Když doktoři neumí stanovit diagnózu, je to vždycky rakovina. Bůh na svět sesílá tolik nemocí, že je medicína ani všechny nepojmenuje. Zrovna včera jsem četl, že v jednom centimetru krychlovém tkáňně mohou žít milióny virů. A přece se každý z nich skládá z mnoha molekul. Mikrokosmos je ještě fantastičtější než makrokosmos. A mezi všechny tyhle zázraky vstoupí Anděl smrti a všechno zmaří. Můžu se ptát, kam máte namířeno?“

„Na Union Square,“ odpověděl jsem.

„Jdete pěšky?“

„Ano, pěšky.“

„Smím se k vám připojit?“

„Bude mi potěšením.“

Vy kročili jsme a Morris se každých pár kroků zastavoval. Chtěl jsem se ho zeptat na Lenchnerovu manželku, ale věděl jsem, že dříve nebo později se o ní sám zmíní. Mluvil ke mně i sám k sobě: „Zmizel celý jeden svět, vidíte? Když jsem byl malý, jidišismus byl v plenkách. Tenkrát ještě žili naši klasikové – Mendele, Šolom Alejchem, Perec. Velice

dobře si pamatuju na czernowitzkou konferenci – to bylo optimismu! Jako by se probouzelo nové jaro. Když jsem přijel do Ameriky, nebylo v New Yorku jedno jidiš divadlo, ale rovnou dvacet! V celé téhle čtvrti to myšlenkami a ideály vřelo jak v čajníku. Teď se všechno změnilo, všechno je jiné – lidi, domy, obchody, móda. Před nějakou dobou jsem v noci ležel a nespál a napadlo mě: Jestli je Bůh a trvá od věků, pak co všechno za tu dobu zažil? Jak by to vypadalo, kdyby chtěl napsat vzpomínky? V kterém bodě by začal? Vrátil by se do doby před miliardou let? Před deseti miliardami? Před stovkou miliard? Takové myšlenky nahánějí hrůzu – zvláště v noci, když člověk nemůže usnout. A kdo by ho vůbec vydal? Musel by si to vydat sám – jako já.“

Morris Pintchover vycenil dvě řádky nových falešných zubů. Pak řekl: „Nechcete to vzít po Avenue B? Tam bydlím.“

„Žijete sám?“

„Ne, s Nešou, vdovou po Lenchnerovi.“

„Aha.“

„Muselo se vám donést, že Lenchner odjel tenkrát do Ruska bez ní. Slíbil jí, že ji do Stalinova ráje přestěhuje, ale co pro Lenchnera znamenal takový slib? Dostala od něj jedinou pohlednici – z žádného Birobidžanu, ale z Moskvy. To slavné pozvání byla jen léčka, do které ho vlákali, aby se ho mohli zbavit. Co proti němu měli, to je mi záhadou. Sloužil jim věrně. Všechny jejich zlořády bránil a obhajoval. Tady v New Yorku do posledního dne každého přesvědčoval, že jidiš spisovatelé žijí v Rusku v naprostém blaženství – Berglson, Markiš, Fefer, Charik, Kulbak. Nám tady v Americe nadával, že jsme toho velkého dobrodince soudruha Stalina chovali v podezření. Lenchner moc dobře věděl, že to je všechno habaďůra, ale doufal, že mu ty nestoudné lži zachrání kůži, pokud ho sovětští soudruzi nařknou z té či oné úchylinky. Kdo ví, co se může takovým padouchům zrodit v mozku? Ale jestli věděl, co ho tam čeká, proč tam jezdil? Je to jako řeckém dramatu – protagonista ví, že se řítí do propasti, ale osud ho žene do náruče smr-

ti, a on nemůže jinak. Možná si ještě pamatujete, jak jsem k vám jednou přišel pro radu. Tamara s Lenchnere a Nešou se pak skutečně nastěhovali ke mně do bytu a já byl pár týdnů přesvědčen, že jsem šťastný. Ano, je to otroctví. City nás mají v moci. Vrhají se na nás jak lapkové, vysmívají se našim rozhodnutím. Sousedi si ze mě utahovali a uplívávali si přede mnou. Jestli jsem byl opravdu šťastný? Topíme se v nejhorším utrpení a říkáme tomu rozkoš. Lenchner odjel a já se rázem stal, dá-li se to tak říct, králem. Tamara se nakonec ze svého poblouznění probírala. Jak dlouho člověk zůstane opilý? Odpustil jsem jí. No co jsem měl dělat? Nic není na světě násilnější než láska. Mám takovou teorii, že člověk udržuje tajnou avantýru s Andělem smrti.“

Zastavili jsme se před zchátralým domem a Morris řekl: „Tak tady bydlím. V tomhle domě, třetí patro. Výtah nemáme. Doufám, že vám nevadí chodit po schodech. Co je Tamara ve skutečném světě, stala se mi Neša vším – ženou, sestrou, matkou. Samozřejmě vše v platonické rovině. Je taky vaší věrnou čtenářkou.“

Vstoupili jsme do tmavého vchodu a vydali se po schodech nahoru. Morris se na každé podestě zastavil a lapal po dechu. Poklepal si na levou stranu hrudníku. „Pumpa už nechce přecherpávat. Pracuje osmdesát let. Jak dlouho to ještě vydrží? Čeho je moc, toho je příliš.“

Ve třetím patře Morris zazvonil u dveří svého bytu, ale nikdo neotvíral. Řekl: „Buďto někam vyběhla, nebo neslyší. Moment, mám klíč.“

Vešli jsme do úzké chodby. Morris otevřel dveře obývacího pokoje. Byl tam cítit prach, léky a zatuchlina. Nad roztrhanou pohovkou s vyčnívajícími péry visel Lenchnerův portrét: mladý muž s kučeravými vlasy, černým knírkem, jasnýma očima, které na člověka shlížely s arogancí a samolibostí člověka, který jednou provždy našel pravdu. Morris Pintchover poznamenal: „Tak tady ho máme. Co na takovém příštípkaři Tamara viděla, to nikdy nepochopím. Ale bránila ho do posledního dechu. Neša, to byla hotová mučednice. Ale kam mohla odběhnout? Jsme jen dva staroušci,

a ona nakupuje jídla jak pro regiment. Tři čtvrtě se toho vždycky vyhodí. Má takovou nakupovací mánii. No řekněte, kolik toho starý člověk sní? Topinka a sklenice čaje nám vystačí na celý den. Díky Bohu a státní pečovatelské službě máme všeho habaděj. Posadte se. Co vám mohu nabídnout?“

„Vůbec nic,“ řekl jsem.

„Nic? Jak to? Člověk přece musí něco chtít.“

Dlouho jsme seděli mlčky. Pak Morris Pintchover ticho prolomil: „Tenkrát jste měl pravdu. Neměl jsem si je sem pouštět. Ale co bych si teď počal bez Neši? Ona jediná doopravdy znala Tamaru a byla svědkem naší veliké lásky.“

Jeden den štěstí

1

V celém bytě kromě kuchyně byly staženy žaluzie. To proto, že Mendl Bialer neměl rád slunce. Na stará kolena skoro celé dny proležel. Co měl dělat? Byl už v penzi, a bolely ho nohy. V noci sebou házel na posteli a nemohl usnout, ale od rána do večera pospával. Toho odpoledne bylo letní slunce tak horké, že pronikalo i žaluziemi. Na čelo mu sedla moucha. Smetl ji, ale sedla mu na zarudlý nos. Ani dřímotu ho nezbavila starostí. Penze z velkopekárný, kde pracoval třicet pět let jako účetní, mu na živobytí nestačila. Byl pozadu s placením činže. Ke všemu měl doma neprovdanou dceru Fajgele či Felu, jak jí říkali ve škole. Ačkoli jí bylo čtyřiaadvacet, chovala se jako šestnáctileté děvče, četla hloupé knihy, nehledala si práci. Dohazovači jí chtěli najít ženicha, ale vybírala si, jako by byla dcera nějakého boháče a bůhvíjaká krasavice, zatímco ve skutečnosti neměla ani vindru a ke všemu byla ošklivá. Klímající Mendl Bialer se chytil za šedivé vousy a zamračil se, jako by se ptal: „Kam to povede? Na co holka čeká?“

Mendlova žena Malka loupala v kuchyni brambory. Po každé, když hodila do hrnce další, žbluňklo to. Fela psala v ložnici dopis. Dopoledne si koupila papír se zlatým okrajem, obálku a nové ocelové pero s jemnou špičkou, které

nedělá kaňky. Celé týdny přemýšlela ve dne v noci, co do dopisu napíše. Znala každou větu nazpaměť.

*Vysoce vážený a milovaný pane generále,
Bohem nadaný básníku!*

To, co dělám, je šílenství nebo ještě něco horšího, ale nemohu si pomoci. Jakási síla mocnější než já mě nutí, abych Vám napsala. Jsem si téměř jista, že mi neodpovíte. Nemám jistotu, že si můj dopis vůbec přečtete, protože vím, že Vaše Excelence dostává jistě stovky a tisíce takových dopisů od nešťastných duší (chacha!). Přiznám Vám rovnou, že jsem židovská dívka, chudobná a nijak krásná (foto přikládám). Ale miluji Vás vroucí láskou, které sama nerozumím. Možná se Vám to zdá směšné, ale doslova tou tragickou láskou chřadnu. Neustále na Vás myslím a v noci se mi zdá jen o Vás. Mohla bych Vám popsat, jak to všechno začalo, ale nechci Vás zdržovat. Schovávám si všechny Vaše fotografie, které vyšly v novinách a časopisech. Dokonce kvůli Vám, má lásko, vytrhávám stránky z časopisů v kavárnách. Jste celý můj život. Znáám Vaše nádherné básně nazpaměť. Znovu a znovu čtu všechny Vaše knihy, zvláště ty o Vašich brdinných skutcích na frontě. Žiji jen pro Vás – abych mohla poslouchat Váš kovový hlas v rádiu, abych Vás mohla vidět na přehlídkách.

Jednou v Římské kavárně jste se na mne podíval. To štěstí, které jsem při Vašem pohledu pocítila, tu inspiraci, která mou bytost naplnila, nemůže vypsát žádné pero – dokázal by to jen někdo tak talentovaný jako Vy. Uvědomuji si, že můj dopis je příliš dlouhý a že musím přejít k věci. Víím, že jste nejen národní hrdina a velký básník, ale také člověk citlivý k těm, kdo obdivují Vaše nadání. Proším Vás pokorně, abyste mi věnoval půl hodiny svého času. Poctíte-li mě tímto privilegiem, touto chvilkou, kterou bych mohla strávit vedle Vás, budu ji jako tajný poklad střežit a vychutnávat do konce svých dní. Moji rodiče, žel Bohu, nemají telefon, takže Vám mohu poslat jen svou adresu. Většinou jsem celý den doma. Při psaní tohoto dopisu jsem si vědoma, jak malou mám naději, jak strašně jsem bláhová a možná i sobecká. Adieu, můj slavný hrdino, básníku a vládce mé duše.

S nehynoucí láskou Fela Bialerová

P. S. Moji rodiče jsou staromódní a nesmějí se o ztřeštěnosti své dcery dovědět.

Když dopsala poslední slovo, zhluboka si vydechla. Od samého začátku se třásla strachem, aby neudělala kaňku. Na gymnáziu měla rukopis dobrý, ale potom se jí stále zhoršoval: písmena byla příliš velká, řádky křivé. Ve škole vynikala také ve slohu a pravopise, ale teď často dělala dětské chyby. Za to všechno mohly její nervy. Maturitu neudělala, protože propadla z matematiky. Nejdřív hledala nějakou kancelářskou práci, ale žádnou se jí nepodařilo najít. Nakonec vzala místo prodavačky v obchodě s hračkami, ale hned první den ji vyhodili, protože špatně vracela drobné. Matka ji neustále hubovala a otec jí říkal „naše praštěná princezna“. Fela byla malá a tmavovlasá, měla široké boky, křivé nohy, zahnutý nos a velké, vystouplé černé oči. Ve svém deníku se přirovnávala k přezrálému ovoci. Prsa jí visela, paže měla tlusté a třaslavé. Jiné dívky se snažily zhubnout, ale u Bialerů se vařila strava plná škrobovin – brambory, knedlíky, kaše. Kromě toho měla nepřekonatelně ráda čokoládu. A ke všemu byla pořád hladová, jako by měla tasevníci. Když v noci ležela a nespala, měla někdy pocit, že jí tělo začíná kynout jako těsto. Kůže ji pálila, prsy se jí napínaly, jako by byly plné mléka. A přestože byla panna, bála se v takových chvílích, že zčistajasna začne родit. Cítila, že jí tělem proudí šťávy jako míza v pučící rostlině. Dech jí žhnul, útroby se v ní svíraly a kroutily a celou noc musela chodit na záchod. Poslední dobou ji začala pronásledovat podivná žízeň. Matka se často rozkřikla: „Co je s tou holkou? Jako by v ní, nedej Bože, hořel oheň!“

Láska k Adamu Pacholskému jí docela popletla hlavu. Všechno kolem sebe viděla jako v mlze. Nedokázala přejít pokojem, aby nevrazila do židle, stolu, prádelníku. Když jí matka dala sklenici čaje, upustila ji. Kdykoli ohřívala mléko, zapomněla na ně a připálila je. Žádné šaty už jí nebyly dost. Pás se jí zařezával do masa. Boty ji tlačily. Ať si česala a myla vlasy sebečastěji, pořád vypadaly mastně a neupra-

veně. Měsíčky dostávala nepravdělně, někdy pozdě, jindy brzy, a krvácela tak silně, že ji to děsilo. Sepsat ten dopis bez jediné kaňky či chyby ji stálo nadlidskou námahu. Díky Bohu, nic nepokazila! Občas dokonce zakončila slovo kudrlinkou.

Přečetla si své psaní jednou, dvakrát, třikrát. Po dlouhém váhání je konečně složila, dala do obálky, napsala adresu, nalepila známku a zalepila. Ruce se jí chvěly, kolena klepala. Slyšela se, jak rychle dýchá. V obývacím pokoji dosud spal otec. Fela chtěla projít pokojem tiše, po špičkách, ale dveře za ní zavržaly a její podpatky vzpurně zabušily na podlahu. Otec se vylekaně posadil.

„Proč děláš takový randál, ty třeštídlo?“

„Promiň, tati. Jsem tak nemotorná. Já nechtěla.“

„Proč chodíš od něčeho k něčemu? Jiná děvčata v tvých letech už mají děti.“

Fele vhrkly do očí slzy. „Copak za to můžu?“

Vzlyk jí sevřel hrdlo, jako by měla zvracet. Zakryla dopis, aby jej nezamokřila slzami, a utekla do koupelny. Tam mohla plakat a kašlat, dokud se neuklidnila. Osušila si obličej novinovým papírem, který tam byl místo toaletního. Spláchla mísu a řekla nahlas: „Pane na nebi, ty znáš pravdu.“

2

Všechno šlo rychle. V pondělí Fela odeslala dopis a v úterý po setmění dostala telegram. Chvála Bohu, že byla doma sama! Chtěla dát poslíčkovi deset grošů, ale nemohla najít drobné, takže mu dala celý zlotý. Škrtla sirkou a četla: „Čekajte mne zítra ve čtyři na rohu Marszałkowské a Wspolné.“ Fela se nemohla udržet a musela běžet do koupelny. Tam rozsvítila krátkou svíčku přilepenou na policičku a znovu a znovu si telegram četla. V přeplněném bytě to byla jediná místnost, kde měla soukromí. Chtělo se jí smát; a zároveň jí bylo na zvracení. Ani ve snu ji nenapadlo, že by mohl odpovědět tak rychle. S něčím takovým nepočítala. Vždyť si nemá co obléct a co obout. Nemá umyté ani navlžené vlasy.

„Je to jen sen, jen sen,“ křičel jí jakýsi hlas v hlavě. „Jsi pitomá. Každou chvíli se probudíš.“ Štípala se do tváří a kousala do rtů. Pot se z ní jen lil a páchl tak nasládle jako na koních. Jak za ním můžu jít? pomyslela si. Vždyť jsem nečistá. Och, já omdlím!

Přemáhala závrať. Hlava se jí točila, jako by byla opilá. Do úst jí stoupla tak odporná šťáva, že ji musela vyplivnout. Šla do kuchyně, sehnula se ke kohoutku a napůl pila, napůl si cákala na obličej studenou vodu, aby se osvěžila. Na polici uviděla láhev s octem, otevřela ji, přičichla k ní a napila se. „Ať se z toho velkého štěstí neotrávím!“ prosila vyšší mocnosti. Obvykle bývali její rodiče doma, ale dnes šli navštívit nemocného známého. Co má udělat nejdřív? Co si na sebe může vzít? Všechny šaty měla potrhané, ušpiněné, vybledlé, moc úzké a nemoderní. V korzetu měla polámané kostice. „Nepůjdu za ním. Nemůžu. Zostudila bych se,“ řekla nahlas. Potřebovala, aby jí někdo pomohl, ale kdo? Mívala kdysi kamarádky, ale ty teď studovaly na univerzitě, anebo se vdaly. Když propadla u maturity, přestala se s nimi stýkat. Jiná děvčata by měla po ruce spoustu sestřenek, ale Felini rodiče se odstěhovali z venkova už před dlouhými lety. „Jen neztrácet hlavu,“ kárala se. „Jak ji ztratíš, je s tebou konec.“

Musí si koupit šaty. U bratří Jablowských je dostane hotové. Ale kde vezme peníze? A najde šaty na svoji postavu? A copak se může před prodavačkami svléknout, když má děravou spodničku i podprsenku? Vždyť by na ni naplily. „Och, větrné zámky!“ zasténala. „Je to nemožné. Jsem ztracená – ztracená!“ Břicho se jí začalo nadouvat, až bylo tvrdé jako buben; slyšela, jak jí praskají švy na spodničce, a škytla. „Pane na nebi, pomoz mi,“ zaprosila. „Udělal jsi pro mě jeden zázrak, udělej druhý!“ Zmlkla, jako by čekala, že Bůh odpoví. Náhle si vzpomněla, že zapomněla sfouknout svíčku v koupelně. Mohlo by od ní začít hořet. Běžela ji zhasnout. Na zpáteční cestě do ložnice klopýtla o židli a natloukla si koleno. Vrhla se na postel tak prudce, že pod ní cosi prasklo, nejspíš prkno pod matrací. Bezvládně

ležela. Najednou vyskočila. Kde je ten telegram? Pak uviděla, že jej pořád ještě svírá v hrsti.

Vleže si vymyslela plán. Musí spáchat zločin, ano, musí ukrást zlatý řetěz, který matka nosí jen o největších svátcích. Nikdy se nedoví, že jej Fela odnesla do zastavárny. Než na to přijde, bude řetěz dávno doma. Fela se zvedla, zašmátrala po sirkách a rozsvítila plynovou lampu. Otevřela zásuvku v šatníku, v těžké skříni s ozdobně vyřezávaným vrškem a lvími hlavami namísto knoflíků; vytáhla dřevěnou krabici, ve které měla matka šperky. Hned nahoře ležel zlatý řetěz se zasouvacím uzávěrem, dědictví po babičce Jetě. Zvedla jej a užasla nad jeho tíhou. Za ten mi musejí dát dvě stě zlotých, ani o groš míň, rozhodla se.

Noc se jí proměnila v dlouhý zlý sen. Spala trhaně, vyděšeně procítala, znovu usínala. Chvilí žhnula, chvilí byla jako led. V noze jí cukalo, v ruce šhubalo. Začalo ji pálit v krku a šla si pro vodu; sotva ulehla, musela znovu vstát a běžet do koupelny. Ještě nezavřela oči a už před ní vířily sny. Dostávala ne jeden telegram, ale hory telegramů, každý s jinou adresou, jiným datem, některé podepsané Adam, druhé Pacholski, třetí prostě Generál, čtvrté Básník. Co je to za hru? Chce ji zmást? Souvisí to nějak s vojenským tajemstvím? Fela sebou trhla a probrala se. Hledala pod polštářem řetěz, ale ten zmizel. Byl tu zloděj? Přišla matka na to, že v šatníku není? Ve snu hledala dál. Chytili ji, zatkli, nasadili jí okovy, uvrhli ji do žaláře. Jakási stařena jí přinesla džbán vody a kousek černého chleba, ale když se Fela napila, pánilo to jako jed.

Probudila se v devět ráno. Dole na dvoře už povykovali hauzírníci a nabízeli třešně, broskve, uzené slanečky, čerstvé housky. Otevřeným oknem bylo cítit kolomaz, ovoce, odpadky. Fela vyskočila z postele. Od devíti do čtyř – to je sedm hodin! Za sedm hodin musí všechno stihnout. Na schůzku s Adamem Pacholským se musí proměnit v elegantní dámu – umytou, vykoupanou, učesanou, s úsměvem na rtech. Dárek. Jaký mu přinese dárek? Ale ne, to se přece nehodí, aby dáma přinesla pánovi hned napoprvé

dárek. To je proti bontónu. Dáma se musí chovat důstojně, i kdyby měla dostaveníčko s andělem.

Slyšela, jak jí otec z vedlejší místnosti nadává, ale nevěděla proč. Rozrušeně za ním běžela. „Tatínku, víš přece, jak tě mám ráda. Žádný muž na světě mi tě nemůže nahradit.“ Vzala ho za bradku, stiskla ji a políbila ho na ni, jako když bývala malá. Cestou do kuchyně slyšela, jak za ní volá: „Praštěná, praštěná! Praštěná holka.“ Otočila se. „Třeba si mě zabij, já tě zbožňovat nepřestanu.“ Matka ji jako obvykle zahrnula výčitkami. Proč spala tak dlouho? Proč si nejde hledat práci? Proč večer neumyla nádobí? Fela na všechno odpovídala: „Když se vám nelíbím, najděte si jinou dceru. Já chci jen vás.“

A objala matku a políbila ji na tváře, nos, čelo, dokonce i na paruku.

„Jako je Bůh nade mnou, té holce přeskočilo.“

„Přesně tak, maminko. Tvá dcera je šílená. Jsem tak šťastná, že bych chtěla umřít.“

„Nerouhej se!“

Jedla, aniž věděla co, nasypala si do čaje sůl a zamíchala ho vidličkou namísto lžičkou. Když vstala od stolu, vrazila do kredence a odřela si rameno. Chvilí zůstala stát u okna. Venku svítilo slunce, cvrlikali ptáci. Na dvoře předváděli své kejkle komedianti. Muž přestrojený za šaška polykal plameny z pochodně a točil sklenkou vody v obruči. Děvče s krátkými vlasy a v sametových kalhotkách leželo na zádech a roztáčelo na chodidlech soudek. „Och maminko, žít je nádherné,“ štěbetala Fela. „Proč jsem tolik šťastná? Proč? Já jsem tak šťastná, že bych skočila z okna!“ Slyšela, jak matka bručí: „Buď jsi blázen, nebo se chceš zbláznit.“

„Nechci, maminko, já už bláznivá jsem. Řekni mi pravdu. Milovalas někdy tatínka? Takovou láskou, co hoří jako oheň?“

„A koho jiného bych měla milovat? Kominíka? Jenže teď už je všechno pryč.“

„Maminko drahá, všechno se ještě spraví. Užiješ si spoustu radosti.“

„A kdy? Brzo už to nebudu potřebovat.“

Všechno šlo tak hladce, že se Fela musela smát. Bylo to zvláštní. Celá léta jen přemýšlela a najednou tu byl den plný činů. Odnesla matčin řetěz do zastavárny a dostala za něj sto čtyřicet zlotých. Jela drožkou na Marszałkowskou ulici a koupila si nové šaty, klobouk, střevíce, prádlo. Když procházela kolem lázní, zašla dovnitř a vykoupala se. Pane na nebi, nestačila žasnout, co všechno se dá stihnout za sedm hodin, když má člověk peníze. V nových šatech barvy *café au lait* byla k nepoznání. Slaměný klobouk lemovaný hnědou stuhou ji proměnil v dámu. Nové střevičky jí byly těsné, ale vysoké podpatky a úzké špičky vypadaly elegantně. Korzet jí svíral, ale dodával její postavě pevnost a svižnost. Horká koupel ji zbavila všeho svědění a pachu. Vyšlapovala si jako na pružinách. Pod levým prsem se jí třepetalo srdce jako pták. Zašla do kavárny a poručila si kávu. Když ji zaplatila, zbyl jí ze sto čtyřiceti zlotých jeden jediný a ten si schovala na drožku, kterou pojede na schůzku. Otevřela obrázkový časopis, který jí podal číšník, a začala číst, ale nerozuměla ani slovu; nemohla se soustředit ani na obrázky. Ach, jeden den štěstí člověku stačí, říkala si. Co chvíli se dívala na hodinky. Přijít moc brzy se nesluší, ale hodně se opozdit je také nebezpečné. Přesně si musí čas vyměřit, aby na ni čekal jen minutu nebo dvě. Možná to všechno vzal jen jako žert. Třeba ji udal a bude na ni čekat policie. Nebo s sebou přivede houf důstojníků, aby se jí vysmáli. Možné je všechno, tento den je pro ni osudový. Seděla jako omámená. Náhle se podívala na hodinky. Bylo pozdě. Chvatně zaplatila a vyšla ven. Den, zpočátku tak slunný, se zatáhl, jako by mělo pršet. Křičící ptáci létali nízko nad střechami. Chvála Bohu jela kolem drožka. Fela do ní nastoupila a bez dechu řekla: „Na roh Marszałkowské a Wspolné.“

Vozka otočil drožku a Fela cítila, jak se otáčí spolu s domy, chodníky, chodci. Káva jí stoupla do hlavy jako alkohol. Jede na schůzku pozdě. Bude na ni muset čekat ne jednu minutu, ale nejmíň pět. Je přece muž a já jsem dáma. Tak

ať čeká. Bylo jí do pláče i do smíchu. Takové dobrodružství! Matka už možná zjistila, že řetěz zmizel. Možná šla na policii. Co když drožkář bude chtít víc než jeden zlotý? Co potom udělá? Pohrbí se zaživa!

Pane na nebi, co teď. Ulici zatarasila dlouhá řada tramvají. Hasičské vozy zastavily všechnu dopravu. Ječela siréna sanitky. Někde hoří? Ale kde? Kolem se sbíhal dav lidí. Vozka k ní otočil hlavu a řekl: „Slečno, jestli spěcháte, vysedněte tady. Do Wspolné je to kousek.“

Fela mu dala zlotý a vystoupila. Málem si roztrhla šaty o železné stupátko. Protlačila se davem, jak nejrychleji mohla, a chvátila ke Wspolné ulici. Na vysokých podpatcích uklouzla a taktak že nespadla. To by mi ještě scházelo, vyválet se v blátě. Adam Pacholski stál na rohu, místo uniformy měl lehký oblek – mladý muž s plavými vlasy ostříhanými na ježka. Je to skutečně on? Usmál se na Felu a zamával časopisem. Rychle k ní došel, vzal ji za ruku a obratně jí políbil zápěstí nad rukavičkou. Vítal ji, jako by se dávno znali.

„Jdete pozdě,“ řekl. „Ale to je výsada něžného pohlaví.“

„Hořelo. Drožka nemohla dál.“

„Račte za mnou.“ Provedl ji bránou a odemkl skleněné dveře, kterými se vcházelo do domu. Vešli do táflovaneho výtahu. Když se s nimi rozjel, Fela, která nikdy výtahem nejela, cítila, jak jí hučí v hlavě. Dobře věděla, že dívka s mužem do jeho bytu nesmí, ale nedal jí vůbec příležitost, aby odmítla. Srdce jí bušilo, nevzmohla se na jediné slovo. Došla z té jízdy závrať. Pane na nebi, nenechej mě omdlít, žadonila. Adam Pacholski otevřel dveře do chodby plné obrazů. Na věšáku visela generálská čepice a šavle. Stála tam váza s květinami. V akváriu pluly zlaté rybičky.

Pokoj, do kterého vešli, vypadal jako muzeum. Ze stěn shlížely podobizny polských hrdinů, byly tam medaile, stuhy, nejrůznější diplomy a uznání. Jedna stěna byla pokryta vycpanými zvířecími hlavami a puškami, pistolemi, šavlemi. Pokoj voněl kůží a mužností. Adam Pacholski ji vyzval, aby se posadila, a Fela poděkovala. Otevřel malý bar

a nalil do dvou sklenek jakýsi načervenalý likér. „V dopise jste psala, že nejste hezká,“ řekl. „A zatím jste krasavice.“

„Pan generál se mi posmívá.“

„Neříkejte mi pan generál. Jsem Adam a vy jste Fela,“ řekl přátelsky. „Na vaše zdraví.“ Ťukl si s ní a usmál se úsměvem známým v celém Polsku, ba možná na celém světě. Bylo mu dvačtyřicet, ale Fele připadal o dvacet let mladší. Likér byl silný. Tělem se jí rozlévalo cosi sladkého. Z výparů ji zaštípalo v nose a do očí jí vystoupily slzy. „Neumíte pít,“ řekl Pacholski, přinesl jí zákusek a znovu jí nalil. Podíval se na hodinky. Ve vedlejším pokoji zazvonil telefon; rychle hovor vyřídil. „Všichni mě volají,“ řekl, když se k ní vrátil. „A jenom obtěžují.“

„Možná pan generál nemá čas?“ zeptala se.

„Pro hezkou ženu mám čas vždycky,“ odpověděl.

Díval se jí do očí a začal mluvit jako jasnovidec. „Jste dívka, která ví, jak milovat. Připomínáte mi Heinovy verše, kde se píše o kmeni těch, kdo umírají, když milují. Co vám dávají mé básně? Někdy mám pocit, že jsou bezcenné. Jste Židovka, ale jiná než ostatní židovské dívky, úplně jiná. Jsou přízemní, zištné, kdežto vy jste romantická, vy jste snílek. Žijete jen ve světě své fantazie. Ve vás je vznešenost starých národů. Jste orientální krasavice. Dost možná, že některá z vašich praprametek patřila k harému krále Šalomouna... Co víme o svých předcích? My Slované jsme ještě mladí, teprve jsme se vynořili z lesů, ale vy patříte ke staré rase. Snad proto mezi námi nemůže být míru. Leda v lásce – protože ta boří všechny přehradu. V ní chceme splynout, v ní chceme, abych tak řekl, vlít naše víno do vaší kůže. Pojdte, déle už to nevydržím. Musím vás políbit.“

„Pane generále!“

„Neříkejte nic. Jste má.“

Vstal z křesla, políbil ji a vtlačil jí jazyk do úst. Sesula se, jako by jí nohy vypověděly službu; napůl ji odnesl, napůl odvedl do vedlejšího pokoje. Fela se bránila, ale Pacholski byl stále divočejší. Strhl jí klobouk a hodil jej na postel, zápasil s jejími šaty. Chtěla křičet, ale zakryl jí ústa dlaní.

Všechno se dělo rychle, surově a s neurvalostí, jaké by se nikdy nenadála. Zatáhl za šňůru závěsu a v ložnici byla náhle tma. Vrhł se na ni.

„Ty děvko! Ty židovská kurvo!“

4

Telefon vyzváněl a vyzváněl. Polonahý Pacholski se odtrhl od Fely a zvedl sluchátko. Volala jakási žena. Hádal se s ní a nakonec vykřikl: „Cholera a mor na tebe!“ Telefon znovu zazvonil, byla to zřejmě zase ona, protože praštil sluchátkem. Spodky měl potřísněné krví. Fela proudem krvácela, málem jako by jí praskly žíly. Krev byla na posteli, na koberci.

„Měl jsem hodně panen, ale žádná netekla jak ty,“ řekl Pacholski.

Políbil ji a vyhuboval jí. Za chvíli prý za ním přijde zástupce generálního štábu a bude ho muset přijmout. Stáhl ze sebe ušpiněné prádlo a hodil je na podlahu. Zazvonil zvonek. Pacholski pootevřel dveře a škvírou převzal od posla telegram. Šel si do koupelny pro čisté prádlo, ale vtom zazvonil telefon. Vrátil se, aniž si zakryl ohanbí.

Fela plakala. Pacholski křičel: „Nebreč, padavko. Na bojišti jsme krváceli stokrát víc. Jednou jsem ležel zakrvácený v okopu a vrány mi chtěly vyklovat oči.“ Protože jí potřhal šaty, přinesl ze skříně jiné, ale byly jí moc dlouhé. Začal hledat jehlu a nit, ale znovu zazvonil telefon. Když zavěsil, otočil se k ní.

„Musíš odtud.“

„Prosím vás, nechte mě tady pár minut samotnou.“

„Přede mnou se stydět nemusíš.“

„Moc vás prosím.“

Vyšel z ložnice a Fela se začala sbírat. Šaty měla potrhané a navíc potřísněné. Prádlo nebylo k ničemu, strčila je do kabelky. Chtěla si vzít korzet, ale nešlo to. Pacholski vešel, aniž zaklepal, už oblečen. V koutku úst měl zapálenou cigaretu. Rozkřikl se na ni: „Nehraj mi tady tragédii. Najdeš

si manžela a hotovo. *Basta!*“ Při slově „manžela“ Fela zaúpěla. Hlasem, který nepoznávala, na něj zakřičela: „Nevyháňte mě. Nejsem pes.“

„Nemohu si dovolit, aby tě tu generálové viděli.“

Násilím ji nacpal do korzetu a našel jí spínací špendlík na šaty. Sáhł do kapsy u kalhot a vytáhł hrst bankovek. Fela se chýtila za vlasy a peníze odmítla.

„Nevidíme se naposledy. Miluju tě. Ale teď musíš odtud, nebo mě zničíš.“

„Jak můžu takhle na ulici?“

„Vezmi si taxi. Jdi do hotelu.“

„Do žádného mě nepustí. Nechte mě tady, aspoň než se setmí.“

„Jede sem sám Pilsudski.“

Vzal ji za ramena a strkal po chodbě; současně jí líbal ruku a tvář. Dal jí svůj kapesník, otevřel dveře, naposledy ji postrčil a políbil na krk. Zavolal za ní: „Nikdy na tebe nezapomenu.“ A zabouchł dveře.

Když scházela ze schodů, krev kapala na mramor a na koberce uprostřed schodiště. Zmačkala kapesník a ucpala jím otevřenou ránu. Plakala dál, nemohla přestat. Před domem se rozhlédla, protože nevěděla, kterým směrem má jít domů. Marszałkowska ulice v soumraku zmatněla a chodník jako by stoupal do kopce. Z biografů, obchodů a výstav proudily davy lidí. Tramvaje zvonily, auta houkala. Kameloti vykřikovali novinové titulky. Pane na nebi, jak dlouho bude tenhle den trvat! Poslepu vykročila, ani nevěděla, jde-li směrem k centru, za kterým bydlí, nebo od centra k předměstí Mokotów. Kdybych tak měla patnáct grošů na tramvaj, pomyslela si. Lidé ji okukovali, ale přivřela oči a nespouštěla je z chodníku. Zdálo se jí, že muži za ní pokřikují a ženy se smějí. Slyšela policejní píšťalku a bála se, že ji zatknou. Došla k Jeruzalémské ulici. Aspoň že jde správným směrem. Chtěla si sednout na lavičku, ale všechny byly obsazeny. Rána ji bolela a kapesník v ní ztěžkl, každou chvíli mohl vypadnout. Špendlík se rozepnul a píchal ji do stehna. Z úzkých střevíčků ji bolely nohy a na vysokých podpat-

cích stěží udržovala rovnováhu. Náhle uklouzla a málem spadla. Zůstala stát. Padaly jí punčochy. V šatech praskaly švy. Nemohla zavřít kabelku, takže z ní čouhalo umazané prádlo. Kdyby tak u sebe měla jed – kdybych tu mohla umřít, ano, tady a hned! Šla dál. Musí dojít domů.

Setmělo se, chvála Bohu! Rozsvítily se pouliční lampy. Fela šla jako poloslepá. Důležité bylo nespadnout. Nakonec došla k ulici Svatého Kříže a zabočila k Panské, kde bydlela. Co řeknu matce? Co jí můžu říct? Udělá skandál. Chtěla se modlit, ale za co? Bůh už jí pomoci nemůže. Uviděla zavřený obchod a sedla si na jeho práh. Teď viděla, jak si zničila nohy. Na jedné patě se jí sedřela kůže a střevíc byl prosáklý krví. Rozhlédla se po kousku papíru, kterým by tlak zmírnila, ale žádný nenašla. Připotácel se k ní rozšklebený opilec, jako by na ni chtěl padnout. Rychle vstala a spěchala dál. Došla do Panské ulice. Hořely tam plynové lampy, v přítmí si hrály děti. Ulice se jí zdála cizí, přestože se tam narodila. Došla k domu, ve kterém bydlela, prošla dvorem a začala stoupat do schodů. Nikdo ji nezastavil! Malá lampa vrhala slabé světlo. Zdolávala schod po schodu. Teprve teď si uvědomila, jak je vyčerpaná. Kolena se jí třásla a musela se přidržovat zábradlí. Škoda, že si nevezala klíč, mohla by si otevřít sama a jít rovnou do koupelny. Teď musí zaklepat a matka jistě hned všechno pozná.

Jako zázrakem u nich bylo otevřeno. Na chodbě tma, v kuchyni také. Vloupal se k nim někdo? Ale ne, matka asi odešla a zapomněla zavřít dveře. V obývacím pokoji zahlédla otce, jak stojí potmě u východní stěny, skloněný, zřejmě zabraný do večerní modlitby. Utekla do koupelny. Teprve když se tam zamkla, došlo jí, že tento úkryt ji nezachrání. Bude muset vyjít ven. Měla by si svléknout cizí šaty, schovat umazané prádlo. Matka se může každou chvíli vrátit. Odskočila si asi k sousedce, jinak by nenechala otevřeno. Fele se udělalo špatně. Zvedl se jí žaludek a chtělo se jí močit. Kapesník ztratila. Po vnitřní straně stehů se jí řinula krev a stékala na podlahu. Neměla sirku, aby mohla rozsvítit svíčku. Postavila se a vrhla. Před očima jí

vířila ohnivá kola. V lebce jí šlehalo jakési světlo. Natáhla se k policiče pro papír a ruka jí zavadila o nůžky. Okamžitě věděla, co musí udělat: musí si otevřít žíly. Ten nástroj tam pro ni položil sám Bůh. Zachvěla se. Vždycky věděla, že tohle bude konec. Vždycky to tušila, jen si nevzpomínala, jestli ve snu, nebo v bdělém stavu.

Chtěla se pomodlit, odříkat pár židovských slov z Bible nebo z modliteb, které s ní četla matka, když byla ještě malá, ale na nic si nemohla vzpomenout. „Bůh buď mé duši milostiv,“ zašeptala. Posadila se na mísu a rozřízla si zápěstí, jako by to byl kus plátna. Potom na jiném místě a na třetím. Ani to nebolelo. Chvála Bohu, nikdo už mě živou neuvidí!

Ve tmě si opřela hlavu o stěnu a chystala se umřít. Cítila, jak jí ze zápěstí teče krev, a krvácela i dole. Najednou měla lehkou hlavu a šla na ni dřímota. Do uší jí vyzváněly zvony. Před očima jí zavlál prapor. Byla ještě tady, ale už také někde jinde. Strach se vypařil. Něco do ní pumpovalo vzduch. Cosi se nafouklo a pak splasklo. Cosi se nafouklo a jako by rostlo – cosi mimo tento svět. Nemohla poznat, jestli se to podobá víc žábě, plicím nebo želvě... Odněkud se blížil dav lidí. Slyšela bubnování, dunící jako úder kopýt. Lomoz dospěl až k ní a ozval se výkřik.

Vyrazili dveře. Felin otec křičel, matka kvílela. Přibíhali sousedé. Táhli Felu ven, zvedali ji, nesli. Omotávali jí kolem ruky ručníky a nad ní křičeli lidé, šermovali rukama, skláněli se a prohlíželi ji. Nemůžu se už ani stydět, pomyslela si. Ale umírám šťastná. Odpouštím mu. Odpouštím. Otevřela jedno oko a uviděla ve dveřích vojáka s kyticí růží, rudých jako krev. Vzдор mukám se její duch zasmál. Je to Anděl smrti?

Slyšela, jak se matka ptá: „Kdo jste? Co chcete? Ty květiny nejsou pro nás.“

„Pro slečnu Felu,“ řekl voják. „S uctivým poručením od pana generála.“

Pouto

Seděli jsme v podniku, který by se dal nejspíš nazvat zahrádní kavárnou. Bylo to v létě, kdy soumrak ve Varšavě trvá dlouho do večera. Slunce zapadne, ale obloha zůstává světlá, prozářená jako v časný podvečer. Ptáci ve větvích stromů ještě cvrlikali. Kolem kulovitých lamp zběsile kroužil bělokřídlý hmyz. Sladká vůně květin se mísila s vůní kávy, kakaa a koláčů právě vytažených z pece. Na obloze se rýsoval srpnový měsíc a kousek od něj jasná hvězda.

Seděli jsme v malé skupince – pár spisovatelů, jeden malíř a jeden sochař. Většina se brzy zvedla a zůstal jsem tam sám s jidiš spisovatelem Reuvenem Bergerem. Reuven původně zazářil jako veliký talent, pak ale psaní pověsil na hřebík. Pili jsme kávu, přikusovali buchty s marmeládou a bavili se o ženách. Reuven sypal z rukávu historky a připaloval si jednu cigaretu od druhé. V odlehlém rohu kavárny kdosi brnkal na piano. Ze sadů a luk na druhém břehu Visly sem vanuly vůně pozdního léta.

Reuven Berger oklepal do popelníku popel z cigarety a prohlásil: „Jsou situace, kdy mužskému nezbyvá nic jiného než ženské jednu plácnout. Ať je třeba od přírody mírumilovný, někdy prostě nemá jinou možnost. Je o mně známo, že jsem k něžnému pohlaví nadmíru uctivý, ale teď se mi vybavila příhoda, která je tak bláznivá a tak se ke mně nehodí, že se sám musím smát, kdykoli si na ni vzpomenu.“

Takové věci se stávají jen v životě, kam se hrabe literatura. Je to prostě směšné až k neuvěření.“

„Tak už mě nenapínej a vyprávěj,“ pobídl jsem ho.

„Dobrá. Jak už jsem říkal, se ženami mám co do činění už od čtrnácti let. Vždycky jsem je miloval a ony zase mě. Tahle událost se přihodila tak před osmi, možná deseti lety. Žil jsem s jednou ženou, která do mě byla šíleně zamilovaná. U takových jako ona se láska mění v posedlost. Svou chorobnou žárlivostí mi ze života dělala peklo. Tisíckrát jsem se s ní rozešel a pokaždé se vrátila. Její otec byl zbožný Žid, majitel domu. Jmenovala se Bella. Pohybovala se v našich literárních kruzích, ale to jsi ještě do Klubu spisovatelů nechodil. Vystudovala prvotřídní gymnázium pro dívky a chovala se jako dáma z vyšších kruhů. A byla krásná. Jenže kvůli mně se dala na pití. To jsem byl ještě ženatý. Vysedávala doma v pokoji, lila do sebe vodku rovnou z lahve, kouřila a vedla se mnou hádky po telefonu – pokud mě ovšem zastihla. Musel jsem od ní utéct. Den ze dne to s ní bylo horší. Několikrát se pokusila o sebevraždu.

Kdykoli se dostala do ráže, ztropila divokou scénu. A těm šíleným výbuchům se dalo zamezit jen jediným způsobem – fackou. Znovu a znovu jsem byl nucen jí jednu plesknout, protože jediné to ji přivedlo k sobě. Okamžitě se vzpamatovala, uklidnila a zase byla schopná logicky myslet. Je to stejné jako s válkou. Když se některá země začne nebezpečně hnát do války, vyléčí ji jediné porážka. Kdyby to slyšeli pacifisti, roztrhali by mě na kusy. Jenže je to tak.

A zbavit se jí? Nechtěl jsem se jí vzdát nadobro. Svým způsobem jsem ji miloval. Nebýt těch bláznivých scén, bylo by mi s ní docela dobře. Jenže ona byla schopná uprostřed ulice ze sebe servat šaty nebo skočit pod kola tramvaje. Vrhla se na úplně nevinnou ženu, se kterou jsem prohodil pár slov. Jednou ji zavřeli za rušení klidu. Přišla za mnou její matka, ať prý se s Bellou rozejdu. Jak se má ale člověk rozejít s takovou ženskou? To bych musel utéct do Ameriky nebo se zabít.

Jak asi víš, léta jsem se živil přednášením. Došlo to ovšem tak daleko, že kam jsem se vrtnul, tam se zničehonic objevila i ona, aby si pohlídala, co mám za lubem. Když jsem jel někam přednášet, jela taky. Naučil jsem se ovládat všechny možné konspirační triky. Měl jsem tajnou adresu, nechal jsem se vyjmout z telefonního seznamu. Jednou na mě u branky cíhal soukromý detektiv. Měla zazobaného tatíka.“

Reuven se odmlčel a vyvažoval lžičku na hraně sklenky. Potom pokračoval: „Měl jsem tenkrát naplánovanou přednášku v Jędrzejowě. Byla zima a pršelo. Spoléhal jsem na to, že Bella nemůže znát mé plány, ale jen jsem nastoupil do vlaku, byla tam. Nikdy nezjistím, jakým způsobem vypátrala, kam se chystám. Vagón byl liduprázdný. Popadl mě takový vztek, že jsem jí ani nedokázal vynadat. Seděli jsme tam v naprostém tichu. Za chvíli na mě přesně podle očekávání začala chrlit hořké výčitky a varovala mě, ať se jen opovážím vyškrtnout ji ze svého života. Jako obvykle ztropila úplný bengál. Řičela čím dál víc nahlas a její útočnost se stupňovala. Uchylovala se k těm nejhorším urážkám a výhrůžkám. Bylo mi jasné, že jestli ji neproplesknu, mám po přednášce. Jak jsem byl celý bez sebe, ani jsem si nevšiml, že do vagónu mezitím přistoupili další cestující. Vlastně si o ty facky přímo říkala. Plácl jsem jí jednu, druhou, třetí. Účinkovalo to zázračně. V jednom okamžiku běsnila, a v druhém ji veškerá hysterie přešla. Začala se usmívat, rázem byla milá, hlava se jí vyčistila. Kdo nikdy nebyl svědkem takové proměny, neumí si představit, jak radikální může být. Bella ještě chvíli poplakávala, hlavu opřenou o okýnko, a tiskla si mou ruku do klína. Sám jsem byl pořád trochu vyvedený z míry, a tak jsem si nevšiml ženy sedící naproti nám, která měla v obličeji tak zuřivý výraz, jako by mě chtěla sežrat zaživa. Vypadala jako z malého města, taková stará mladá. Mohlo jí být něco kolem třiceti. Připomínala sufražetku z fotografií v obrázkových časopisech nebo takové ty ženské, co pomáhají vyrábět bomby na cara. V ruce

měla knížku z knihovny, pečlivě zabalenou do papíru. Několikrát se chystala otevřít ústa, že mě okřikne, ale pak se opanovala. Do vagónu nastoupili další lidi, a tak jsem tu rozkacenou spolucestující ztratil z očí. To už se Bella chovala naprosto normálně, pořád dokola se omlouvala, líbala mě a slibovala, že se bude jednou provždy držet zpátky.

„Proč mě sleduješ?“ ptal jsem se jí. „Jsem přece na služební cestě, a ne na nějakém výletě.“ Krotce šveholila: „Ale když už jsem tady, můžu jet s tebou až tam? Hrozně ráda bych si tu přednášku poslechla! Nemusíš mě nikomu představovat. Až vystoupíme, půjdu sama a večer si tě jen tak zajdu poslechnout. Zjistím si, kdy odjíždíš, a zařídím si to tak, abych se mohla vrátit s tebou.“ Zkrátka a dobře už to nebyla ta zuřivá Bella, ale tichá a pokorná ženuška. Takový přerod osobnosti mě znovu a znovu uváděl v úžas. Říkal jsem si, kdo ví, možná že by facka uměla vyléčit i některé tělesné choroby. V těch chvílích klidu, které nebyly nijak časté, se jí vrátil půvab a mě znovu zaplavila láska k ní. Ale pokoj trval vždycky jen pár dnů.

Dorazili jsme do cílové stanice a já si z přihrádky na zavazadla sundal kufřík. Dal jsem jí sbohem a políbili jsme se. Na nádraží na mě měl čekat uvítací výbor a nechtěl jsem, aby ji se mnou někdo viděl. Co kdyby zase ztropila povyk. Vystoupil jsem z vlaku a výbor už tam byl. Jeho členové byli typičtí zástupci maloměstské inteligence. Jak se jim naskytne možnost pověsit se na spisovatele z Varšavy, drží se ho jako klíště a nedají mu pokoj. Ani snad nemusím říkat, že se každý z nich toužil stát spisovatelem. Určitě už měli všichni v šupletí nějakou tu báseň, román nebo hru. Co jiného taky mají v těch svých zapadákovech dělat?

Městečko samotné mi připadalo jako Sibiř v menším měřítku: bezútěšná, blátivá díra s mrňavými chaloupkami a jednopatrovým hotýlkem, kde jsem měl zamluvený pokoj. Pršet sice přestalo, ale nebe hrozilo krupobitím nebo sněhovou vánicí. Nikde, ani nad poli, není obloha tak rozlehlá a přízračně nadpozemská jako nad těmihle ponurými venkovskými městečky. Taková visí leda nad hřbitovy.

Začali mě častovat obvyklými zdvořilostními frázemi – ‚Jaká čest, že jste k nám zavítal,‘ a ‚Cesta byla příjemná?‘, načež se pustili do rádoby literární rozmluvy – samá chyba a nesprávná výslovnost. Mladíci mě doprovodili do hostýlku a cestou mě zahrnovali dotazy: Jak píšu? Kdy píšu? Kde čerpám inspiraci? Jeden mě začal kritizovat, že nejsem dost pokrokový a nezajímám se o budoucnost lidových mas. V těchhle zapadákovcích musí být člověk na takové nesmysly připravený. Přiblížila se hodina, kdy měla přednáška začít, a musel jsem členy uvítacího výboru požádat, aby už šli a nechali mě aspoň převléknout košili. Musel jsem je prakticky vyhodit.

Díkybohu mě nakonec nechali o samotě. Zavřel jsem dveře na zástrčku a začal se svlékat, když někdo zaklepal. Kdo to zas může být? říkal jsem si. Ozval se ženský hlas: ‚Otevřete, prosím. Já vás mám dneska uvádět.‘ Rychle jsem si znovu navlékl sako, otevřel dveře a hádej, kdo za nimi stál. Ta ženská, co seděla naproti mně ve vlaku.

Zažil jsem už spoustu překvapení, ale tohle z nich bylo určitě největší. I ji to vyvedlo z míry. Dívala se na mě a malinko protočila oči. Pozval jsem ji dál, ale stála tam jako přikovaná, v tváři nevěřící výraz. Když konečně vešla, vrátila se jí i řeč. Nepamatuju si přesně, co říkala, ale něco v tom smyslu, že četla moje knížky a měla mě za jednoho z nejlaskavějších a nejromantičtějších jidiš spisovatelů v Polsku. Byla v sousedním městě navštívit nemocnou sestru a vrátila se o den dřív, jen aby mohla uvést mou přednášku. Pracuje jako knihovnice v místní knihovně a je předsedkyní výboru. Vykřikovala, že ji na mých knížkách vždycky fascinovalo, jak hluboce se v ženách vyznám a jak hluboce je chápu. ‚Bože na nebesích, cožpak vy a ten ve vlaku jste jeden a tentýž člověk? Ne, to není možné. Vyvedte mě z omylu,‘ zapřísahala mě dramaticky se strnule vážnou tváří a sepjatýma rukama. A pořád opakovala: ‚Jste to opravdu vy? Je to tak? Prosím vás, řekněte, že se mýlím!‘

‚Je mi líto, nemýlíte se,‘ řekl jsem jí. ‚Ale potom vám všechno vysvětlím.‘

„Co? Takže vy jste schopný takového chování?“ vyjekla. „Jestli ano, tak je všechno jen faleš. Jestli je tohle možné, pak je celá literatura jen podfuk a klam a nic než sprostá přetvářka!“

Navážela se do mě s čím dál větší vervou, až se mi podařilo ten příval přetnout: „Slečno nebo madam, musím se připravit na přednášku a beztak už mám zpoždění. Můžeme si promluvit pak při recepci.“

„Tak vy mě vyhazujete?“ vřeštěla. „Cožpak v sobě nemáte kouska slušnosti nebo studu? Vy, kdo máte udávat tón, kdo máte stát příkladem prostému člověku! To je prostituce, nic než prostituce!“

Její hlas nabíral hysterických výšek a podle mých hodinek se měl co chvíli objevit výbor, aby mě odvedl na přednášku. Ze zkušenosti jsem věděl, že vždycky chodí o něco dřív než v určenou dobu. Zmocnilo se mě opravdové zoufalství. Před chvílí jsem byl nucen čelit Bellině běsnění, a už je to tady zase. Napadlo mě, že se snad jakýmsi tajemným ženským způsobem po Belle opičí, že chce nevědomky ztropit stejnou scénu jako ona: zahrnovala mě nekonečnou tirádou výhrůžek, urážek, slz, nadávek. Zařval jsem na ni: „Tak půjdete už, nebo vás mám vyhodit?“

„Tak mě vyhoďte!“ ječela. „Ať se celý svět dozví, co jste za darebáka! Vy páni spisovatelé! Vy páni chlapi! Jste jen tlupa lhářů, podvodníků, svůdců a vrahounů! Ať se celý svět dozví, jakou špinavou hru hrajete s poctivými čtenáři, jak nás taháte za nos, jak nás balamutíte tou svou falší a cynismem. Vy ďáble! Obludo! Démone!“

Ano, uhodl jsi. Přiskočil jsem k ní, popadl ji a vlekl ke dveřím. Strašlivě zařičela a zběsile se bránila. A tak jsem jí vrazil pár facek jako předtím ve vlaku Belle. Semlelo se to tak hrozně rychle, že jsem tomu sám nemohl uvěřit. Rozrazil jsem dveře a vystrčil ji ven. Čekal jsem, že začne do dveří bušit a zburcuje celé město. Nejdřív jsem chtěl popadnout kufřík a dát se na útěk, ale za dveřmi bylo hrobové ticho.

Napadlo mě, že leží na zemi v mdlobách. Že jsem ji možná i zabil. To by byl povedený žert, kdyby celá ta moje idi-

otská přednáška skončila vraždou! Otevřel jsem dveře, ale na chodbě byla tma a nikde nikdo. Odešla. Teprve potom mi došlo, co se vlastně odehrálo. Ruce se mi třásly, nohy se pode mnou podlamovaly, a ať jsem se snažil sebevíc, nebyl jsem s to zapnout si límec u košile.

Přednášku jsem měl napsanou, že ji budu číst, ale najednou jsem si nemohl vzpomenout, kam jsem papíry položil. Možná by bylo nejlepší se z městečka vytrazit, říkal jsem si. V tu chvíli se na chodbě ozvaly kroky a hlasy. Přišli pro mě dva členové výboru. Jeden se zeptal: „Byla tu Cipora?“ Vyrozuměl jsem, že se ptají na knihovnici. Sevřelo se mi hrdlo a nedokázal jsem ze sebe vypravit kloudné slovo. Mládenci se dovítípli, že jsem nesvůj, a jeden z nich mi pomohl zapnout límec. Druhý se zeptal: „Jak to, že rukopis takhle válíte po zemi?“ Posbíral rozházené stránky a znovu je poskládal. Pak jsme se vydali po schodech dolů. Po knihovnici jako by se slehla zem. Venku se setmělo a začal padat mokrá sněh.

Konečně jsme dospěli do přednáškového sálu, kde už čekalo docela slušné publikum. Kdosi patrně z výboru se ptal po Cipoře. V sále nebyla. Jedni na ni chtěli čekat – úvodní slovo si prý připravovala několik týdnů dopředu. Druzí namítali, že už je docela pozdě. Nakonec se objevil jakýsi mladík a postavil se k řečnickému pultu. Vůbec jsem nerozuměl, o čem mluví. Jedno slovo mu z proslovu doslova trčelo – slovo „jenž“, které neustále opakoval, snad proto, že se na venkově považuje za znak vyššího stylu. Když domluvil, přišel jsem na řadu já. Hučelo mi v uších a vlastní slova mi zněla dutě, jako by přicházela z velké dálky – nebo jako bych mluvil cizím jazykem. Čekal jsem, že z publika každou chvíli začnou padat posměšky, ale v sále bylo naprosté ticho. Po přednášce jsem ještě četl jednu svou povídku a písmena mi před očima zběsile poskakovala a měnila barvy. Naštěstí jsem tu povídku znal skoro nazpaměť. Byla o setkání chlapce a dívky za noci zalité měsíčním svitem – ta nejnežnější a nejromantičtější povídka, co jsem kdy napsal. Můj přednes několikrát přetl potlesk,

a tak jsem nad sebou začal zase nabývat vládu. Už se mi nemlžil zrak a první tváře, které jsem v publiku rozeznal, patřily Belle a Cipoře. Seděly vedle sebe v první řadě, povzbuzovaly mě a tleskaly. Oči jim zářily nadšením. Nahlas jsem se rozesmál. Posluchače to na chvílku zmátlo, protože povídka se nesla ve vážném tónu, nikoli komickém. Ale smích je nakažlivý a za chvílku se smál celý sál. Nikdy se mi nepodařilo takhle publikum rozveselit. Ještě teď se to mu musím smát...”

Reuven se rozchechtal do kapesníku a otřel si z vysokého vráscitého čela pot. „Mohl bych o tom napsat povídku,“ prohodil pak, „jenže už mě to naše spisování přestalo bavit.“

„Jak to dopadlo s Bellou?“ zajímal jsem se.

Reuven okamžitě zvážněl. „Umřela. Ne, nebyla to sebevražda, ne tak docela. Zabíjela se postupně. Dostala žloutenku. Zničila si játra, ledviny. Všechno. Nikdy nepochopím, že se držela tak dlouho.“

„A co Cipora?“

„Pokud vím, dodnes dělá knihovnici v Jędrzejowě. Tu a tam se objevila ve Varšavě a to mi pokaždé zavolala. Vždycky se představila jako ‚Já jsem ta, co jste jí nafackoval‘. Většinou mě prosila o nějakou maličkost – ptala se na můj názor na nějakou knihu, chtěla po mně volné vstupenky na přednášku nebo autogram. Vždycky jsem jejímu přání vyhověl. Zůstaly s Bellou přítelkyně po celou dobu, co byla Bella nemocná. Kdykoli byla ve Varšavě, navštívila ji. K narozeninám i k jiným příležitostem jí posílala dárky. Často mě žádala, ať zase zajedu k nim do městečka přednášet. Ale tam jsem už opravdu jet nemohl. Nicméně jsem jí to vždycky slíbil. Říkal jsem jí do telefonu: ‚Jistě, má milá, přijedu, a při všem, co je mi svaté, přísahám, že už vás tentokrát neudeřím. Ba naopak – zlíbám vás, pokud mi to dovolíte.‘ A ona na to: ‚Neměl jste jinou možnost. Byla to moje vina. A tím, co jste udělal, se vlastně mezi námi vytvořilo jakési tajné pouto.‘ Teď už se dlouho neozvala. Doufám, že se jí vede dobře.“

„Vdala se někdy?“ zeptal jsem se.

Reuven zavrtěl hlavou. „Ne, nevдалa se. Občas mám podezření, že to, co se mezi námi stalo, pro ni znamenalo nejblíže kontakt s mužem, jaký zažila.“

Interview

Poznal jsem v životě několik rebelek, ale ta první se mi vryla do paměti. Bylo mi teprve devatenáct let a byl jsem korektorem literárního časopisu vycházejícího v jidiš, *Literarische Bleter*. Jeho redaktor mi tenkrát uložil, abych udělal interview s významným hostem pobývajícím právě ve Varšavě – starým filozofem, esejistou a estétem dr. Gabrielem Levantesem, který působil posledních dvacet let v Berlíně jako spoluredaktor židovské encyklopedie. Viděl jsem ho už před několika dny v Klubu spisovatelů. Byl malý a shrbený, na svou výšku dost ramenatý a břicho mu trčelo jako těhotné ženě. Měl obrovskou bělovlasou hlavu, bílý knír a bílou bradku, jen v hustém obočí mu zůstalo pár černých chlupů. Jeho černé, pichlavé oči se podobaly očím dikobraza. Nosil pelerínu až po kotníky a plyšový širák. Jedny varšavské jidiš noviny napsaly, že ho nikdy nikdo neviděl bez deštníku a bez doutníku v ústech. Kolovaly vtipy o tom, že doutník nevyndává z úst, ani když spí.

Toto interview byl můj první pokus o žurnalistiku a celé dny jsem se na ně připravoval. Poslední noc jsem nemohl spát. Kolem jedenácté dopoledne jsem zatelefonoval do hotelu Bristol, kde dr. Levantes bydlel. Patrně byl nedoslýchavý, protože jsem každé slovo musel opakovat třikrát. Křičel na mě jako na hluchého: „Mladý muži, přijďte přesně ve čtyři hodiny – ani o vteřinu později.“

Ve čtvrt na čtyři jsem ze svého podnájmu v Nowolipské ulici vyrazil k hotelu Bristol a dorazil jsem tam dvanáct minut před čtvrtou. Venku bylo chladno a začínal padat sníh, tenký a ostrý jako jehly. Přecházel jsem před vchodem, abych nedejbože nepřišel příliš brzy. Můj zimník už přišel o své vatování, takže jsem se klepal zimou. Ve spěchu a strachu, abych se nezpозdil, jsem si zapomněl vzít šálu a galoše. Hotelový vrátný, v uniformě s pozlacenými knoflíky a generálskými epoletami, si mě podezíravě měřil. K chodníku přijížděly drožky a dokonce autodrožky, tenkrát ještě vzácné. Větrný zimní den byl krátký a pouliční lampy se rozsvítily brzy. Obloha odrážela fialovou barvu předčasného západu slunce. Pořád jsem se díval na své náramkové hodinky se zamženým sklíčkem. Za tři minuty čtyři jsem chtěl vejít do hotelu, ale vrátný mě zastavil rukou v bílé rukavici. „Hej, mladíku, kampak?“

„Za doktorem Levantesem.“

„Myslím, že má dámskou návštěvu.“

Po chvíli rozmyšlení mi návštěvu u dr. Levantese povolil, ale musel jsem až do čtvrtého poschodí pěšky, protože jsem nesměl do výtahu, vyhrazeného prominentním hostům. Vrátný mi poručil, ať si otřu boty, abych nezašpinil koberec na mramorovém schodišti.

Úderem čtvrté jsem zazvonil a dr. Levantes otevřel dveře svého pokoje. Měl na sobě dlouhý župan, přepásaný proplétanou šňůrou, a na nohou velké papuče. Vzápětí jsem uviděl ženu, o které se zmínil vrátný. Seděla na pohovce naproti doktorovu psacímu stolu a měla sukně podle poslední módy – jen po kolena. Odhadoval jsem, že je jí hodně přes třicet, možná čtyřicet. Její klobouk se podobal převrácenému hrnci a boty jí sahaly až k širokým lýtkům. Nebyla nalíčená a zdálo se mi, že na vyčnělých tvářích má pár jizev po neštovicích. V prstech pravé ruky držela vyhaslou cigaretu.

Dr. Levantes mě zavedl k pohovce a sám si sedl do plyšového křesla, aby na nás oba viděl. Všiml jsem si, že na kraji psacího stolu leží brožovaná knížka – Machla Krumbeino-

vá: *Nabá pravda*. Dr. Levantes vzal knihu mezi palec a ukazovák, chvíli se na ni díval a pak ji okázale vrátil na stůl.

Řekl mi: „Na interview musíte počkat. Tato žena za mnou přišla bez ohlášení. Považuje se za básnířku.“ Obrátil se k ní. „Odkud jste říkala, že pocházíte?“

Žena řekla jméno jakési vesnice.

„Kde ten váš Bohem zapomenutý štetl je?“ zeptal se dr. Levantes. „Vážená,“ řekl zlostně, „tento mládenec je ještě dítě, nejspíš novopečený student Talmudu, a nechci ho kazit citáty z vaší poezie. Váš záměr je mi už zcela jasný. Umění je tak posvátné, že v jeho jménu je košer vše, i prasečí kolenovaření v sádle. Řeknu vám to jednoznačně: pornografie není literatura. Cílem literatury je pozvednout ducha, ukázat čtenáři, co je krásné a vznešené, ne vydražďovat jeho nejnížší pudy. Víím, že po válce se v literatuře objevil nový směr – v Německu, ve Francii a především v Rusku, mezi bolševiky. Všechno se obrací vzhůru nohama. Zlo je dobro, ošklivost je krása, křivé je rovné. Máme v Berlíně jistého Rilka, který nosí své básně v pytlí jako nějaký hauzírník. Z toho, co tihle básníci píší, se nedá rozumět jedinému slovu. Jejich heslem je ‚Zpět k chaosu‘, ale na to jsem já příliš starý a tento mládenec příliš mladý. V Rusku žije jakýsi šílenec, nějaký Majakovský, který napsal báseň o oblaku v kalhotách, a citují ho s nesmírným obdivem. Jak může oblak nosit kalhoty, když je pouhou parou? To už by mohl mít rovnou kamaše a kožich. Někteří z těchto takzvaných básníků jsou Židé. Jak se jmenuje ta šílená autorka? Nějak jako Laskerová. Nu, pochopil bych ještě, že se něco takového děje v Berlíně nebo Paříži – dokonce i v Petersburgu či Petrohradě, či jak mu teď říkají. Tahle města se vždycky hemžila futuristy, dadaisty, nihilisty – všemi možnými ‚isty‘. Ale jak je možné, že tak příšerným jazykem píše žena ze slušné židovské vísky? Chcete napodobovat maniaky ze Sodomy a Gomory?“

„Nejde mi o to, abych někoho napodobovala,“ řekla ta žena skoro mužským hlasem. „Ale když každý lidský tvor bez výjimky myslí od kolébky až do hrobu na pohlavní styk, jak se může poezie tomuhle tématu vyhnout?“

„Každý lidský tvor?“ vykřikl dr. Levantes. „Já na to nemyslím ani hodinu týdně. A nemyslel na to ani můj velký přítel profesor Hermann Cohen. Kdyby se lidský mozek obíral vždycky jen smilněním, lidé by dodnes chodili shrbení jako opice a žili by v jeskyních. Ve Vídni žije jistý dr. Freud, poloviční šarlatán a dokonalý diletant, který se nám snaží namluvit, že jsme všichni tlupa sexuálních zlosynů. Chce se stát Newtonem lidského chování. Má celou kliku přísluhovačů. Mohu se vás zeptat na něco osobního?“

„Beze všeho, doktore,“ řekla.

„Máte manžela, nebo jste svobodná?“

„Manžela jsem měla.“

„A co se s ním stalo?“

„Rozvedli jsme se.“

„Smím se zeptat proč?“

„Můžete se zeptat, na co chcete. Odešla jsem od něho, protože mě neuspokojoval. Než řekl dobrý večer, byla už dobrá noc. Byl rychlý jako králík.“

Vzdor svému mládí jsem pochopil, co myslela, a cítil jsem, jak se červenám. Tehdy jsem už měl přečtenou knihu profesora Forela o sexu a myslím, že jsem nahlédl i do Kraft-Ebinga. Dr. Levantes začal chrčet a kašlat. Vytáhl z kapsy velký kapesník a plival do něj.

Žena se zvedla. „Doktore Levantesi,“ řekla, „v novinách o vás otiskli článek, kde se psalo, že jste nezávislý myslitel. Proto jsem za vámi přišla. Teď vidím, že máte všechny předsudky fanatiků. Každý den zřejmě děkujete Bohu, že vás nečinil ženou. Něco vám povím, doktore. Vy znáte spoustu knih, ale já znám život. Naši vesnici zabrali za války Rakušáci a přitáhli s sebou nejdřív choleru a potom hlad. Mnoho děvčat a mladých žen se dalo na pašeráctví. Pod šaty si obložily tělo masem a pašovaly je do tehdejší Haliče. Při zpáteční cestě pronášely tabák a jiné zboží, schované ve spodním prádle. V lesích kolem hranice číhali v noci četníci, kterým se říkalo *Finanzer*. Když některou z těch žen chytili, přinutili ji, aby se svlékla, a dělali si s ní, co chtěli. Mohu vám, doktore, říct, že –“

„Nechci nic slyšet, nechci nic slyšet!“ vykřikl dr. Levantes. „Jestli mi chcete říct, že valná část lidstva je ještě zvíř, musím vám dát za pravdu, ale poezie se píše pro lepší lidi, ne pro lůzu.“

„Ti vaši lepší lidé se zajímají o sex právě tak jako lůza,“ řekla žena. „Všechno, čemu říkáte kultura, doktore, se kolem něj točí. Co malují malíři? Co dělají sochaři? Ňadra, břicha, zadky. Dejte tomuhle mládenci na vybranou mezi nejkrásnější knihou a smyslnou ženou a uvidíte, po čem sáhne.“

„Buďte tak laskava, madam, a jděte pryč!“ vykřikl dr. Levantes.

Bylo už takové šero, že její obličej se proměnil v chumel stínů. Zimním soumrakem probleskovaly jen její oči. Chtěl jsem říct, že bych si vybral raději knihu než ženu – snad abych potěšil dr. Levantese – ale vyschlo mi v hrdle a začal jsem se potit. Žena vykročila ke dveřím, ale pak zaváhala. Náhle se ke mně rozběhla a sevřela mi zápěstí tak silně, že jsem div nevykřikl bolestí. „Počkám na tebe dole,“ zašeptala a políbila mě na ucho. Potom práskla dveřmi, až v oknech zadrnčelo sklo.

Dr. Levantes za ní volal: „Děvko! Flundro! Špíno!“ Otrásl se a zasupěl: „Já své polské Židy vůbec nepoznávám.“

Měl jsem pro dr. Levantese připraven dlouhý seznam otázek, ale sotva jsem mu položil první, pronesl dlouhý proslav. Vyfoukl mi dým z doutníku přímo do obličeje a mluvil o mnoha věcech najednou – o Spenglerově *Zániku západu*, o Bergsonově *Tvořivém vývoji*, o Balfourově deklaraci, o bolševické revoluci, dokonce o Einsteinově teorii relativity. Znovu a znovu napadal Freuda. Přestože v radiátoru syčela pára, na oknech vyrůstaly ledové květy. Zapisoval jsem doktorova moudrá slova, co mi ruka stačila, ale mozek mi zaplňovala jediná myšlenka: opravdu na mě Machla Krumbeinová počká? V takové zimě přece venku čekat nemůže. Dr. Levantes, jako by cítil, že na ni myslím, začal vyvracet její argumenty. Přirovnával „lidské afekty“, jak jim

říkal Spinoza, k sopečným výbuchům. Žhavé lávě se musí člověk vyhnout, a ne v ní chtít plavat. „Je pouze jediná otázka,“ řekl. „Proč dostal Homo sapiens od Boha či od přírody takové množství emocí? Jaká je jejich biologická funkce? Ani Platón, ani Spinoza, ani Schopenhauer na to nedokázali uspokojivě odpovědět.“ Uplynuly téměř dvě hodiny a dr. Levantes nepřestával chrlit proudy své erudice. Pokoj se zaplnil kotouči doutníkového dýmu. Měl jsem pocit, že kouř vychází doktorovi nejen z úst a nosních dírek, ale i z chlupatých uší, z vousů a dokonce zpod vesty, jako by mu hořelo v útrokách. Když jsem konečně odešel, kolena se mi třásla a hlava točila. Otevřel jsem dveře na ulici a zhluboka jsem se nadechl mrazivého vzduchu – a uviděl jsem Machlu Krumbeinovou. Stála u výkladní skříně, kterou vyhřívaly plynové plamínky, aby nezamrzla. Když jsem se dotkl jejího ramene, šklubla sebou. Zeptal jsem se, jestli celou tu dobu čekala venku.

Obličej jí od chladu zbělel, ale oči jí zářily radostí jako malé dívence. „No a?“ řekla. „Já jsem na zimu a na čekání zvyklá. Pašovala jsem celé dny a noci v učiněné sibérii. Proč jsi to interview tak protahoval? Pojďme někam. Jsem zmrzlá jako rampouch.“

„Proč jste nepočkala v hale?“

„Vrátný mě vyhnal. Asi se mu nelíbilo, jak jsem oblečená. Chudák pérúje chudáka. Máš nějaké peníze? Jsem švorc.“

Zavěsila se do mě jako do starého známého. Restaurace a kavárny v té zámožné čtvrti nebyly pro takové jako my. Zamířili jsme k Senátorské ulici a odtud k židovské čtvrti. Po cestě neustále mluvila. „O čem to interview bylo? Kdy vyjde? Šla jsem do Klubu spisovatelů, ale nechtěli mě tam pustit. Kdyby viděli, co píšu, vyhodili by mě oknem. Jak jsi říkal, že se jmenuješ? Nikdy jsem tvoje jméno nečetla. Tu svoji knížku jsem musela vydat za vlastní peníze. Proto jsem teď plonk. Co píšeš?“

„Chci psát povídky.“

„Povídky, jo? Napíšeš aspoň pravdu, nebo všechno uhladíš a zkrášlíš jako ti druzí lháři? Zatím vypadáš jako pocti-

vý chlapec, ale když tě mezi sebe vezmou ti pisálci, bude z tebe stejný podvodník, jako jsou oni.“

„Co je podle vás pravda?“

„Nahá pravda. Když mi rakouští četníci řekli, ať se svléknu donaha, myslela jsem, že umřu hanbou. Ale když to udělat musíš, tak to uděláš. Chválabohu že to bylo v létě a ne v zimě. Dělali se mnou, co chtěli – čtyři chlapi, jeden větší než druhý. Dlouho jsem tam potom ležela a plakala, ale nakonec mě napadlo, že se zase tak velká hrůza nestala. Poprvé mi došlo, že právě pro tohle je žena stvořena.“

„Aby ji znásilňovali?“

„Ano.“

Její slova mě zamrazila. Došli jsme ke kavárničce, kde byla u vchodu namalována kráva, na znamení, že se tam podávají mléčné výrobky. Tenkrát jsem ještě nebyl vegetarián, ale přesto jsem tam často jedl, protože to přišlo lacino. Vešli jsme a sedli si k jednomu volnému stolu. Trochu peněz jsem měl. Majitelka, postarší Němka, nám přinesla pohančkovou kaši s mlékem, chleba, slanečka a kávu s cikorkou.

Ačkoli jsem se před ženami zoufale styděl, Machla Krumbeinová, která se zdála natolik v letech, že by mohla být mou matkou, a která mluvila jako prostitutka, mi dodala odvahy. „Co by se stalo, kdybyste po té noci s četníky otěhotněla?“ zeptal jsem se.

„To se stát nemohlo – nemůžu mít děti. Sedm let jsem žila se svým mužem, a naplano. Byl to ňouma. Po pár letech jsem měla milence, a ne jednoho.“

„Jakého?“

„Jaký byl po ruce – Žid, křesťan, kočí. Jednou jsem se milovala s hochem, který sotva vyšel ze školy, mohlo mu být kolem dvanácti. V té době jsem začala číst romány a pochopila jsem, že všichni spisovatelé jsou nestydatí lháři. Obcházejí kolem horké kaše, ale k věci se nikdy nedostanou. Donekonečna blábolí o lásce. Jenže žádná láska není. Je to jen výmysl, vzdušný zámek.“

„Já jsem do jedné dívky zamilovaný byl. Na život a na smrt,“ řekl jsem a měl jsem co dělat, abych se neroztrásl.

„Na život a na smrt, jo? A co se stalo?“

„Nic.“

„Takhle končí všechny lásky. Láska je jenom protahovaná nemoc. Člověk má rovnou dostat, co chce, a neztrácet čas sentimentálním žvaněním. Teď někoho máš?“

„Ani ne.“

„Jestli chceš, můžeš mít na tuhle noc mě. Nepotřebujeme nic než postel.“

„Bydlím v podnájmu.“

„Máš pokoj pro sebe?“

„Musí se tam jít přes jejich obývací. Bytná má dceru a –“

„S tou chodíš?“

„Čtu s ní knihy.“

„Jaké knihy?“

„Různé – o biologii, o psychologii. Nedávno jsme četli Flammariona.“

„Kdo je to?“

„Francouzský astronom.“

„Je panna?“

„Je, ale o takových věcech nikdy nemluvíme.“

„Vezmi mě k sobě,“ řekla Machla Krumbeinová, „a já to řeknu naplno. Tyhle košer panny se mě bojí jako čert kadidla.“

„To nemůžu.“

„Tak nejsi chlap, ale cucák. Vzala bych tě k sobě, ale bydlím u staré tety a ta má jen jednu místnost s jednou postelí. Je zbožná jako rabínka. Celou noc hučí a skučí modlitby. Vůbec nemůžu spát. Její muž, můj strejda Nahum, je dvaadvacet let nebožtík a od té doby se nedotkla mužského – je pořád věrná strejdovi. Tohle udělali s ženami lháři a pámbíčkáři.“

Chtěl jsem jí odpovědět, ale hrdlo se mi stáhlo. Vytáhla z kabelky tu brožovanou knížku a řekla: „Na, přečti si to. To je moje *Nahá pravda*.“

Její sbírka měla dvaatřicet stránek a v každém verši sotva pět slov. Za čtvrt hodiny jsem ji přečetl. V životě jsem nečetl nic tak oplzlého. Nevěděl jsem, co je ve mně sil-

nější – jestli vášně, nebo hnus. Pohlédl jsem na autorku. Usmála se a ukázala plná ústa širokých, silných zubů. Zeptala se: „Četls už něco tak ostrého?“

„Nikdy.“

„Můj otec byl z rodu kohenů. Za starých časů by mě dali upálit. Tak se to píše v Bibli.“

„Ano.“

„Jestli máš deset zlotých, můžeme jít do nějakého levného hotelu.“

„Chtěli by po nás průkaz. Deset zlotých nemám a kromě toho musím zaplatit tuhle večeři.“

„V některých malých hotelech to jde bez průkazu,“ řekla. „Peníze si můžeš někde vypůjčit.“

„Ted? V noci?“

Mlčky jsme seděli. Rozhlédl jsem se po jiných stolcích. U každého seděl nějaký mladík s dívkou. Mluvili o politické situaci v Polsku, o zprávách ze Sovětského svazu, Palestiny. Některé jsem znal. Byli to komunisté, členové levicových Dělníků Siónu, dokonce jeden anarchista – vegetarián. Machla Krumbeinová na mě s úsměvem mrkla. „Mám nápad,“ řekla. „Půjč si peníze od té dívky, co s ní čteš knihy. Až vyjde to interview, vrátíš jí to.“

Věděl jsem, že je to nesmysl, ale zvedl jsem se a zaplatil. Šli jsme spolu do Nowolipské ulice, až k domu, kde jsem bydlel. Věděl jsem, že moje dívka Ilka šla s kamarádkou do biografu. Od její matky jsem si vypůjčit nemohl, dlužil jsem jí už čtvrt roku nájemné. Když jsem to Machle Krumbeinové pověděl, řekla: „Všechno je dnes proti nám. Kdyby ten starý blbec Levantes nebyl takový fanatik, mohli jsme se milovat všichni tři dohromady.“

„S tím dědkem?“

„Já mám dědky ráda. Jsou vášnivější než mladíci. Ve třech s tebou a s ním by to bylo fajn, ale nebylo nám to souzeno.“

„Vy věříte v Boha?“ zeptal jsem se.

„Ten je za vším.“

Stáli jsme ve vratech domu, kde jsem bydlel, a Machla Krumbeinová řekla: „Třeba se tvoje dívka vrátí z kina dřív.

Když se těmhle slečnám film nelíbí, jdou hned domů. Já už do kina nechodím – je to příšerná nuda. Mužský potká holku, a sotva ji políbí, je to láska až za hrob. Hrdinky jsou vždycky neskutečně krásné. Ty, co krásné nejsou, se do těch báchorek nedostanou. Muži jsou tam všichni urostlí a bohatí a celí žhaví do ženitby. Lži, samé lži. V celé literatuře jsem našla jen jediného spisovatele, který píše pravdu – Strindberga. Přeložili ho do jidiš. To, co říká o ženách, nejsou žádné výmysly. V naší vesnici mě všichni na smrt nenávidí. Proklínají mě těmi nejhoršími kletbami. Proč mě nemůžeš vzít k sobě? Když tam bydlíš, máš právo pozvat si, koho chceš.“

„Bytná si to nepřije. Jednou za mnou přišlo děvče a bába mi poručila, ať nechám otevřené dveře.“

„Jsou žárlivé, to je to. Jsou jako psi, co hlídají kupku sena: sami žrát nemohou, ale jiným to nepřejí. Jak mám prodat svou knížku? Tiskař mi vytiskl pět set kusů. Vzalo by je ode mě nějaké knihkupectví?“

„To těžko. Žádné by je neprodalo.“

„Takže jsem exkomunikovaná už i ve Varšavě. Tiskaři v Lublinu mi to odmítli tisknout, ale našla jsem jednoho starého mládence a ten mi byl ochoten dělat vydavatele – samozřejmě anonymně. Dala jsem mu, co muži chtějí, a on to vzal romanticky a udělal to všechno kvůli mně. Dokonce mi nabídl, že si mě vezme, ale já se provdám za Anděla smrti.“

„Proč to říkáte? Jste ještě mladá.“

„Moc už ne.“

„Co ve vaší vesnici děláte?“ zeptal jsem se.

„Švadlenu. Ženské mi vydělat nedají, ale chodí ke mně mužští, abych jim vzala míru na košile a spodky. Když je měřím, lechtám je. Chm, musím se smát.“

„Co je na tom směšného?“

„Takoví pokrytci. Před pár dny mi bylo čtyřicet a rozhodla jsem se, že budu žít ještě pět let, ani o den víc. Ale těch pět let si budu užívat podle chuti, to jsem si slíbila. Ženy jako já by neměly nikdy zestárnout. Vedoucí pohřebního

bratrstva mě varoval, že mě zakopou za plot, mezi sebevrahy a kurvy, a já mu na to řekla, že mě může klidně rozřezat na kousky a hodit psům, mně je to fuk. Bůh je, ale nikdy nerozdělil Rudé moře. Nikdy nic nepřikázal. Mojžíš si to napsal z vlastní hlavy. Sám měl pletky s černoškou. Kdy tedy zamykají vrata?“

„Už za chvíli.“

Sotva jsem to řekl, vyšel ze své komůrky domovník s velkým klíčem a starým kulhavým psem. Zaškaredil se na nás a zeptal se: „Jdete dovnitř, nebo ven? Zamykám.“

Machla Krumbeinová mi rychle řekla svou adresu. Políbila mě na ústa. Vlastně mě kousla. Domovník před ní zabouchl vrata, a místo abych šel po temných schodech nahoru, zašel jsem k popelnici na dvůr a otíral si ústa kapesníkem. Ve světle jediné lucerny, poblikávající u vchodu, jsem uviděl svou krev.

U vrat kdosi zazvonil a domovník šel otevřít. Byla to Ilka – malá, s hlavou ostříhanou nakrátko jako ovce. Její otec zemřel při tyfové epidemii. Matka prodávala obnošené šatstvo v bazaru na Karcelakově náměstí. Ilka chodila do gymnázia, ale u maturity propadla. Potom jsme spolu četli knihu nazvanou *Život améby*. Často jsme hovořili o chromozómech, centrozómech a cytoplazmě. Hájil jsem vitalismus a Ilka mechanicismus. Diskutovali jsme také o Bucharinově výkladu historického materialismu a o *Sexu a charakteru* Otty Weininger. Když přišla na dvůr a uviděla mě u popelnice, zeptala se: „Proč stojíš v té tmě? Udělal jsi interview?“

„Udělal.“

„Co ti řekl?“

„Že děvčata nejsou stvořena k tomu, aby četla knihy o amébách, ale aby spala s muži,“ odpověděl jsem, sám udiven tím, co říkám.

Ilku to zřejmě ohromilo ještě víc než mě. Chvíli jsme mlčky stáli. Potom řekla: „Ještě žes našel tu odvahu a řekl mi pravdu. Žena pro tebe není nic než kus masa. Je to tak?“

„Je to tak.“

„V tom případě je mezi námi dvěma konec.“

„Když myslíš.“

„Nač stojíme u popelnice? Pojďme nahoru.“

Vykročili jsme po temných schodech a na prvním odpočívadle jsme se zastavili. Objal jsem ji a nebránila se. Políbil jsem ji a ona políbila mě. Cítil jsem, jak jí hoří tváře. Odstrčila mě a řekla: „Jsi zvíře jako všichni mužští.“

„To jsem.“

„Strašně jsi mě zklamal.“

Šli jsme po schodech dál. A znovu jsme se zastavili a znovu se líbali. Za jedněmi dveřmi jsem slyšel pláč malého dítěte a naříkavou ukolébavku jeho matky.

„To je mi pěkný večer,“ vzdychla Ilka. „Nejdřív ten odpor-
ný film, ze kterého se mi zvedal žaludek, a potom tvoje div-
né řeči. Někdy mám pocit, že smrt je jediné východisko.“

„Ano, pojďme umřít spolu, ale než zemřeme, udělejme
všechno, po čem toužíme.“

„Proč chceš umřít zrovna se mnou?“ zeptala se. „Vždyť
mě nemiluješ.“

„Láska neexistuje,“ prohlásil jsem.

„A co existuje?“

„Jen tělesná touha.“

„Všechno zničíš.“

Zaklepali jsme na dveře a její matka nám otevřela. Roz-
křikla se na mě: „Kdo vám tak zkrvavil ústa?“ Spráskla ru-
ce a zaječela: „A tobě taky, Ilko! Já nešťastná! Čeho jsem
se dočkala!“

Ilka utekla do koupelny, já běžel do svého pokoje. Oby-
čejně jsme před spaním vypili čaj a snědli chleba s marme-
ládou, ale tentokrát jsem padl na postel, ani jsem se ne-
svlékl. Slyšel jsem přes dveře stařenino hubování a Ilčiny
odpovědi: „Nech mě. Neotravuj mě. Mlč.“

Dveře se zprudka otevřely a objevil se v nich stařenin
obličej. Paruku si sundala, místo ní měla na vyholené hla-
vě šátek. Falešné zuby už si dala do sklenky s vodou, tak-
že tváře měla propadlé. „Zítra se račte okamžitě odstěho-
vat,“ řekla.

„Jak je libo.“

„A zaplaťte mi, co jste dlužen.“

„Až vyjde mé interview.“

„Bestie!“ odplivla si a práskla dveřmi.

Zhasl jsem plynovou lampu a tiše ležel ve tmě. Znovu jsem slyšel stařenino hudrování a nevrlé dceřiny odpovědi. Tvrdě jsem usnul. Uprostřed noci mě kdosi dloubl do ramene. Probudil jsem se a stála u mě Ilka. Zašeptala: „Tady máš ten svůj kus masa.“

Vztáhl jsem ruku, abych ji k sobě přivinul, ale bránila se. Políbil jsem ji a přísahal jí lásku a ona mi řekla: „Jsi nestydatý lhář.“

Uplynulo asi padesát let a jméno Machly Krumbeinové jsem už víckrát neslyšel, ve Varšavě, ani v New Yorku, kde jsem žil, když jsem se vystěhoval do Ameriky. Hledal jsem její knížku v jidiš knihovnách a bibliografiích, ale autorka a její sbírka zmizely beze stopy. Kdykoli jsem potkal někoho z jejího kraje, ptal jsem se, jestli o někom takovém slyšel, ale odpověď zněla vždycky stejně: ne. Začal jsem pochybovat, jestli se ta příhoda skutečně udála. Věděl jsem ze zkušenosti, že z některých událostí, které jsem považoval za skutečné, se časem vyklubaly sny a fantazie. Po léta jsem míval sen, že jsem na Sibiři. Viděl jsem sibiřská města a lesy. Putoval jsem sibiřskými tajgami a tundrami. Pokaždé, když jsem se v noci probudil, jsem věřil, že jsem tam skutečně byl, ale po chvíli přemýšlení mi došlo, že jsem tam být nemohl, leda snad v nějakém dřívějším životě. Třeba bylo takovou smyšlenkou i mé setkání s Machlou Krumbeinovou.

V roce 1974 jsem byl pozván na Oxfordskou univerzitu do Anglie. Na druhý den po přednášce mě vedoucí židovského oddělení univerzitní knihovny provedl sbírkou obskurních knih a rukopisů v jidiš a hebrejštině. Našel jsem tam mnoho zábavných knížek, které jsem četl v dětství a o kterých jsem si myslel, že byly nadobro zničeny nacisty. Poznával jsem jejich vybledlé obálky, typ písma, ba i tis-

kové chyby na vetších a ohmataných stránkách. Náhle jsem zavadil pohledem o brožurku, která ležela na kovové polici bez signatury, bez obálky – nesvázaný zbytek knihy, kterou zřejmě nikdo nekatalogizoval. Můj Bože, uviděl jsem jméno Machly Krumbeinové a titul *Nabá pravda*. Když jsem ty stránky zvedl, rozpadly se mi v prstech. Knihovníka právě odvolali k telefonu a během deseti minut jsem knížku znovu přečetl od začátku do konce. Ne, nebyl to sen, ani výmysl. Tady byla, se svými křivými řádky, venkovskými výrazy, amatérským stylem. Znovu mě ohromila, znovu roznítla mou představivost přízračnou silou, jakou v sobě měla onoho zimního večera v jídelniče pro vegetariány. Každá báseň proklamovala erotickou vášnivost ženy, která neznala a neuznávala žádné literární konvence. Ta vesnická švadlena chtěla, aby veškeré ženské plémě zahynulo při nějaké biologické katastrofě a aby ona, Machla Krumbeinová, zůstala jedinou ženou na světě. Od Španělska po Vladivostok, od Aljašky po Antarktidu by stáli muži v řadách a ona by s každým kopulovala – s mladými a starými, Čiňany a Turky, Zulukafrý a Pygmeji, malomocnými a zvrhlíky, vrahy a maniaky. Ne, Machla Krumbeinová nebyla idealistka. Chtěla mít všechny muže pro sebe a s nikým se nedělit.

Knihovníka cosi u telefonu zdrželo, takže jsem četl knížku znovu a znovu, zepředu, zezadu. Ani si nevzpomínám, kdy se vrátil, nebo kdy jsem odešel k autu, které na mě mělo čekat. Po všechna ta léta jsem byl přesvědčen, že Machla Krumbeinová a její sbírka, pokud kdy existovaly, byly upáleny v Treblince, Majdanku, v některém ghettu nebo koncentračním táboře. Ale poslední výtisk čekal na mě, abych jej přečetl a posoudil, než bude navždycky zapomenut. Nebo jej možná vyčaroval nějaký dobrý duch či skřítek a u příležitosti té návštěvy mi jej přinesl z hromady popela.

Rozvod

Před rabínským soudem mého otce se projednávalo rozvodových případů víc než dost. Soudní síní nebylo nic jiného než náš obývací pokoj, kde měl otec náboženské knihy a archu na svitky s Tórou. A jako rabínův syn jsem si nikdy nedal ujít chvíli, kdy jsem mohl vyslechnout, jak někdo o rozvod žádá. Jak to, že se muž a žena, často rodiče dětí, náhle rozhodnou, že si budou cizí? Uspokojivou odpověď jsem dostal málokdy.

Otec nikdy nezačal rozvodové řízení dřív, dokud se všemi silami nepokusil manželský pár smířit. Vždycky si vyžádal asistenci mé matky, své rabínky. Manželé mluvili nejdříve s ní a potom s otcem. Skoro pokaždé citoval otec slova Talmudu, že když se muž rozvádí se svou první ženou, pláče nad tím i oltář v templu. Když jsem byl chlapec, byl jeruzalémský templ rozbořen už dva tisíce let. V našem bytě na Škrobařské ulici číslo 10 však byl templ se svým oltářem, kněžími a oběťmi aktuálnější než zprávy z jidiš novin, které vycházely každý den. Když jednou otec mluvil o slzách prolévaných oltářem, žena, která přišla požádat o rozvod, vykřikla: „Ach můj milý rabi, kdyby ten oltář věděl, co všechno jsem od tohoto tyрана vytrpěla, plakal by ve dne v noci.“

Manželé, kteří k nám přišli tentokrát, nebyli z naší ulice, ale z Tvrdé. Měli obchod v tržnici, které se říkalo Ulri-

chův dvůr. Žádný z nich nevypadal na víc než na třicet let. Manžel měl dlouhý kaftan, čepičku a rozepnutou košili bez kravaty. Zpod vesty mu čouhala rouška s trásněmi. Byl dost vysoký, měl dlouhý nos, nažloutlou bradku a jen kratičké pejzy. I jeho oči se mi zdály žluté. Viděl jsem, že je to slušný člověk, ale žádný chasid nebo učenec. Říkal, že má obchod, kde prodává zbytky látek – levné zboží. Jeho žena vypadala trochu moderněji – neměla paruku, ale hlavu si přikryla šátkem, aby neurazila rabína. Přišla ve střevících s vysokými podpatky a v sukni, která jí sahala jen do půli lýtek a nahoře byla přichycena černým lesklým pásem s mosaznou přezkou. Měla velké šedé oči, špičatý nos a široká ústa. Připadala mi dívčí, pyšná a rozezlená tím, že musí s osobním trápením před rabínův soud.

Když se otec zeptal, co je k němu přivádí, řekl ten mladý muž své ženě: „Nepřivedl jsem k rabínovi já tebe, ale ty mě, tak odpověz první.“

„Rabi, přišli jsme se rozvést,“ řekla žena jasným a jistým hlasem.

Pohledům na ženy, zvláště vdané, se otec zpravidla vyhýbal, aby se uchránil hříšných myšlenek. Ale k této ženě na chvíli oči obrátil. Levou rukou sevřel svůj rudý vous a pravou se dotkl šátku ležícího na stole. Tohoto šátku se žadatelé měli dotknout na znamení tichého souhlasu s otcovým rozhodnutím.

„Rozvést?“ zeptal se. „Jak dlouho jste sezdáni?“

„Přes pět let,“ odpověděl muž. „Týden po Chanuce to bude rovných šest.“

„Rozvod není žádná maličkost,“ řekl otec. „Nesmí se brát na lehkou váhu. Talmud praví, že když se muž rozvádí se svou první ženou, prolévá nad nimi slzy sám oltář.“

„Rabi, to všechno já vím, ale my spolu žít nemůžeme,“ řekla žena rezolutně.

„Máte děti?“ zeptal se otec.

„Tři krásné holčičky,“ vykřikl muž. „Nejstarší ještě nejsou čtyři roky.“

„Jaký máte k rozvodu důvod?“ zeptal se otec.

Oba drahnou chvíli mlčeli. Pak si žena odkašlala, jako by z ní ta slova nechtěla ven: „Rabi, on je hlupák.“

Otec zvedl obočí nad svýma modrýma očima. Zřejmě nad tou odpovědí užasl právě tak jako já. Po chvíli řekl: „Král Šalomoun, nejmoudřejší ze všech lidí, pojednává ve svých Příslovích o moudrosti a hlouposti. Podle něho je hlupákem jen hříšník. Nic nemůže být pošetilejšího než protivit se Bohu a jeho přikázáním. V první kapitole říká: ‚Počátek poznání jest bázeň před Hospodinem, moudrostí a kázní pohrdají pošetilci.‘ Jak vidíš, hlupáci jsou zkažení. Ale tvůj manžel se mi nezdá zkažený, chraň Bůh.“

Nažloutlé oči mladého muže se rozesmály. „Rabi, zkažená je ona.“

„To ncříkej,“ pokáral ho otec. „I hněv je pošetilý! Týž král Šalomoun říká: ‚Neboť hněv hřeje na srdci hlupáků.‘“

„Rabi, jsou taky dobří hlupáci,“ řekla žena.

„Ne, dobrota je podstatou moudrosti,“ odpověděl otec.

Citoval několik dalších pasáží z Bible i z Talmudu. Mladého muže ta nepřímá chvála patrně povzbudila, protože řekl: „Rabi, ona čeká jen na to, aby mi mohla spílat. Sotva otevru ústa, abych něco řekl, už se do mě pustí. Ostouzí mě před zákazníky. Když řeknu, že je den, na obrátku se dá slyšet, že je noc. Jak může člověk vydržet s takovou štěknou? Otrávil mi život. Týrá mě už tak dlouho, že být s ní pod jednou střechou je učiněné peklo, nic jiného.“

„Řekl jsi, že máte tři děti?“ zeptal se otec.

„Ano, rabi,“ odpověděl manžel. „Jedno krásnější než druhé a všechny sladké jako cukr. Jen na ně pohlédneš, duše ti okřeje. Ale když manželka manželovi ošklivě nadává a uráží ho před dětmi, začnou být neuctivé i ony. Co může dítě vědět? Když jejich máti říká, že táta je budižkničemu, opakují to po ní.“

„To je chyba,“ řekl otec. „Gemara praví, že správná žena ctí svého manžela. V ‚Ženě statečné‘, kterou všichni Židé odříkávají v předvečer šábesu, se říká: ‚Po všechny dny života svého mu dobré činí, a nikoli zlé... Ústa svá otvírá moudře a na jazyku jejím jest zákon dobrotivosti.‘“

„Rabi, ty posloucháš jen to, co říká on,“ ohradila se žena. „Proč nevyslechněš mě?“

„Vyslechnu i tebe,“ ujistil ji otec. „Je mou povinností přát sluchu oběma stranám. Mluv, prosím.“

„Rabi, můj muž je trdlo a nemehlo. Má v hlavě tolik rozumu, co já v levém střevíci. Když má člověk obchod, musí umět poznat, kdo jde koupit a kdo jenom okukovat a omakávat zboží a dělat brajgl. Takových zákaznic je! Chodí z krámu do krámu, protože nemají nic na práci. Když se na takovou kouknu, hned vím, že koupit nemíní, a rychle se jí zbavím, ale tenhle bambula se s ní zapovídá, že to nebere konce. Když přijde opravdová zákaznice a musí čekat a poslouchat jejich pitomé řeči, ztratí trpělivost a odejde. Domluvili jsme si znamení. Když se objeví osoba, která jde jen zavazet, přendám si ve vlasech hřeben a z toho by měl poznat, že s ní nemá ztrácet čas. Jenomže on už je takový, že si nikdy ničeho nevšimne. O ženách se říká, že mají řeči na devět loktů, ale on jich má na osmnáct. Nějaká ženská mu začne povídat, jaké macesové knedlíčky vařila o Velikonocích před třemi lety, a on s ní celou hodinu tlačá o nudlovém nákypu své tety Jachny. Když je prvního a mám platit nájemné, musím si jít vypůjčit od lichváře na vysoký úrok. Je to pravda, nebo ne?“

Po celou dobu, co mluvila, na ni její muž s něhou hleděl. Dokonce se usmál i na mě, na rabínova kluka. Viděl jsem, že ho svým výsměchem pobavila. Jako by ho těšily i její urážky. Ta ženská má pravdu, řekl jsem si – je to hlupák nad hlupáky.

„Mladý muži, zapomněl jsem se zeptat, jak se jmenuješ,“ řekl otec.

„Jmenuji se Šmuel Majer, ale všichni mi říkají Šmelke,“ odpověděl muž. „Vlastně mám jména tři – Šmuel, Majer a Alter. To třetí mi dali, když mi byly dva roky a dostal jsem spálu a –“

Ještě jsem nezažil, aby otec někoho přerušil uprostřed věty, ale tentokrát to udělal. „Rebe Šmelke, co odpovíš na stížnosti své manželky?“

„Co můžu odpovědět? Má jazyk jako břitva, rabi. Každého přesvědčí, že má pravdu ona. Já jsem prostý člověk, žádný jasnovidce. Jak můžu vědět, jestli jde zákaznice koupit, nebo okukovat? Na čele to nikdo napsáno nemá. Doma mě učili – když někdo mluví, poslouvej. A když se někomu věnuju, nemůžu vidět, co dělá moje žena s hřebenem. Jednou řekla, že mi dá znamení kašlem. Ale jak můžu vědět, jestli kašle na znamení, nebo jestli kašle doopravdy? Když v zimě sněží a mrzne, kašle každý. Hned na podzim kupujeme dětem prsní pastilky, ale kašlou i s pastilkami. Pravda je, že moje žena – jmenuje se Salka – se narodila špatně naložená. Její máma, ať odpočívá v pokoji, mi říkala, že jako děčko jen řvala a řvala. Hoří v ní nějaká tajemná zloba a na někom si ji musí vylít. Máme tři holčičky jako andílky, ale ona na ně v jednom kuse ječí, a když ji něčím popudí, tluče je a štípe. Na to, aby člověk ztloukl malé dítě, musí mít srdce loupežníka.“

Otevřely se dveře a ukázal se v nich bledý obličej mé matky. „Mladá paní, buďte tak hodná a pojdte za mnou do kuchyně,“ řekla.

„Paní rabínka si přeje mě?“ zeptala se Salka.

„Ano, vás. Snad vám to nevadí.“

„Ne, paní rabínko. Jen chvilíčku ještě. Já, rabi, vím, že až tu nebudu, napovídá o mně strašné věci. Ale mně už je to vážně jedno. Jednou provždycky od něj musím mít pokoj. Radši budu hnít v hrobě, než bych žila s takovým pitomcem.“ A odešla do kuchyně.

Měl jsem tisíc chutí jít si poslechnout, o čem bude řeč v kuchyni, ale bál jsem se, že na mě matka spustí bandurskou. Otec a matka mi zakázali poslouchat, o čem žadatelé v našem domě mluví. Otec na ten zákaz možná zapomněl, ale matka měla paměť dobrou.

Zůstal jsem v místnosti otcova soudu a Šmelke řekl: „Je to chytrá žena, rabi, krásná a líbezná, ale je zatrpklá. Užívá se kvůli tomu, jak těžké máme živobytí. Pár kroků od nás je podobný obchod jako náš a se zákazníky se tam netrhnou

dveře. Jeho majitelé se topí v penězích. Pravda je taková, že Salčina zloba zákazníky odhání. Kdo k nám přijde nakoupit, mocí mermo smlouvá. Ať máme ceny sebenižší, zákazník je vždycky chce usmlouvat na polovinu. Kdo chodí kupovat zbytky a zboží z druhé ruky? Jen ti, co chtějí něco za nic. Můj konkurent má mazanou ženu. Ta se celé dny usmívá a rozumí obchodu jedna radost. Když řeknu své ženě, ať je k zákazníkům přívětivější, pustí se do mě jako divá. Oči jí blýskají jako nože. Někdy mě napadá, že anděl, který posílá lidi na svět, se zmýlil. Měla se narodit jako muž. Ať už je to jak chce, jde to všechno z kopce.“

„Mír je cesta ke zdaru,“ řekl otec. „Kdybyste k sobě byli smířlivější, pak byste...“

Nebyl jsem zvědavý, jak by to vypadalo, kdyby se tihle dva smířili, a vypravil jsem se do kuchyně. Stoupl jsem si do kouta, v naději, že si mě matka v matném světle petrolejky nevšimne. Nechal jsem totiž na stoličce ležet učebnici a dělal jsem teď, že čtu, ale uši jsem měl napjaté. Zajímalo mě, jak lidé mluví – jaké používají výrazy, jak omlouvají své chyby a jak překrucují věci podle své potřeby. Slyšel jsem, jak ta žena říká: „Paní rabínko, je to hlupák a lék proti hlouposti se v žádné apatyce nekoupí. Někde je psáno, že až přijde Mesiáš, všichni nemocní budou vyléčení, jen hlupáci zůstanou stejně hloupí jako předtím. Povězte mi, drahá paní, proč.“

„To je velice jednoduché,“ odpověděla matka. „Nemocní vědí, že jsou nemocní, a modlí se k Hospodinu, aby je uzdravil. Hlupák si ale myslí, že je chytrý, takže se o pomoc nemodlí, a proto je mu souzeno zůstat, čím je.“

„Zlatá slova. Dobře to říkávala moje bába: ‚Kde je Tóra, tam je rozum.‘ Sotva ten můj otevře ráno oči, ještě než odříká *Děkuji tobě*, už se z něho sypou nesmysly. Já mu říkám: ‚Nač spěcháš? Den teprve začíná. Na to, abys ze sebe dělal osla, máš času ažaž.‘ Tuze rád mi vypráví, co se mu zdálo. Já mám taky sny, ale jak otevru oči, všechno se to vypaří. Zato on si svoje sny pamatuje od začátku do konce. A jsou zrovna tak hloupé jak on. Probudí se a řekne: ‚Zdá-

lo se mi, že jsem spolkl solničku.' Takový sen může mít jen blbec. Nebe mě za ta slova netrestej, ale mně se zdají hloupé i jeho boty.“

„Boty?“ podivila se matka.

„Ano, boty. Není to divné? Jednou jsem mu koukla na nohy a napadlo mě: 'To jsou ale praštěné boty.' Nezlobte se na mě, paní rabínko, mluvím už sama jako blázen. Ale když žijete šest let s bláznem, tak to od něj chytnete. Na chytrém mužském vypadá všechno chytře, i jeho oblečení. I když se vtipný muž snaží být hloupý, vyjde to tak jaksi vtipně. Ale u hlupáka je to zrovna naopak.“

„Nehněvejte se na mě, Salkele,“ řekla matka, „ale taková nenávist člověku neprospívá, a duši a tělu jakbysmet. Vždyť byste z toho, nedej Pánbůh, mohla onemocnět. A doplatit na to živobytím.“

„Máte pravdu, paní rabínko, stokrát pravdu. Nenávist k němu nechovám. Nic zlého mi neudělal. Já vím, že za to nemůže, ale když začne mluvit a chválit mě, je mi z toho nanic. Stydím se s ním chodit mezi lidi. Víte dobře, že žena je ráda, když může k manželovi vzhlížet, ale když na něj hledí svrchu, tak je po respektu.“

Rozhodl jsem se, že se vrátím k mužům a podívám se na Šmelkovy hloupé boty. Seděl teď u stolu, takže mu na nohy nebylo vidět. Slyšel jsem, jak říká: „Rabi, já jí dám všechno – byt, obchod, zboží. Jak bude vést obchod s třemi malými dětmi? Ale chtěla to sama. Já si svou skývu chleba vydělám. Na děti jí budu přispívat, jak to nejvíc půjde. Chce, abych za dětmi chodil jen o šábesu. A já vím už teď, jak hrozně mi budou scházet.“

„Rebe Šmelke, nevím, znáš-li ten zákon, ale když se lidé rozvedou, pod jednou střechou spolu být nesmějí.“

„Proč ne?“

„To je zákon. Manžel a manželka jsou na sebe zvyklí a pokušení je veliké. Mohou se dopustit hříchu. A pakliže by se znovu provdala, byl by to hřích ještě větší.“

„Ale rabi, jak bych potom mohl za dětmi? Každý dům má střechu. A v zimě člověk nemůže brát děti ven.“

„Až za nimi přijdeš, musí u toho někdo být. Člověk už má takovou povahu, že se před druhými lidmi stydí víc než před Bohem.“

Strčil jsem ruku do kapsy kabátu a pohrával si s grošem, který jsem dostal jako kapesné, než jsem šel ráno do školy. Vyndal jsem jej z kapsy, ale náhodou mi vypadl z ruky a zakutálel se pod stůl. Vlezl jsem tam za ním a prohlédl si Šmelkovy boty. V jasném světle naší visací lampy jsem viděl, že jsou zabláčené, neobyčejně velké a neforemné, ušité z hrubé kůže, s nízkými, širokými svršky a sešlapanými podpatky. Zdálo se mi, že páchnou po kobylicích. No to jsou vážně hloupé boty, pomyslel jsem si.

Můj otec se sklonil a zeptal se: „Ztratil jsi něco?“

„Svůj groš. Ale už jsem ho našel.“ Taktak jsem přemáhal smích.

Když jsem se zvedl z podlahy, Šmelke se zeptal:

„Kde jsi ten groš vzal? Našel jsi ho na ulici?“

„Dala mi ho maminka.“

„Copak si dnes koupíš za groš? Počkej, dám ti kopějku.“

„Žádné peníze mu nedávejte, rebe Šmelke,“ řekl otec. „Dnes je ve velkých městech zvykem dávat dětem každý den peníze. V Tomaszowě jsme o něčem takovém nikdy neslyšeli. Když Jetro radil na poušti svému zeti Mojžíšovi, řekl mu, ať si mezi lidmi vyhlédne poctivé muže, kteří se bojí Boha a nenávidí chtivost. Ti, kdo milují peníze, se dají snadno uplatit. A hrabivost je kořen mnohého hříchu.“

„Rabi, tohle jsi měl říct mé Salce. Někdy si myslím, že by se pro groš dala zabít. Jak jsem ti říkal, mám konkurenta, a obchody se mu daří. Je to věc štěstí, tak nač mu závidět? Ale ona div nepraskne vztekem, když vidí, jak se mu dobře vede. Proklíná ho i s jeho ženou strašlivými kletbami. Každý večer přijde domů plná žluči. Rabi, dovol mi dát kopějku tomu chlapci. Jedna mince z něj hrabivce neudělá.“

„Věř mi, že ji nepotřebuje.“

Šmelke vstal a dlouho hledal po kapsách, kopějku však nenašel. Místo ní vylovil knoflík, kousek provázku, velkánský klíč – asi ode dveří svého obchodu. „Moje Salka mi

všechno vezme," řekl. „Vymete mi kapsy. Odpust', chlapče. Někdy jindy.“

„To nevádí. Děkuju," řekl jsem a běžel zase do kuchyně.

Slyšel jsem, jak matka říká: „Na služby a chůvy se spoléhat nemůžeš. To jsou cizí lidi. Všechno dělají jen pro peníze. A matčinu starostlivost nenahradí. Každou chvíli se, nedej Bože, může dítěti něco stát, může spadnout, hlavou do židle praštit, na okno vylézt, o kamna se spálit. Není dne, abych nečetla o hrůzách, které potkávají děti, když zůstanou samy.“

„A víte, jak si ubližují dospělí, paní rabínko? Když jsem řekla své matce – ať se za nás v nebi přimlouvá –, že si vezmu Šmelkeho, řekla mi: „Dceruško, to si hlavu utínáš.““

Přesně za čtyři týdny se v našem domě konal rozvod. Byl jsem u toho, když písař sepsal brkem rozvodovou listinu a dva svědkové připojili své podpisy. Otec předčítal Šmelkemu z velkého svazku: „Slyš mě, Šmueli Majere Altere, synu Eliezera Mošeho. Nutil tě někdo, abys přivolil k rozvodu se svou ženou, Sárrou Salkou? Odpověz ne.“

„Ne.“

„Chceš se s ní rozvést ve jménu svém, ve jménu jejím a podle rozvodových zákonů? Odpověz ano.“

„Ano.“

Když nastala chvíle, kdy měl Šmelke vložit rozvodovou listinu do Salčiných rukou, nevydržel to a chraptivě se rozplakal. Otec řekl Salce: „Do nového manželství nesmíš vstoupit dříve než za devadesát dní.“

A Salka odpověděla: „Já se tak budu hnát pod baldachýn! Kdo by si mě vzal? Leda snad Anděl smrti.“ A rozplakala se také. S hlavou v dlaních se rozběhla ke dveřím a moje matka za ní. Kabelku i rozvodovou listinu nechala na stole. Hrdlo se mi sevřelo a poprvé jsem pochopil, proč oltář pláče, když se muž a žena rozvádějí.

Po rozvodu jsem Šmelkeho ani Salku víckrát neviděl. Ale naše sousedka, která je znala, vyprávěla matce, jak to s nimi bylo dál. Šmelke dal svůj obchod Salce, ale plynul týden

za týdnem a nikdo u ní nekoupil ani nitku. Salce nezbylo než rozprodat zboží za babku a obchod zavřít. Šmelke se znovu oženil. Vzal si starou pannu a otevřeli si jiný obchod. Tak jako se Salce nedařilo zhola v ničem, novomanželé měli štěstí ve všem. V jejich obchodě bylo vždycky tak plno, že by tam špendlík nepropadl. Pro novou ženu Šmelke hlupák nebyl. Ve srovnání s ní byl hotový mudrc, říkala naše sousedka. Krásy prý nepobrala ani ždíbek, byla malá jako trpaslice a široká jako hrnec – ale vlídná jako slunečný den. Vychutnávala každé slovo, které Šmelke z úst vypustil, a líbala zem, po které chodil. „Takový život, jaký má ona, bych přála každé židovské dceři,“ řekla sousedka.

„A co děti?“ zeptala se matka. „Chodí za nimi?“

„Za těmi chodí třikrát do týdne, ba možná obden.“

„To se ale nesluší,“ řekla má matka po krátkém váhání.

„Paní rabínko, on je má radši než sebe. Ten by se kvůli nim zabít dal.“

„Proč se Salka znovu neprovdá?“ zeptala se matka.

„Hledá někoho chytrého, jenže proč by si chytrý člověk bral takovou štěknu, a ke všemu s třemi dětmi?“ řekla sousedka. „Ale nebojte se, Šmelke se stará o děti dobře, a o ni taky. Pořád jí nosí dárky. Ještě jsem ho nepotkala, aby neměl plné ruce balíčků. Jak je to v tom přísloví? Dobrá kráva se nechá podojit.“

„A má Salka služku?“ chtěla vědět matka. „Je někdo při těch jeho návštěvách?“

„Pokavad vím, služku nemá. Když teď nemusí do obchodu, je doma a stará se o haranty sama.“ „To se ale nesluší,“ řekla znovu matka. „Lidé dnes nejsou ve víře pevní a ďábel se jen třese, aby je vystavil pokušení.“

Sousedka se kousla do rtu a pokrčila rameny. „To je pravda, ale služby jsou drahé a člověk jim nemůže věřit. Jak je to v tom přísloví? Svůj oheň v pekle si zapálí každý sám.“

Mrkla, vzdychla, pokývala hlavou a odešla z naší kuchyně. Mezuzu na zárubni políbila dvakrát.

Silná jako smrt je láska

Tetička Jentl vedla s ostatními tetkami hovor na téma láska. Jentl prohlásila: „Láska opravdu je. Namouduši je. A bývala i v dřívějších časech. Lidi si dneska myslí, že to je kdovíjaká novota. Ale chyba lávky – vždyť už v Bibli se píše o lásce. Lában dal svou dceru Leu Jákobovi, jenže Jákob miloval Ráchel. No považte, takový světec! Jenže přece jen to byl člověk z masa a kostí. Podíváte se na někoho koutkem oka, a naráz vidíte celé jeho kouzlo. Jediný rozdíl je v tom, že za starých časů, když se dva měli rádi, tak se i vzali. Dneska se lidi zasnoubí, a dál koukají po jiných.

Nedaleko Turbinu žil zeman, kterému nikdo neřekl jinak než Pošuk. No, oni vlastně všichni tihle šlechtici byli trochu střelení – žili si v takovém přepychu, že z toho pak nevěděli, čím jsou. Tenhleten – jmenoval se Jan Chwalski – byl dočista pomatený. On vám nemluvil, ale ječel. V jednom kuse na své nevolníky hulákal, že je zbičuje, až všichni pomřou, a přitom se nikdy žádného ani nedotkl. Když onemocněl některý nádeník, poslal Chwalski pro doktora, nebo aspoň pro kořenářku. Měl dvorního Žida jménem Becalel, kterému pořád vyhrožoval, že ho zastřelí nebo oběsí. Ale o Purimu mu vždycky posílal dárky. Když Becalel vdával dceru, dostala od zemana svatební dar. A přišel si na svatbu zatancovat s Židy kozáčka. Všichni se mohli potřhat smíchy, jakého šaška ze sebe ztropil. Sám se Chwalski nikdy neože-

nil, protože byl zamilovaný do jedné vdané šlechtičny. Jmenovala se Aliza a nebyla to zas taková krasavice, za jakou ji měl. Ale ošklivá taky nebyla – taková štíhlá a jemná. Gójoové jsou většinou světlí, ale tohle byla černoooká tmavovláška s krásným úsměvem. Její manžel, hrabě Lipski, byl největší násoska v celém Polsku. Nikdo ho jakživ neviděl střízlivého. Propil celé své jmění. O tom, že je Chwalski zamilovaný do jeho ženy, věděl, ale vůbec se takovými věcmi netrápil. Říkalo se, že se vždycky v noci vzbudí a pije vodku slámkou ze džbánu. Kdyby byla Aliza volnějších mravů, klidně se mu mohla spustit a páchat ty největší hříchy. Ale byla to vznešená dáma. Prosila Chwalského, aby za ní nebrousil, že je vdaná, ale Chwalski ji miloval tak strašně, že jí nemohl vyhovět. Dennodenně jí psal líbesbrífy a posílal za ní kurýra. Odpověď mu přišla tak jednou za rok. A pokaždé zněla stejně: ‚Jednoho manžela už mám.‘ V neděli chodil Chwalski do kostela, jen aby se na ni mohl dívat. Když dostali oba pozvání na stejný ples, směl si u ní zadat jen jeden tanec. Vypadalo to, že i on se jí líbí, ale nechtěla manžela podvádět. Farář často Chwalského nabádal, aby nechal Alizu být. Ale Chwalski na to: ‚Aliza je pro mě ze všech žen na světě jediná. Celý týden se těším jen tou nadějí, že ji v neděli zase spatřím.‘

Její manžel, hrabě Lipski, byl tlustý obr, v jednom kuse zarudlý v obličeji a s nosem protkaným popraskanými žilkami. Pil tak strašně, že si propálil díru do břicha. Doktoři mu vodku zakazovali, ale on si proléval hrdlo až do posledního dne. Doktor z našeho města říkal: ‚Kdyby někdo pil tolik vody, kolik hrabě Lipski vodky, měl by z toho smrt.‘ Zato Chwalski, ten se špiritusu ani nedotkl. Byl opilý Alizou.

Hrabě Lipski byl dočista zaslepený. Vůbec neviděl, co se mu děje s panstvím. Všechno měl na starosti šafář, který si nakradl, co mohl, a zbytek promrhal špatnými obchody. Aliza, ta do hospodářství nemluvila, žila si jen tak pro sebe. Buďto ležela v knihách, nebo se vydávala na dlouhé procházky do zahrad a sadů. Děti neměli. Kdo ví, třeba se hrabě v tom svém věčném podroušení na nic nezmoohl. V po-

sledních měsících už ani nemohl chodit. Pití se mu vrazilo do nohou. Kromě toho dostal cukrovku, protože ve vodce je spousta cukru. Tak či onak, umřel bez zaopatření, bez zповědi, bez závěti. Po smrti se prý nafoukl, že byl jako sud. Na pohřeb mu nepřišel z panstva skoro nikdo, protože každého urážel a rouhal se Bohu i všem křesťanským svatým. Pohřební vůz nám projížděl pod okny. Byla jsem ještě malá holka a průvod jsem sledovala. Gójové mají takový zvyk, že vdovu vedou dva muži. Aliza měla kdesi bratra, kterého jsem viděla poprvé, a ten druhý průvodce byl Jan Chwalski. Hrabě Lipski byl velký a tlustý, zato Chwalski, ten byl jak houžvička, malý a hubený, s dlouhým nažloutlým knírem, co mu visel až k bradě. Aliza byla celá v černém. Chwalski ji vedl za paži, jako by se bál, že mu uteče. Láska je bláznovství.

Lipski umřel a uložili ho do země. Všichni si mysleli, že se vdova hned provdá za Chwalského, ale ona si vymínila, že bude držet roční smutek. Jak se Chwalski dozvěděl, že bude muset čekat, vjel do něho čert. Cožpak už se ne-načekal dost? Ale Aliza nedala jinak: dřív než za rok za něj nepůjde. Lipski nezanechal poslední vůli, a tak se vyrojila celá smečka samozvaných dědiců. Přišli Bůh ví odkud a o všechno Alizu obrali. Na druhou stranu, už skoro nebylo co brát. Ale kdo mohl, vzal aspoň kousek. Takoví jsou lidé. Myslí si, že sami tady budou navěky. Když se Chwalski dozvěděl, co se děje, popadl flintu a přihnal se tam, že je všechny postřílí. Ale Aliza mu řekla: 'Vy se do toho nepleťte.' A co ona řekla, to mu bylo svaté. Jsou lidi, co se nechají od jiných klidně okrást a ani neceknu. Buďto byla tak vznešená, nebo tak hloupá. Pocházela prý z vysokého rodu, a pro takové peníze nic neznamenaají. Ti se rvou hlavně o čest. Tak či onak, nezůstalo jí vůbec nic. Nechali jí tam jen holé stěny. Lipski měl dvorního Žida jménem Jankl. Ale co zmůže Žid proti gójům? Šel za ní a zapřísahal ji: 'Vaše jasnosti, vždyť vás o všechno připraví.' A ona odpověděla: 'Víc, než mám, mi vzít nemohou.' Celá ta léta s Lipským trpěla, a nikdo nikdy neslyšel, že by si postěžovala. Jo, někdo

je holt vlk, někdo beránek. Ale nakonec tady stejně všechno necháme. Přinesli jí nějaké lejtstro a ona ho bez mrknutí oka podepsala.

Neuběhl ani měsíc, a kde se vzal tu se vzal, objevil se kterýsi maršál ze dvora s několika oficíry a řekl Alize, aby se vystěhovala. Dům ani nábytek už jí nepatří. A zase se přihnal Chwalski a že ji bude bránit – takový mrňous, a jaký to byl drak! Kdyby mu Aliza poručila, ať skočí do ohně, bez otálení by to pro ni udělal. Jenže ona mu řekla, aby to nechal být. Chtěl ji vzít na své panství, ale ona že před svatbou ne. Abych to neprotahovala, našla si střechu nad hlavou u jednoho bohatého sedláka – starosty obce. Měl u chalupy malou pazdernu, a tu vyklidil, aby v ní Aliza mohla bydlet. Manželova famílie jí nechala jen postel a knihy. A ona nic jiného nepotřebovala. Podařilo se jí zachránit část šperků, které pak Jankl prodal, a z utržených peněz celý rok žila. Ševcovští a krejčovští učedníci chodili se švadlenkami o šábesu odpoledne do vsi na špacír a nakukovali jí do okna, co ta povýšená hraběnka dělá. Nenechala si ani služku. V neděli ji sedlák vozil bryčkou do kostela. Chwalski ji pořád přemlouval, aby se nastěhovala k němu na statek, ale zůstala neoblomná. Čistá duše – hotová rabínka, jestli mi odpustíte to srovnání.

Uběhl rok a zase začala žít jako urozená dáma. Na svatbu sezvali panstvo z širého okolí. Nebývá zvykem, aby se nevěsta, i když je vdova, o druhé svatbě oblékala do smutku. Aliza ale trvala na tom, že bude celá v černém. Zasypali ji dary a květinami. Farář měl dlouhé kázání. Nikdo jakživ neslyšel, že by šli chudí vesničani z vlastní vůle na panskou svatbu. Ale na tuhle se sešlo několik vesnic. Protože žila v chudé chalupě, považovali ji za svou. Na svatbu ji přivezla sedláková bryčka, ale z kostela už jela v kočáře taženém čtyřspřežím a jako předvoj jeli na koních čeledíni navlečení do dragounských kabátů. Na Chwalského statku postavili květinovou slavobránu. Kapela složená z židovských i křesťanských muzikantů zahrála novomanželům svatební píseň na dobrou noc. Chwalski nebyl kdovíjaký boháč,

ale majetek si střežil a nikdo ho nesměl okrást. Zdálo se, že se Alize obrátila dobrá karta. Ale teď chvílku počkejte, musím se napít.“

Přinesl jsem tetě Jentl džbán vody, ona zahuhlala požehnaní a napila se. „Nesmějte se mi,“ řekla, „ale je mi z toho do pláče.“ A vysmrkala se do batistového kapesníku. Pak vyprávěla dál.

„Nedlouho po svatbě uspořádal Chwalski takový bál, o jakém by se nesnilo ani králům. Zrovna přešel Pesach a bylo hezké počasí. Aliza se stavěla proti tomu. Byla to hrdá, tichá dáma, a už ne nejmladší. Jenže Chwalski chtěl vytroubit svou radost do světa. Sezval stovky šlechticů, až z dalekých měst. Od časného rána se sjížděly kočáry a trachtace trvala od rána do noci. Obchody v Turbinu měly kšeft. Vyhrávala jedna kapela ze Zamošče a druhá z Lublinu. O tom bále si lidi vyprávěli ještě po letech: toho jídla a vína, toho tancování, té muziky. Reb Becalel nám potom prozradil, že Chwalski musel prodat pod cenou kus lesa, aby to všechno zaplatil. Židy a vesničany samozřejmě nikdo nepozval. Ale spousta omladiny stála pod okny a poslouchala, někteří si i zatancovali. Sloužící jim nalévali víno a nosili jídlo od stolu. Na druhý den si panstvo vyjelo na hon a postřílelo Bůh ví kolik zvěře. Když se všichni rozjeli domů, statek byl vzhůru nohama. Aliza Chwalského zapřísahala, aby nerozfofroval všechnen majetek, ale on byl samým šťastím blázen.

Lidičky moje, tohleto štěstí mu vydrželo sotva rok. Najednou se začalo proslýchat, že Aliza churaví. Co to bylo za nemoc, to dodneška nevím. Ale den po dni scházela. A zase Chwalski prodal kus panství a poslal pro nejlepší doktory, ale nic naplat, nikdo jí pomoci nedokázal. I našince zavolali – mastičkáře Lipeho –, a ten slyšel, jak jeden z doktorů říká, že se jí krev mění ve vodu. Nechci to přivolávat, ale když přijde čas, Anděl smrti si vždycky poradí. Nemoc se táhla několik měsíců, a i když už Alizu všichni odepsali, Chwalski vodil domů nové a nové doktory, profesory i různé šarlatány. Šel dokonce za rabínem, aby za Alizu zapálil v synagoze svíčku, a dal mu peníze na chudé. Ale nebylo to

nic platné. Aliza umírala. Poslali pro kněze a ona se vyzpovídala. Pokropil ji svěcenou vodou a za chvíli už Aliza nebyla. Reb Becalel nám povídal, že odešla jako světice. Kdo pak ví? I mezi nimi jsou dobré duše. Ve svaté knize se píše, že i dobří gójové se dostanou do ráje.

Nedá se vůbec vylíčit, jak Chwalski plakal a kvílel a lkal. Ale kdo umřel, už nevstane. Odnесли ji do kostela, kde tělo zůstalo do pohřbu. Chwalski už oběma koupil místo na hřbitově. Celý pobledl a vychrtl, jako by dostal souchotě. Šaty na něm visely. Knír mu zbělel. Pořád si pro sebe něco mumlal, jako by mu strašilo ve věži.

Ale když někomu ještě nenadešel čas, musí žít. Chtěl se otrávit, ale strčili mu prst do krku a on jed vyzvrátil. Poslední zbytky jeho majetku přišly vniveč, třebaš se reb Becalel činil co mohl, aby aspoň něco zachránil. Přešel rok, dva roky, a Chwalski žil dál. Měl doma na zdi Alizin portrét a na něj ve dne v noci civěl. Na hřbitově byl víc než doma. Každý den jí dával na hrob čerstvé květiny. Nechal jí vytesat náhrobek se sochou anděla, který měl její podobu. Potom ten kámen líbal a povídal si s ním. O hospodářství se přestal zajímat. O všechno se musel starat reb Becalel. Uběhly další roky. Říká se: Co kryje zem, na to zapomeň. Jenomže to Chwalski nedokázal. Farář ho napomínal, že je zapovězeno tak dlouho truchlit. Jezdili za ním příbuzní a ostatní panstvo, aby ho přivedli na jiné myšlenky, ale nenechal se ukonejšit. A taky se dal na pití. V okolí nebyla o hezké ženy nouze, ale on se na jinou nedokázal ani podívat.

A teď poslouchejte. Co Alizu uložili do hrobu, zamkl ložnici a nikdo tam nesměl vkročit, ani komorná. Zamkl i její pokoj. Všechno, co kdy měla na sobě, a vlastně cokoli, čeho se jen dotkla, bylo pro něj svaté. Sám spal v komůrce její chůvy. Kuchařka mu vyvářela, ale on se jídla tak tak dotkl. Byl ještě scvrklejší než dřív a knír jako by se mu protáhl. Postupně propustil všechny sloužící. Nechal si jenom starou chůvu, hluchou a poloslepou stařenu.

Tu zimu nastaly kruté mrazy. Pomrzlo osivo na polích. Napadlo tolik sněhu, že to některé chalupy úplně zaválo

a lidi se museli vyhrabávat ze závějí. Ani v takovém krutém nečase Chwalski nepromeškal jediný den, aby nezašel na hřbitov. Jednou s sebou vzal lopatu, asi že odhrabe sníh z hrobu a náhrobního kamene. Byl to podivný pohled – urozený pán, a nese si přes rameno lopatu, ale lidi už si na jeho libůstky zvykli. Často na hřbitově vysedával od rána do večera, někdy i dlouho do noci. Zvolna se oteplovalo a sníh začal tát. Voda se řinula městečkem jako řeka.

Bylo to nějak kolem Pesachu, když správce hřbitova přišel nahlásit na četnickou stanici, že zem kolem Alizina hrobu je rozbrázděná. Tenkrát chodili zloději, co kradli mrtvolly z hrobů a prodávali je doktorům, aby měli co pitvat. Ale ti měli zájem jen o čerstvé mrtvé. Kdo by pitval tělo, které už muselo být dávno zetlelé? Po Turbinu se šušovalo, že Aliza vstala z hrobu a v noci chodí po městě. Jakmile se začne něco takového povídat, hned se vyrojí svědkové: ten ji viděl, ten ji slyšel. Jednou stála na mostě, jednou prala prádlo u řeky, jednou někomu klepala na okenici. Když se to doneslo k Chwalskému, ječel: „Hlupáci, takové pověry si nechte od cesty!“

Nu, jenže když o tom mluví celé město, asi to nebude jen tak samo sebou. Ruské úřady poslaly na hřbitov vojáky, aby hrob vyhrabali a otevřeli rakev.

Když se o tom doslechl Chwalski, začal zuřit jako po minutý, ale zřejmě zapomínal, že Polsko už dávno nebyla samostatná země. Ruští vojáci ho odvěkli, vytáhli rakev, vypáchili víko a cjhle, byla prázdná. Půlka města se seběhla podívat na ten černokněžnický div. Alizu někdo ukradl z hrobu. Nedovedete si představit, co se potom v Turbinu dělo. Běželi s tou novinou za Chwalským, ale on řičel jako smyslů zbavený. To ještě žil reb Becalel, ale už nebyl u Chwalského dvorním Židem. Několik dní to v městečku vřelo jak v čajníku. Židé se báli, že proti nim někdo vznesе falešná nařčení. Našlo se pár takových, co štekali, že si Židi její krví zadělávali macesy.

A uprostřed vší té vřavy došlo k dalšímu pozdvižení. Sběhlo se to takhle: Chwalského stará posluhovačka chtě-

la vařit kroupy a rozdělávala v kamnech. Ruce už se jí trásly, a tak jí jedna zapálená tříška vypadla na zem. Za chvíli vyšlehly plameny. Stařena začala ječet a celá vesnice se seběhla, co se to děje. Přijeli hasiči s poloprázdnou cisternou. Kdosi vyrazil zamčené dveře Aliziny ložnice. Úplně mi z toho naskakuje husí kůže. Zeman ležel v posteli a chrápal – asi byl namol – a vedle něj kostlivec. Ano, to on sám ukradl Alizu z hrobu. Tak strašlivě po ní toužil, že jedné zimní noci vykopal hrob, vypáčil víko rakve, vyndal ostatky a donesl si je domů. Byla černá noc a neviděla ho živá duše. U policejního výslechu se ke všemu přiznal. Tělo už zpráchnivělo, a tak oškrábal maso a nechal jen kosti. Rusové nevěřili svým uším. „Jak je možné, že někdo udělá takovou zběsilost?“ kroutili hlavou. A on odpověděl: „Už jsem tu touhu neunesl. Lepší kosti než nic. Jestli mě chcete oběsit, račte si posloužit, ale pochovejte mě pak vedle ní.“

Nikdo z Rusů nevěděl, jaký trest si takový zločin zaslouží. Poslali zprávu gubernátorovi do Lublinu. Ani tam ale nevěděli, co dělat, a tak se ptali ve Varšavě a potom až v Petrohradu. Mezitím Chwalského pustili na svobodu. Kostlivec zase uložili do země. Chwalski žil už jen rok. Sám vypadal jako kostlivec. Uložili ho se všemi poctami na hřbitov po bok Alizy.

Ale co tím vším chci říct: člověku se v hlavě usadí nějaká myšlenka a ta se začne rozpínat, až zamoří celý mozek. Vznikne z toho posedlost. A nebo se tomu dá říkat i dybuk. Chwalski i jeho žena byli lidi a měli duši. Jestli mají gójoové taky ráj, určitě tam spolu budou navěky odpočívat. Jak se píše ve Svaté knize: „Vždyť silná jako smrt je láska, neúprosná jako hrob žárlivost lásky.“ No nic, šábes nám končí. Vidím na nebi tři hvězdy. Dobrý týden nám všem.“

Proč se Hejšerik narodil

Během prvních let ve varšavském Klubu jidiš spisovatelů jsem se do povědomí lidí zapsal jako redaktor rukopisů. Dělal jsem korektury pro list *Literarische Bleter*, který už mi otiskl i několik povídek a recenzí. Redigoval jsem rovněž pár knih pro Kletzkinovo nakladatelství. Bydlel jsem v levném podnájmu, nové šaty jsem nepotřeboval – jedny mi vystačily na celý rok. Jako spisovatel jsem se ještě nenašel a většinu času jsem trávil se začátečníky, jako jsem byl sám.

Jednoho dne mi přišla vrátná v Klubu spisovatelů oznámit, že se mnou chce někdo mluvit. Šel jsem ke dveřím a tam stál mužík s černým vousem, v ošuntělých šatech a spravovaných botách. Vypadal jako pouliční prodavač. Nosl si objemný balík převázaný zauzlovaným motouzem. Sdělil mi, že je to rukopis jeho knihy. Někdo ho odkázal na mč, že se zabývám redigováním jidiš textů.

Poprosil jsem vrátnou, jestli by toho člověka nepustila dovnitř – cizí lidé totiž do Klubu neměli přístup. Chvilku váhala, a pak mu dovolila, že se mnou může na čtvrt hodiny. Posadili jsme se a on začal zvolna rozvazovat uzle na balíku. Bylo to nejmíň tisíc listů čmaropisu. Na první pohled jsem poznal, že ten člověk nemá potuchy o tom, co je pravopis a jaká jsou pravidla interpunkce.

Vykládal mi, že za polsko-sovětské války v letech 1919 až 1920 sloužil v polské armádě. Dostal se s ní až do Kyjeva,

odkud pak s Rudou armádou v zádech prchal zpátky k Visle. Bolševici už se chystali ovládnout celé Polsko, ale pak došlo k slavné bitvě na Visle, kde Piłsudského armáda útok bolševiků zastavila. Říkal, že je zbožný Žid a ve všech těch bitvách neopomenul jedinou modlitbu a nevzal do úst nic, co nebylo košer. Kdykoli jeho divize dorazila do města s židovskou obcí, zašel do synagogy nebo studovny, aby se pomodlil v shromáždění nejméně deseti mužů, jak předepisuje Talmud. Chodil i do mužské mikve, i když tam prý voda vždycky byla jako led.

Křesťanští vojáci si z něho utahovali, častovali ho nádvankami a vyváděli mu naschvály. Jeho rozhodnutí, že bude jíst výhradně košer stravu, bylo takřka neuskutečnitelné. Kolikrát musel i celé dny hladovět nebo vydržet jen o suché kůrce. Utíkal a trpěl hladu. Musel jíst společně s ostatními vojáky a výpary jejich polévek a masitých jídel ho doháněly k šílenství. Pár vojáků se mu pokusilo vpravit do úst veprové maso. Roztáhli mu ruce a nohy, drželi ho, vypáčili mu čelist a cpali do úst plátek slaniny. On se ale vši silou bránil, a tak toho za chvílku nechali. Stal se mu zázrak. V jeho rotě byl katolický kněz a ten se ho zastával. A nebyl to jediný zázrak – tisíc zázraků se mu stalo. Kulky mu svištěly kolem hlavy, a vojáci vedle přicházeli o ruce a o nohy a o život. On sám však, Bůh ví proč, zůstal naživu.

„A to všechno je popsáno tady v té mé knize,“ řekl. „Chci, aby si to Židé přečetli a poznali, že Bůh na nebesích opravdu je. Už jsem byl v různých novinách a nakladatelstvích, a všude mi řekli, že potřebuju redaktora. Asi se jim to nějak nezdálo po pravopisné stránce. S hebrejskými slovíčky mám opravdu potíže. Studoval jsem v chederu Pentateuch s Rašiho komentářem, dokonce i začátek Gemary, jenže pak mi otec – ať se za mě v nebi přimlouvá – umřel na tyfus a máti mi studium nemohla platit. Dostala souchotě a já, abych uživil sourozence, jsem musel začít vydělávat jako podomní obchodník. Den co den jsem se musel pěkně ohánět, abych přinesl domů pár grošů. Už jenom o tom by se dala napsat tlustá kniha. Tenkrát se mi začaly dít zá-

zraky. Když jsem pak musel narukovat a ležel v zákopech, kde se nad námi neustále vznášel Anděl smrti, předsevzal jsem si, že vyvážnu-li z těch jatek živ, všechno popíšu v knize, aby lidi věděli, že nad každým člověkem bdí každou minutu a každou vteřinu Prozřetelnost. V náprsní kapse jsem nosil malou knížku Žalmů, z které jsem si v zákopu v září vybuchujících šrapnelů přeříkával verše.“

Podotkl jsem: „Nenapsal jste tady na rukopis žádné jméno. Mohu se zeptat, s kým mám tu čest?“

„Hejšerik. Mojše Pittel Hejšerik. Gójové, ti největší po-božňůstkáři, si z mého jména utahovali, ale jméno je jméno a jiné nemám.“

„A čím se živíte?“ vyzvídal jsem dál.

„Skupuju na jatkách a u košer řezníků vnitřnosti – dršťky, játra, ledvinky – a prodávám je do vývařoven. Je to dřina, ale mám – chvála Bohu – ženu a sedm dětí, a ti musí mít co do úst. Přes den nemívám času nazbyt, ale ráno se budím za rozbřesku a píšu. Kolik vám budu dlužen, když to po mně přečtete?“

Bylo mi jasné, že bych musel celou tu knihu úplně přepsat. Nejenže neuměl pravopis, ale neměl ani ponětí o větné struktuře. Za každým třetím slovem byla tečka, vykřičník nebo pomlčka. Naprosto bezdůvodně psal kolem některých slov otazníky. Různá zakaňkaná a rozmazaná místa v textu bych nerozluštil ani za sto let. Vzhledem k tomu, že jsem sám aspiroval na spisovatele, nemělo cenu nad takovými spisky mrhat časem, ale tenhleten šlemil, který si tolik vytrpěl a zůstal věrným Židem, ve mně z jakéhosi důvodu vzbuzoval nesmírný soucit.

Řekl jsem si o honorář tak nízký, jak to jen šlo, ale on se zarazil a jal se se mnou smlouvat a handrkovat se. O požadované částce, kterou jsem já považoval za almužnu, se vyjádřil, že je to hotový majlant, a začal se na mě rozkřikovat:

„Sám si tady vysedáváte v přepychovém salónu, bez klobouku a s ustřiženými pejzy, vousy oholené, a chtěl byste oškubat chudého spisovatele? Kde mám takové peníze vzít? Musím se do krve dřít na Každý groš! Kdybych měl

zaplatit takovou sumu, musel bych dětem utrhnout od huby poslední sousto! Bůh trestá takové kořistnictví! Jsem snad nějaký Rothschild? Bydlíme celá rodina v jedné sklepni cimře. Že se mi každý měsíc podaří zaplatit nájem, je stejný zázrak, jako že se rozestoupilo Rudé moře!“

Jeho projev nabýval na hlasitosti a hlas získal řezavý tón. Zastavilo se u nás pár mladých spisovatelů, aby si ho poslechli a měli se pak čemu posmívat. Bylo mi tak trapně, že jsem radši řekl: „V tom případě vám ten rukopis oprávním zadarmo.“

„Já po vás nechci, abyste to dělal zadarmo. Nejsem žádný žebrák, Bůh chraň. Až budu mít paměti dopsané, budou se všechny noviny předhánět, aby je mohly otisknout – a já vám za vaši práci zaplatím. Ale řekněte mi, do kdy jste schopni to udělat. Nemůžu tady rukopis jen tak nechat, musíte mi podepsat převzetí. Nemám kopii. Jestli se nějaká část nedej Bože ztratí, bude to katastrofa. Musíte ho střežit jako oko v hlavě.“

Chvíli jsme oba mlčeli. Bylo vidět, že Hejšerik má kromě zbožnosti i pořádnou *chucpe*. Nebylo pochyb o tom, že ať se budu snažit jakkoli, jeho knihu nikdo neotiskne. Polsko-sovětská válka byla dávná záležitost. Už při letmém pohledu do stránek jsem poznal, že knize chybí napětí, které by dokázalo přitáhnout běžného čtenáře, ale chyběly i popisné pasáže, které by si zase vychutnal náročnější čtenář. Měl jsem sto chutí mu rukopis na místě vrátit, ať si najde nějakou jinou oběť, ale přemohla mě lítost. Pokud tenhle človíček, který tak strašně trpěl pro své židovství, může vstávat za rozbřesku a hodiny a hodiny spisovat, proč bych mu já nemohl věnovat něco ze svého času, který bych jinak marnil ve společnosti vtipálků a klevetníků z Klubu spisovatelů?

A tak jsem mu řekl: „Dobrá, udělám, co budu moci, ale nemůžu vám dát žádnou záruku pro případ požáru nebo jiné živelní pohromy. Podle Talmudu nenese osoba, která se stará o cizí majetek bez nároku na odměnu, v případě krádeže nebo ztráty žádnou odpovědnost.“

„Tak? Ale přece jestliže bylo v nebi určeno, že tu knihu napíšu, Bůh nedopustí, aby se s ní cokoli stalo –“

Chtěl ještě pokračovat, ale přišla vrátná a prohlásila: „Páne, vaše čtvrt hodina už vypršela. Musíte jít.“

„No kde to jsme – na policejní stanici?“ rozčiloval se Hejšerik. „Jsem Žid? – Jsem. Jsem spisovatel? – Jsem. Takže se odsud nedám vyhazovat! Máme tady s mladým pánem nějaké jednání.“

„Okamžitě odejděte!“ trvala na svém žena.

Hejšerik se s ní chvilku dohadoval. Stanul jsem tváří v tvář něčemu, co by se dalo nazvat zbožná nestydatost. Talmud říká, že opovážlivost pomáhá i v nebi. Jak jinak by tenhle člověk přestál hlad, zimu, naschvály ostatních vojáků? Rozhodl jsem se, že vykonám dobrý skutek a že to udělám, jak nejlépe svedu.

Uběhlo několik týdnů, a Hejšerik se neukazoval. Tu a tam jsem do rukopisu nahlédl a něco v něm opravil. Často jsem se nad textem musel smát. Byl to Žid, který toho však z židovské tradice moc nepochytil, a byl například přesvědčen, že jít v pátek do rituální lázně se v důležitosti vyrovná dodržování Deseti přikázání. Nejednou riskoval život kvůli rituálům, které by kdekterého talmudistu nechaly chladným. Hejšerik vlastně tím, že dával v sázku život pro podružné rituály, židovský Zákon porušoval. Rotmistři a desátníci ho mlátili. Vsadili ho do vojenského vězení. Málem ho postavili před vojenský soud a zastřelili pro porušování kázně. Národy spolu válčily pro světské choutky, a Hejšerik bojoval proti lidské nesnášenlivosti. Kdykoli v textu došlo na popis bitvy – a že jich nebylo málo –, užíval tutéž floskuli: „Tekly potoky krve.“ Mnozí z vojáků, včetně Hejšerika, neměli ani ponětí o tom, kam vojsko táhne či za co se vlastně bojuje. Poláci i jejich nepřátelé, ruští bolševici, mu splývali – byli to pro něj prostě gójové, kterým šlo o jediné: bránit židovskému vojínovi v tom, aby se včas dostal na bohoslužbu. Zredigoval jsem nějakých padesát stran, a Hejšerik pořád nikde. Adresu mi nenechal.

Když jsme pak jednou s několika mladými kolegy seděli v klubovém salónku a probírali literaturu – hodnotili jsme, kdo má a kdo nemá talent – objevil se jeden z benjamínků Klubu a s pusou od ucha k uchu mi oznámil: „Izáku, ptá se tu po tobě tvoje slečna!“

„Moje slečna?“ divil jsem se.

„To si piš – děvče k nakousnutí!“

Šel jsem do vestibulu a u dveří stála nevzhledná, otrhaná ženština. Přes sebe měla rozedraný šál a na nohou ukoptěné mužské škrpály. V každé ruce nesla košík překrytý hadrem. Představila se mi jako Hejšerikova žena.

Když promluvila, ukázalo se, že nemá v ústech jediný zub.

„Ano, a co pro vás mohu udělat?“ zeptal jsem se.

V tom okamžiku propukla v pláč, vrásčitý obličej se jí zkřivil do nestvůrné podoby a začala lkát: „Manžel mi utekl! Zůstala jsem jako ten kůl v plotě, bez jediné kůrky, kterou bych nakrmila těch svých sedm hladových krků! Otče na nebesích, co si jen počnu? Ti mí drobečkové mají hlad! Běda, běda, co mě to potkalo! Takové neštěstí, taková pohroma, takové utrpení! Co si jen počnu a kam se poděju? Milosrdný Bože!“

Žena kvílela a utírala si slzy do rukávu. Položila košíky na zem a štípla se do tváří. Vestibul byl plný spisovatelů, mladých i starých, a všichni se na nás nalepili. Někteří cívěli s otevřenou pusou, jiní se pochechtávali. Zeptal jsem se té ženy: „A kam utekl? Jak může zbožný Žid něco takového provést?“

„Odešel do Svaté země,“ odpověděla.

„Do Svaté země? Copak tam Židy pouští? Vždyť se tam musí člověk prokázat tisíci librami šterlinků. A taky potřebuje pas a vízum,“ namítl jsem.

„Copak já vím? Celé týdny chodil a vykládal lidem, že stůj co stůj musí do Země Izrael. Já mu povídám: ‚A co bude se mnou a s dětmi, ty vrahu?‘ Jenomže on si postavil hlavu. Ve snu se mu zjevil světec a přikázal mu, ať se vydá na cestu. Jsem jenom ženská a nevyznám se v písmenkách. On je

spisovatel, velikán. Já si tak tak umím říkat v modlicí knížce. Ale člověk potřebuje jíst a děti jsou bez chleba. Jak může světec někomu poručit, aby opustil ženu a děti? Jak může spisovatel být takový netvor?“

Žena lkala a lomila rukama jak o pohřbu.

Řekl jsem: „Je mi to moc líto, ale co bych měl podle vás udělat?“

„Přece pro něj pracujete – vzal jste si od něho peníze. Poslední sousto utrhl od huby našim drobečkům, a dal to vám!“

„Milá paní, to se pletete – nedal mi ani groš!“

„Jakpak že nedal? Dal! Cpal do vás peníze a nás nechal bčhat nahaté a bez kusu žvance. Bože Všemohoucí, ty to všechno vidíš. Nespěcháš, ale těžce trestáš. Vraťte nám ty peníze, co jste mu sebral! Nejsou to peníze, ale pot a krev! Lidičky, slitování! Ať mí drobečkové neumrou hladu!“

A bušila se oběma pěstmi do hlavy.

Starší spisovatelé se mračili. Mladí se smáli. Řekl jsem jí: „Přisahám při samotném Bohu a při všem, co je mi svaté, že jsem si od vašeho muže nevzal ani groš.“

„Jakpak že nevzal? Vzal! Lidi jako vy si přecpávají teřich a matku s dětmi by nechali chcípnout hladu. Domáci mi vyhrožuje, že nás vykopne na chodník a věci nám nahází do stoky. Dlužíme mu už za tři měsíce. Kéž by ho strávil oheň, kéž by mu horečka vyskočila na střechu baráku, to by pak okusil mou hořkost!“

Vrátná uchopila ženu na paži a chtěla ji vyvést, ale ta se nedala. Někdo navrhl: „Zavolejte policii.“

„Aha, tak policii? To si říkáte spisovatelé? Banda lotrů jste, žádní spisovatelé!“ úpěla paní Hejšeriková.

Strčil jsem ruku do kapsy a nahmátl bankovku. Bylo to deset zlotých. Dal jsem je ženě se slovy: „Víc nemám. Vezměte si to a už sem víckrát nechoďte. Nic jsem si od vašeho muže nevzal a nemáte důvod tady tropit skandály.“

Žena chňapla po bankovce a popadla oba košíky. Vychrlila ještě dlouhý seznam nadávek a práskla dveřmi. Zlý duch mi našeptával: To máš za to, že chceš prokazovat lidem las-

kavost. Říkal jsem si, že napříště pošlu každého, kdo mě o něco požádá, do háje. Kručelo mi v břiše a neměl jsem peníze na večeři.

Starší spisovatelé krčili rameny a vraceli se ke svým stolům, ti mladší si mě dobírali. Jeden prohodil: „Přiznej se, že tys ji přivedl do jiného stavu? Jo, my víme svoje!“

A jiný se přidal: „Jestli to dá k soudu, budeš platit alimenty, jako v Americe.“

Cestou domů jsem se zapřísáhl, že ten Hejšerikův rukopis hodím do smetí. Ale nějak jsem se k tomu nedokázal odhodlat. Rozhodl jsem se tedy vyčkat, až přijede zpátky, a pak mu ho vrátit. Jeho žena za mnou ještě týdný docházela do Klubu spisovatelů – vždycky tentýž den ve stejnou dobu – a já jsem jí škvírou ve dveřích vždycky strčil deset zlatých. Pokaždé na mě ječela, že jsem se na jejím manželovi napakoval. Kolegové z řad mladších spisovatelů si tu podívanou nikdy nenechali ujít.

Přešlo pár měsíců a já už jsem si začínal myslet, že paní Hejšeriková zůstane opuštěná navěky a já jí budu do smrti platit „alimenty“. Ale Hejšerik se jednoho dne přece jen objevil. Málem jsem ho nepoznal. Byl osmahlý od slunce a vypadal jako Cikán. Visely na něm cáry šatů. Část vousu mu zpopelavěla. Zeptal jsem se ho, jak to, že on, zbožný Žid, nechal ženu a děti úplně bez podpory, a on mi na to odpověděl: „Nemohl jsem jinak. Do Země Izrael mě táhla nesmírná touha, tak nesmírná, že kdybych ji neuposlechl, měl bych z toho smrt. Ve snu se mi zjeví patriarchové – Abrahám, Izák, Jákob – i pramáti Ráchel. Strasti mého putování by se nedaly popsat ani v deseti knihách. Vlastně už jsem začal k tomu rukopisu, co ho u sebe máte, připisovat nové pasáže.“

Upozornil jsem ho, že už na jeho rukopise dál pracovat nebudu, a on na to: „Až uvidí redaktoři našich novin nové kapitoly, bude to pro ně hotový trhák, a vaše úsilí bude štědře odměněno.“

Seděl u mě ještě asi hodinu a dopodrobna mi líčil své dobrodružné putování. Ušel pěšky stovky mil. Žebрал o al-

mužnu. Vymyslel způsob, jak se do Svaté země dostat na černo. Nocoval na polích a v poušti, občas i v městských stokách. Bosýma nohama prošlapal celou Svatou zem křížem krážem. Vrhle se do prachu u všech svatých hrobů, spal v jeskyních i v rozvalinách. Nejednou ho uštkl had. Přepadli ho šakalové i beduíni. Ale všechny jeho rány vyléčila radost z toho, že dýchá svatý vzduch. Někdy mu na celé týdny byla jedinou obživou voda a trnité rostliny, co rostly ve vyprahlé půdě.

Věřil jsem mu, že si nevymýšlí. Obzvláště silně na mě zapůsobilo, jak si o horký písek spálil chodidla. Pálilo to jak žhavé uhlé a on si musel roztrhat košili na obinadla a nohy plné puchýřů si převázat. A to všechno jen proto, aby se dostal k hrobu kteréhosi světce, o němž jsem nikdy neslyšel. Jeho láska ke Svaté zemi mě tak dojala, že jsem mu slíbil, že budu v redigování rukopisu pokračovat.

Pokud si vzpomínám, nikdy jsem tu práci nedokončil. Hejšerik začal rozesílat zlomky svého díla do jidiš novin a pár jich bylo otištěno v provinčních časopisech. Varšavští vydavatelé mi spílali, že je obtěžují bláboly negramotného maniaka, a musel jsem jim odpřisáhnout, že už je s takovým škvárem otravovat nebudu. Netřeba dodávat, že jsem za své snažení nikdy nedostal jediný groš.

Tady by mohlo mé vyprávění končit, ale život připsal k Hejšerikovu příběhu jednu důležitou kapitolu, a tu nelze vynechat.

Jak dobře víme, byly mezi zářím roku 1939 a koncem druhé světové války v nacisty okupovaném Polsku rozbity tisíce rodin. Řadě lidí se podařilo z té části Polska, do které vtrhnul Hitler, uprchnout a našli útočiště na území okupovaném Sověty. A protože mezi oběma územími neexistovalo poštovní spojení, začala tam fungovat ilegální pošta. Těm, kdo zprávy z místa na místo doručovali, se říkalo svatí poslové. Nejenže riskovali život, ale pokud byli zadrženi, čekalo je nejkrutější mučení. Většinu z nich – či snad dokonce všechny – vehnala do těchto služeb touha

udržet rodinu ve spojení, protože žádné peníze by jim ten hazard nebyly s to vynahradit. A většina z nich se nakonec smrti nevyhnula.

Po válce jsem se dozvěděl, že jedním z takových poslů se stal i Hejšerik, a byl nejpilnější ze všech. Nakonec ho chytili při pašování dopisů na cestě z Białystoku do Varšavy a umučili ho. Když mě tenkrát zatěžoval zkazkami o polsko-sovětské válce a pak o svém vandrování, nejednou mě napadalo: Proč se vlastně Hejšerik narodil? Ale zdá se, že mučedníci, stejně jako vojáci, musejí projít cvičištěm, aby dobře splnili poslání, které jim osud uchystal. Kdyby nebyl přečkal celé to martyrium, které popisoval v tom žalostném spisku a o kterém mi tak zevrubně vyprávěl, nikdy by se nemohl stát svatým poslem. Mám za to, že kdesi ve vesmíru je archiv, v němž se uchovávají záznamy o veškerém lidském utrpení a sebeobětování. Kdyby neměl Hejšerikův příběh navěky zdobit nekonečnou Boží knihovnu, pak by neexistovala Božská spravedlnost.

Nepřítel

1

Za druhé světové války se mnoha jidiš spisovatelům a novinářům podařilo dostat do Spojených států přes Kubu, Maroko, a dokonce Šanghaj – všichni byli uprchlíci z Polska. Zprávy o jejich příchodu do New Yorku mi někdy unikly, takže jsem přesně nevěděl, kdo z mých kolegů zůstal naživu a kdo zahynul. Jednou večer, když jsem seděl v knihovně na rohu Páté avenue a Čtyřicáté druhé ulice a četl Přízraky živých od Gurneyho, Mayerse a Podmora, dloubl mě kdosi do lokte. Jakýsi malý člověk s vysokým čelem a prošedivělými černými vlasy se na mě díval šikmýma, téměř čínskýma očima přes kostěné brýle. Měl pokleslé tváře, krátký nos, dlouhý horní ret. Pod límcem zmačkané košile mu visela vázanka podobná stuze. Usmíval se s šelmovskou radostí člověka, který vidí, že ho blízký přítel nepoznal – zřejmě ho mé rozpaky potěšily. Ve skutečnosti jsem si jeho obličej pamatoval, ale nemohl jsem si jej spojit s žádným jménem. Jako by mi po dlouhém vysedávání nad knihou o telepatii, jasnovidectví a životě mrtvých otupěl mozek.

„Zapomněls na mě, co?“ řekl. „Styď se. Já jsem Čajkin.“

Sotva vyslovil své jméno, na všechno jsem si vzpomněl. Byl to fejetonista jedněch jidiš novin ve Varšavě. Bývali jsme přátelé, dokonce jsme si tykali, přestože byl o dvacet let starší. „Tak ty žiješ,“ řekl jsem.

„Pokud se tomu dá říkat život. To jsem vážně tak zestárnul?“
„Jsi pořád stejný šlemil.“

„Tak docela stejný ne. Myslel sis, že jsem mrtvý, viď? Moc nescházelo. Pojdme někam na kafe. Co to čteš? To už umíš tak dobře anglicky?“

„Na čtení to stačí.“

„O čem ta tlustá kniha je?“

Řekl jsem mu to.

„Pořád se zajímáš o tyhle čárymáry?“

Vstal jsem. Prošli jsme kolem katalogů k výtahu a sjeli k východu na Čtyřicátou druhou ulici. Tam jsme zašli do bufetu. Chťel jsem Čajkinovi koupit večeři, ale ujišťoval mě, že už večeřel. Nechtěl nic než sklenici černé kávy. „Nenávidím pískový cukr,“ řekl. „Myslíš, že by se tu našla kostka cukru, kterou bych mohl rozkousat?“

Nebylo to snadné, přesvědčit dívku za pultem, aby naliła kávu do sklenice a dala mi kostku cukru pro greenhorna, kterému se stýskalo po starých časech. Ale nechtěl jsem, aby Ameriku napadal. Dostal jsem už potvrzení, že se ucházím o státní občanství, a měl jsem se stát americkým občanem. Přinesl jsem mu sklenici kávy a vaječnou sušenku podobnou těm, jaké se dělávaly ve Varšavě. Prsty žlutými od tabáku si kousek ulomil a ochutnal. „Je moc sladká.“

Zapálil si cigaretu, pak druhou, a jak se dal do vyprávění, popelník na našem stole byl za chvíli plný špačků a popele. „Víš asi, že jsem posledních pár let žil v Rio de Janeiru,“ začal. „Pilně jsem tam četl tvoje povídky ve *Forwardu*. Abych pravdu řekl, donedávna jsem si myslel, že tvůj zájem o pověry a zázraky je výstřednost – nebo možná literární manýra. Ale potom se mi přihodilo něco, s čím si do dnes nevím rady.“

„Uviděls ducha,“

„Něco na ten způsob.“

„Tak proč váháš? O takových věcech si dávám vyprávět nejraději, zvláště od skeptika, jako jsi ty.“

„Nemluví se mi o tom lehko. Jsem ochoten připustit, že možná existuje nějaký bůh, který tenhle mizerný svět ve-

de od desíti k pěti, ale v ty tvoje duchařiny jsem nikdy nevěřil. Jenže někdy se člověk setká s něčím, pro co se nedá najít absolutně žádné racionální vysvětlení. To, co se mi přihodilo, bylo čiré šílenství. Buď jsem v těch dnech nebyl při rozumu, nebo to byla všechno obrovská halucinace. Ale tak docela blázen nejsem. Víš asi, že když začala válka, byl jsem ve Francii. Když se ustavila vláda ve Vichy, měl jsem možnost uprchnout do Casablanky a odtud do Brazílie. V Riu vycházely malé jidiš noviny a v těch jsem dělal redaktora. Mimochodem, přetiskoval jsem tam tvoje věci. Rio je krásné, ale kam tam může člověk jít? Pil jsem jejich hořkou kávu a psal svoje články. Tamější ženy jsou jiná kapitola – zřejmě to souvisí s počasím. Jejich milostné nároky jsou pro starého mládence nebezpečné. Když se naskytla možnost odjet do New Yorku, chytil jsem se jí. Nemusím ti říkat, že dostat vízum nebylo snadné. Jel jsem argentinskou lodí, na které trvala plavba do New Yorku dvanáct dnů. Jako lodní pasažér nejsem nikdy ve své kůži. V hotelech a na lodích ztrácím orientaci, nikdy nemohu najít svůj pokoj nebo kabinu. Cestoval jsem samozřejmě turistickou třídou a bydlel jsem v kabině s jedním Řekem a dvěma Italy. Řek byl horkokrevný člověk a pořád si něco bručel. Nerozumím řecky, ale myslím, že klel. Možná odjel od mladé ženy a žárlil. Potmě mu svítily oči jako vlkovi. Italové vypadali jako dvojčata – oba byli malí, tlustí, kulatí jako soudky. Mluvili spolu celé dny a ještě i půl noci. Co chvíli se hlasitě smáli. Italsky rozumím skoro tak málo jako řecky, takže jsem se s nimi pokoušel domluvit lámanou francouzštinou. Ale jako bych mluvil do zdi – vůbec mě nebrali na vědomí. Moře mi vždycky dráždí měchýř, desetkrát za noc jsem musel na stranu, a slézat z lůžka po žebříku pro mě byla muka.

Bál jsem se, aby mě v jídelně neposadili vedle lidí, jejichž jazyk neznám. Ale přidělili mi malý stůl pro jednoho, hned u vchodu. Nejdřív jsem byl rád – aspoň se v klidu najím, říkal jsem si. Ale potom jsem se podíval na číšníka, který mě měl obsluhovat, a v tu ránu mi bylo jasné, že je to můj nepřítel. Nenávist nepotřebuje mít žádný důvod. Argentinci

nebývají moc velcí, ale tenhle byl mimořádně vysoký a ramenatý, prostě obr. Díval se jako vrah. Když k mému stolu poprvé přišel, změřil si mě tak, že mě přecházel mráz. Zkřivil obličej a vyvalil oči. Začal jsem na něj mluvit francouzsky a potom německy, ale on jenom vrtěl hlavou. Ukázal jsem, že chci jídelní lístek, a nechal mě na něj čekat půl hodiny. Ať jsem si objednal cokoli, ušklíbl se mi do očí a přinesl něco jiného. Praštil s tím přede mě tak, že stůl jen zaduněl. Zkrátka, vyhlásil mi válku. Byl tak škodolibý, že mi z něho bylo zle.

Tříkrát denně jsem mu byl vydán napospas a pokaždé si na mě vymyslel nějaké nové trápení. Pořád mi nosil vepřové maso, ačkoli jsem je odmítal. Zpočátku jsem si myslel, že je nacista a že mě chce ponižovat, protože jsem Žid. Ale ne. U vedlejšího stolu seděla židovská rodina, paní měla dokonce brož s šesticípou hvězdou, a přesto je obsluhoval normálně, dokonce si s nimi povídal. Šel jsem požádat vrchního číšníka, aby mě přesadil, ale buď mi nerozuměl, nebo dělal, že nerozumí. Na lodi bylo Židů dost a mohl jsem se s nimi snadno seznámit, ale byl jsem v takové náladě, že se mi nechtělo s nikým mluvit. Když jsem se konečně odhodlal a jednoho z nich oslovil, odešel pryč. To už jsem začínal mít podezření, že se proti mně spikly zlé síly. V noci jsem nemohl usnout. Sotva jsem zadřímával, hned mě něco vylekalo. Měl jsem strašné sny – jako by mě někdo uhranul. Na lodi byla malá knihovna a v ní také francouzské a německé knihy. Ty byly uloženy v zamknuté skleněné skříni. Když jsem knihovníka o jednu požádal, zamračil se a odešel.

Řekl jsem si: V koncentračních táborech urážejí a mučí milióny Židů. Proč bych na tom měl být líp? Zkusil jsem se zachovat jako křesťan a odpovědět na nenávist láskou. Nebylo mi to nic platné. Objednal jsem si brambory a číšník mi přinesl studené špagety se sýrem, který odporně páchl. Řekl jsem Gracias, ale ten darebák vůbec neodpověděl. Jen se na mě posměšně a pohrdavě podíval. Lidské oči – dokonce i ústa nebo zuby – prozradí někdy víc než

všechna slova. Hůř než ta příkoří mě trápila zvědavost. Cítil jsem, že jestli to není jen výplod mé fantazie, budu muset přehodnotit všechno, čím jsem se zatím řídil, a vrátit se k pověrám nejprimitivnějších dob. Ta káva je studená jako led.“

„Nechal sis ji vystydnout.“

„Tak na to zapomeň.“

2

Čajkin udusil poslední cigaretu ze svého balíčku. „Jestli si vzpomínáš, vždycky jsem dost kouřil. Ale od té plavby kouřím jednu cigaretu za druhou. Trvala dvanáct dnů a den odc dne to bylo horší. Přestal jsem skoro úplně jíst. Nejdřív jsem začal vynechávat snídane. Pak jsem si řekl, že jedno jídlo denně stačí, a chodil jsem jen na večere. Jako bych měl každý den půst. Kdybych aspoň našel místo, kde bych mohl být sám – ale turistická třída byla přeplněná. Italky celé dny seděly a zpívaly. V baru hráli muži karty, domino nebo dámu a pili z obrovských sklenic pivo. Když jsme pluli přes rovník, bylo to učiněné peklo. O půlnoci jsem vyšel na palubu a vedro mě udeřilo do tváře jako žár z pece. Měl jsem pocit, že se srazí se zeměkoulí nějaká kometa a oceán začne vřít. Západy slunce jsou na rovníku neuvěřitelně krásné, ale taky děsivé. Prudce se setmí. V jediné vteřině se den promění v noc. Měsíc je velký jako slunce a rudý jako krev. Nikdy jsi přes rovník necestoval? Abych se vyhnul těm dvěma Italům a Řekovi, ležel jsem a dřímал na palubě. Jedno jsem se naučil: odnést si ze stolu, co se dalo, kousek sýra, rohlík, banán. Jakmile můj nepřítel zjistil, že si odnáším jídlo do kabiny, začal zuřit. Když jsem si jednou odnášel pomeranč, vytrhl mi ho z ruky. Báł jsem se, že mě zmlátí. Dostal jsem strach, že by mě mohl otrávit, a přestal jsem jíst všechna teplá jídla.

Dva dny předtím, než jsme měli připlout do New Yorku, pořádal kapitán večírek. Jídelna byla vyzdobena papírovými řetězy, lampióny a podobnými tretami – když jsem

tam večer přišel, málem jsem ji nepoznal. Pasažéři se oblékli do večerních toalet, smokingů a podobně. Na stolech byly připraveny papírové klobouky, stříbrné a zlaté turbany, trumpety a všelijaké lesklé cetky, jak už to na takových večírcích bývá. Jídelní lístky byly větší než jindy a ozdobené stužkami a třapci. Můj nepřítel mi položil na stůl šaškovskou čepici.

Sedl jsem si, a protože stůl byl malý a neměl jsem na takové nesmysly náladu, shodil jsem čepici na zem. Na večer jsem musel čekat ještě déle než jindy. Číšníci roznášeli polévky, ryby, maso, kompot a zákusky, jen já jsem pořád seděl nad prázdným talířem. Ze všech těch vůní se mi začaly sbíhat sliny. Po dobré hodině mi číšník spěšně strčil do ruky jídelní lístek, a to tak, že mi rozřízl kůži mezi palcem a ukazovákem. Pak uviděl na zemi šaškovskou čepici. Sehnul se pro ni a narazil mi ji na hlavu tak prudce, že mi shodil brýle. Nechtěl jsem vypadat směšně jen proto, že to těší toho ničemu, a čepici jsem si sundal. Když to uviděl, zakřičel cosi španělsky a zahrozil mi pěstí. Vůbec mě nechal, abych si něco objednal, a přinesl mi suchý chleba a karafu kyselého vína. Byl jsem tak vyhladovělý, že jsem vzal zavděk i tím. Jihoameričané berou kapitánské večírky nesmírně vážně. Každou chvíli vybuchlo šampaňské, kapela zběsile hrála, tlusté staré páry tančily. Dnes už mi to tak tragické nepřipadá, ale tenkrát bych dal rok života za to, abych se dověděl, proč mě ten hulvát pronásleduje. Doufal jsem, že si někdo všimne, jak sprostě se mnou zachází, ale nikoho to zřejmě nezajímalo. Měl jsem pocit, že se mi lidé od nejbližších stolů – ba i ti Židé – smějí. Víš, jak mizek v takových situacích pracuje.

Protože jsem neměl dál co jíst, vrátil jsem se do kabiny. Italové ani Řek tam nebyli. Vylezl jsem po žebříku na lůžko a oblečený jsem si lehl. Venku zuřilo moře a ze sálu nad sebou jsem slyšel hudbu, výkřiky, smích. Skvěle se bavili.

Byl jsem tak zmořený, že jsem usnul jako dřevo. Tak tvrdě jako tenkrát jsem snad ještě nespál. Hlava mi div nepropadla polštářem, nohy zmrtvěly. Takhle asi člověk umírá.

Potom jsem se prudce probudil. Cítil jsem bodavou bolest v měchýři. Musel jsem na stranu. Mám zvětšenou prostatu a kdoví co. Moji spolubydlící se ještě nevrátili. Chodby byly pozvracené. Ze záchodu jsem šel ven, nadýchat se čerstvého vzduchu. Paluba byla čistá a mokrá, jakoby právě vydrhnutá. Nebe bylo zatažené, vlny vysoké a loď se divoce zmítala. Dlouho jsem tam zůstat nemohl, bylo moc chladno. Ale chtěl jsem se osvěžit, a tak jsem sebral síly a šel se projít.

A potom k tomu došlo. Dodnes nemohu uvěřit, že se to skutečně stalo. Přišel jsem k zábradlí na zádi a otočil se. Myslel jsem, že jsem na palubě sám, ale mýlil jsem se. Byl tam také můj číšník. Celý jsem se roztrásl. Číhal tam na mě ve tmě? Poznal jsem ho hned, ale vypadal, jako by se vynořoval z mlhy. Blížil se ke mně. Chtěl jsem utéct, ale loď sebou trhla a hodila mě přímo do jeho rukou. Nedokážu popsat, co jsem v tu chvíli cítil. Jako chlapec jsem jednou v noci slyšel, jak kočka chytila myš. Je to skoro čtyřicet let, ale pištění té myši slyším dodnes. Křičelo z ní zoufalství všeho živého. Padl jsem do drápů svému nepříteli a nechápal jsem jeho nenávist o nic víc, než myš chápe nenávist kočky. Nemusím ti říkat, že nejsem žádný hrdina. Už v mládí jsem se vyhýbal všem rvačkám, vztáhnout proti někomu ruku se mi vždycky přičilo. Čekal jsem, že mě zvedne a hodí do oceánu. Ale najednou jsem cítil, že se bráním. On strkal do mě a já do něj. A jak jsme spolu zápolili, začal jsem pochybovat, že je to skutečně můj úhlavní nepřítel z jídelny – ten, který by mě mohl jedinou ranou zabít. Tohle že je obr, kterého jsem se tak bál? Paže měl měkké jako z gumy, žlately, peří – nevím, jak to jinak vyjádřit. Vrážel do mě skoro bezmocně, zatímco já jsem ho dokázal donutit k ústupu. Přitom ani nehlesl. Proč jsem nevolal o pomoc, nevím. Ale stejně by mě nikdo neslyšel, protože oceán řval a burácel. Mlčky a úporně jsme zápasili a loď sebou házela ze strany na stranu. Uklouzl jsem, ale nějak jsem udržel rovnováhu. Nemám představu, jak dlouho ten souboj trval. Pět minut, deset, možná víc. Jedno si pamatuji: nezoufal jsem si. Musel jsem bojovat a bojoval jsem beze

strachu. Později mě napadlo, že takhle by asi zápasili dva jcleni o laň. Příroda jim přikáže a oni poslechnou. Ale jak zápas pokračoval, síly mi docházely. Košili jsem měl promočenou. Před očima mi jiskřilo. Propadl jsem tomu boji tělem i duší, pro žádný jiný pocit mi nezbývalo místo. Najednou jsem se octl u zábradlí. Zvedl jsem toho ďábla, či co to bylo, a hodil ho přes palubu. Připadal mi neobyčejně lehký – jako houba nebo pěna. V tom zděšení jsem ani neviděl, co se s ním stalo.

Pak pode mnou povolily nohy a upadl jsem. Ležel jsem na palubě až do ranního šera. Byl to zázrak, že jsem nedostal zápal plic. Nemohu říct, že bych spal, ale taky jsem nebděl. Za svítání začalo pršet a déšť mě asi přivedl k sobě. Dovlekl jsem se do kabiny. Řek a Italové chrápali jako dobytek. Vylezl jsem po žebříku a padl vysíleně na lůžko. Když jsem se probudil, kabina byla prázdná. Byla jedna hodina odpoledne.“

„Bojoval jsi s astrálním tělem,“ řekl jsem.

„S čím? Věděl jsem, že něco takového řekneš. Ty máš název pro všechno. Ale počkej, neřekl jsem ti všechno.“

„Co ještě?“

„Když jsem vstal, byl jsem strašně slabý. Šel jsem do jídelny – potřeboval jsem se přesvědčit, že to všechno byl jen zlý sen. Co jiného taky? Dřív bys dokázal zvednout celý tenhle bufet než já toho hromotluka. Dobelhal jsem se ke svému stolu a sedl si. Podával se právě oběd. Netrvalo ani minutu a přišel ke mně číšník – ne můj smrtelný nepřítel, ale jiný, menší, elegantní, přívětivý. Podal mi jídelní lístek a zdvořile se zeptal, co si budu přát. Lámanou franštinou a německy jsem se od něj snažil dovědět, kde je jeho kolega. Ale jako by nerozuměl. Co na to řekl, nevím, protože odpověděl španělsky. Zkusil jsem posunkovat, ale bylo to marné. Nakonec jsem ukázal na několik řádek v jídelním lístku a okamžitě mi přinesl, co jsem chtěl. Poprvé od vyplutí jsem se slušně najedl. Obsluhoval mě pak až do přistání v New Yorku. Ten druhý už se nikdy neukázal – jako bych ho skutečně hodil do oceánu. A to je všechno.“

„Bizarní příběh.“

„Co to všechno znamenalo? Proč mě tak nenáviděl? A co je astrální tělo?“

Pokusil jsem se Čajkinovi vyložit, co jsem o těchto úkazech vyčetl z okultních knih. Je to tělo uvnitř našeho těla: má tvary a údy našeho těla hmotného, ale v podstatě je nehmotné, je to jakýsi přechod mezi tělesností a přízračností – éterická bytost vládnoucí silami, které jsou mimo fyzické a fyziologické zákony, jak je známe. Čajkin se na mě pichlavě, káravě díval přes brýle s kostěnou obrubou a slabě se usmíval.

„Žádná astrální těla nejsou. Vypil jsem moc vína na lačný žaludek. To všechno si vybájila má fantazie.“

„Ale proč už se nikdy v jídelně neukázal?“ zeptal jsem se.

Vytáhl z popelníku nedopalek a začal hledat zápalky. „Číšníci si někdy mění služby. A přetažené nervy slyší i trávu růst. Kromě toho si myslím, že jsem ho za pár týdnů v New Yorku viděl. Šel jsem si zatelefonovat z jednoho lokálu a seděl tam u baru – pokud i tohle nebyl přízrak.“

Dlouho jsme mlčeli. Potom Čajkin řekl: „Ale co proti mně vlastně měl, to se nedovím nikdy.“

Pozůstatky

Bezmála všichni členové varšavského Klubu jidiš spisovatelů, kam jsem ve dvacátých letech docházel, se považovali za ateisty. Volná láska se tam pokládala za zcela přijatelný způsob života. Zástupci mladší generace razili názor, že manželství je zastaralá instituce a hodí se leda pro pokrytce. Mnozí se stali marxisty a hlásali takzvanou židovskou světskost.

Z úplně jiného těsta byl spisovatel Motele Blendower, sporý mužik pocházející z rodu slavných chasidských rabínů. Měl tmavý úzký obličej, špičatou bradku a veliké černé oči, z nichž se dívala tichá pokora dávných pokolení. Napsal knihu o chasidském životě v Polsku. Jeho děd se k stáru odloučil od svých následovníků a dožil v ústraní jako nějaký poustevník. Když zemřel, zničili následovníci jeho spisy, protože jim zaváněly kacírstvím. Ačkoli se Motele rozžehnal s kaftanem, sundal z hlavy štrajml a ostříhal si pejzy, dál mluvil jako rabín, užíval vznešeného rabínského jazyka a měl v sobě i onu přehnanou zdvořilost a ostražitost, aby se nedej Bože někoho nedotkl. Motele se snažil skloubit v sobě moderní jidiš svět s kabalisticou tradicí. Překládal do současné jidiš mystická díla jako *Kniha jasu*, *Kniha Stvoření*, *Strom života* či *Sad granátových jablek*. Ve svých esejích hlásal, že láska a sex jsou Boží atributy a jejich správné užívání umožňuje proniknout

iluzi kategorie čistého rozumu a uchopit věc o sobě a absolutno.

Krátce poté, co jsem ho poznal, se zamiloval do vyhlášené krasavice jménem Zina. Byla vysoká, světlolvasá, dcera z bohaté varšavské rodiny. Jeden rok ji na spisovatelském maskárním plese zvolili královnou Ester. Provádala se za mladého bohatého právníka a brzy se s ním zase rozvedla. Po rodičích zdělila pěkné peníze, které vzaly za své s inflací. Byli s Motelem vzdáleně spřízněni. Měli velikou, hluchou svatbu.

Ti, kdo nevěstu a ženicha znali, předpovídali, že jejich svazek dlouho nevydrží. Motele byl slabý a zjemnělý, Zina ženská jak kobyla. Její první manžel, právník, se otevřeně vyjádřil, že je nymfomanka. V Klubu spisovatelů se špitalo, že na svatbu pozvala všechny své bývalé milence. Jeden důvěrný přítel zjistil, že se Zina Motelemu ze všech hříchů vyznala, ale on že prý na její minulost nežárlí a do budoucna jí dává naprostou svobodu. Výslovně jí prý řekl: „Obě naše duše mají své kořeny v sefiře krásy a v těchto duchovních sférách jsou hříchy ctnostmi.“

Jedním z těchto bývalých milenců, na kterém Zině údajně záleželo nejvíc, byl spisovatel Benjamin Raškes. Motelemu řekla, že na toho nikdy nezapomene. Když Raškese vystěhovali z jeho staromládeneckého pokoje v penzionu, protože přivedl do jiného stavu pokojskou, nabídla mu Zina ubytování ve studovně svého nového, prostorného bytu. Dala mu tam pohovku, psací stůl a dokonce i jidiš psací stroj dovezený z Ameriky, aby mohl spisovat, kdykoli ho navštíví múza. Potíž byla v tom, že ho múza navštěvovala čím dál méně. Veškerou energii vkládal do pochybných avantýr a na nic jiného mu nezbyval čas.

O trojúhelníku Motele – Zina – Raškes se v Klubu spisovatelů neúnavně debatovalo. I když se Raškes Zině dušoval, že do Klubu nevkočí a bude se věnovat jen práci, objevoval se tam dennodenně a celou dobu vždycky proseděl u telefonu. Jakmile za ním zapadla dvířka telefonního boxu, jal se dál šeptat do sluchátka nekonečná vyznání lásky.

Raškesrazil teorii, že monogamie zničila erotiku. Ženy ani muži nejsou od přírody žárliví; vadí jim jen to, když je někdo podvádí. A taky prý mají rádi, když se pravdu dozvídají po troškách – v rámci milostné hry. Raškes vykládal kolegům, že leckterý muž se rád podělí o manželku s určitým typem milence a že to ví z vlastní zkušenosti. Holedbal se, že je s manželi svých milenek jedna ruka a že jsou jeho literárními příznivci. Často mu prý některý z nich dokonce vyčiní, když jeho ženu zanedbává. Raškes prohlašoval, že tak mezi manželi utužuje vztahy.

Neuběhl ani rok a milovníci drbů v našem klubu měli novou senzaci. Zina ztratila hlavu pro známého komunistického vůdce Leona Poznika. V Rusku se dávno rozjely stalinické hony na trockisty, on však zůstal i nadále zarytým stalinistou. Byl redaktorem dvou komunistických časopisů, jednoho polského a jednoho jidiš. Tajná policie *Defensywa* ho několikrát zatkla, ale vždycky byl zase propuštěn. Vláda nestála o to, aby vůdcové levice seděli ve vězení zbytečně dlouho. Polsko bylo oficiálně demokratickou zemí. Nedalo se zavírat lidi pro jejich přesvědčení. Vysoké šarže v *Defensywe* navíc neměly na úplném vymýcení komunismu v Polsku zájem, protože nechtěly přijít o práci. A Poznikovi, tomu se krátká zadržení ve vězeňské cele výtečně hodila k zvýšení prestiže ve straně i v Sovětském svazu. Chvástal se svou chrabrostí při výsleších a líčil, jaké těm polským fašistům uštědřoval lekce leninismu. Jeho soudruzi mu však žertem přezdívali „polský Lunačarskij“ – tedy něco jako komunistický tluchuba, a ne muž činu.

Poznik byl malý a rozložitý a nosil boty na podpatku a navíc s podrážkou podešví. Oči za kostěnými brýlemi s tlustými skly se třpytily jakýmsi vnitřním jasnem. Často mě napadlo, že těmi sklíčky snad prochází zář všech vítězství světového komunismu.

Že se Zina zamilovala zrovna do něj, nad tím se každý pozastavoval. Měl manželku, kterou jako komunistickou funkcionářku vsadili na pět let do vězení. Vychloubal se milostným poměrem s jakousi papaláškou v Moskvě, kam

ho každých pár měsíců zvali. A kromě toho Zina nikdy nejevila ani ten nejmenší zájem o politiku. Svého času bývala žačkou slavného spiritisty Kluského, který se specializoval na vyvolávání duchů mrtvých; okouzlení světem okultismu ji taky tenkrát přivábilo k Motelemu. Kdo však pochopí cesty lásky? V Klubu spisovatelů se mluvilo o tom, že se teď Zina podílí na veškeré činnosti varšavské levice. V levicovém tisku s ní vycházely rozhovory. Oblékla koženou bundu, jakou nosili v Rusku čekisti. Prodala šperky a výtěžek věnovala na podporu politických vězňů. Komusi se Zina svěřila, že si ji *Defensywa* předvolala k výslechu a že ji drželi přes noc v cele na Danilowiczowské ulici, kde se zdržovali podezřelí. V Klubu spisovatelů se říkalo, že komunismus je jako chřipka: dřív nebo později si jím projde každý.

Na jaře roku 1927 odjela Zina s Poznikem do Ruska. Zmizeli zčistajasna, aniž to oznámili komukoli z Klubu spisovatelů. Doslechl jsem se, že o tom neřekli ani svým soudruhům. Že by někdo z nich získal pas, to bylo vyloučeno. Ti, kdo dostali pozvání do Sovětského svazu, museli překročit načerno hranici u města Nieswiez. Dlouhou dobu o nich v Klubu nikdo neslyšel. Šeptalo se, že Leona Poznika v Sovětském svazu zatkli a uvrhli do nechvalně proslulé věznice Lubjanka. Raškesovi přišla od Ziny jediná pohlednice, a to pod cizím jménem – poznal ji jen podle rukopisu. Zpráva byla zašifrovaná: „Strýček Leon smrtelně ochořel, odvezli ho do nemocnice Lubja. Doktoři nedávají velkou naději.“ A podpis zněl: „Tvá truchlící teta *Charata*,“ což v hebrejštině znamená „lítost“. Později vyšlo najevo, že v Charkově otiskl jeden jidiš časopis útočný článek proti antologii, kterou před dvěma roky Poznik sestavil a vydal. Autor článku, jakýsi soudruh Damešek, v Poznikově předmluvě odhalil trockistický podtón.

Nedlouho poté, co Zina s Poznikem utekli, se v Klubu spisovatelů rozšířila novina, že se Motele Blendower dal na pokání. Nestal se však z něho moderní kajícíník, který slu-

čuje židovství se světskostí; vrátil se ke krajní ortodoxii. Nechal si růst vous a pejzy, moderní oblek vyměnil za dlouhý kaftan a pod vestou mu vykukovaly třásně. V ortodoxním židovském deníku otiskl otevřený dopis, v němž ztratil všechno, co dosud vzešlo z jeho pera, jako kacírství a jed pro duši. Jidiš divadelníkům zakázal uvádět hru, kterou napsal, a vrátil členský průkaz Klubu spisovatelů. Majitel jednoho jidiš knihkupectví se nechal slyšet, že Motele skoupil všechny výtisky své knihy, plivl na ně a naházел je do smetí. Raškes si šel k němu do bytu vyzvednout své rukopisy, a Motele mu oznámil, že je hodil do kamen. Moteleho manželství se Zinou bylo anulováno, a tak se po nasbírání podpisů stovky rabínů mohl znovu oženit. V ortodoxních jidiš novinách vyšlo oznámení, že si reb Motele vzal zbožnou židovskou dceru z rodu slavných rabínů a stal se ředitelem ješivy. Zvědavci z Klubu spisovatelů někde vyšťárali, že jeho ženě je osmnáct let a podle chasidských zákonů a zvyklostí si dala den po svatbě oholit hlavu a nasadila si čepec jako rabínka. Motele si nechal změnit telefonní číslo, aby mu nemohli volat kacíři a posměváčci. Když jsem ho jednou potkal na ulici a pozdravil ho, otočil hlavu na druhou stranu. Bylo k nevíře, že ještě před rokem jsem s ním debatoval o Kantovi, Nietzsche, Kierkegaardovi a Uspenském. Dřív inklinoval k sionismu. A nyní nazýval sionisty nepřáteli židovstva.

Jednoho zimního večera asi dva roky nato mi někdo do podnájmu telefonoval. Ženský hlas ve sluchátku jsem nepoznával, dokud se volající nepředstavila jako Zina. Nikdy jsem nepatřil k jejímu kruhu – v Klubu spisovatelů jsme se sice zdravili, ale jen málokdy jsme se dali do řeči. Teď se mnou mluvila jako se starým přítelem. Řekla mi, že je na černo zpátky v Polsku. O tom, že se Motele znovu oženil, se dozvěděla ještě v Rusku. Tady ve Varšavě se pokoušela telefonicky sehnat Raškese, ale asi se ze svého posledního podnájmu odstěhoval. Ptala se na jeho adresu v Klubu spisovatelů, ale nikdo ji neznal. Doufala, že já bych mohl vědět, kde Raškese hledat, ale ani já jsem jí nemohl pomoci.

Zině se změnil hlas. Zhrubnul a zněl staře. Žádala mě, jestli bych se s ní venku nesetkal, na rohu ulic Solná a Leszno. Řekl jsem jí, že se bojím, aby mě s ní někdo neviděl, protože by mě za to mohli zavřít.

Zina mě ujišťovala, že polské úřady o jejím útěku z Ruska vědí, a i kdyby mě s ní někdo viděl, žádné nebezpečí mi nehrozí. A pokračovala: „Milý příteli, já už nejsem ta, co jsem bývala. Být naživu moje matka, ani ta by mě nepoznala. V té rudé gehenně jsem přišla o všechno – o krásu, o víru v lidské plémě. Mluvíte s živou mrtvou.“

Nechal jsem se přesvědčit a šel jsem ven, abych se s ní setkal. Padal sníh s deštěm. Vál ledový vítr. Na rohu zmíněných dvou ulic jsem Zinu spatřil. Vůbec bych ji nepoznal. Byla vyhublá a sešlá. Vlasy jí ztmavly, byly rozčuchané a urousané. Na sobě měla šedý vaťák, jaký nosí trhovci. Podala mi vlhkou ruku: „Jsem zmrzlá a umírám hladu. Tři noci jsem nespala. Když jsem odjížděla do Ruska, všechny šaty jsem nechala v bytě, co jsme bydleli s Motelem. Chtěla jsem si je vyzvednout, ale jeho žena mi zabouchla před nosem. Posledních pár drobných jsem protelefonovala, ale nikdo z mých bývalých známých jaksi není doma. Kde je Raškes? Kde se schovává? Všichni přede mnou utíkají, jako bych byla malomocná. Nebudete tomu věřit, ale vrátná v Klubu spisovatelů mě nechtěla pustit dovnitř. No, dobře mi tak.“

Zina se při těch slovech rozkašlala. Plivla do umolousaného kapesníku a na vysvětlenou dodala: „Mám nemocné plíce. Asi souchotiny nebo co.“

„Co měli v Rusku proti Poznikovi?“ zeptal jsem se. „Vždyť všechny ty jejich lži hájil.“

„Totéž co proti komukoli jinému. Požírají se navzájem jak divá zvíř. Slitujte se nade mnou a vezměte mě někam do tepla.“

Chvilku jsem váhal a pak jsem ji vzal do kavárny v ulici Leszno číslo 36. Číšnice se nad Zinou ušklíbla. Objednal jsem jí rajskou polévku a sobě sklenici čaje. Zina upustila od vybraných způsobů. Namáčela si chleba do polévky. Vy-

křikovala a štamgasti kolem nás nadskakovali. Nakonec nahnila miskou, vypila zbytek polévky a prohlásila: „Varšavu nepoznávám. A sebe taky ne. To, čím jsem prošla od Pozníkova zatčení, se ani nedá vylíčit. Žila jsem doslova na ulici. Doufala jsem, že mě taky zavřou, abych měla aspoň střechu nad hlavou. Ale když si smolař něco přeje, stane se mu vždycky pravý opak. Říkala jsem jim do očí, že jsou vrazi, a ne socialisti, že jsou horší než fašisti. Že ten jejich Stalin je zločinec. A oni se jenom smáli. Nechtěli mě dát ani do blázince. Když jsem přecházela hranice zpátky do Polska, nechali mě jít a nechtěli po mně doklady...”

Opět se rozkašlala. Vytáhla špinavý kapesník a vysmrkala se. „Nekoukejte na mě tak,“ řekla. „Jsem to já, Zina, královna plesu jidiš spisovatelů, korunovaná královna Ester! Co mě to jen potkalo!“

Usmála se a její tvář – na malý okamžik – zase omládlala a zkrásněla.

Uběhla spousta let. Varšavě jsem dal vale a odešel do Spojených států. Propukla hitlerovská vřava, vybuchla atomová bomba a zase přišel mír. Mezi léty 1945 a 1950 jsme jakž takž vypátrali, kdo v Evropě přežil a kdo ne. O Pozníkovi jsem se doslechl, že zemřel v moskevské věznici ještě před začátkem války. Jiní tvrdili, že ho poslali na sever kopat zlato a tam zahynul hlady. A pokud jde o Moteleho a Zinu, měl jsem za to, že během války přišli o život v Polsku.

Na podzim roku 1954 jsem poprvé navštívil Izrael. Tam jsem získal podrobnější informace o tom, koho pohltilo ghetto, kdo zahynul v koncentračním táboře a kdo v Rusku. Vyslechl jsem si i hrůzné skutečnosti o vlastní rodině. Jednoho dne jsem seděl v hotelovém pokoji v Tel Avivu a v polosvitu, který propouštěly okenice, jsem se pokoušel číst. Zabednil jsem okna na ochranu před jemným pouštním pískem, který přilétal s teplým chamsínem.

Někdo mi zaklepal na dveře. Na neohlášené návštěvy už jsem si zvykl, protože tu málokdy fungoval telefon. Otevřel jsem a spatřil človíčka s bílým vousem a štrajmlem na

hlavě a vedle něj vysokou ženu v paruce překryté šálem, obličej nazlátlý od chamsínového písku. Přeměřil jsem si je a usoudil, že na něco vybírají peníze. Žena měla v jedné ruce krabičku a v druhé deštník. Prohlédla si mě od hlavy k patě a řekla: „Je to on!“

„Mohu se zeptat, s kým mám tu čest?“ zeptal jsem se.

„Jakápak čest,“ prohlásila žena. „Já jsem Zina a tohle je můj muž Motele Blendower. Nebojte se, nevstali jsme z hrobu a nejdeme vás uškrtit.“

Měl bych být v šoku, ale během své izraelské cesty jsem si zvykl na ta nejpodivuhodnější setkání. Mužík řekl: „To je překvapení, co? Ano, jsme živí. Víím, že už mě počítali mezi mrtvé. Tady dokonce otiskli nekrolog, a přece jsem pořád na tomto světě. Potkali jsme se se Zinou v osmačtyřicátém v Lublinu. Má druhá žena i s dětmi zahynula v ghettu, a co se dělo se mnou, to je příběh tisíce a jedné noci. Sem do židovského státu jsme přijeli teprve před dvěma měsíci.“

„Račte dál, račte dál,“ mumlal jsem, „opravdu je to všechno trochu nenadálé.“ Zina okamžitě překročila práh a Motele ji po krátkém zaváhání následoval.

Zeptal se: „Proč tady sedíte potmě? Kvůli chamsínu? Zažil jsem už kdejakou vichřici, ale tenhle horký písečný vítr, to je pro mě novinka. V Rusku, tam to pořád studeně fičí, i v létě.“

„Tam je všechno studené,“ doplnila ho Zina. „V devětatřicátém, když začala válka a v rádiu hlásili, aby se všichni muži přesunuli po mostě přes Vislu do Białystoku, šla jsem s nimi – napřed do Białystoku a pak do Vilnius, který patřil Rusům. Byla jsem si jistá, že si mě komunisti zjistí a pošlou mě na Sibiř, nebo mě postaví ke zdi před popravčí četu. Ale z jakéhosi důvodu si mě nikdo nevšímal. Co jsem prodělala v tom rudém ráji podruhé, o tom se teď nechci rozšiřovat. Přežila jsem obléhání Leningradu a skončila na Kavkaze mezi perskými Židy. Usadili se tam před dvěma tisíci lety a mluvili směsicí staré perštiny, hebrejštiny a ruštiny. Ve čtyřicátém pátém se všichni uprchlíci snažili vrátit do Polska nebo se dostat do repatriačního tábora v Němecu, ale já jsem si říkala: „Z Polska je teď jeden veliký krchov,

tak nač tam spěchat?“ Jenomže mi propuklo těžké astma. Když jsem se konečně dostala do Varšavy, procházela jsem tím zbořeništěm jako ten prorok – který to byl? – Jeremiáš. Viděla jsem mladíka, jak lopatou ryje zem. Zeptala jsem se ho, co hledá, a on na to: „Sebe.“ Nebyl to v pravém slova smyslu blázen, ale divný byl dost. Potkala jsem i pár bývalých komunistů, co chodili k nám do Klubu spisovatelů. Přišli o všechno, ale *chucpe*, ta jim zůstala. Pak jsem se vypravila do Lublinu. A tam si jednoho dne kráčím po Lewerutowově ulici a potkám nešťastníka, co kdysi býval mým mužem. I jemu se podařilo přežít, není to zvláštní?“

„Proč stojíte?“ řekl jsem. „Posadte se, oba dva. Nemám taď žádné občerstvení..“

„Ale jděte, nepřišli jsme kvůli občerstvení,“ řekl Motele. „Přišli jsme se na vás podívat. Nijak jste nezestárnul. Sledujeme vaše dílo, dokonce i v Rusku jsme ho sledovali. V Polsku jsem narazil na vaši knihu. Jak vidíte, vous mi zbělel. Asi vám vrtá hlavou, jak můžeme po tom všem, co se mezi námi stalo, být zase spolu. Odpověď je taková, že ani podpis stovky rabínů nemůže zrušit ducha manželství. Naše opětovné setkání je dílem Prozřetelnosti. V Zóharu se píše o nahých duších, a to jsme my dva – nahé duše.“

„Co si tak prohlížíte mou paruku?“ zeptala se mě Zina. „To si dal Motele jako podmínku – že budu nosit paruku a chovat se jako zbožná matrána. Otevřeně jsem mu řekla, že už dávno nevěřím vůbec ničemu. Ale když o to stál, tak prosím. Co je paruka? Pár chlupů z mrtvoly. Po pravdě řečeno, svých vlasů moc nemám. V Leningradě jsem dostala tyfus a vlasy mi vypadaly. Četla jsem, že vlasy rostou ještě mrtvým v hrobě. Mně neroste nic. To znamená, že jsem na tom hůř než mrtvá.“

„Zino, nepřeháněj,“ napomínal ji Motele.

„Co pořád máš? Já vůbec nepřeháním. Pravda je sama o sobě dost zběsilá.“

„A kde teď žijete?“ zeptal jsem se jich.

Motele se chytil za vous. „Slibte mi, že se nebudete smát, a povím vám to.“

„Nebudu se smát.“

„Udělalí mě rabínem,“ řekl.

„Na tom přece není nic k smíchu. Pocházíte z rabínského rodu.“

„To ano, to ano. Přišli jsme sem úplně bez prostředků. Cestovní náklady nám zaplatili z fondu vzájemnosti. V novinách kdosi napsal, že jsem přežil. Je tady docela dost chasidů mého otce a všichni se za mnou sjeli – z Tel Avivu, Jeruzaléma, Safedu, dokonce z Haify, i když to je známé město radikálů. Okamžitě mě začali oslovovat rabi. ‚Co já jsem za rabína, prosím vás?‘ namítal jsem. ‚A co tady Zina?‘, ale oni na to: ‚Jste dítě z naší školy. Jste obrazem svého svatého otce.‘ Abych to neprodlužoval: Přímó tam na místě jsem se stal rabínem a Zina rabínkou.“

„V mých očích jste rabínem víc než kdo jiný,“ řekl jsem mu.

„Díky. O šábcu se u mě scházejí Židé, společně jíme a já předříkávám z Tóry. Co jiného bych jim měl kázat? Nic než mlčení. Pronajali nám byt a všechno nám zajišťují. Čím bych se tady mohl živit? Síly už mě opustily. Z Německa mi cpali peníze jako odškodné, ale já takovou nabídku považuju za sprostou.“

Chvilku jsme byli zticha. Venku kvílel vítr, lkal, smál se jak hejno šakalů. Mlčení přerušila Zina: „Nedivte se, že se šminkuju. Víím, že se to k rabínce nehodí. Ale mám ekzém. Muž si nechá narůst vousy a tváře zakryje. Na ženě je všechno hned vidět. V tomhle větru mi obličej napuchne raz dva.“

Opět jsme dlouho mlčeli. Pak Zina řekla: „Hádejte, co mám v té krabici.“

„Zinele,“ napomenul ji manžel, „je to spisovatel, ne věštec. Řekni mu sama, co tam máš.“

„Raškesův nedokončený román,“ řekla Zina.

„Aha, chápu.“

„Ale ne, nic nechápete. Toho zářijového dne, kdy varšavský rozhlas naverboval všechny muže do Ruska, jsem šla k Raškesovi a přemlouvala ho, ať jde se mnou. Ale on odmítl. Byl bledý jako smrt. První den svátku Roš ha-šana ležel v posteli a že už z ní nikdy nevstane. Ze všech jeho ob-

divovatelek mu věrná zůstala jen jediná – Molly Spitzová, ta špatná spisovatelka a psychopatka.“

„Molly Spitzovou jsem znal,“ řekl jsem, „chodila do Klubu spisovatelů.“

„Ano, tak ona.“

„Nevěděl jsem, že byla Raškesovou milenkou,“ řekl jsem.

„A která nebyla jeho milenkou?“ opáčila Zina. „Běhal za každou ženskou mezi patnácti a osmdesáti. Když ale propukla válka, všechny na něj zapomněly – jenom ta opice Spitzová zůstala při něm. Pravda, u ní v domě vybuchla německá bomba a zůstala bez střechy nad hlavou. Já už s ním tenkrát skoncovala nadobro, ale přesto jsem se ho pokoušela zachránit. Zapřísahala jsem ho, ať jde se mnou, ale on řekl: ‚Zinele, jdi si, kam chceš. Já už svůj život prožil a teď nastal konec.‘ Řekl mi, ať otevřu šuplík, a tam jsem našla to, co mám teď s sebou. Řekl mi: ‚Vezmi si to, jestli chceš. Co by nacisti dělali s mými spisky. A Rudasové? Ti by si do toho tak akorát balili papirosky.‘ To byla jeho poslední slova.“

„A to jste to s sebou nosila celá ta léta?“ divil jsem se.

„Kamkoli jsem se hnula – do Białystoku, do Vilniusu, do Leningradu. Není to jenom román. Je to příběh naší velké lásky. Ve Vilniusu jsem se snažila to vydat, jenže tam se všichni začali plazit před Stalinem. Horší Židé na Kavkaze zas neznali jidiš. Tady tu knihu máte. Je přes kořeny nesená, přes všechna spáleniště. Měla jsem ji pod hlavou, když jsem přespávala na studených nádražích. Měla jsem ji s sebou i v nemocnici, kde jsem ležela s tyfem. Když jsem v Lublinu potkala Moteleho, dala jsem mu ji číst a on prohlásil, že je to mistrovské dílo.“

Motele zvolna zvedl hlavu. „Promiň, Zino, ale tohle jsem nikdy neřekl.“

„Ale ano, řekl! A byl to tvůj nápad, že ji doneseme jemu,“ a kývla svým směrem. „Teď když jsme v Zemi Izrael, ji chci vydat. Ráda bych, abyste k ní napsal předmluvu. I to byl Moteleho nápad.“

Motele pokrčil rameny. „Řekl jsem jen, že znal Raškese lépe než ostatní.“

Toho dne jsem tedy Zině slíbil, že si román přečtu a předmluvu napíšu. Celou noc, až do tří hodin, jsem pak v posteli četl. Četl jsem – a vzdychal. Chvillemi jsem se chytal za hlavu. Vždycky jsem považoval Raškesa za opravdový talent. Tahle kniha ale byla neuvěřitelný mišmaš. Copak mu začal předčasně měknout mozek? Nebo zapomněl jidiš? Hlavní postavou vůbec nebyla Zina, ale muž, který se od dával vleklým polemikám s varšavskými jidiš kritiky, suchopárně aplikoval freudovskou analýzu a nesprávně citoval všechny možné spisovatele, filozofy a politiky. Nikdy bych se nenadál, že by byl Raškes schopen zplodit takovou slátaninu, ale písmo skutečně patřilo jemu. Zapomněl snad dokonce i pravopis. Raškes se zapsal do povědomí čtenářů jako dobrý humorista, ale v tom žalostném monologu nebylo po jakémkoli ostrovtipu ani stopy.

Za pár dní mi Motele telefonoval a já jsem mu sdělil, co si o posledním Raškesově díle myslím. Začal do sluchátka koktat: „Já ho nikdy nechválil. Něco jsem řekl a ona slyšela pravý opak. Jestliže Hitler dokázal zhypnotizovat celé Německo a Stalin zase Rusko, pak je lidské pokolení opravdu na huntě. Zina je nemocná. Už dvakrát byla na operaci s rakovinou. Uřízli jí levé nadro. Nemůžu jí říct, jak je to s Raškesem doopravdy. Má teď jít znovu do nemocnice. Já sám trpím anginou pectoris. Neměl jsem za vámi v té písečné bouři chodit, to ona mě k vám dotáhla. Co jí mám říct o té předmluvě? Vymyslete, prosím vás, nějakou výmluvu.“

„Řekněte jí, že předmluvu pošlu z Ameriky.“

„Ano, to je dobrý nápad. Někdy je velice moudré věci odkládat. Rád bych se s vámi viděl sám, bez ní.“

Smluvil jsem si s Motelem schůzku, ale den před příslušným datem jsem se dozvěděl, že oba dva odvezli do nemocnice. Tu zprávu mi telefonoval muž, který se představil jako Moteleho chasid, a dodal, že je zároveň mým zapáleným čtenářem.

A hned dodal: „To vypadá jako protimluv, že? Ale teď, po Treblince, už by se člověk neměl divit vůbec ničemu.“

Cestou do chudobince

Obyvatelé chudobince se jí chtěli zbavit. Za prvé je hanba spát pod jednou střechou s nevěstkou. A za druhé vlastně ani nebyla zdejší. Úřady ji uvrhly do janowské věznice a tam posléze ochrnula. Tak co má s obyvateli Janowa společného? Přesto přese všechno nemůže židovská obec vyhodit dceru svého národa na ulici, byť klesla sebehlobějí. A tak jí dali do kouta obecní nocležny slamník a na něj ji uložili. Měla tmavou pleť, mladistvý obličej, žhavé černé oči, obočí nad nosem srostlé, vystouplé lící kosti, ostrou bradu a černé vlasy, které jí splývaly k ramenům. Žebráci jí spílali a ona jim to desateronásobně oplácela. Plivali na ni, ona plivala na ně a syčela jako had: „Mor na váš jazyk, černo v hlavě a zeleno před očima, zadek oteklý od věčného vysedávání na stoličce ve dnech smutku...“ A jak byla zdatná v nadávkách a obhroublostech, tak uměla nasadit všechny šarm a sypat z rukávu vilné historky o tom, co prováděla s mužskými. Ačkoli nemohla hýbat nohama, bály se janowské ženy, aby jim nesváděla manžely. Kdykoli se ve městě objevily plané neštovice, osypky, spála nebo záškrt, sbíhaly se zbožné matrony do studovny a ječely na obecní starší, že je to trest za to, že v domě náležejícím židovské obci přebývá nevěstka. Co si ale počít s mrzačkou?

Jmenovala se Cilka a podle přízvuku musela být odněkud z druhého břehu Visly. Obyvatelé chudobince se jí

stranili jako malomocné a ona si nevšímalá jich. Zato když za ní přišli muži z městečka a donesli jí kroupy, kuřecí polévku, půl lahve vodky, nasadila sladký kukuč svůdnice. Kolem krku si připjala červené korále. Na uších se jí houpaly dlouhé náušnice. Shrnula si pokrývku a odhalila hluboký výstřih. Někdy svým návštěvníkům dovolila sáhnout na nemocné nohy. Brzy měla ve městě pěkné stádečko příznivců. Místní rabiáti vyhrožovali správci chudobince Zorachovi, že jestli se s Cilkou nebude zacházet jaksepatří, zakrouť mu krkem. Vypyťovali se jí na všelicos z jejího pestrého života a ona se nestoudně holedbala svými hříchy. Pamatovala si každíčkou drobnost a nic nevynechala. Po čase s ní uzavřeli smír i někteří spolunocležníci z chudobince, protože tak přišli k lepšímu soustu a dokonce i nějaké té kapce kořalky. Ti, kdo sousedili s jejím slavníkem, si začali v jejích historkách dokonce libovat. I když jí nepřáli nic než černý mor a věčné zatracení, museli uznat, že její vyprávění ukracuje čas za jednotvárných letních dní i dlouhých zimních večerů. Cilka jim vyprávěla, že když jí bylo osm let, vlákal ji koňský handlíř do stáje, kde ji na hromadě slámy a koňských koblih zneuctil. Později, to už osiřela, se začala tahat s řeznickými uční, vozky a vojáky. Žila ve městě u pruských hranic a muckala se s pašeráky. Vypočítávala města, kde pracovala po hampejzech, vyprávěla o kuplířích i bordelmamá. Kozáctí důstojníci jí dávali přednost před ostatními děvkami. Tančili s ní a opíjeli se s ní. Jeden bláznivý šlechtic ji přiměl vykoupat se ve vaně plné vína a pak ho pil. Ruský boháč ze Sibíře ji požádal o ruku, přestoupí-li kvůli němu na pravoslaví. Ale Cilka se pokřesťanství odmítla, nechtěla zradit Boha Izraele. Ani v nejmenším netoužila provdat se za nějakého Ivana a rodit mu malé Ivánky. Cožpak jí mohl dát něco, co ještě neměla? Strojila se do hedvábných sukní i spodniček. Krmila se marcipánem a pečnými holoubaty.

Po mnoho let jí přálo štěstí. Ani jednou neotěhotněla, ani jednou nechtyla tripla. Mnohé příslušnice jejího cechu, které začaly s řemeslem později než ona, dávno prách-

nivěly po špitálech, a ona si uchovala mládí a krásu. Jenže zničehonic se karta obrátila. V jednom lublinském hampejzu jistě děvče otrávil kuplíř. A při vyšetřování našlo ze zločinu Cilku. Tu obvinili z vraždy a poslali ji do vězení v Janowě, protože v Lublinu měla ženská část věznice plno. Tady živořila devět měsíců na samotce, ve vlhké cele plné štěnic a jiných potvor. Lublinští vyšetřovatelé na ni zapomněli. Dokumenty někdo někam založil. Soud se nikdy nekonal. Museli ji osvobodit. Jenže ona pár dní před propuštěním ztratila vládu nad nohama, úplně jí zdřevěněly. Cilka se chvástala, jak si to s ní bachaři ve věznici rozdávali. V sousední cele sedělo několik zlodějů. Jednou v noci vysekali díru do zdi a skrz ni s ní souložili. Vdova Hodel, která měla slamník vedle Cilky, se začala mlít, zuřivě hrozit pěstmi a křičet: „Zavři už tu svou hubu nevymáchanou! Kape ti z ní smrtelný jed!“

„Slaďoučkový jed!“

„Boží mlýny melou pomalu.“

„Pokud jde o mě, ať ještě chvílku melou,“ posmívala se Cilka.

V Janowě se kvůli Cilce neustále vedly spory. Předáci obce svolali schůzi, aby se smluvili na nějakém opatření. Byla pohanou města. Povídali si o ní dokonce i chlapci ve studovně. Po dlouhém dohadování, které skočilo až za úsvitu, se konečně rozhodlo, že bude odeslána do chudobince v Lublinu. Janowská obec jí pobyt uhradí. Lublin je velké město a jí podobných tam mají spoustu. Starý janowský rabín, reb Zejnvele, varovně zdvihal prst, že jedna nemocná ovce může nakazit celé stádo. A podotkl, že přísluhovači satana číhají všude – na tržišti, v krčmě, ve studovně a dokonce i na hřbitově. V městečku došly věci tak daleko, že už se u Cilčina lože srocovali i úctyhodní obchodníci, otcové rodin, a celé dlouhé hodiny hltali její oplzlé řeči. Snášeli jí tolik jídla a lahůdek, že mohla podarovat i své vrtichvosty. Dětem v chudobinci rozdávala sušenky, rozinky, slunečnicová semínka. To už neležela na slaměném kavalci, ale na čistě povlečené posteli. V Janowě jakživ nikdo neslyšel, že

by nějaká žena kouřila. Cilka si však poručila tabák a cigaretový papír, balila si vlastní papirosy a nosními dírkami vypouštěla obláčky dýmu. Jak dlouho vydrží městečko, jako je Janów, tak volné mravy? Po dlouhých průtazích přišel z lublinské obce dopis, že Cilce vyhradí v chudobinci lůžko v cimře pro umírající. Kolem postele dají zástěnu, aby se ostatní nemuseli dívat na její nestoudnou tvář. Kromě úhrady nákladů na byt a stravu požadovala lublinská obec po janówských ještě zaplatit předem pohřebné, i když bude Cilka samosebou pohřbena za hřbitovní zdí. Když vyšlo v Janowě ve známost znění tohoto listu, svolali Cilčini příznivci rovněž schůzi a jeden z nich, muzikant Beriš, nechvalně známý vysmívač, sukničkář a hrubián, se jal tu sběr ponoukat: „Ty rádoby počestný měšťani, že prej sloužej Bohu. Houby! Sloužej akorát sami sobě! Vyškrábnou si vždycy to nejlepši: domy z cihel, v synagoze východní zeď, krámy na tržišti, udělaný ženský, i na tom krchově ten nejlepší plac! A když někdy švec, krejčí nebo vochlír chce zvednout hlavu, hned mu vyhrožujou vyobcováním a gehennou a ložem s hřeby. My Cilku nedáme! Nedopustíme, aby ji odvezli do Lublinu, kde akorát shnije zaživa! Dovedem se o ni postarat tady. Pravda, je to padlá žena. Ale kdo padá snadno do bahna hříchu? Rozmazlený dcerušky boháčů? Kdepak, ty sotva! Ať se smaží ve věčným ohni! To naše děti jsou lehkou kořistí kdejakýho chlíváka! Naše dcery chodí do služby k pracháčům a jejich synáčkové, co mají od rána do noci studovat, jim potmě lezou pod duchnu. A matinky těch floutků dělají, jako že nic nevidí. Kolikrát je v tom i podporují!“ Beriš kázal s takovým zápalem a rozkládal rukama tak zběsile, že se dav nechal strhnout a začal kvílet, dupat a provolávat hanbu rabínovi, starším, předákům. Jeden zvolal: „Už jsme si od těch svatoušek vytrpěli dost!“

„Braši, pojďme, vytlučem jim okna!“ zařval bednář Beryl a houf výtržníků vyrazil do ulic. Sbírali kameny a vrhali je do oken vážených janówských měšťanů. Ztloukli studenta Talmudu, který se ubíral na půlnoc do studovny. Přepadli děvče, co vyšlo ven z domu vylít splašky, a ustříhli mu

cop. Pak se zastavili v krčmě, koupili džbán vodky a kornout slaných preclíků a táhli na chudobinec. Staří a nemocní obyvatelé už spali, ale Cilka byla vzhůru. Věděla o tom, že se koná schůze. Podložila si hlavu dvěma polštáři a oči jí ve tmě zářily jako vlčici. Zažehla se světla a začala kolovat vodka. Cilka do sebe obrátila plnou sklenku, ukousla preclík a začala dštít oheň a síru na janówskou smetánku. I když znala město jen skrz věžeňskou mříž, neušel jí jediný klep a jediný skandál – všechno se jí doneslo. Spáče v cimře probudili a častovali je vodkou. Josele Bludgenon, který pracoval na jatkách, se tak opil, že strhnul z Cilky peřinu, zvednul ji z postele a že si s ní zatancuje. Lidi vřeštěli a chechtali se a tleskali. Do dětí jako když vjede čert, začaly skákat a lítat, jak o Dni radosti z Tóry.

Vdovu Hodel zachvátila zběsilost: „Lidičky, nastává zkáza světa!“

Někdo došel vzbudit správce chudobince Zoracha, který v Janowě zastával rovněž místo hrobníka. Ten se pokoušel dav ztišit, ale vykoledoval si jen ránu pěstí. Místní rabín, reb Zejnvele, měl ve zvyku v noci vstát a při sklence čaje ze samovaru studovat Tóru a spisovat komentáře. Dveře měl na petlici, okna zabedněná. Najednou kdosi buší klackem na okenici. Reb Zejnvele se začal klepat. „Kdo tam?“ ptal se. „Rabi, prosím, otevřete!“

Tak už je tady – Mesiáš! problesklo mu hlavou, ale vzápětí si uvědomil, že vykoupení by přece nepřišlo v noci. Šel otevřít petlici. Zorach sotva popadal dech: „Rabi, to není Janów, to je Sodoma!“

„Copak se stalo?“

„Chudobinec zachvátilo smilstvo!“

Obec prosadila svou. Jeden z janowských obchodníků, který vozil zboží do Lublinu, zaplatil lublinským starším třicet zlatých a oni se podpisem zaručili, že si ve městě Cilku nechají až do jejího skonu. Obec už ji chtěla vypravit na cestu, ale ona vzal nůž, který schovávala pod polštářem, a hrozila, že každého, kdo s ní pohne, zapíchne.

Její ochránce muzikant Beriš se dušoval, že podpálí domy všem, kdo se do toho pletou, a že městem poteče krev. Obě strany uplácely úřady. Došlo by snad i na nože, kdyby se všechny ženy, i ty z Mostecké a Řeznické ulice, nepostavily na stranu Cilčiných nepřátel. Cilka totiž štvála manžele proti manželkám a rušila svazky snoubenců. A když ženské za něco doopravdy vezmou, mužským nezbyvá než se podvolit. Cilčini kamarádičci se navíc mezi sebou hádali a tu a tam se i poprali. Obci už tedy v uskutečnění plánu nic nebránilo, jenomže teď zase formanky nevěřily svým manželům a žádná nechtěla, aby ten její vzal Cilku na vůz. Navíc nikdo z cestujících nechtěl jet v její společnosti. Po dlouhých tahanicích se nakonec rozhodlo, že ji na vůz vezme Lejbuš Prašivka, který dovážel kůže do lublinských koželužen. Lejbušovi už přešla padesátka a byl dědečkem. Kromě Cilky vzal ještě žebravého pocestného a dvě sestry, sirotky, které se vydávaly do Lublinu do služby.

Hromování ani šermování nožem už nebylo Cilce nic platné. Lejbuš – malý, ale rozložitý mužík s hustým rezavým vousem, který mu začínal hned pod vypouklýma očima a končil uprostřed krku – přihartusil do chudobince, vytrhl jí nůž z ruky, nabral ji jak tele určené na porážku a hodil ji na hromadu kůží. Tulák i obě sestry už čekali ve voze, a tak Lejbuš práskl bičem a rozjel se přímo k lublinské silnici. Spratci z ulice pobíhali kolem vozu a pokřikovali: „Nevěstka Rachab! Nevěstka Rachab!“ Za záclonami v oknech vykukovaly dívčí obličej. Cilka ze sebe sypala ty nejhorší kletby. Poplivala Lejbuše i obě sirotky. Jedna z nich procedila mezi zuby: „Kéž bys plila krev a hnis!“ Cilka se po ní vrhla, že jí vyškrábe oči. Pak se rozchechtala.

„Já žádnou krev plivat nebudu, zato ty budeš vynášet pánům nočníky! Od rána do večera budeš dřít jako kůň. A v noci tě přijde obšťastnit pánův synáček a udělá ti břicho. Pak tě i s harantem vykopnou do stoky!“

„Za každou počestnou děvečku v Lublinu ať ti na zadku naroste bolák!“ promluvil Lejbuš z kozlíku, aniž se po nich otočil.

„Jakpak ty můžeš vědět, že jsou počestné?“ na to Cilka. „Copaks to s nimi zkoušel?“

„I moje žena byla kdysi v Lublinu ve službě,“ opáčil. „A o svatbě byla košer panna.“

„Košer jak vepřové koleno,“ odsekla. „I větší mudrcové než ty se nechali napálit!“

To už se Cilka rozparádila a začala chrlít sprostoty. Chvástala se ohavnostmi, které za života páchala. Sestry sirotky, úplně mimo sebe, se přitiskly těsněji jedna k druhé a ani nedutaly. Žebrák se opřel o mošnu, do které mu janówské dobrodějky přispěly jídlem a starým šatstvem. Lejbuš hvízdal, práskl bičem a zvědavě pronesl: „Zahodilas poslední kousek studu, co?“

„Kdo se stydí, nedělá to, co jsem dělala já. Nestyděla bych se ani před vlastní matkou.“

„To svých činů vůbec nelitujete?“ nadhodil žebrák. „Člověk přece nemládne, ale stárne. Už teď vás Bůh potrestal, copak to nevidíte?“

„Moje řemeslo a lítost, to k sobě nepasuje. A v chudobiněci je hromada mrzáků, co se pořád ohánějí Bohem. I zbožní dostávají choutky. Zasloužila bych pěkných pár let navrch za každého studenta ješivy, co za mnou chodil. Mých služeb využil dokonce i kazatel, co objížděl města a kázal o mravnosti!“

„Tak to budeš žít opravdu dlouho, jestli nám nevěšíš bulíky na nos,“ řekl Lejbuš.

„Ty jedna hlavo prašivá, ať ti naroste tolik pucejřů a nežitů, kolikrát si na mně ten kazatel zarajtoval!“

„Zavři klapačku, nebo si budeš za chvíli chrastit zubama v hrsti!“ křikl Lejbuš a žebrák se ho jal uklidňovat.

„Nemá cenu se rozčilovat, rebe Lejbuši. Bůh nenaslouchá kletbám nevěstek.“

„A to by ses divil, jak naslouchá, ty žebroto bídná! Ještě slovo a utrhu ti ty chlupy, co ti rostou z brady, i s kusem masa!“

Obě sestry – dvojčata – unisono vyjekly. Byly to dcerky ze slušné rodiny. Měly kulatý obličej, tupý nos, vyšpulené rty

a dmoucí ňadra. Halily se do stejných šátků a měly i stejný účes. Cilka na ně vyplázla jazyk: „Jako dvě vykrmené husy.“

Začala se snášet noc. Slunce zapadalo: obrovské červené slunce, které uprostřed protínala stuha mraků. Bezměsíčná noc byla vlhká; na obloze se zablýsklo, ale nezahřmělo. Kůň nepospíchal. V dálce se mihotaly světlušky a rýsoval se stín větrného mlýna, strašáka v zeli, stohu slámy. Ve vsích štěkali psi. Koně, kteří zůstali přes noc venku v ohradě, nehybně stáli. Tu a tam něco zavřesklo, ale nedalo se poznat, zda to byla šelma nebo dravý pták. Potom cesta pokračovala lesem. Z houštin vanula vůně mechu, bylin a mokřadů. Cilka tlachala čím dál zhýraleji. Zlořečila a rouhala se. Rabíni, učenci a jiní velevážení páni podle ní nemysleli na nic jiného než na smilstvo. Vykládala o tom, jak s ní nějaký bohatý mladý učenec, který žil v domě svého tchána, strávil tři dny a tři noci na půdě na senč. Kůň se chvilkami zastavoval a stražil uši, snad aby mu neuniklo jediné slůvko z těch lidských marností. Najednou Cilka vykřikla: „Lejbuši, ty prašivko jedna, sundej mě z vozu!“

„Co se děje?“

„Musím tam, kam i král chodí po svých.“

Jenže Cilka byla ochrnutá, a tak ji musel Lejbuš nést. Zvedl ji lehce jako uzel prádla a donesl za křoví. Jedno z dvojčat se uchichtlo a zase ztichlo. Žebrák zašmátral v mošně, vyndal z ní cibuli, kousl do ní a vyplivl. „Jak to, že si taková lidská chátra zaslouží živobytí?“

Přešla čtvrt hodina, možná víc, a ti dva nikde. Kůň zadupal kopytem o zem. Žebrák prohodil: „Co tam tak dlouho dělají?“ a sám si odpověděl: „Sotva asi odříkávají žalmy.“

Pak se ozvaly kroky. Z křoví se vynořil Lejbuš s Cilkou v náručí. Zahihňala se a i v chatrném světle hvězd bylo vidět, že ho šimrá a tahá za vous. Lejbuš ji opatrně vysadil na vůz. Potom zavelel: „Všichni ostatní z vozu ven!“

„Načpak to?“ ptali se.

„Musím přerovnat kůže.“

Sestry s žebřákem vystoupili. Lejbuš vyskočil na kozlík, šlehl koně bičem a křikl: „Hyjé!“

„Kam jedete? To nás tady necháte? Maminko!“ kvičela dvojčata jednohlasně.

„Ty zloději! Bandito! Kurevníku! Pomoc! Pomoc! Pomoc!“ chroptěl žebrák.

Rozběhli se za vozem, ale cesta ubíhala dolů z kopce a vůz jim brzy zmizel z očí. Lejbuš odvezl žebrákovu mošnu i košíky obou děvčat. Žebrák se bušil do prsou: „Děti moje, jsme ztraceni!“

„Maminko!“ Dívky se sesuly na spadané jehličí a už z něj nevstaly.

Žebrák vší silou vřestěl: „A je Bůh! Je!“

Ta slova zvučela a vracela se s posměšnou ozvěnou vládců noci.

Všichni tři přenocovali v lese. Druhý den zamířili zpátky k Janowu. V Zamości, Biłgoraji, Frampoli a Turbinu se rozšířila zvěst o Lejbušovi, obchodníku s kůžemi, který opustil ženu, děti i vnoučata a utekl s trajdou. Byli vysláni poslové, ale po těch dvou jako by se slehla zem. Jedni měli za to, že přešli hranici do Haliče. Druzí zastávali názor, že šli ti dva zlotřilci v Lublinu za farářem a přestoupili na křesťanství. A jiní tvrdili, že Cilka je ďábel v ženské podobě a odnesla Lejbuše na poušť Sodomskou, na horu Seir, do Asmodeova hradu, do nejhlubšího podsvětí.

Lejbušova žena se nikdy nesměla znovu provdat. Žebrák přísahal, že měl v mošně šedesát zlatých, věno pro dceru, která už překročila třicítku. Žádal po obci náhradu.

Za zimních večerů, kdy se janowské dívky sešly ve světnici k nakládání zeleniny, draní peří nebo škváření kuřecího sádla na Pesach, si vyprávěly o tom, jak Cilka neřestnice a Lejbuš smilník zmizeli v končinách, z nichž se ještě nikdy nikdo nevrátil.

Lošikl

Do vězeňské cely vpadl soumrak. Všechny tváře halilo šero. Na karban už byla tma. Petrolejku přinese dozorce nejdřív za hodinu. Nosí ji vždycky až pozdě večer; nechá jim ji tam půl hodinky a pak ji zas odnese. Tři věžňové – Berele Zwaniak, Jankl Dezma a Šmuel Kluska – seděli pospolu a klábosili.

Slovo si vzal Berele Zwaniak: „Moc dobře to vědí, moc dobře to vědí, ale dělají jako by nic. Ale není manžel jako manžel. Jeden je schopnej tě zapíchnout, jen se mu na ženskou usměješ nebo po ní hodiš okem. Ale jsou troubové, co tě vezmou na byt a nechají tě tam se svojí ženou o samotě celej den a někdy celou noc. Znal jsem takovou dvojku. On se jmenoval Gecl a jeho žena Malka. Pronajal v kvartýru přístěnek mému dobrému kamarádovi, kasaři Heršlovi Šmirerovi, to vám byl obr. Zato Gecl, to byl pidimužík. Dva baráky od domova měl dílničku na výrobu papírovejch pytlíků. Jak byl den dlouhej, seděl na lavici a lepil ty svoje pytlíky. A večer, místo aby šel domů, si něco zakousnul v lokále na rohu a pak vyrazil s kumpánama mastit karty. Domů se dostal nejdřív ve dvě ráno a někdy hrál až do svítání. Kolik se dá vyhrát v kartách? V pondělí se vrátil s rublem v kapse, v úterý ho zas prohrál. Jenže ona je to posedlost. Usadí se ti to v hlavě a nedostaneš to z ní ani heverem. Jen se kouknete na nás. Zlodějina z nás boháče neudělá. Ale člověk si

na to zvykne a myslí si, že se bez toho neobejde. Přitahuje ho to jako magnet. Tuhle jsem svojí máti přísahal při všem, co je mi svatý, že se vrátím k ševcovině. Vytáhla z prádelníku Bibli a přinutila mě přísahat na ni. Ale sotva jsem vyšel na rynek, všechny sliby se mi vykourily z hlavy. Potkal jsem kamaráda a ten měl pro mě prácičku. Nedal mi čas na rozmyšlenou. Byla to čistá práce, šlo to jak po másle. Rovnou prachy, žádný zboží, co se pak musí prodávat u překupníků ve Wołowé. Pak jsme zapadli do hospody k Lazarovi a zkárovali se. Ale proč vám to všechno vykládám? Jakmile je člověk na něčem závislej, nevidí už nic jinýho. Když se Gecl ve dvě ráno konečně dotrmácel domů, k smrti unavenej z celodenní rachoty a pak ještě nočního karbanu, svalil se polomrtvej do postele. Chcete mi namluvit, že o ničem nevěděl? Kdepak, jenom měl prostě na prvním místě karban.“

„Co by se stalo, kdyby jí ten podnájemník udělal dítě?“ nadhodil Šmuel Kluska.

„Taky by se svět nezbořil,“ odušil Berele Zwaniak.

„A jak to s nima dopadlo?“ zajímal se Jankl Dezma.

„Dopadlo to tak, že Heršla Šmirera chytli při krádeži a šoupli ho do basy. Malka mu tam nosila balíky s jídlem.“

„Byla udělaná do kasaře, jo?“ nechal se slyšet Šmuel Kluska.

„Když to s ženskou umíte a je s váma šťastná, tak se vás nepustí,“ prohlásil Berele Zwaniak.

Celu s nimi obýval ještě jeden vězeň, a sice Slepý Iče alias Iče Akorát. Přízvisko Slepý dostal proto, že měl jen jedno oko; to druhé mu před lety vypíchli. A Akorát se mu říkalo, protože věděl, co se sluší. Iče už sám do ulic nevyrážel. Zaučoval do řemesla nováčky a z každého lupu dostával provizi. Byl také spolumajitelem nevěstince. Skoro patnáct let se Slepý Iče držel na svobodě, ale pak ho zatkli pro potyčku s policejním komisařem a zapletl se do procesu. Čekalo se, že ho brzy pustí na kauci. Bachaři měli Ičeho ve velké úctě. Dostával zvenku balíky s čokoládou, cigaretami a dokonce plechovkami sardinek a každého hostil.

Zahazovat se s drobnými zlodějíčky, s nimiž sdílel celu, bylo pod Ičeho důstojnost. Ležel natažený na kavalci a kou-

řil jednu cigaretu za druhou. Ale rozhovor, který právě vedli, ho očividně zaujal. Tu a tam si něco zamručel pod vousy. Najednou se vztyčil v celé své výšce, ramenatý obr s bohatou čupřinou, co mu na spáncích začínala šedivět. Vykročil k ostatním a zeptal se: „Můžu taky něco říct?“

Tři zloději na chvíli oněměli. První se vzpamatoval Berele Zwaniak. „Posaď se, Iče, ty jsi pro nás jako rabín.“

Slepý Iče si sedl.

„Dejte si cigáro.“

Nabídl všem vězňům cigaretu. Pak vytáhl zapalovač a dal ho kolovat, aby si všichni zapálili. Hlubokým hlasem pronesl: „Tak rabín, povídáte? Ve Varšavě jsme měli jediného rabína, Chazkeleho, ať se za nás v nebi přimlouvá. Jeho slova by se dala tesat. Neminul den, aby nevykoumal nějakou lest. Tomu to páli! Skláněl se před ním i sám náčelník policie. Kdyby se Chazkele nestal tím, čím se stal, mohl to dotáhnout na velké zvíře až v samotném Petrohradu. Poslouchal jsem, co jste povídali. Mužští, ženské, děvky, neděvky. Každá ženská má svůj způsob, jak ulovit mužského. V mládí jsem se vydovádel, to si nemůžu stěžovat. Zvolnil jsem ale tempo, když mi došlo, že jedna pořádná ženská mužského uspokojí víc než pět tuctů štětek, co jim jde jen o pár punčoch nebo džbán piva. Vy jste všichni ještě zelenáči, mlíko vám teče po bradě, co můžete vědět? Dneska už žádný Chazkele není. Kdepak. A kdo si ještě pamatuje na Zrzku Rejcele? Tak se jí říkalo. Vy jste o ní nejspíš nikdy neslyšeli. Ale druhá taková tu už taky nikdy nebude. Rejcele byla pěkné kvítko. Byla vdaná; muže měla obchodníka – nebyl to žádný gauner nebo zločinec. Jmenoval se Anšel a živil se jako zprostředkovatel na trhu nemovitostí. To bylo tenkrát, když se ve Varšavě stavěly vysoké činžáky, nová tržiště, dláždily se chodníky. Banky měly moře peněz a dávaly na úvěr. Když se někdo prokázal pěti sty rubly v hotovosti, půjčila mu banka dalších dvacet nebo třicet tisíc na hypotéku. Našinci začali čachrovat, doba přála zprostředkovatelské branži.

Z žebráků se přes noc stávali boháči. Anšel si uměl všude otevírat dveře a přesně věděl, kde a koho podmazat. Byl

pěkně fikaný. Ale s ženskými byl na štíru, s těmi to neuměl. Pro Rejcele byl sotva tak lehká svačinka, kdepak hlavní chod. Museli mu vypomáhat další. A on nebyl nepřející, nebyl jako ten pes s kusem žvance, co ho sám sníst nemůže, ale jiného k němu nepustí. A Rejcele, to nebyla jen nějaká koketa. Když jsme se potkali, bylo mi osmnáct a jí dobrých šestatřicet, možná ještě o kapku víc. Naši ze mě napřed chtěli mít studenta ješivy. Jenže já neměl na Gemaru hlavu. Když viděli, že ze mě učenec nikdy nebude, chtěli mě dát za učně ke krějčímu. Jenže tenkrát musel krejčovský učeň žít tři roky v mistrově domácnosti, vynášet splašky a kolíbat nemluvňata. Trvalo celou věčnost, než mu dovolil přišívat knoflíky nebo obšívat dírky. Přitlačili mě ke zdi a já všeho nechal a utekl do Varšavy. Tady jsem našel Chazkeleho, který byl vůdcem varšavského podsvětí. Jak už jsem povídal, sám z Varšavy nejsem, pocházím z venkova. Varšavští vykukové se do nás přivandrovalců strefovali a nadávali nám do křupanů a litevských prasat. Ve Varšavě platí, že kdo se narodil za hranicemi města, už je Litevec. Á, už nám nesou lampu, aby se nepřetrhli!“

Dozorce přinesl petrolejku s očouzeným stínidlem. Po tváři se každému rozlila červenavá záře. Když si dozorce všiml, že Slepý Iče sedí s ostatními obyvateli cely, zavrtěl hlavou, jako bych chtěl říct: To je přece pod vaši úroveň.

Iče zamrkal zdravým okem a řekl dozorcí: „Stachu, tu lampu si zas odnes. Jenom čadí a nesvítí.“

„Pane Iče, já tady tomu nešéfuju,“ opáčil dozorce. „Jenom plním rozkazy.“

„Na, vem si cigaretu,“ nabídl mu Iče, „ale ostatním dozorcům ani muk. Sesypali by se na mě jak kobylky.“

„Děkuju uctivě.“

„Povídáme si tady, abychom trochu zapomněli na ten smrad z latríny,“ dodal ještě Iče, jako by se snažil ospravedlnit.

„Chápu. Ale musím dodržovat pravidla. Jo, jsem holt moc malej pán, a tak držím hubu a krok.“

Za dozorcem zapadly dveře a Slepý Iče pokračoval: „S Chazkelem jsem mluvil asi půl hodiny. Postěžoval jsem si mu, že nemůžu sehnat slušný podnájem, a on mě poslal za Zrzkou Rejcele. Ať jí vyřídím, že mě posílá on – to mě přivítá s otevřenou náručí. Že prý má slabost pro mladé hochy, staříci ji nezajímají. Za tu první půlhodinku mi udělil takové rady, jaké bych od kdejakého věhlasného právníka nedostal za celý rok. Kdybych ho ve všem poslechl, měl bych ještě obě oči.

Rejcele bydlela v Dračí ulici, měli velký třípokořový byt s kuchyní. Dům byl nový, měli tam zavedený plyn a záchod vevnitř. Jak jsem se osmělil jít za Chazkelem a potom za Rejcele, to dodnes nepochopím. Vyšel jsem po natřených schodech, zaklepal a otevřela mi malá žena s ohnivě rudými vlasy a očima zelenýma jak kočka. Stál jsem na zápraží a ona si mě měřila od hlavy k patě, jako by mě měla přijímat za vrchního lokaje. Zuby měla řídké, ale silné jako psi-ce. Pak jsem ji jednou viděl těmi zuby louskat ořechy. Řekl jsem jí, že mě posílá Chazkele, a jí obličej ožil lehkým úsměvem. Při pohledu na její ruce mnou projela touha. Někteří chlapi se kasají, že ženskou odhadnou podle očí, jiní zas podle tvaru úst. To já všechno vyčtu z rukou. Na divadle, když chce někdo dámě zalichotit, velebí její dlouhé ladné prsty. Nesmysl! Mně se líbí krátké prsty s krátce ostříhanými nehty. Stála tam přede mnou v zástěře ke kolenům a krátkých domácích šatech; na nohou pantofle s bambulkami. Měla chlapecky ostrá kolena. Jediný pohled mi stačil, a věděl jsem, že mi bude patřit.

Uběhla půlhodina, a už jsme se líbali. Vrhli jsme se na sebe naprosto žízňivě. Tiskla své rty k mým, jako by je chtěla spolknout. V posteli se mě zeptala, jak se jmenuju. Řekl jsem ‚Iče‘ a ona na to: ‚To se mi nelíbí. Budu ti říkat Lošíkl, protože jsi mladý a silný a skáčeš jako hřebeček.‘ A bylo to. Trvalo to osm let. Říkával jsem jí: ‚Rejcele, vždyť už dávno nejsem žádné hříbátko, jsem starý šiml,‘ ale ona že ne, že pro ni budu *lošíkl* i v devadesáti.

Že je pěkně vykutálená a že je na mužské, to věděl její muž Anšel moc dobře. První roky se ke mně choval jako by

nic. Jednou, když jsme na sebe narazili v hospodě u Lazara a dali si spolu skleničku, se rozpovídal. Zeptal se: „Jak se říká dvěma manželům jedné ženy?“ A já na to: „Bratřenci?“ A on: „Kdepak, to nezní dobře. Jsme spíš bratři.“ A pokračoval: „Lošikl, teď když hrajeme s odkrytými kartami, co říkáš té naší ženušce? Okusils někdy něco lepšího?“ Já mu odpověděl: „Neokusil a taky už neokusím.“ A on povídá: „To samé říká ona o tobě. Že prý je jenom jeden Bůh a jeden Lošikl. Když tě loni zabásli, chtěla mě naučit ty tvé kousky, jenže na takové hračky já nemám trpělivost. Jestli žárlím? Jak bych mohl žárlit? Vždyť mě předem varovala: Nejsem žádná svatá rabínka, potrpím si na mužské. My dva nejsme jediní. Kdykoli někoho potká, hned to s ním chce vyzkoušet. Že prý když král Šalomoun mohl mít tisíc žen, proč by ona nemohla mít tisíc mužů.“

Toho večera jsme se tak sblížili, že jsme se napili na bratrství. Jenže nic naplat – pokud někoho milujete, nemůžete se nad to jen tak povznést. Člověk není z kamene, i když se tak třeba tváří. Trápí vás to, když víte, že vaše milovaná spí s kdekým. Ale nemáte-li na vybranou, tak to skousnete, jak se říká. Člověk si zvykne na všechno. Žije a miluje i s vředem v žaludku. Křepčí i s bolavým zubem.

Anšel už byl takový, že když jsme se s Rejcele pohádali, usmiřoval nás. Chtěl, aby měla svého Lošikla.

Ano, každý toužíme po rozkoši, ale co je to za rozkoš, nechat se přehnout přes koleno a zpráskat důtkami, až zadek úplně opuchne? To po mně chtěly některé mé krasotinky. Škemraly: „Přitlač, Iče, trhej mi vlasy, hryzej mě do ramen!“ I Rejcele měla svoje libůstky. Začalo to tím, že mě chtěla oženit. Zeptal jsem se jí, k čemu by jí to bylo. A ona na to: „Když hřebeček vyroste, potřebuje vlastní klisničku.“ A já jí na to povídám: „K čemu mi bude vlastní klisnička? Aby se mohla válet s kdejakým lotrem, až budu trčet v lochu?“ Načež ona: „Já mám muže a chci, abys i ty měl ženu. Bude to větší zábava. Budeme chodit společně do divadla a do cirkusu, všichni čtyři. Budeme si povídat u piva.“ Řekl jsem jí na rovinu: „To není nic pro mě.“ A ona se sebrala

a začala mi shánět milenky. Leželi jsme třeba vedle sebe na gauči a ona básnila: „Lošikl, chtěla bych být tvoje maminka. Nemám děti, jenom jediného Lošikla, a chci mu zajistit budoucnost. Jsi mladší než já, a až tady nebudu, tak si na mě možná vzpomeneš a odříkáš za mě Kadiš nebo zapálíš svíčku.“ Řekl jsem jí: „Hele, ještě se nechystáš natáhnout bačkory, ty nás všechny přežiješ.“ Ale ona: „Kdepak, Lošikl. Moje máma umřela mladá a táta mi umřel, když mi byly tři roky. V naší rodině to všichni dotáhli sotva na padesát.“

Nebudu to prodlužovat. Chtěla mě zkrátka dát s někým dohromady – když už ne oženit, tak mi aspoň najít milenku. Ptal jsem se jí, co z toho má, a ona, že je to zajímavější a že je to legrace. „Mohla bych mít mužských, co srdce ráčí. Na ulici se za mnou pořád ještě otáčejí jako za mladou holkou. Ale pro tebe mi stačí jeden manžel a jeden Lošikl.“ Ženské pořád něco poštívá. Chlapi válčí, stávkují, házejí bomby a nechávají se posílat do vyhnanství na Sibiř. Ženská, ta má luk jen o jedné tětivě. Je to dokonce psáno v Bibli.

Nezůstalo jen u planých řečí,“ pokračoval Iče. „Jednou v poledne jsem přišel domů na oběd a seděla tam taková malá ženuška – křehká, se světle rezavými vlasy a šňůrou perel kolem krku. Na první pohled bylo jasné, že to není žádná cuchtička, ale dobře vychovaná dáma z bohaté rodiny. Rejcele mi ji představila: paní doktorová. Dali jsme si oběd, a že uměla Rejcele vařit! Jen jsme se oblizovali. Povídali jsme si a vyzvěděl jsem, že paní doktorová má kuchářku a služebnou. Měla všechno, nač si vzpomněla; jediné, co se jí zajídalo, byl její manžel, kožní doktor. Pracoval ve špitále Svatého Lazara, a tam se léčí samá sněť, lupénka, tuberkulóza kůže a takové věci. Neviděla ho, jak byl den dlouhý, a když konečně večer přišel, zavrtil se do knih a časopisů a četl si o lidech, co se jim do krve dostali červíci. „Všichni,“ řekla, „ale jak uspokojit manželku, to se asi nikde nedočte.“

Když s vámi cizí ženská takhle mluví, už udělala první tah. Jakmile odešla, zeptal jsem se Rejcele, kde k takové

epesní dámičce přišla. A ona řekla: „V jedné nóbl kavárně.“ To byla celá ona! Dovedla se ustrojit jako hraběnka a vy-metala divadla, operu, nebo si vyšla na korzo do parku Łazienki. Jak vytáhla paty z Dračí ulice, byla z ní rázem dá-ma. Celá ta věc mi připadala ztřeštěná. Chtěl jsem Rejcele, a ne nějakou doktorskou paničku. Jenomže Rejcele už se rozhodla. Když k tomu došlo poprvé, přišlo mi to naprosto k nevíře.“

Dveře cely se otevřely a dozorce si přišel vyzvednout lampu. „Správně už byste měli spát,“ řekl, „ale přimhouřím oko.“

„Trošku jsme se zapovídali,“ řekl Slepý Iče. „Dospíme se zítra.“

„Já o ničem nevím,“ řekl dozorce. „Jen konám svou povinnost.“

„Co to má za smysl, shánět svému milenci milenku?“ filosofoval Berele Zwaniak.

Na celu padla tma. Jenom žhnoucí konečky cigaret osvěcovaly obličej přítomných. Iče chvíli mlčel. „Nemusí to mít přece smysl,“ řekl pak. „Proč dala Lea v Bibli Jákovovi svoji služku? Proč tady trčíme za mřížemi? Hravě jsem mohl mít krám na Miodowé ulici jako všichni ostatní přivandrovalí burani z venkova a nahrabal bych si majlant. Ale člověk se do něčeho pustí a nemůže přestat. Jednou se jeden profesor tak dlouho zaobíral vznešenými myšlenkami, až došel k závěru, že všichni lidi jsou blázni. Možná je to pravda.“

„Vsadím se, že si nechala Rejcele od té doktorské paničky zaplatit,“ nadhodil Berele Zwaniak.

Slepý Iče neodpověděl hned.

„Kdoví,“ řekl potom. „Tenkrát jsem to nevěděl a dneska už to tuplem nevím. A jestli ano, tak jí to přeju. Proč by ale za to měla taková krasotinka platit? Leckterý mužský by rád zaplatil jí. Na druhou stranu, kdyby si ta dámička začala s někým z jejích kruhů, hned by se celá věc zkomplikovala. Třeba by ji nutil, aby se s doktorem rozvedla, nebo jak se to ve vyšší společnosti dělá. Pro tyhle lidi je nebezpeč-

né jen tak si najmout pokoj v hotelu. Hotely jsou prolezlé fízly. U Rejcele šlo všechno jako po másle. Odešla z bytu a nechala nás o samotě. Vždycky si našla nějakou výmluvu. Musela do krámu nebo navštívit příbuznou. Rejcele žádné peníze nepotřebovala. Manžel jí dával víc než dost. Ale jak se to říká? S jídlem roste chuť. Člověk prahne po všelijakých přihlouplých lákadlech. Ta doktorová si nechala říkat Fania, ale jestli se tak doopravdy jmenovala, to nevím. Nikdy mi neřekla, kde bydlí, a já jsem se neptal. Tenkrát jsem o ničem zbytečně nepřemýšlel. Hltal jsem, co se mi nabízelo, nenasytně jsem tláskal – jednou svou Rejcele, pak zas tu druhou. Když jsem byl švorc, vyrazil jsem na tržiště a vždycky jsem se vrátil s pár drobnými v hrsti. Nechápu, čím to je, ale ženské pořád chodí s otevřenými kabelkami. Tenkrát stejně jako dneska. Bavili jsme se o tom, jestli něco dává smysl. Dává tohle nějaký smysl?“

„To proto, že si do těch kabelek nacpou spoustu serepetiček a pak jim nejdou zavřít,“ nadhodil Šmuel Kluska. „Moje sestra to dělá taky. Přezka povolí a kabelka se otevře.“

„Jak dlouho jste to táhl s tou doktorovou?“ zajímal se Jankl Dezma.

„Co? Nešlo to vždycky tak hladce jako s Faniou. Jednou mi Rejcele přivedla ženskou, ta byla pěkně ťukeles. Měla na sobě takovou vrstvu líčidel, že se mi z toho obracel žaludek. Mluvila jenom polsky a nechtěla s námi jíst. Když jsme jí nabídli čaj, otřela si okraj sklenice kapesníkem. Začala mě zpovídat jak u doktora: Měl jste někdy tohle? Nebo tamto? Přinesla si s sebou flakón s dezinfekcí. Udělalo se mi z toho všeho tak špatně, že jsem se pozvracel, a tím to zhaslo. Ještě dneska ji vidím, s tím jejím baňatým nosem a hubou jak prasečí rypák. Jiná zas měla na hlavě klóbr s širokou krempou a závojem, že jí vůbec nebylo vidět do obličeje. Když mělo konečně k něčemu dojít, vzala do zaječích. Ale některé mě i svým způsobem přitahovaly. Třeba jedna chudá holka z venkova, kloboučnice. Pracovala v kšeftu v Žabí ulici. Vždycky přišla hladová. Když jí dala Rejcele polívku, pokaždé chtěla přidat. Rejcele měla takovou úchylku. Kdy-

koli za tou druhou zapadly dveře, musel jsem jí všechno vy-
líčit: co říkala, co jsem říkal já. Každou maličkost. Vřeště-
la: ‚Pověz mi víc, Lošikl, řekni mi všechno a nic nevynechej!‘
Myslel jsem si, že ji to s přibývajícím věkem přejde, ale ono
to s ní bylo čím dál horší. Neměl jsem si vlastně nač stěžo-
vat, ale už mi všechny ty sakumpaky začaly lézt krkem. Její
vyvařování ani byt jsem už nepotřeboval. Šli po mně fízlové
a nebylo nejchytřejší mít stálou adresu. Odstěhoval jsem se
do Poczajówa a tam jsem si namlouval mladší a hezčí děv-
čata. Pak se mi stala ta nešťastná příhoda s okem. Jen jsem
si trochu vystřelil z jednoho hňupa, a ten zabiják na mě vy-
tasil kudlu. Byla to prostě smůla.“

„Pak už jste se s Rejcele nevídali?“ zeptal se Berele Zwa-
niak.

„Ale ano, občas jsme se sešli,“ přisvědčil Slepý Iče. „A kdy-
koli k tomu došlo, vždycky se ve mně probudil ten starý žár,
a já přísahal, že všechno bude zas jako dřív. Ale vídali jsme
se čím dál míň. Chazkele umřel, a potom už Varšava neby-
la to, co bývala. Dokud žil, měli jsme učitele. Když umřel,
stali se z nás sirotci. Začali jsme se mezi sebou hádat. Roz-
padli jsme se do jednotlivých band. Během stávek v roce
1905, když nás napadli Ruďasové, už nezbyl nikdo, kdo by
se bránil. Každý si běžel svou cestou. Po Krvavé středě se
i Rudí rozprchli jak myši. Spousta jich utekla do Ameriky.
A uprostřed toho všeho Rejcele umřela.“

„Stonala?“ ptal se Šmuel Kluska.

„Kdo ví, co jí vůbec bylo. Její čas vypršel. Bylo jí padesát,
na den přesně. Mohl bych tady s vámi sedět tři noci a vyklá-
dat a vykládat, a stejně bych o ní nevypověděl všechno. No
co, děti, už se připozdívá. Za chvíli nás přijdou budit.“

Pamětlivá kapsa

V polském měst Plock žil člověk jménem Amram Zalkind, který byl dvorním Židem venkovského šlechtice, hraběte Bronislawa Waleckého. Hrabě nebyl nepřítelem Židů – naopak s nimi vedl obchody a často je žádal v obchodních záležitostech o radu. Mezi polskou venkovskou šlechtou bývalo zvykem, že když se pořádal bál, bavil hosty dvorní Žid. Převlékl se za medvěda, brumlal, lezl po čtyřech a hosti se mohli uválet smíchy. Hrabě Walecki se však na takové barbarské zvyky díval spatra. Na bále vždycky posadil reba Amrama mezi ostatní hosty a kuchaři poručil, ať mu uvaří zeleninu ve zvláštním hrnci, aby měl židovský stolovník jistotu, že je jídlo košer. Hrabě byl majitelem rozsáhlých lesů, v nichž nechával kácet stromy a dříví posílal na vorech po Visle až do Gdaňsku, kde je skupovali němečtí kupci. A protože reb Amram znal dobře německy i polsky, vysílal ho hrabě na trhy do Gdaňsku i do Lipska. Tam nakupoval všelijaké šperky – prsteny, řetízky, náramky, brože, náušnice a drahokamy – pro hraběnkou Helenu Waleckou a její dcery. Reb Amram nebyl učenec, ale to si pamatoval, že dluží-li člověk někomu groš, musí dluh splatit, třeba by se nalézal za mořem, protože na Den smíření se odpouštějí pouze hříchy spáchané proti Bohu, a ne proti člověku. Reb Amram se mohl klidně obohacovat jako už tolik nečestných šafářů, správců a lichvářů, ale byl to od příro-

dy poctivý člověk. V hospodaření s hraběcími penězi si vedl záznam o každém groši. I jeho nepřátelé museli uznat, že v záležitostech peněz jedná naprosto čestně. V těch dobách si kupci na cestách zapisovali všechno křídou na tabulku, ale reb Amram si koupil pero a sešitek a v něm si vedl účty. V plášti měl dvě hluboké kapsy: jednu na výdaje a druhou na příjmy. A na všechny osobní platby měl peníze zvlášť v kožené šrajtofli. Hrabě Walecki svého dvorního Žida nezapomněl za poctivost nikdy pochválit.

Jak šel čas, vydělal reb Amram docela slušné jmění. Závistiví měšťané si za jeho zády špitali, že svou poctivost jen předstírá a ve skutečnosti hraběte okrádá. Že prý Žid, který se pohybuje v takové blízkosti křesťanského šlechtice, se nemůže vyhnout vínu, co není košer, a vilným pohledům na šlechtické ženy, jelikož jeho manželka Alte Trina je přetvářá jako trpajzlík a roste jí hrb. Reb Amram byl vysoký, nesl se rovně jako svíce a měl modré oči a světlý vous. A třebaže už mu táhla šedesátka, hlavu i bradu měl prokvetlou jen maličko. Měl silný zvučný hlas, v synagoze vedl o Vysokých svátcích ranní modlitby a taky troubil na šofar – beraní roh. Mladé manželky v ženském oddělení synagogy si jeho hlas vždycky vychutnávaly. Tchyně jim to vyčítaly: „Koukej do modlicí knížky a ne na Amrama.“

Jakkoli byla Alte Trina maličká a vetchá, povila Amramovi čtyři syny a tři dcery, a všichni synové se dobře oženili a dcery vdaly. Amramovi se zkrátka hojnost nevyhýbala. Ne že by se, nedej Bože, chvástal: „To všechno bohatství jsem si vydobyl vlastníma rukama.“ Naopak, často dával na dobročinnost. O šábesu nebo o svátku se nikdy ze synagogy nevrátil bez chudého stolovníka. Štědře přispíval na spolek, který zajišťoval věno osiřelým chudým dívkám, na ošetřovatele nemocných, na nákup svatých knih pro studovnu a vyplácení nevinných vězňů. Alte Trina zase každou chvíli posílala slepičí polévku churavým do chudobince.

Jednou v létě se konal jarmark v Lipsku. Hrabě vyslal reba Amrama, aby se tam sešel s kupci z ciziny, vymohl pohledávky starých dluhů a projednal ceny dalších zakázek.

Hrabě Walecki vdával nejmladší dceru, hraběnkou Marianu; dával ji synovi jednoho z nejbohatších polských šlechticů, hraběte Zamojského, a hraběnka rebu Amramovi uložila koupit pro nastávající nevěstu šňůru perel, různé zlaté tretky, a taky hedvábí, aksamit, batist a jiné drahé látky. Reb Amram si každou položku pečlivě zapsal do sešitku. Bude nakládat s velkým obnosem, a tak chtěl mít jistotu, že je každý nákup přesně zaznamenán – jen aby se mu do účtů, nedej Bože, nevloudila chybička. Alte Trině řekl, ať se o něho nebojí a ať ho nečeká moc brzo, protože taková cesta za obchody zabere spousty času. A dodal: „S pomocí Boží budu doma na Vysoké svátky.“

Venku na něho čekal kočí Markl s bryčkou taženou dvojsprężím. Protože reb Amram cestoval často, znal modlitbu před cestou nazpaměť. Služebná Rejše mu ještě přinesla koš s jídlem a bryčka zamířila na silnici vedoucí k hranicím s Pruskem a dál do Lipska. Takové cesty nebývaly nijak bezpečné. U silnic číhali lapkové i divá zvěř. Prušáci s Poláky byli mezi sebou neustále na kordy a vyvolávali potyčky. Celníci napadali cestující kupce, zvláště pak Židy, kteří u sebe nesměli mít dýku a nemohli se bránit. Ale na této cestě se díky Bohu nic zlého nepříhodovalo. V zájezdních hostincích už reba Amrama znali a všude mu uchystali pohodlný nocleh a přísně košer jídlo. Vždycky u sebe měl pár drobných, aby měl dát posluze co do kapsy. Lipsko navštívil mnohokrát, ale takhle přelidněné ho ještě neviděl. Sjezdili se kupci nejen z Německa a Polska, ale až z Ruska, Itálie, Francie – a dokonce ze Španěl, Portugalska a Anglie. Hostince praskaly ve švech, odevšad se nesla cizí řeč. Tržiště bylo přecpané krytými vozy, valníky a žebříňáky a lidi si jím sotva razili cestu. Vystavovalo se tu takové zboží, jaké reb Amram jakživ neviděl. Kolem sebe měl obchodníky s dřívím a dovozce obilí, lnu a kůží z Polska. A aby toho hemžení nebylo málo, ještě se ve městě utábořil cirkus s medvědy, lvy, slony a koni, kteří tancovali do rytmu písni. Navzdory vysokým daním a nehorázným nařízením, která židovské obchodníky omezovala, Židé čile obchodovali

v mnoha odvětvích a měli k dispozici téměř všechny banky. Předložili akreditiv psaný v hebrejštině či v jidiš a mohli si půjčit, kolik chtěli. Židovští bankéři nosili většinou peníze po kapsách nebo v dutém pásku připjatém kolem pasu. Židovští kupci se ubytovali a jedli pohromadě v hostincích, kde se vařilo přísně košer. Gójští obchodníci se většinou k večeru opíjeli, hulákali oplzlé písničky a křepčili po hospodách s ženami. Do Lipska se stahovaly pochybné ženštiny mužům pro povyražení. Na jarmarky přijížděly povětrné děvy z širého okolí. Ačkoli byl reb Amram zbožný Žid a muž Tóry, drobátko libertinům, kteří se s chutí oddávali všem svým choutkám, záviděl. Alte Trina byla celý život neduživá. I o čistých dnech ho často odbývala s všelijakými výmluvami: tu ji bolela hlava, tu zas zub, pálilo ji v žaludku, trnulo v kostech. V zralejším věku se z ní stal úplný věchýtek. Reb Amram k ní už vůbec nepřicházel, protože ať se k ní jakkoli přiblížil, hned začala naříkat, že ji to bolí. Zlý duch, který číhá v nitru každého muže a čeká, až začne bažit po rozkoších těla, si reba Amrama často podával: „Amrame, trpíš zbytečně. Čekáš na odměnu v budoucím světě, ale té se ti nedostane. Co si kdo neurve tady a teď, je pro něj navždy ztraceno. Bezmála dva tisíce let už Židé čekají na příchod Mesiáše, a on pořád nikde. Budou čekat ještě v roce 6000. Ráj není, ani peklo. Spravedliví se nebudou živit masem z Leviatana, neokusí posvátného vína, uloženého pro svaté, nebudou mít na hlavě korunu ani je nebude oblévat zář šechiny. Shnijí v hrobě a pochutnají si na nich červi. Hříšníci, ti na to umějí vyzrát. Užívají si, dokud můžou.“ Zlý duch byl značně sečtělý: „Kdyby existovalo nějaké ‚potom‘, proč o něm není zmínka v Bibli? V knize Kazatel se naopak píše: ‚Mrtví nevědí zholu nic.‘ Dokonce jeden z Amorejských popíral příchod Mesiáše. A naši patriarchové – i sám Mojžíš – byli smilníci. Juda, jehož jméno nosí všichni Židé, šel za nevěstkou.“

Padl soumrak. V ulicích nastala taková tlačení, že si reb Amram sotva klestil cestu. Z krčem se linula hudba a zpěv. Zněly skřipky, trumpety, píšťaly, bubeníci bubno-

vali, ruce tleskaly a nohy dupaly. Opilecký hlahol se mísil s vilným ženským smíchem. Z otevřených dveří krčem to sálalo jak z pecí a linuly se odtud pachy vína, kořalky, medoviny, piva, pečených kuřat, hus, jehněčího, vepřového a všemožného koření. Reb Amram se dobře najedl: měl sekaná játra na cibulce, dršťky, telecí nožky, nudle s omáčkou, hovězí s křenem a švestkovo-meruňkový kompot. Přesto však v něm nekošer vůně probudily novou chuť i žízeň. Do údů se mu vlila mocná síla. Cítil, že by byl s to vytrhnout ze země strom i s kořeny. Když procházel kolem pouliční svítilny, zmocnila se ho klukovská touha předvést se a zkusit ohnout kovový sloup. Jak tam tak stál a zvažoval svou zdatnost, přistoupila k němu malá žena s ohnivě rudými vlasy. Měla zelené kočičí oči, okrouhlý obličej a na tvářích růž. Na sobě měla krátké žluté šaty, černé punčochy a zelené střevíce na vysokém podpatku. Roztomile se na něj usmála a odhalila řadu drobných zubů. Mladistvým hlasem se zeptala: „Odkudpak, fešáku? Z Polska?“

Reba Amrama její přítomnost tak zaskočila, že na okamžik ztratil řeč. Cestou ho zastavilo několik prostitutek, ale všechny ho oslovily v němčině a žádná v jidiš. Slyšel si ce, že ve velkoměstech jsou i židovské prostitutky, ale dosud nikdy na žádnou nenatrefil. Po chvílce se vzpamatoval a odpověděl: „Ano, z Polska.“

„Já jsem taky z Polska,“ řekla ona. „Ale už dlouho jsem pryč.“ „Odkud z Polska jste?“ zeptal se reb Amram.

„Z Piasku.“

„Z Piasku – města zlodějů?“ vyklouzlo rebu Amramovi, ale vzápětí svých slov litoval. Báł se, že mu začne spílat nebo na něj plivne. Neměl v povaze lidi urážet. Jak se to říká? Lepší držet jazyk za zuby. Díky Bohu se však žena nerozlítila, ale dobromyslně opáčila: „Ne všichni z Chelmu jsou hlupáci a ne všichni z Piasku jsou zloději. I tam žijou poctiví lidé.“

„Odpusťte, byl to jen žert,“ omlouval se reb Amram.

„Po pravdě byla v Piasku zlodějů spousta, ale můj táta byl poctivý krejčí,“ dodala.

„A jak to, že jste skončila tady?“ zeptal se reb Amram.

Žena chvíli mlčela a pak řekla: „To by bylo na dlouhé vyprávění. Zamilovala jsem se do medvědáře – nebo spíš do jeho medvěda. Bylo mi sotva dvanáct, ale už jsem toužila vrhnout se do života. Medvěďář i jeho svěřenec už jsou dávno mrtví, ale já se od té doby protloukám s cirkusem pořád. Jenže tam si vydělám leda tak na slanou vodu, a tak si po představení ještě trochu přilepšuju. Děláme to tak všechny.“

„Máte tady nějaký pokoj?“ zeptal se reb Amram.

„Pronajímám si jeden na pár hodin.“

Vykročila a reb Amram po chvilce zaváhání za ní. Slyšel, jak mu zlý duch našeptává: „Bůh není, není. I kdyby byl, nepamatoval by si přece na každý hříšek v každém městě na každém jarmarku a ve všech zemích od Indie po Etiopii. Celá tahle hra na zbožnost nestojí za fajfku tabáku.“

Žena vedla reba Amrama do temné uličky k jakési boudě, která připomínala stáj, a otevřela dveře. Ve skořepině s olejem hořel knot. Na zemi ležel slamník.

„Tady to je?“ zeptal se reb Amram.

„Ano. Dva zlaté.“ A při těch slovech vytasila jednu ruku, aby shrábla peníze, a druhou si hbitě rozhalila blůzu a obnažila dvě pevná ňadra se žhavě rudými bradavkami. Jediným trhnutím si rozepjala knoflíky sukně a stála před ním, jak ji Bůh stvořil, až na střevice a punčochy s podvazky. Pak se svezla na slamník, jako by udělala přemet. „Tak pojď!“ Reb Amram už se na ni málem vrhl, ale v tom okamžiku uslyšel strašlivý výkřik: „Ztrácíš svět, který přijde!“

Rozklepal se. Poznal hlas svého otce, který už byl přes dvacet let na onom světě. Reb Amram se rozběhl ke dveřím, ale bříkl hlavou o futro. Zakopl o práh a tak tak že neupadl. Žena zaječela jako smyslů zbavená, ale Amram uháněl temnotou, vystrašený a ve stavu dokonalého zmatku, jako by ho honila smečka vrahů. Ulička byla plná výmolů, kamení a vypřažených vozů. Vrazil do oje jednoho z nich a vzápětí se bouchl do čela. Odřel si koleno. Nevěděl, jestli se řítí do města, nebo k předměstí. Zvedl oči a obloha byla posetá milióny hvězd. Jedna se odtrhla od svého souhvěz-

dí a letěla nebem, nechávajíc za sebou světelnou stopu. Nebesa jako by žhnula božským vzplanutím.

Jak reb Amram utíkal, vzpomněl si na jeden komentář ke Gemaře, týkající se příběhu Josefa v knize Geneze: Když chytila Putifarova žena Josefa za rukáv a chtěla po něm, aby s ní ležel, Josef byl hotov sklouznout k nepravosti, ale před očima se mu zjevil obraz otce a ten mu pomohl pokušení odolat. „Mrtví žijí!“ zaječel rebu Amramovi do ucha či snad jen v hlavě čísi hlas. „Prozřetelnost existuje. Ti, kdo jsou na nebesích, všechno vidí, vidí každický tah, který se chystáme provést, čtou naše myšlenky, váží naše skutky a sledují naše kroky.“

Psi na něj štěkali a rafali po něm, ale on každého odkopl holínkou a mlel si pro sebe slova z Pentateuchu: „Na žádného Izraelce ani pes nezavrčí.“ Ačkoli věděl, že se vydává v nebezpečí, běžel přes les, který se hemžil lapky. Mohli ho zamordovat a nikdo by se nic nedozvěděl. Utíkal před nevěstkou, démonem, kterého doprovází Anděl smrti. Nohy měl najednou podivuhodně lehké. Přeskakoval padlé stromy, kaluže, hromady smetí. Po tváři se mu řinul pot a v žaludku mu hryzaly křeče. Vyzvracel odpornou sladkokyselou tekutinu. Břicho se mu nafouklo jak buben a ztvrdlo. V tom rozčilení mu došlo, že poprvé v životě zapomněl odříkat odpolední modlitbu. Nahlas promluvil k svaté duši nebožtíka otce, děkoval mu, že ho zachránil před pádem do smilstva. Prosil otcova ducha, aby ho ochránil i před zloději, protože měl u sebe hraběcí peníze, a kdyby se vrátil s prázdnýma rukama, podezřívali by ho z krádeže.

Chvála Bohu se šťastně vrátil do města. Teprve tady si uvědomil, že ho bolí čelo a koleno. Pes ho kousl do nohy a roztrhnul mu kalhoty. Reb Amram však věděl, že byl uchráněn před mnohem horším nebezpečenstvím – nebezpečenstvím, které číhá na duši i tělo. Dvakrát odříká modlitbu díkůvzdání, a aby se očistil, rozhodl se, že bude dávat víc na dobročinnost a konat šlechetné skutky. Dospěl až do hostince, kde byl ubytovaný. Za vstupními dveřmi byla tma, ale z kuchyně a z pokojů v patře se ozýval hovor

a smích. Co jen řekne hostinskému, ostatním hostům a kočímu? Poznají na něm, že se mu přihodilo něco strašného, a budou se vyptávat. Kulhal na jednu nohu, obličej měl celý oteklý, holínky zablácené a zahnojené. Musel si rychle vymyslet nějakou lež. Reb Amram si vzpomněl na jedno rčení z *Etiky otců*: „Hřích plodí hřích.“ Postával ve tmě, vyděšený z toho, co se mu přihodilo, zmatený z toho zázračného vysvobození a zahanbený ze svých zlotřilých choutek. Neodvažoval se nečistými ústy vyslovit jméno Hospodinovo. Neplakal, ale oči ho pálily a tváře měl v jednom ohni. Stál na pokraji nevýslovné hanby a ohňů pekelných.

2

Zpáteční cesta do Polska se chvála Bohu obešla bez nehod jakéhokoli druhu. Reb Amram vezl všechno, co si hrabě s hraběnkou naporoučeli, i několik smluv na dříví a nezanedbatelnou částku na zálohách. Každý groš, který vydal, si pečlivě zaznamenal do sešitku. Hrabě s hraběnkou mu nastokrát děkovali za příčinlivost a uvážlivě uzavřené obchody a potom se hrabě s rebem Amramem uchýlili do soukromého kabinetu. Tam reb Amram vysypal z kapes a tajných úkrytů v opasku hromady dukátů a jal se je počítat. Bankovky a smlouvy uchovával v dubové truhličce s mosazným kováním a železným zámkem. Doufal, že jako vždycky bude všechno do posledního groše souhlasit. Avšak, světe div se, pět dukátů scházelo. „Jak je to možné?“ ptal se reb Amram sám sebe. Hrabě, který svému dvornímu Židovi bezezbytku důvěřoval, to odbyl mávnutím ruky. Že si reb Amram nejspíš zapomněl zapsat nějaký malý výdaj. Až si vzpomene, hned se účty srovnají. Reb Amram hraběti nabídl, že mu těch pět dukátů vyplatí ze svého, ale o tom nechtěl hrabě ani slyšet. Že prý nemá smysl zabývat se takovou směšnou částkou. Hrabě znal nejen Nový zákon, ale taky Starý, a nyní ocitoval slova Efrona k Abrahámovi, když od něj kupoval jeskyňu v Makpele: „Co pro nás znamená čtyři sta šekelů stříbra?“

Reb Amram slíbil, že si s tím nebude dělat těžkou hla-

vu, ale když přišel domů, nepřestával se soužit, jak pro ten mučivý zážitek s chlípnicí, tak pro chybějící dukáty. Půlku noci proseděl nad výpočty, aby tomu přišel na kloub. Upamatoval se na každičkový groš, který v Lipsku vydal, i na almužnu, kterou podělil žebráky na tržišti. Ale těch pět dukátů jako by mu proklouzlo mezi prsty. Oloupil ho někdo? Nebo mu je ukradla ta trajda z Piasku? Byl si jist, že ani chvílku nestála tak blízko něho, aby mu mohla sáhnout do kapsy. A jak tak přemítal nad ztracenými dukáty, došlo mu, že zapomněl přivést své ženě Alte Trině z cesty dárek, jako to vždycky dělával. Nezminila se o tom jediným slovem, ale zdálo se mu, že ho vítá s menší vřelostí než jindy. Ani služebné nic nepřivezl.

Reb Amram procitl uprostřed noci a až do rozbřesku nemohl usnout. Když se svlékal, všiml si, že na šerpě u kalhot má uzel. Často si takový uzel dělal, když nechtěl zapomenout na nějakou platbu, nebo odpovědět na dopis nebo dát na chudé. Ale kdy a proč si uvázal tenhle, to se mu nějak vytratilo z paměti. Za svítání usnul a ve snu ho navštívila ženština z Piasku. Stála před ním nahá, rusé vlasy rozpuštěné a zpívala písničku, kterou zaslechl v kterémsi krčmě:

Ó-ó, dej mi čaj!
Čaj je hořkej,
cukr přidej.
Cukr jak med,
nohy jak led.
Pod duchnu hup,
na to šup.
Duchna je krátká,
do ulice vrátka.
Světla málo je,
do lesa se jde.
V lese je tma,
tam budeš má.
V blátě, v slotě,
ohřeju se o tě!

Reb Amram se ze spánku vytřeštil a procitl zachvácen vášní. Za dveřmi je měsíc elul, a on se oddává necudným představám. „Běda mi, po uši vězím v neřestech,“ mumlal si pro sebe. Obyčejně se reb Amram nemohl dočkat, až bude o dnech pokání u čtecího pultu v synagoze odříkávat raní modlitby, oděn – jak se pro tuto příležitost patří – v bílou řízu a zlatem zdobenou čepici. Už několik týdnů dopředu si vždy procházel nápěvy i obřadní slova a cvičil se v troubení na beraní roh. Zato teď nikterak netoužil po tom, vést celou obec v modlitbě. V ten osudný večer v Lipsku, kdy vešel do příbytku nevěstky, nad ním musel stát snad sám Anděl zapomnění. Nevzpomínal si dokonce ani na to, jaké vysvětlení podal spolunocležníkům v hostinci, jak vysvětlil bouli na čele, roztržené kalhoty a zabláčené boty. A co má říct hraběti na ty scházející dukáty? Ačkoli byl hotov zaplatit mu je ze svého, nebezpečí pohany nebylo ještě zdaleka zažehnáno. Možná že kočí už tu podivnou příhodu hraběti vyslepičil. Pomluva je na světě, ani se nenaděješ. Reb Amram by nerad, aby si protiřekl a označili ho za lháře.

Přemohla ho dřímota a v mžiku se mu znovu zjevila ta zrzavá poběhllice. Scházela po schůdcích v plocké mikve. Natříkrát se ponořila do lázně a vlasy se rozprostřely po hladině jako rudá pavučina. Pak začala vystupovat a dělala na Amrama oči. „Co se to stalo?“ divil se v duchu. „Cožpak jsem ji pojal za manželku a ona se rituálně omývá? Očišťuje se pro mě? A kde je Alte Trina? Copak už není, nedej Bože, mezi živými?“ Otrásl se a procitl. „Ta žena je jednou z přísluhovaček samotné Lilith, které jejich velitelka v noci posílá na bohabojné muže, aby je sváděly k poskvrnění,“ říkal si reb Amram. „Už nepovedu obec v modlitbě. Modlitby takových, jako jsem já, nedosáhnou k nebesům. Nebo by dokonce mohly – a tato myšlenka ať zhyne – přivolat na město nějakou pohromu – choleru, hladomor, krveprolití.“ Reb Amram pocítil potřebu oznámit to zavčas představeným synagogy, aby si za něj sehnali náhradu.

A jako v Knize Jób, jedna špatná zpráva stíhala druhou.

Toho jitra se reb Amram probudil z neklidného spánku, a ještě se ani neodebral k ranní modlitbě, když zaslechl, jak se k jeho domu blíží klapot koňských kopyt. Byl to hraběcí posel, který rebu Amramovi oznámil, že pro něj pan hrabě posílá. Amrama jako by polil. Kdoví, možná ho kočí s tou necudnou ženštinou viděl a hraběti to vyzradil. A třebaže sám hrabě nebyl co se smilstva týče nevinátko, od svých poddaných patrně očekával počestné chování. „Nu, skončilo mi sedm tučných let,“ bručel si reb Amram pod vousy. Nechal zapráhnout bryčku a vydal se za hrabětem. Ten ho chvála Bohu přivítal vlídně. Amram hned spustil o zmizelých dukátech, ale hrabě ho přerušil.

„Ale no tak, nehloupněte, Amrame, co je pro mě pět dukátů? Svěřil jsem vám celé panství a vy tady tropíte povyk kolem zlámaného groše. I kdyby šlo o několik tisíc, zůstal bych klidný. Ale poslal jsem pro vás, protože vás chci požádat o laskavost.“

„Pan hrabě ode mne žádá laskavost?“ zeptal se reb Amram užasle.

„Ano. A velkou laskavost. Příčí se mi něco takového od vás chtít, ale nemám na vybranou. Před pár dny jsem se setkal s budoucím tchánem a tchyní mé dcery – s hrabětem a hraběnkou Zamojskými. Asi je vám známo, jak vlivný je to v Polsku rod a jaká čest pro mě a mou choť, že mohu provdat milovanou dceru za jejich syna. Hraběnka Zamojská pochází dokonce z ještě urozenějšího rodu než její manžel. Mezi jejími předky byl jeden z polských králů. Jak víte, hodláme jim uchystat svatbu, jakou celé Polsko nepamatuje. Hrabě Zamojský mi sdělil, že jeho dvorní Žid, reb Nisl, který je vzdělaný v Bibli i Talmudu a k tomu zkušený obchodník, je rovněž nadaným hercem. Když se u Zamojských pořádá bál, převleče se reb Nisl za medvěda a baví společnost. Vyprávěl jsem mu o vás a vychvaloval vás až do nebes. A hrabě jen tak mezi řečí prohodil: „Jestli je ten váš Amram tak ostrovtipný a duchapřítomný jako můj Nisl, co kdybychom je dali dohromady, aby nás bavili na svatbě našich ratolestí?“ Zkoušel jsem hraběti vysvětlit, že jste

z jiného těsta a křepčit pro zábavu jiných je pod vaši důstojnost. Řekl jsem mu, že já sám jsem po vás nikdy takové služby nežádal. Jenomže hrabě začal na uskutečnění svého nápadu zarytě trvat. Vysloveně se toho, abyste s jeho dvorním Židem bavil společnost, začal dožadovat. Takoví už jsou Zamojští: mají tvrdou hlavu a rádi se pouštějí do různých podniků. Vždycky měli, nač si vzpomněli. Jim nikdy nikdo nic neupřel. Už to nebudu protahovat. Hrabě si na mně svým způsobem vynutil slib, že vás požádám o souhlas. Ubezpečuji vás, že to bude poprvé a naposledy. Podařilo se mi hraběte přemluvit, aby reb Nisl dělal medvěda a vy medvědáře. Povedete prostě reba Nisla na provaze a občas něco prohodíte. A společenská smetánka ocení váš bodrý rozhovor. Víím, že se vyznáte v židovském humoru a vtípu. A role medvědáře není zdaleka tak potupná. Slibuji vám, že když vy po mně budete někdy žádat laskavost, ochotně a s radostí vám vyhovím, ať to bude cokoli.“

Když hrabě řečnil, zmocnil se reba Amrama pocit, jako by ho do srdce vši silou udeřila čísi mocná pěst a rozdrtila je. Věděl, že někteří dvorní Židé vystupují na šlechtických bálech a baví panstvo, ale k něčemu takovému on nechtěl nikdy klesnout. Nyní si uvědomil, že žádost hraběte je trestem z nebes za to, že se byl na pár krátkých minut zahazoval s tou zrzavou trajdou. Chtělo se mu vykřiknout: „Vaše excelence, ke všemu svolím, ale tohle je příliš krutá rána!“ Namísto toho se zeptal: „Kdy se bude svatba konat?“

Hrabě mu sdělil den. Reb Amram si hbitě spočítal, že to bude na první den Sukotu. Ostatní Židé budou sedět ve stanu pod křídly šechiny a budou hostit duše svatých, jako byli Abrahám, Izák, Jákob, Áron, Mojžíš a David, zatímco on, Amram, povede na provaze svého židovského bratra, učence reba Nisla, v medvědí kůži a oba se budou ponížovat před tlupou neznabohů a vražedníků. No co jiného jsou všechna tahle hrabátka? Jak jinak se jim daří vládnout zemi, nežli silou meče? Jak je možné, že jim rolníci otročí a synové Izraele, které si Bůh vyvolil přede všemi národy, jim nádeníčí?

„Jak zní vaše odpověď?“ otázal se hrabě s náznakem netrpělivosti v hlase.

„Budu-li moci, udělám to,“ odvětil reb Amram.

„A proč byste nemohl?“

„Všechno je v Božích rukách.“

Na chvílku oba umlkli. Potom hrabě řekl: „Moc dobře chápu, jak těžký úkol je to pro vás, pro člověka vašeho věku a postavení. Ale bojím se odporovat příslušníkům tak mocného rodu. Dneska jsme zajedno, ale zítra by z nás mohli být nepřátelé na život a na smrt.“

„Svatá pravda.“

„Jste unavený, rebe Amrame. Běžte si domů odpočinout.“

„Ano, to udělám. Díky, vaše Jasnosti.“

„Jak to, že Bůh dopustí, aby jedni tyranizovali druhé? Co k tomu říká ten váš Talmud?“ zeptal se ještě hrabě.

Reb Amram se na chvílku zamyslel. „Vše je stvořeno tak, aby si lidé mohli vybrat mezi dobrým a zlým.“

„Ne však vždycky,“ namítl hrabě a gestem naznačil, že slyšení je u konce.

Když se blížil k domovu, viděl reb Amram na lavičce před domem sedět Alte Trinu, jak plete ponožku. Zarazilo ho to, protože takhle venku sedávala dopoledne málokdy – většinou byla v kuchyni a pilně chystala jídlo. Chvilku se na ni zahleděl. Už měli kupu vnoučat, ale jemu se zdálo, že ještě včera byli mladými manželi. Tenkrát se vždycky nemohl dočkat, až se Alte Trina očistí v mikve a on k ní bude moci vejít. Nyní je to stařena, tvář zvadlou a svraštělou. Na bradě jí raší několik bílých vousů, řídká ženská bradka. Pletací jehlicí se poškrábala za uchem, které jí vylézalo zpod čepce, a zeptala se: „Co ti hrabě chtěl? Proč pro tebe poslal takhle po ránu? Je mi z toho úplně špatně, jak jsem se o tebe bála.“

„Nic zvláštního, Alte Trino. To bylo kvůli té svatbě, co chystají.“

„A co si zas vzpomněl?“

„Ale, něco s těmi šperky, co jsem koupil pro jeho dceru.“

„Nač jim je tolik cetek? Vždyť bude od hlavy k patě ověšená zlatem. Ti hlupáci úplně zapomínají, že tu nikdo z nás

nebude věčně. Jsi nějaký bledý, Amrame. Ta cesta tě vyčerpala.“ Alte Trina změnila tón.

„Nic se neboj.“

„Proč jsi tam musel běžet tak časně? Ani ses nemodlil.“

„Když pro tebe hrabě pošle kurýra, nemůžeš ho nechat čekat.“

„Donesu ti trochu mlíka. To se může i před ranní modlitbou.“

„Ne, Alte Trino. Nejdřív si vezmu modlitební šál a nasadím řemínky.“

„Počkej, Amrame, musíme si promluvit.“

„Co potřebuješ?“

Alte Trina přinesla židli a přiměla ho, aby si sedl. „Amrame, možná bych to neměla říkat, ale vydal ses po nesprávné cestě. Kdyby ti to řekl cizí člověk, mohl bys ho podezřívát z nepřátelství, ale jsem tvoje žena, matka tvých dětí, a chci pro tebe jen to nejlepší. Věř mi, že kdyby mi někdo řekl, ať za tebe obětuji svou hlavu, ráda to udělám.“

„Mluv jasně. Co dělám špatného?“

„Za prvé se moc dřeš. Člověk tvého věku – a kéž žiješ do sto dvaceti – nemá zapotřebí se vláčet po jarmarcích v dalekých zemích. Víš sám dobře, že se cesty hemží zloději a vrahy. Stojí za to dávat všanc své zdraví, aby mohla nějaká šikska chrastit náramky před nějakým nestoudným modloslužebníkem? Tuhle jsem slyšela, jak hrabě o žnících s tlupou panstva lovil v lese. Jejich koně a psi udusali celé lány obilí těsně před sklizní, a když je lidi ze vsi prosili, ať jim neplení tu Boží úrodu, že je stihne hladomor, rozkatili se ti zlosyni tak strašlivě, že na ně namířili pušky a spoustu jich postříleli. Představ si to, Amrame, jsou to přece jejich nevolníci, jejich panství, a ti ožralové si myslí, že smějí dělat, co se jim zamane. Lidi povídali, že mladý hrabě zapálil kupky pšenice, která čekala na mlatce. To tvoje panstvo chystá svatbu, která ho bude stát majlant. Už teď vězí po uši v dluzích. Nakonec přijdou na buben. A když na ně padne bída, od koho si přijdou půjčit? – Od Žida. A když jim nedá po dobrém, vezmou si to násilím.“

„Zatím se náš hrabě ničím neprovinil,“ namítl reb Amram.

„To je jedna věc,“ nenechala se žena rušit. „A za druhé jsi říkal, že až s pomocí Boží vyvedeme z domu nejmladší dítě, necháme všech obchodů a oddáme se jenom židovské víře. Dokonce jsi mluvil i o tom, že bychom se mohli vydat do Svaté země.“

„Do Svaté země? Tam přece cestují staří lidé, ne lidé jako my. Nepamatuju si, že bych o tom kdy mluvil.“

„Ty si nepamatuješ, ale já ano. A Bůh si to pamatuje určitě.“

Reb Amram by ji nejradši vyplísnil, jako vždycky, když se mu pletla do jeho záležitostí, ale vzpomněl si na potupný hraběcí návrh a opanoval se. Pokrčil rameny. „Alte Trino, o tom si promluvíme někdy jindy.“

„Zase až jindy?“

„Nejdřív se půjdu pomodlit.“

Reb Amram šel do pokoje, kde měl své police s knihami, a chystal se k modlitbě. Oblékl si modlitební šál, kolem ruky omotal řemínky a jal se polohlasem odříkávat příslušné modlitby. Rozptylovaly ho však všelijaké zmatečné myšlenky a nemohl se soustředit. Některé verše dokonce přehlédl. Dělat ze sebe kvůli hraběti kašpara? Vodit reba Nisla na provazu a trousit vtipy? Reb Amram povstal, že odříká Osmnáct požehnání, ale některé části vynechal a jiné řekl dvakrát. Nakonec se uchýlil k jidiš a promluvil k Bohu takto: „Otče na nebesích, nacházím se v strašlivé tísní, zachraň mě, nebo mne vezmi k sobě.“

Vzápětí si však uvědomil, že takto se modlit je hřích. Člověk nemá právo cokoli Všemohoucímu přikazovat nebo ho k něčemu nabádat. Po chvílce si modlitební šál a řemínky zase sundal. Přepadla ho obrovská únava, kolena se mu samou slabostí podlamovala. Zamkl dveře do chodby, svalil se na pohovku a přemohl ho spánek. Jako by se už pán snů nemohl dočkat, až Amram usne, hned ho přenesl do Lipska. Byla opět noc a on stál s tou zrzavou poběhlicí u stožáru pouliční lampy. A Zlý ho zas lákal do tenat zkázy. Tentokrát viděl reb Amram satanovu ďábelskou po-

dobu: byl vyšší než sloup lampy, černý a tenký jak pavučina, rohy jak kozel, místo očí dvě jamky a žabí papulu. Našeptával Amramovi: „Jen se jí zmocni, té štetky. Vejdi k ní. Neboj se. Dole není zákon, nahoře není soudce. A i kdyby někde v sedmém nebi byl Bůh, nepamatoval by si všechny malicherné zákazy, všechna ta pošetilá omezení a výklady od časů Mojžíšových až po nějakého přitroublého rabína z Blátivé Lhoty.“

Ve snu šel reb Amram za nevěstkou, následoval ji do tmavé chodby a ona pak otevřela dveře začernalé boudy. Ve skořepině s olejem hořel knot, na podlaze ležel slamník. Nevěstka ze sebe strhla barevné hadříky a vykřikla: „Dva zlaté. Pojd!“ A reb Amram opět zaslechl otcův hlas, jak křičí: „Ztrácíš svět, který přijde!“ Vzal nohy na ramena, a jak běžel, strčil ruku do kapsy a hodil rozlícené ženštině hrst zlatých mincí. Vtom se reb Amram probudil. Ruka, která házela mince, se dosud třásla a nohy mu komíhaly jako v běhu. Amram si na chvilku spletl sen se skutečností. Nacházel se zároveň ve studovně, kde se předtím modlil, i v boudě s nevěstkou. Padl na podlahu a jektal zuby. Chvilku zůstal tak, a pak si v hlavě srovnal, kde vlastně je. A přese všecku úzkost si uvědomil, že sen vyřešil jeho hádanku. V tom stavu zděšení totiž sáhl nevěstce pro výdělek do kapsy, ve které uchovával hraběcí peníze. Sám na to zapomněl, ale kapsa, ten kousíček lněného plátna, si to nepamatovala a vypočítala patřičný zůstatek – tichá svědkyně, která proti němu může svědčit o Soudném dni. Amramovi se chtělo zároveň plakat i smát. Jestliže i kapsa má paměť, co potom Všemohoucí, o němž je řečeno: „Není zapomnění před Tvým Trůnem slávy.“

„Milosrdný Bože, smiluj se nade mnou!“ vykřikl reb Amram. „Můj otče v ráji, ty nejsi mrtev, ty žiješ! Tvá svatá duše mě v Lipsku ochraňovala. Vznášel ses nade mnou, bděl jsi nade mnou po celou cestu, střežils každý můj krok, a nedovolils, abych padl do tenat prostopášnosti, abych se propadl do nejhlubší propasti. Bůh je, ano, je! Je i posmrtný život, ano, je!“ křičel reb Amram v duchu na satana svůd-

ce. „Jak jsem jen na to mohl zapomenout? Jak jsem jen mohl jít za nevěstkou, o níž král Šalomoun říká: ‚Nikdo z těch, kdo k ní vcházejí, se nevrátí, stezek života nedosáhne.‘ Bůh vidí a svatí vidí a smrt není, není!“

Někdo zaklepal na dveře – Alte Trina. Je to kupodivu, ale v okamžiku, kdy ji spatřil, si uvědomil, proč si udělal uzal na šerpě: aby jí nezapomněl koupit nový svazek Cena u-Rena, tedy jidiš překladu Pentateuchu a komentářů, protože u jejího starého vydání se rozpadla vazba a vypadlo několik listů.

Toho dne poslal reb Amram hraběti po kurýrovi pět zlatých. Pak oznámil starším obce, že má nemocný žaludek a musí do Varšavy k doktorovi. Kdyby se, nedej Bože, nezotavil do Vysokých svátků, budou si muset najít na vedení ranních modliteb i troubení na šofar náhradníka. Sám si zapráhl bryčku, Alte Trinu vzal s sebou a doma zůstala jen služebná Rejše. Nechal jí tam značný obnos na výdaje pro případ, že by se dlouho nevraceli.

Na svátky reb Amram nepřijel. Vlastně se do Plocku nevrátil už nikdy. Po nějakém čase přijely do města Amramovy děti a přivezly dopis od otce, v němž stálo, že věnuje dům a knihovnu kazatelům a talmudickým učencům, kteří do města zavítají. Amramovy děti přivezly i dodatečnou mzdu kočímu Marklovi a služebné Rejše, pro niž měli ještě dopis podepsaný Alte Trinou, ve kterém děvčeti odkazuje své šatstvo a domácí potřeby.

K sňatku syna hraběte Zamojského a dcery hraběte Waleckého nakonec nedošlo. Několik dnů před svatbou si mladý hrabě vyjel na hon, jeden z nimrodů si ho spletl se srncem a zastřelil ho. Nevěsta po té smutné události propadla trudnomyslnosti a vstoupila do kláštera.

Reb Amram o sobě nedal přes dva roky nikomu vědět. Někteří si mysleli, že stále ještě běhá po věhlasných doktorech a léčitelích v dalekých městech. Ostatní došli k závěru, že už ani on, ani jeho žena nejsou mezi živými. Jednoho dne přijel do Plocku rabínský kurýr z Jeruzaléma a přivezl od reba Amrama dopis. Amram v něm psal, že po několi-

kaměsíčním putování a mnohých útrapách dospěli s manželkou po moři zázračně až do Země Izrael. V Jeruzalémě si našli příbytek. Z peněz, které našetřil a které získala Alte Trina prodejem svých šperků, si nyní mohou dovolit věnovat se ve svém stáří židovské víře. Reb Amram studuje Mišnu ve studovně rabiho Jehudy chasida a recituje Žalmy u Zdi nářků, v rohu, který nikdy neopouští šechina. V měsíci elulu navštívil s manželkou hrob pramáti Ráchel, rabiho Šimona, syna Jochajova, a dalších světců. Cestovali i do města Safedu, kde se ponořil do rituální lázně svatého Izáka Lurii. Nebe je v Izraeli vyšší než v jiných zemích, hvězdy třpytivější a vzduch čistý jako křišťál a lahodný jako víno. Reb Amram v dopise žádal obyvatele Plocku, aby pomohli kurýrovi vybrat peníze na ješivu, že totiž v nebi se vedou záznamy o každyčském groši, který byl vydán na dobročinnost, jakož i o tom, který by, Bůh chraň, byl použit na nekalé účely. Dopis končil záhadnými slovy: „Člověk zapomíná, ale jeho kapsa, ta si pamatuje.“

Tajemství

Byla to křehká stará dáma s černými, čerstvě nabarvenými vlasy, drobným vrásčitým obličejem a černýma očima, které plály mladistvým nadšením. Opřela se o hůlku, koketně se na mě usmála a odhalila dvě řádky malých falešných zubů. Hovořila v jidiš, která výrazivem i intonací upomínala na kraj kolem Lublinu. Povídala: „Přečtu každé slovo, co napíšete. V rádiu si nikdy nenechám ujít vaši poradnu. Už několik týdnů vás sháním, ale není možné se vám dovolat. Kde celý den poletujete? Promiňte mi ten důvěrný tón. Vy mě sice neznáte, ale já vás znám jako vlastního bratra.“

Poděkoval jsem jí a nabídl jí židli. Podala mi svou hůlku, kterou jsem postavil do kouta. Židle na ni byla moc vysoká, a tak jsem jí pod nohy podložil telefonní seznam jako podnožku. Mluvila dál: „Díváte se na starou ženskou, ale jak je to dlouho, co jsem bývala mladá? V jednom článku jste psal o básníkovi – jméno mi vypadlo z hlavy –, který řekl: ‚Staří lidé umírají mladí.‘ Zlatá slova. Tahle stařenka, co tu před vámi sedí, umře jako mladá holčina. Duše nestárne. Moje paměť svým způsobem dokonce den ze dne mládne. Zapomínám, co se stalo včera, ale věci, které se staly před šedesáti lety, vidím jasně před očima. Mám pro vás neuvěřitelnou historku. Takový příběh se stane jednou za tisíc let.“

„Chcete mi vyprávět historku, nebo jste se přišla poradit?“ zeptal jsem se.

„Obojí. Ale prosím o trpělivost.“

„Pak buďte od té dobroty a zkraťte to,“ pobídl jsem ji.

„Zkrátit? Jak chcete zkrátit padesát nebo šedesát let? Ale zkusím to. Nejsem jen tak ledaskdo. Můj otec byl písař. Přepisoval svitky Tóry, texty do modlitebních řemínků, na mezuzy, a my děvčata – byly jsme čtyři sestry a bratr – jsme zkoušely kopírovat jeho písmo, ne na pergamen, ale na obyčejný papír. Ořezávala jsem mu husí brk a linkovala listy pergamenu. Maminka byla vzdělaná a učila nás znát Bibli. Mohla bych tu s vámi sedět sedm dní a sedm nocí, a stejně bych vám nevypověděla ani zlomek toho, co všechno jsem prožila. Jenže dneska lidem chybí trpělivost. Já jsem taky v mládí byla samý spěch. Kam teď spěchat? Hrob mi neuteče.

Náš otec, reb Moše písař, jak mu říkali, byl svatý Žid. Jeho otec, reb Jerucham – taky písař – byl tak zbožný, že vždycky než přepsal svaté jméno, šel se očistit do mikve. V některých pasážích Pentateuchu se jméno Boží vyskytuje na každém řádku, a tak běhal od svitku do mikve a zase ke svitku. Přepis celé Tóry mu trval dvacet let, a než napsal výňatek na modlitební řemínek, uběhlo několik týdnů. Umřel by i s celou rodinou hlady, ale babička Tirca Perl měla malý krámeček. Vdala se ve čtrnácti letech a porodila celkem sedmnáct dětí. Pamatuju si, že bývala těhotná ještě v době, kdy už byla babičkou. Obě s mojí maminkou chodily věčně s břichem. Z těch sedmnácti dětí jich jedenáct umřelo. Tahle babička byla taková ta hospodyně, co se dneska už nevidí. Prodávala v krámkě, vařila, pekla, prala, a když bylo třeba, našťípala i dříví. Na Pesach chystala s dítětem na ruce. Nikdy mi nebude jasné, kde tihle lidi brali sílu. To byla babička z matčiny strany; ta druhá umřela mladá.

Protože jsem byla nejstarší, musela jsem mamince hodně pomáhat s mladšími sourozenci. Na kamarádky nebyl čas. Byla jsem ale horlivá čtenářka. Můj bratr Šmuel Chajm tajně četl Jicchaka Meira Dicka a Mendele Mojcher Sforima a spolu se staršími kluky si předplatili z Varšavy jidiš noviny – ty jsem taky četla. Tady v Americe čtu vás a vím, že ro-

zumíte lidské duši. Chci vám vyprávět něco, co jsem ještě nikdy nikomu neřekla. V skrytu duše jsem byla velice vášnivá a brzy jsem začala myslet na lásku. Hodně jsem toho věděla, ale nechtěla jsem dělat našim starosti. Četly jsme se sestrami Shomerovy romány. V našem městě byla služebná, kterou přivedl kozák do jiného stavu. Kozáků byla u nás fůra a často chodili do nedalekého hampejzu za ruským hřbitovem. Kluci tam chodívali za noci, kdy nesvítil měsíc. Bývaly noci, kdy jsem nemohla spát, ležela jsem v posteli zbrocená studeným potem a nad tím vším dumala.

V Americe lidi zapomínají, jak to chodívalo ve staré vlasti. Mladá generace ani neví, jak dobré to tady má. Rok co rok po Svátku stánků se městem prohnala epidemie. Měli jsme hrobníka, kterému přezdívali Pekelný slouha. Když začaly umírat malé děti, šel a sbíral těla, každé zabalil do kusu roztrhaného prostěradla nebo staré košile a sám je pohřbil. Říkám to nerada, ale byl to ochlasta, stejně jako všichni členové pohřebního bratrstva. Cestou na hřbitov se vždycky zastavil v hospodě. Jednou zapomněl pytel s těmi tělíčky na lavici. V městě se z toho strhnul takový pokřik, že ho propustili.

Oba moji rodiče umřeli dřív, než byl jejich čas, ani ne rok po sobě. Po jejich smrti se mladší sourozenci – bratr Šmuel Chajm a všechny tři sestry – rozprchli všemi směry. Jedna sestra šla sloužit do Lublinu, druhá si vzala Litevce a ten si ji odvedl do Ruska. Šmuel Chajm se nakonec dostal do Ameriky. Už ani jeden nežijí. Podívejte se, co ze mě zbylo – učiněná troska. A to jsem kdysi bývala krasavice. V těch dobách muselo mít děvče věno. Vzala si mě na starost teta Chaje Guče. Když mi dohazovali ženicha, šla ho sama prověřit. Milý pane spisovateli, ona mě provdala za krejčího – vdovce o víc než čtyřicet let staršího, který už byl otcem a dědečkem. Když jsme spolu stáli pod svatebním baldachýnem, měl už šedivé vousy. V duchu jsem se utěšovala: je to koneckonců chlap – lepší něco než nic. Radši nebudu uvádět jeho jméno ani město, odkud pocházíme. Až si poslechnete celou historii, pochopíte proč.

Vzali jsme se. Byl to zbožný Žid, slušný člověk, ale nic víc. Těšila jsem se, že budu mít dítě, nebo i víc dětí, ale uběhlo několik let a já ne a ne otěhotnět. Jakou má u nás Židů cenu žena bez dítěte? Pomyšlení, že jsem neplodná, či jak se říká ‚vyprahlého lůna‘, mě skličovalo. Možná byl můj muž na stará kolena už neplodný.“

„Muž s věkem neztrácí plodnost,“ řekl jsem. „Může být ale k stáru impotentní.“

„Ano? Tak to nebyl. Ale že by byl nějak žhavý, to taky ne. Vždycky počkal, až se očistím v lázni, a to ke mně pak jednou za měsíc přišel. Byl pánský krejčí a většinou šil dlouhé kaftany. Byl neobyčejně dbalý. V šest ráno vstal a šel se modlit. Udělali ho členem představenstva v krejčovské modlitebně. Taky vedl věřící při modlitbě. Jeho jedinou starostí bylo, aby se mi nesesmekla paruka, muži nezahledli mé vlasy a neupadli v hříšné myšlenky. Měl jednoho zaměstnance – to byl taky postarší muž. Oběma jsem vařila a nosila vodu ze studny. Můj život už vlastně skončil, ale já se s tím smířila. Manžel pořád mluvil o tom, jak musíme šetřit. Aby si člověk mohl slušně žít, musí mít pořád stranou na horší časy. Šetřili jsme, jak jsme mohli. Utrácela jsem jenom za knížky. Když zavítal do města podomní obchodník, skoupila jsem vždycky všechno, co měl v jidiš: povídky, román Jicchaka Meira Dicka, Solomona Etingera, Mendele Mojcher Sforima, Šolema Alejchema, Perece, Šolema Asche. V městečku založili malou jidiš knihovnu a tam jsem si tajně půjčovala. Manžel na světské knihy plival, že jsou kacírské. Ale pro mě bylo čtení jedinou radostí. Bratr Šmuel Chajm mi občas posílal knížky z Ameriky: Zeyferta, Shomera, Kubrina, Libina. Neumím ani popsat, jak jsem si četbu užívala. Ty knížky mi doslova zachránily život.“

A teď teprve začíná náš příběh. Manžel si jednou přivedl domů učedníka jménem Motke. Byl to asi třináctiletý kluk z nedalekého štetlu. Říkám třináctiletý, protože si pamatuju, jak si nasazoval modlitební řemínky na bar micva. Jiní krejčí si z učňů dělali otroky. Museli vyřizovat pochůzky, nosit od pumpy vodu, vylévat splašky a kolíbat mimina.

Dostávali jenom stravu a nocleh za pecí. Smlouvu podepisoval chlapcův otec, nebo když byl kluk sirotek, pak některý příbuzný. Hodně krejčích učně šidilo. Utekla spousta měšiců, než je naučili přišít knoflík nebo prostříhnout díрку.

Motke byl sirotek a už si nepamatuju, jestli podepisoval můj muž nějakou smlouvu, nebo jestli to bylo na ústním ujednání. Manžel byl poctivý a hned začal Motkeho učit řemeslu. Chlapec byl bystrý a měl zlaté ruce. Rychle chápal a manžel ho vychvaloval až do nebes. A jak vypadal? Byl tmavý, oči jak trnky, chytrý a smysl pro humor měl jako nikdo na světě. V jednom kuse ze sebe chrlil různé vtípky. Uměl číst a brzy si začal libovat v mých knížkách.

Manžel nad ním držel ochrannou ruku, nabádal mě, ať ho moc nezaměstnávám nebo nedej Bože nevyužívám. Kdo by chtěl koho využívat? Vařila jsem mu, co mu chutnalo, a chovala se k němu jako k vlastnímu synovi. Říkal, že mě bere jako maminku a mého manžela jako tatínka. Ostatní krejčí si stěžovali, že ho rozmazlujeme, a že až jejich učedníci zjistí, jak se má u nás dobře, začnou se vzpouzet a budou chtít zvednout plat.

Časy se měnily. V Rusku se začalo stávkovat. Dělníci se začali bouřit, nosili pušky a házeli bomby. Ani ne před pár lety zavraždili cara. Byli jsme jen malé venkovské městečko, ale už i u nás začala vystrkovat růžky mládež, co volala po rovnosti pro všechny. Po šábesovém obědě se vždycky sešli v lese a konal se takzvaný kroužek. K jejich skupině se tajně přidružilo i pár učňů, ale Motke řekl, že se s nimi paktovat nebude. Nač by si taky stěžoval, když jsme mu podstrojovali jen to nejlepší? Z jejich petic vládě a revolučních svolání si dělal legraci. Vychloubal se, že až se vyučí řemeslu, stane se taky živnostníkem. Chtěl se stát dámským krejčím, že bude šít šaty a kabátky hezkým děvčatům, ne kaftany pro chasidy. Byl to velký mluvka.“

„A vy jste se do něho zamilovala,“ nadhodil jsem.

Stará paní se dlouze odmlčela. „S vámi bych nechtěla jíst z jednoho hrnce,“ řekla pak.

„Jak to?“

„No protože jste moc rychlý. Ano, uhodl jste. Pořád se na mě díval. Tu a tam ukradl hubičku. Prosila jsem ho, ať toho nechá, ale jako bych mluvila do dubu. Chtěl se vybouřit, dokud je mladý. Často se choval jako dospělý chlap. Přemýšlela jsem, jestli to mám říct manželovi, který by ho určitě s hanbou vyhnal, ale už mi přirostl k srdci. Člověče milý, když už jste takový zdatný hadač, proč bych vám měla něco zastírat? Ano, stal se mým milencem.“

„Kdy k tomu došlo?“ zeptal jsem se.

„Jedno léto, o šábesu. Během týdne k tomu dojít nemohlo, protože manžel pracoval doma. Ale o šábesu odpoledne chodil se skupinkou krejčích studovat *Etiku otců*. Pak se v synagoze konala večerní modlitba a jedl se třetí pokrm, ztvrdlá chala a slaneček. Potom ještě odříkávali havdalu a zpívali písně na rozloučenou. Domů se vracíval až pozdě večer. Já jsem si vždycky po šábesovém obědě četla v posteli. Toho dne jsem tvrdě usnula. Pak jsem otevřela oči a Motke ležel vedle mě. Chtěla jsem začít křičet, ale on mi jako zkušený darebák zacpal ústa dlaní. Byl to ďábel, a ne učedník.“

„A to je celý příběh?“ zeptal jsem se.

„Ne, jenom začátek.“

Dlouho jsme seděli mlčky. Zdálo se mi, že ženin starý obličej omládl a vrásky se vyhladily. V očích se jí zračil náznak úsměvu. Jenom hlava s černými vlasy – matnými od barvení – se trásla jako hlava stařeny.

Vyprávěla dál: „Stalo se to a teď je pozdě nad tím bédovat. Chovala jsem se k němu jako matka a on mě bral jako manželku. Chvillemi mi naše jednání připadalo ohavné a vyloženě hříšné – nevýslovná hanba pro mě i mé rodiče v ráji. I on měl na onom světě rodiče a před nimi jsem si taky připadala nehodná. Mermomocí jsem se ho snažila odhánět, ale nedal se. A i když k nám o šábesu přes den nikdo nechodil, co kdyby se najednou otevřely dveře a někdo vešel? Z toho bych měla smrt. Kéž by to tak bylo dopadlo, protože to, co se dělo dál, bylo horší než smrt.“

„Přivedl vás do jiného stavu?“

Ženě ztvrdnul výraz a vrhla na mě nepřátelský pohled.
„Bože na nebi, s kým to tady sedím? S jasnovidcem?“

„Jenom vás chápu.“

„Ano. Došlo k tomu. Ale ne hned. Byl u nás něco přes dva roky. Už jsem si na něj tak zvykla, že jsem si život bez něj nedovedla představit. Celý týden jsem se těšila na šábes. Svatý den, a já ho poskvřňovala takovým hnusem. Motke mezitím vytáhl a zesílil, byl z něho opravdový mužský. Ani vám nedokážu vylíčit, jak se uměl ohánět jehlou a nití a jak se krásně naučil šít na stroji, který jsme si pořídili. Pomáhal manželovi stříhat a brát míry. Držel křídu a ruce mu kmitaly jako zkušenému mistru krejčímu. Ostatní příslušníci cechu to manželovi nemohli odpustit. Bylo proti pravidlům, aby se učedník vyučil tak rychle. Sami to dělali podle pravidel z roku raz dva: napřed byl učen u nich tři roky bez mzdy a pak mu začali platit půl rublu měsíčně. Nebudu to protahovat. Ten den, co Motke prohlásil, že chce odejít do Varšavy, mi bylo jasné, že ho ztrácím. Byl to pro mě den smutku.

Kde jsem to skončila? Ano, jak řekl, tak udělal. Manžel ho přemlouval, aby u nás zůstal, ale Motke nikdy nemluvil do větru. Toužila jsem po něm. Přes týden se to ještě dalo snést, ale o šábesu to na mě vždycky dolehlo. Slíbil, že pošle lístek, ale nikdy od něj žádný nepřišel. Takoví už jsou muži – sobci, mladí jako staří. Nezlobte se, že před vámi takhle mluvím o zástupcích vašeho pohlaví. Nemůžou za to, prostě se tak narodili. Týdny přešly v měsíce. A najednou mi svitlo, že už jsem hezky dlouho nedostala měsíčky neboli ‚volno‘, jak se tomu tehdy říkalo. Hned jsem věděla, že se stanu matkou a kdo je otcem dítěte.“

„Jak jste to mohla vědět? Vždyť jste žila se dvěma muži,“ namítl jsem.

„Prostě jsem to věděla. Za normálních okolností bych byla jásala, že budu matkou. Moje teta říkávala: ‚Žena bez dětí je jako strom bez ovoce.‘ Ale mít dítě z nemanželského lože a ještě k tomu s mladým klukem, to je hřích, který Bůh

neodpouští a který žena, když není prostitutka, nemůže unést. Uvažovala jsem, že se zabiju, ale nedokázala jsem se k tomu odhodlat. Bránil mi soucit k manželovi, který začal být po Motkeho odchodu bezradný. Najednou na něho dolehlo stáří. Připadal mi nemocný. Napůl ohluchl a já mu musela každé slovo dvakrát opakovat. Sotvaže navlékl jehlu. Zákazníci si začali stěžovat: jednou byl kaftan moc dlouhý, podruhé zas krátký nebo moc úzký. Odpusťte mi upřímnost, ale ušil třeba kalhoty a ty škrtily nebo naopak plandaly v rozkroku. A do toho všeho jsem mu měla říct, že čekám dítě. Byl věrný Žid, a tak to bral jako dar od Boha, ale bylo na něm vidět, že z toho dvakrát radost nemá. Kdo by taky chtěl mrně na stará kolena? Nikdo naštěstí nic netušil, Bůh chraň. Tenkrát se podobné hanebnosti vůbec nepáchaly, ani v nejnižších vrstvách. Takový zločin, porodit manželovi pancharta! Bože na nebesích, každý den byl pro mě peklo a v noci jsem se třásla pod peřinou jako v horečkách. Prosila jsem Boha, ať potratím. Slyšela jsem, že když se žena napije octa a skáče ze stolu, přivodí si potrat. Zkoušela jsem to, kdy jsem mohla, ale marně. Byla to holčička. Lidi si většinou přejí syna, ale dcera je v téhle situaci lepší: vdá se a nebude dál poskvřňovat otcovské jméno.

Manžel žil do jejích čtyř let a miloval ji jako žádné z předchozích dětí. Víím, co máte na jazyku: jak můžu vědět, kdo byl ve skutečnosti její otec. Ale já to věděla od začátku, protože mi to řeklo srdce. A když se narodila, už jsem se nemusela na srdce spoléhat, protože vypadala přesně jako Motke – měla jeho oči, uši, tvar úst. Klepala jsem se strachy, že si lidi té podoby všimnou a bude z toho strašný skandál. Ale díky Bohu nikdo nepojal nejmenší podezření. Jen já, nehodná matka, jsem znala hořkou pravdu.“

„Kolik let je teď vaší dceři?“ zeptal jsem se.

To ji zaskočilo. „Počkejte. Pětačtyřicet, ale neřekl byste jí víc než třicet. Je to krasavice a ještě k tomu vzdělaná. Učí matematiku na střední škole a chtěli z ní udělat profesorku na univerzitě.“

„Kdy jste přijela do Ameriky?“

„Před sedmatřiceti lety, pár let před Hitlerovými jatkami. Můj bratr Šmuel Chajm neboli Sam, jak si nechal říkat tady, mě zachránil. Zbohatl a poslal mi přísežné prohlášení. Když jsem přijela, choval se ke mně líp než otec.“

„Je vaše dcera vdaná?“ ptal jsem se.

„Byla. Dvakrát. Je rozvedená.“

„A vy? Provdala jste se znovu?“

„Ano, taky dvakrát, už tady v Americe. Oba manželé mi umřeli. S jedním jsem žila jenom dva roky. S tím druhým třináct, umřel skoro v devadesáti. Mám po něm slušné peníze, ale k čemu jsou mi v mém věku peníze? To všechno připadne dceři.“

„A to je celé?“

„Počkejte, milý člověče, k té hlavní věci se teprve dostávám. Jak už jsem řekla, taková věc se stane tak jednou za tisíc let, anebo možná za milión.“

„A co se tedy stalo?“

Stará paní neodpovídala. Rty se jí chvěly. Chtěla promluvit, ale slova jí vázla v krku. Nakonec vykřikla: „Moje dcera žije se svým otcem! Je to její milenec! A chtějí se brát!“

Chvilku trvalo, než znovu našla řeč. Dívala se na mě rozhněvaně, jako bych já za to mohl. Pak z ní vypadlo: „To já, jenom já jsem původcem té zvrhlosti! Jenom já, a nikdo jiný.“

„Vaše dcera...“

Stará paní mě nenechala domluvit: „Nic nevěděla a neví. Zmínila jsem se jí, že jsme mívali učedníka Motkeho, a nic víc se nedozvěděla. Do Ameriky se mnou šla ještě jako malá. Neznala slovo anglicky. Poslala jsem ji do školy. Bratr – ať odpočívá v pokoji – mi vypomáhal, a ji učení chytlo. Byla nejlepší ze třídy a tak to šlo až do konce školy. V sedmnácti maturovala. Za otce považovala mého muže, na kterého si pamatovala. Měla úžasnou paměť, a co si nepamatovala, na to se zeptala. Chtěla o něm vědět každou maličkost. Taková láska k otci, který umřel kdesi ve staré vlasti, ještě holce nebylo pět, mi vždycky připadala jako podivná. Tady v Americe děti příliš neplývají citem vůči přistěhoválým rodičům, zvláště když vyrostly bez otce. Zato Sylvie – to

je americké jméno, které jí dal bratr, jinak se jmenuje Sára Lea – mě pořád zpovídala a vyptávala se. Měly jsme jednu jedinou jeho fotografii z polského pasu a ona mě přemluvila, abychom ji nechaly zvětšit na velký portrét. Ten si pak zarámovala a pověsila nad postel. Mně se moc nechtělo o něm mluvit a vlastně ani nebylo co povídat, ale ona mě tím svým neustálým vyptáváním mořila celá léta. Když jsem se znovu vdala, zlobila se na mě; když jsem se vdala potřetí, rozpoutalo to v ní nepřátelství. Ale co jsem měla dělat? Ve staré vlasti jsem byla mrtvá. Tady jsem zase přišla k životu. Chodila jsem do večerní školy na angličtinu. Chodila jsem do jidiš divadla a potom i do anglického. Dceru jsem milovala víc než vlastní život a ona mi vyhlásila válku, a já věděla, že je to Boží trest. Měly jsme příbuzné, ti všichni žili v Brooklynu. Jednou jsem si našla práci u Abrahama a Strause – stala jsem se tam vedoucí prodavačkou. Když jsem se naposled vdávala a dala jsem výpověď, uspořádali pro mě banket.

Ale zpátky k dceři. Je chytrá, hezká, vzdělaná. Svému otci – tomu skutečnému – jako by z oka vypadla. Ale na chlapy neměla štěstí. Byla dvakrát vdaná a pokaždé to dopadlo špatně. Ani jeden z jejích manželů nechtěl mít děti. Strašně po dítěti toužila, ale měla už zkrátka takovou smůlu, že na ni muži byli vždycky hrubí, dokonce suroví. Milý pane, to by se daly vyprávět věci. Občas jsem si říkala, že má snad tělo od svého skutečného otce a duši mého prvního manžela. Pořád píšete o dybucích a různých tajemných věcech. Mohlo se stát, že by duše mého prvního muže po jeho smrti vstoupila do ní?“

„Možné je všechno,“ přisvědčil jsem.

„Ano, svět je plný tajemství. Musím vám říct něco, co souvisí s vaším psaním. Když jsem přijela do Ameriky, začala jsem číst *Forward* a otevřel se mi celý svět. Byla jsem dvakrát v nemocnici a dcera mi tam *Forward* musela každý den nosit. Naučila se číst i v jidiš a na vysoké škole napsala esej o jidiš literatuře. Poslouchá vás v rádiu a...“

„A kdy a jak jste se s Motkem znovu setkali?“ zeptal jsem se.

„Přišlo to jako rána z čistého nebe, jako všechna neštěstí. Nakupovaly jsme s dcerou ve výprodejích na Orchard Street. Nic jsme ale nesehnaly, a protože jsme dostaly hlad, zašly jsme na večeři do restaurace Rappaport na Druhé Avenue. Když už nám donesli jídlo, přišel k našemu stolu muž. Vysoký, pěkně oblečený. A řekl: ‚Dámy, omluvte mě, ale musím se vás na něco zeptat.‘

„A na copak?“ zeptala jsem se. A on řekl: ‚Nejste náhodou z...‘ a vyslovil jméno našeho městečka.

Máme tady v New Yorku krajaňský spolek, hřbitov a tak dál. Já se však z nějakého důvodu nikdy nepřipojila. Bůh mě netrestej, ale krajaňům jsem se vyhýbala. Hodně mých známých už umřelo a ti mladší zahynuli za Hitlera. Oba moji zdejší manželé byli Litevci a měli své vlastní krajaňské spolky. Když ten člověk tedy vyslovil jméno našeho města, chtěla jsem říct ne, ale protože nejsem od přírody lhářka, odpověděla jsem ano. Dcera natahovala uši. Vždycky mi vyčítala, že se krajaňů straním. Pro ni to byla známka toho, že chci zapomenout na jejího otce. Ten muž mi řekl, že do Ameriky přijel před mnoha lety a stal se úspěšným výrobcem oděvů. Manželka mu umřela na rakovinu. Teď vám něco řeknu a vy mi nebudete věřit. Stačil mi jediný pohled na ty dva – na dceru a na něj – a bylo mi jasné, že jsem uvízla v pasti, ze které není úniku.“

„Proč jste Sylvii neřekla, že je to její otec?“ zeptal jsem se.

„Protože jsem věděla, a vím to dodnes, že by mi nikdy neodpustila, jak jsem ji celý život klamala. Měla by z toho smrt,“ vysvětlovala stará paní. „Boha se bojím, ale dceru jsem ztratit nechtěla.“

„Cožpak ho nic nenapadlo, když se tak navzájem podobají?“ ptal jsem se dál.

Žena neodpovídala. Sklopila hlavu a umlkla. Potom řekla: „Kdo ví, jestli si toho vůbec všiml. Ještě ten večer mi vyložil, že je ateista. Když si šla dcera umýt ruce, přiměla jsem ho k přísaze, že jí nikdy ani slůvkem neřekne, co se kdysi mezi námi stalo, a on mi to slíbil. Nedělal si z toho těžkou hlavu. Seděl tam s námi tři hodiny a nemluvil o ničem ji-

ném než o svém úspěchu v podnikání a se ženami. S manželkou měli jednoho syna. Měl dům na Long Islandu a byt na West End Avenue. V restauraci u Rappaportů ho znali a dokonce ho volali k telefonu. Za večeri nás nenechal zaplatit a nechal vysoké spropitné. Hned na místě si domluvil s dcerou schůzku. Když jsme do restaurace vcházely, byla unavená a bledá, vypadala staře. A když nás vzal svým cadillakem domů do Brooklynu, celá omládla a štěbetala jako mladá holka. Takové věci matka pozná. Byla to, jak se říká, láska na první pohled. Seděla vedle něj vpředu a já ze zadního sedadla viděla, jak řídí levou rukou a pravou jí položil do klína. Otočila ke mně hlavu a řekla nahlas: „Mami, našla jsem tátu.“

Přesně takhle to řekla. Nevěděla, že říká pravdu. Srdce se mi sevřelo, jako by ho vši silou chňapla něčí pěst. Říkala jsem si, že nadešel můj konec. Ale ti, kdo chtějí žít, umírají, a ti, kdo by radši umřeli, se dožijou třeba sta let.“

„Milá paní, s takovými problémy se chodí za rabínem nebo za psychiatrem, a ne za spisovatelem,“ řekl jsem jí. „Sama dobře víte, že vám v tom nepomůžu.“

„Ano, to vím. Ale kdo mi pomůže? Měla jsem jedinou útěchu: na děti už je stará. Aspoň že spolu tedy nemůžou zplodit pancharta. Ale nedávno mi řekla, že je ochotná podstoupit cokoli, jen aby mohla otěhotnět. Mám už jen jednu naději: že se té hanby a ponížení nedožiju.“

„Nemanželských dětí je na světě plno,“ nadhodil jsem.

„Ale ne zplozených otcem a dcerou! Takové ohavnosti lidi nepáchali snad ani v předpotopních dobách!“ lkala žena.

Pokynula mi, že už půjde, a já jí podal hůlku. Ztěžka se o ni opřela, zavrávala a snažila se udržet rovnováhu, aby neupadla.

„Pojďte, pomůžu vám,“ nabídl jsem jí a vzal ji za ramena.

„Počkejte chvíličku,“ řekla. „Když dlouho sedím, ztuhnou mi nohy. Krev už mi v žilách neproudí tak lehce. Nohy mám k ničemu, ale hlavu, tu mám jasnou. Myslela jsem si, že když dcera přečte každé vaše slovo a zbožňuje vás, že byste jí ho možná mohl rozmluvit.“

„To bych určitě nedokázal a ani bych se o to nechtěl pokoušet. Jestli Bůh chce, aby byl svět košer, bude si takový muset stvořit.“

„Bojím se, že v tomhle případě by si nevěděl rady ani on,“ uzavřela stará dáma.

Usmála se a na zlomek vteřiny jí tvář omládla.

Železná zásoba do ráje

Stalo se to v městě Lublinu. Žili tam dva bratři, a ti společně vedli obchod střížným zbožím, který lidé považovali za nejlepší v kraji. Látky si tam jezdili kupovat nejbohatší statkáři a dokonce i gubernátor s chotí.

Starší z bratrů, reb Mendl, měl pověst učence. Byl následovníkem chasidského mistra reba Bunema z Przysuchy. A protože reb Mendl neustále ležel v knihách zcela pohlcen chasidským učením, mnoho času k obchodům mu nezbyvalo. Vzezřením i povahou se podobal otci, rebu Geršonovi blahé paměti: byl vysoký a urostlý, vous i pejzy černé, mírného vystupování. Zato mladší bratr, Joel, ten byl malý, na vzdělání příliš nedbal a povahou byl spíš šašek. Měl ohnivě rudé vlasy, sporou rusou bradku a po pejzech ani stopy. Všecko dělal ve spěchu. Nechodil, ale utíkal. Mluvil jak kolovrátek, chvátal při jídle, modlitby jenom profrčel. Povstal k odříkání Osmnácti požehnání a za chvíli měl hotovo. Oblékl si modlitební šál a nasadil řemínky, a než bys řekl švec, už je zase svlékal. Protože měl Joel obchodního ducha a rád cestoval po velkých jarmarcích, kam se sjížděli kupci ze všech koutů Polska a někdy i z cizích zemí, sepsali s bratrem mezi sebou smlouvu, podle níž připadalo šedesát procent zisku Joelovi a Mendlovi zbývajících čtyřicet. Mendlova žena Baša-Mejtl se s tím ustanovením těžko smířovala. Baša-Mejtl porodila svému muži tři dcery a jed-

noho syna, zatímco její švagrová Lisa-Hadas Joelovi žádné děti nedala. Protože zůstal pár bezdětný i po deseti letech manželství, ukládal Joelovi židovský zákon, aby se s manželkou rozvedl. O tom však Joel nechtěl slyšet. Když se ho lidi ptali, proč nectí zákon, odpověděl v žertu: „Stejně už i tak v pekle dostanu pěkný výprask. Těch pár šlehů navíc mě nerozhází!“

Jindy zas říkal: „Kdybych se s Lisou-Hadas rozvedl, začaly by mě uhánět všechny vdovy, panny i rozvedené ženské v okolí. A já bych nevěděl, kterou si vybrat! Ba ne, pro takové jako já je nejbezpečnější nechat hlavu v chomoutu.“

Ještě před svým pětáctýřicátým rokem vyvedl reb Mendl všechny své děti z domu. Dcerám velké věno dát nemohl, ale protože byly hezké a dobře vedené, našly si všechny dobrého manžela. Baša-Mejtl na muže často hudovala, že kdyby se pořád netopil v tom svém chasidismu – a netrávil kolikrát víc času v Przysuše než doma – mohl mít mohovitější zetě. Na to však Mendl odpovídal: „Když člověk dospěje na onen svět a má skládat účty, anděl se ho nezeptá, jak bohaté má zetě. Zeptá se: ‚Studovals Tóru? Živil ses poctivě?‘“

Joel podle ujednání posílal rebu Mendlovi každý pátek podíl na týdenním zisku. Nikdy však bratrovi neukázal účetní knihy a Mendl ho o to nikdy nepožádal. Ačkoli se obchod postupně rozrůstal, Joel přibral další zaměstnance a regály byly odshora dolů napěchované tím nejvybranějším zbožím, zisky jako by zůstaly pořád zhruba stejné. Baša-Mejtl muže nejednou nabádala, aby si nechal ukázat přesné záznamy o vedení účtů. Ale reb Mendl odmítl se slovy: „Nemám-li důvěřovat vlastnímu bratrovi, komupak bych měl důvěřovat? A je-li to, Bůh chraň, švindlíř, může mu někdo zabránit ve falšování účetních knih?“ A Baša-Mejtl musela slíbit, že už nikdy nevznese takové ošklivé nařčení.

„Co chtějí s celým tím mamonem dělat?“ ptávala se Baša-Mejtl. „Komu to všechno odkážou?“

A reb Mendl odpovídal: „S pomocí Boží tu budou do sto dvaceti let.“

A jak se od sebe lišili oba bratři, stejně tak rozdílné byly jejich manželky. Mendlova žena Baša-Mejtl byla stejně stará jako její muž. Byla to zbožná žena a nosila na oholené hlavě tuplovaný čepec, aby – až jí pod ním začnou rašit vlasy – je nedej Bože okem nezahlédl cizí muž, neboť je psáno, že ženské vlasy jsou tolik co její nahota. Baša-Mejtl se nepostila jen na Jom kipur a devátého dne měsíce av jako ostatní ženy, ale postila se i sedmnáctého dne měsíce tamuz, svěřila i půst Esterin, dále se postila desátého dne měsíce tevet a rovněž o osmi pátcích v zimě – což kázal pouhý obyčej a nikoli zákon. O šábese četla týdení úsek Pentateuchu v jidiš a často si četla – opět v překladu do jidiš – i *Dobré srdce*, *Trestající metlu*, *Lampu světelnou* a *Správnou míru*. Jakožto šetrné hospodyňce se jí dařilo ukládat stranou a budovat si malou železnou zásobu, aby – kdyby se cokoli přihodilo – nemuseli s mužem na žebrotu nebo se nemuseli – Bůh chraň – doprošovat vlastních dětí, neřkuli cizích lidí. Oba manželé sepsali poslední vůli, v níž odkazovali polovinu úspor svým dětem a druhou půlku na různé dobročinné účely – na chudobnec, na věno pro chudé nebo osiřelé nevěsty, na starobnec, na sirotčinec.

Joelova žena byla o deset let mladší než její manžel. A protože zůstala ušetřena porodních bolestí a výchovy dětí, vypadala na svůj věk ještě mladší. Lisa-Hadas si líbovala v přepychu všeho druhu. V domácnosti nehnula prstem – držela si dvě služky. Měla mlsný jazýček a neustále něco zobala – sušenky, dortíky, štrúdl, ucucávala sladké likéry a griotku. Místo čepce nosila paruku, jejíž vlasy česala tak, aby se mísily s jejími vlastními. Lisa-Hadas byla stejně drobná jako její manžel a stejně tak hbitá a čiperná. Vznášela se na vysokých podpatcích a tu poskočila tam, tu zase tam jako ptáček. Skříň měla plné šatů, blůzek, pláštíků a kabátků, a přesto pořád naříkala, že nemá co na sebe. Celé hodiny trávila u krejčího nebo švadleny. Botník jí přímo přetékal střevíci všech barev a měla i zvláštní skříňku plnou klobouků zdobených hedvábnými květina-

mi, pštrosími péry, dřevěnými broskvemi, granátovými jablky a hrozny. Kdykoli se Joel vrátil z cest, přivezl jí nějaký šperk: náhrdelník, brož, náušnice. Do synagogy chodila Lisa-Hadas jen o Vysokých svátcích nebo když šla v doprovodu nevěsty. A stejně jako její muž i Lisa-Hadas měla neustále na jazyku nějaký ten vtip. Pištivě se smála a nadto si vždycky ještě zavýskla. Když šla po skončení měsíčků do mikve, měly jí ostatní ženy co závidět. Bývala oblečená v hedvábné spodní prádlo lemované vybranou krajkou a nosila dlouhé punčochy, které končily až na stehnech. Nadra měla pevná a vyhrocená jako mladé děvče. Mladší ženy ji zasypávaly komplimenty a ty starší se jí kysele ptaly: „Jak ty to děláš, Liso-Hadas, že vůbec nestárneš?“ A ona na ně mrkla a odpověděla: „Mám doma takový lektvar, a po něm si člověk uchová mládí až do devadesáti.“

Bývaly doby, kdy reb Mendl docházel alespoň na pár hodin týdně do obchodu, aby se bratrovi a společnému podnikání úplně neodecizil. Jenže to už bylo dávno. Joel si najal příruční, kteří mu pomáhali obsluhovat zákazníky a dohlíželi na krám, když byl na cestách za obchody. Dámská móda se neustále proměňovala. Jeden rok se nosily šaty volně splývavé, druhý rok těsně obepínaly postavu. Jeden rok se šily úzké klopky, za rok široké. Věnovat pozornost takovým marnostem nemělo smysl. A kromě toho byl reb Mendl rád, že se vyhne své švagrové. Lisa-Hadas se stala módní expertkou. Předplatila si časopisy, které si nechávala posílat až z daleké Paříže – té Sodomy, kde se ženy nezabývají ničím jiným než vymýšlením stále nových způsobů, jak dráždit muže. Ten jejich Napoleon, kterého kdosi označil za ničemného Goga anebo snad Magoga, byl nakonec poražen a vypustil duši na kterémsi bezútěšném, zapomenutém ostrově. A stejně svět netouží po ničem jiném, než se opičit po Francouzích. Mluvit jejich řečí a napodobovat jejich vrtochy a rozmary. Židé ve velkých městech dávají dcery učit žvatlání po francouzsku a hře na piano. Židovské osvícenství, které spustil v Německu ten kacír Moses

Mendelssohn z Desavy, se zanedlouho přeneslo do Ruska a dokonce i do Polska. Ve Vídni, Berlíně a Budapešti vyrostly reformní synagogy, kde rabíni kážou v němčině a kde o šábesu a o svátcích znějí varhany. Světští spisovatelé papouškují v těch svých hebrejských časopisech kdejaké kacířské bludy, co je vymysleli filozofové. Popírají zázračný exodus z Egypta, jakož i božský původ Tóry. Reb Mendl podezříval Lisu-Hadas, že tajně patří k jejich táboru. Nevěřil ani tomu, že se u nich doma vaří košer, protože má v domě gójské služebné.

Poté co přestal reb Mendl docházet do obchodu, chodíval každé odpoledne po odpočinku do lublinské studovny, aby se věnoval studiu Talmudu a chasidských spisů. Lublin bylo město chasidů. Když ještě žil prorok Rabi Jakov Jicchak, sjížděli se sem chasidé ze všech koutů Polska. Po jeho smrti ho vystřídal jeho žák Bunem z Przysuchy. Reb Bunem nekonal zázraky jako prorok. Jeho chasidství se ubíralo cestou moudrosti. Soustředil kolem sebe kruh vybraných učenců, zapálených hlav, mladých mužů hledajících nové cesty chasidismu. Reb Bunem hovořil plynne polsky a dokonce rusky. Kdysi býval lékárníkem. Odpůrci, *mitnagedim*, po něm házeli špínu. A dokonce i mezi chasidy se našli tací, kteří ho pokládali za příliš chytrého a neomaleného a některé jeho výroky jim zaváněly kacířstvím. Ale ti, kdo do věcí trochu viděli, dokázali v jeho slovech odkrývat tajemství vrstvu po vrstvě.

Jednoho letního odpoledne, když reb Mendl seděl sám ve studovně, zahloubán do stále jednoho a téhož posvátného svazku, kdosi prudce rozrazil dveře. Mendl vzhlédl a na prahu stála jeho švagrová Lisa-Hadas. Na sobě měla kostým krémové barvy a na hlavě slaměný klobouk s pentlí. V jedné ruce držela kabelku a v druhé bílý slunečník, jaký nosívaly manželky bohatých statkářů, aby se ochránily před sluncem. Reba Mendla její příchod tak vyplašil, že mu tlustý svazek upadl na zem. Něco se přihodilo bratrovi, problesklo mu hlavou. Povstal a zeptal se: „Klame mě zrak?“

„Ne, Mendle. Jsem to já, tvoje švagrová Lisa-Hadas.“

„Co tě sem přivádí?“ otázal se chvějícím se hlasem.
„Hledala jsem tě u vás, ale služka mě poslala sem.“
„Co se stalo? Přihodilo se snad – Bůh chraň – něco Joe-
lovi?“

„Ano, něco se mu přihodilo. Ale nelekej se, neumřel.“

„Pak se, nedej Bože, roznemohl?“

„Tady nemůžu mluvit.“

„A kde tedy?“

„Pojď se mnou domů.“

„Domů? S tebou?“

„No ovšem, proč ne? Je to kousek. Nejsem přece pro tebe
cizí, Mendle. Jsem manželka tvého bratra.“

„Už se Joel vrátil z cesty?“

„Ne, ještě je v Krakově.“

Lisa-Hadas mluvila s rebem Mendlem trochu prosto-
řkým tónem, jako by byli dobří známí. Reb Mendl ještě
nikdy nekráčel po ulici s ženou, ani s vlastní manželkou
Bašou-Mejtl. Když spolu jednou někam šli, předcházel ji
o několik kroků a ona šla za ním. Vždy měl totiž na pamě-
ti slova Gemary o tom, že je lépe následovat lva nežli ženu.
A také pamatoval na slova: „Manoach byl hlupák, neboť je
psáno: „A Manoach kráčel za svou ženou.““

„Cožpak mi nemůžeš říct tady, co se bratrovi stalo?“ na-
mítal.

„Ne.“

Reb Mendl nejdřív váhal, ale potom vyšel za Lisou-Ha-
das ze studovny a po ulici kráčel napůl před ní a napůl za
ní. Kradmo se rozhlížel po kolemjdoucích, jestli ho vidí ne-
bo na něho ukazují prstem.

Mumlal: „Co zdrželo Joela v Krakově?“

„Brzy se to dozvíš,“ odtušila Lisa-Hadas.

Zanedlouho dospěli k bratrovu domu. Reb Mendl tu ne-
byl už několik let. Lisa-Hadas nechala osázet před domem
zahrádku, a když přicházeli, všiml si reb Mendl obřích slu-
nečnic v plném květu. V patře nechala přistavět balkón.
Lisa-Hadas chytla za obrovský mosazný kruh klepadla na
dveřích a několikrát zaklepala. Otevřela jim gójská služeb-

ná v bílé zástěrce a naškrobeném čepečku. Jako opravdové panstvo, pomyslel si reb Mendl. Podlahu v předsíni pokrýval perský koberec. Po obou stranách stály čelem k sobě bronzové sošky, držící lucerny. Lisa-Hadas uvedla hosta do salónu přeplněného pohovkami, měkkými křesílky, obrazy, svícný, květináči s rostlinami, jaké reb Mendl jakživ neviděl a pro něž jeho rodný jazyk jidiš neměl jména. Usadila ho do křesla potaženého černým sametem, sama si sedla naproti němu a nohy si dala na zdobenou stoličku. Potom spustila: „Mendle, nechci být poslem špatných zpráv, ale z tvého bratra se stal gój.“

Reb Mendl zesinal. „Bůh chraň, snad nepřestoupil?“

„Nevím. Možná zatím ne. Ale má milenku šiksu.“

Rebu Mendlovi vyschlo v ústech a sevřel se mu žaludek. Na okamžik úplně ztratil dech. „To se mi nechce věřit. Je to vůbec možné?“ koktal.

„Našla jsem celý paklík dopisů, co mu napsala. Vydržuje si ji. Zahrnuje ji dárky a zasypává penězi. Už to trvá přes pět let.“

„Pořád tomu nemůžu uvěřit.“

„Ukážu ti ty dopisy. Rozumíš polsky, vid?“

„Trochu.“

„Když jsme se s tvým bratrem vzali, chodils každý den do krámu a pamatuju si, že jsi se statkáři a jejich ženami mluvil docela plynne polsky.“

„Nu.“

Chvilku seděli mlčky. Reb Mendl pohlédl na svou švagrovou a přemýšlel, jak to, že přijal tu zprávu bez výraznějších projevů zármutku. Nebyl svou povahou žádná plačka. Neplakal ani o pohřbu rodičů. Často vídal Židy naříkat v předvečer Jom kipuru při modlitbě Kol nidrej nebo devátého dne měsíce av, ale jemu nebylo dáno ronit slzy. Vždy měl na paměti verš: „Můj pád je už blízko, stále mám před sebou svoji bolest.“ Připravoval se na všechno, co by ho mohlo potkat. Mohly by, nedej Bože, umřít děti; on sám by se mohl znenadání rozstnat, nebo by mu mohla odejít Baša-Mejtl a on by byl vdovcem. Jak se říká, každá chvíle má

své trápení. Ale že by jeho bratr Joel, nejmladší dítě jeho rodičů, mohl klesnout do takových hlubin – na to připraven nebyl. Slyšel, jak mu Lisa-Hadas říká: „Mendle, když už si tady spolu říkáme pravdu, svěřím ti pravdu celou.“

„A jaká je, ta celá pravda?“

„Joel k tobě není poctivý. Máš dostávat čtyřicet procent zisku, ale léta letoucí nedostáváš ani čtyřicet, ani třicet, ba ani dvacet procent. On je tvůj bratr a já jsem pro tebe cizí – no co jiného je švagrová –, ale předhazovala jsem mu to já nevím kolikrát a on vždycky odpovídal stejně: že jsi zahaleč, nepraktické trdlo, máš staromódní názory a jsi paličatý, že nechneš prstem, abys mu pomohl a tak dál a tak dál. Já mu říkala: ‚Mendl by zastal fůru práce, ale tys ho z kšeftu vyšťval, zatajoval jsi před ním věci a nenechal ho na nic sáhnout.‘ Žena by neměla svého muže snižovat, ale když se tahá se šiksou a ze mě dělá hlupáka, jsme si kvit. No nemám pravdu?“

„Nu.“

„Celé ty roky jsem mu byla věrná. A to jsem mohla mít na každém prstě deset milenců. Muži po mně šílí, ale já jsem vždycky věřila v jediného Boha a v jediného manžela. To teď skončí. Už není můj manžel a já nejsem jeho žena. Něco ti povím, Mendle. Možná tomu nebudeš věřit, ale ty jsi mi teď mnohem bližší, než kdy byl Joel. Ty jsi poctivý, kdežto on je zloděj. Když jsme se vzali, tys byl zavedený kupec, a on jen maminčin mazánek. Bylo mi sotva patnáct, ale pamatuju si to: od samého začátku se snažil všechno zabrat a tebe vystrčit. Já vím, Mendle, že se na mě díváš spatra, protože nejsem taková ta přezbožná matrona a češu si paruku podle módy. Ale já jsem si tě vždycky vážila. Ne aby ses smál, ale i jako mužský ses mi líbil víc než Joel. Když můj otec – ať odpočívá v pokoji – recitoval na konec šábesu havdalu, podala mi vždycky maminka havdalovou svíci a radila mi: ‚Drž ji hezky vysoko, ať máš velkého muže.‘ A když jsem se zasnoubila a sepisovala se svatební smlouvou, myslela jsem si, že se dostanu za tebe. Byla jsem ještě dítě, bylo mi čtrnáct. Jenže když jsem viděla, že můj ženich

je prťavý, a dokonce menší než já, že je to kluk a ne žádný mužský, srdce se mi sevřelo úzkostí. Ale proč ti to všechno vyprávím? Protože je mi to všechno líto, protože nemám děti, nemám dědice. Nemysli si, Mendle, není to moje chyba, že děti nemáme. Může za to Joel. Já už mohla mít tučet dětí, jenže to bych si musela vzít za muže opravdového chlapa, a ne neplodný strom.“

„Jak si tím můžeš být tak jistá?“ zeptal se Mendl.

„Doktor mi to řekl. Ženský lékař, jak se jim říká. Prohlédl mě od hlavy až k patě. A pak mi řekl: ‚Jste naprosto zdravá, paní Liso-Hadas.‘ Přesně takhle to řekl. ‚Chyba je na straně vašeho manžela, ne na vaší.‘ Co mám dělat, švagříčku? Co si mám teď počít?“ lkala zpěvavě.

Reb Mendl by byl rád něco odpověděl, ale jazyk jako by mu zdřevěněl. V krku mu vyrostl knedlík. Chtěl ho polknout a pak uslyšel vlastní hlas, jak říká: „Prozatím nic neďalej a počkej, až se Joel vrátí.“

„Toho se právě děším. Nebudu se mu moct podívat do tváře. Přijede ke mně rovnou z náruče té štetky, jejího nečistého těla. Co je to s tebou, Mendle? Jsi bledý jako stěna. Počkej, něco ti přinesu.“

Vyskočila z křesla, běžela ke skřínce a trhla prosklenými dvířky. Vyndala zpola prázdnou láhev s načervenalou tekutinou a nalila ji do vyleštěné číšky. V mžiku stála zase vedle něj. „Na, vypij to,“ řekla. „Je to takový sladký likér, pití pro ženské. Ještě ti přinesu něco k zakousnutí.“

Reb Mendl sevřel skleničku pevně v dlaních, ale ruce se mu tak trásly, že mu chvíli trvalo, než ji mohl pozvednout ke rtům. Nalil si její obsah do úst a na jazyku, na patře a v hrdle ho to ostře zaštípalo. Lisa-Hadas se vrátila s druhou číškou a talířem sušenek. „Pij, Mendle,“ pobízela ho. „Vím, jaká to pro tebe musí být nečekaná rána. Někam jsem založila prstýnek a říkala jsem si, jestli jsem ho třeba nedala k němu do šuplíku. Otevřela jsem šuplík a tam na mě zpod nějakých lejster vykoul balíček dopisů. V noci jsem oka nezamhouřila. Ležela jsem v posteli a trásla se jak osika. Říkala jsem si, že se snad oběším nebo otrávím.“

„Bůh chraň. To bys spáchala těžký hřích.“ Reb Mendl ta slova pronášel s obrovskou námahou.

„Jaký těžký hřích? Dost jsem se o tom napřemýšlela. Ne-ní žádný Bůh.“

„Co to říkáš? To je rouhání!“

„Ať si. Ale neboj se, Mendle, ty se v pekle smažit nebudeš. To já se tam budu smažit. Pojď, ukážu ti ty její nestoudné líbesbrífy.“

Mendl se chtěl zvednout, ale byl jako ochrnutý. Lisa-Hadas ho vzala za ruce a pomohla mu vstát. Jejich kolena na sebe narazila. Po zádech mu přešel blesk a na okamžik se ho zmocnil chtíč, jaký nepoznal od mládí. Lisa-Hadas ho táhla za obě ruce, zlehka našlapovala dozadu a on, celý roz-třescný a rozklepaný, klopýtal vpřed, takže to vypadalo, ja-ko by spolu tančili nějaký opilý menuet. „Pane Všemóira, pomoz!“ křičel hlas v jeho nitru. Lisa-Hadas se náhle zapo-tácela, padla nazad a strhla ho s sebou na zem. Reb Mendl neměl čas pochopit, co se děje. Chtěl se od ní odtrhnout, upadl do jakési mdloby – okamžik těžké opilosti a napro-sté bezmoci. Něco s ním prováděla a on nedokázal klást odpor. Mrazilo ho po těle a bylo mu, jako by se probral z hlubokého spánku, ze sna, ze zlé moci, která ho zbavila svobodné volby. Měl pocit, že se mu tělo oddělilo od duše a na vlastní pěst spáchalo ohavný čin. Reb Mendl byl tím, co se mu přihodilo, tak ohromen, že ani nedokázal vykřičet svůj žal. Ležel na podlaze naplněn jedinou touhou – už ni-kdy nevstat. Lisa-Hadas mu pomohla na nohy a nechala se slyšet: „Dobře mu tak, nic jiného si nezasloužil.“ Ten hlas patřil Lilith, démonu v ženské podobě, kterého Asmode-us posílá prznit studenty ješivy. Hlava se mu zaplnila ver-ši z Knihy přísloví: „Pojí, otře si ústa a řekne: ‚Nedopusti-la jsem se ničemnosti,‘“ a „Její nohy sestupují k smrti, její kroky uvíznou v podsvětí.“

Nastal večer a náhle padla tma. Lisa-Hadas ho čapla za ruku a on se nechal vést jako vůl na porážku. A byl na tom snad jinak? Do hlubší propasti už se ani nedalo padnout. Nohy měl vratké a podlamovala se mu kolena.

Lisa-Hadas se mu pověsila na paži a ňadry se mu tiskla k hrudníku. „Mám nechat zapřáhnout kočár, aby tě odvezl domů?“ zeptala se. „To bych musela nejdřív sehnat podomka.“

„Ne, to ne.“

„Nemáš to sice daleko, ale je tma. Co kdybys uklouzl a spadnul, nedej Bože.“

Chtěl se zeptat: „Jde to vůbec, ještě padnout?“, ale namísto toho řekl: „Ne, uvidím dobře.“

„Baša-Mejtl už bude jako na trní, kdes byl,“ uchichtla se Lisa-Hadas.

Reb Mendl by rád, kdyby už ho pustila, ale bůhvíproč se ho držela jak klíště. „Je tam tma jako v Egyptě, radši půjdu s tebou,“ řekla pak.

„To ne, prosím tě.“

„Mendle, odpusť mi to.“

„Nu.“

„Asi nás v tu chvíli oba opustil rozum,“ vyhrkla na něj a potom už do tmy dodala: „Buď opatrný.“

Váhavě pustila jeho paži a on vykročil, potácivě jako opilec. „Ztratil jsem budoucí svět,“ mumlal hlas v jeho nitru. Všechno se sběhlo v rychlém sledu, jako přicházeli poslové zlých zpráv v Knize Jób: „Ještě nedomluvil, když přišel další.“ Ani ne před dvěma hodinami byl reb Mendl počestným, rovně stojícím Židem. A teď byl mravně zpustlý, Zimri ben Salu, zrádce Boha, chlípník. Kdyby tak aspoň povstal Pinchas, aby pomstil Hospodina, Boha zástupů. Mendl měl vždycky dobrý zrak. Přečetl i malá písmenka v Rašim. Ale teď jako by byl oslepl. „Nu, dostihly mne mé nepravosti.“ Zase se mu v hlavě začala rojit slova Gemary a říkal si: Kéž Bůh dopustí a smrtí vykoupím své hříchy. Kdosi kráčel proti němu a Mendl se zastavil. Byl to jeden mladík, pryzysušský chasid jménem Heršl Rojzkes. Když ve tmě poznal Mendla, zeptal se: „Kampak jste se vydal v tak pozdní hodinu, rebe Mendle?“

Mendl nevěděl, co říct. Doslova ztratil řeč.

„Mohu vás doprovodit domů?“ pokračoval mladík.

„Nu.“

Mladý chasid vzal reba Mendla za rámě, za tutěž paži, kterou předtím svírala Lisa-Hadas, a mluvil dál: „Město si platí gójského lampáře, aby rozsvěcel lucerny, a stejně je na ulicích pořád tma. Co kdyby si někdo, nedej Bože, zlomil nohu nebo dokonce vaz? V létě se to ještě snese, ale v zimě, když nasněží, mrzne a na ulici to klouže, dává člověk všanc život, jedva vytáhne paty z domu. Chystáte se na Roš ha-šana do Przysuchy, vidíte, rebe Mendle?“

Ani na to neměl reb Mendl odpověď. Že by měl předstoupit v Przysuse před rebeho? Vždyť už jen to je svatokrádež, pronést jedním dechem světcovo jméno se jménem smilníka, vyvrhele z vlastního lidu, nečistého a uvízlého v hanbě. Ale něco přece jen mladému chasidovi odpovědět musel, a tak zabručel: „Na to je ještě moc brzy.“

„Proč byste letos nejel? Vždyť jezdíte každý rok. Šámes Zejnlv čeká, že letos přijede rebemu víc žáků než kdy jindy,“ vedl Heršl dál svou.

Navzdory svému žalu se reb Mendl neubránil pousmání pod vousy. Heršl se snažil zapříst s ním hovor po chasidsku. Jak by jen mohl tušit, že už nemluví s Mendlem, ale sedminásobným zlosynem, člověkem, který prošel devětačtyřiceti branami poskvrnění? A jak vlastně on sám pozdraví Bašu-Mejtl, až přijde domů? Jak se jí podívá do očí?

Heršl Rojzkes nyní rozkládal o rabim Bunemovi, opakoval jeho slova, citoval kterousi jeho ostrovtipnou poznámku, a reb Mendl, i když ho slyšel, naprosto jeho slovům nerozuměl. Odtrhnul se od Tóry – on, reb Mendl, se navždy odtrhnul od Tóry. Mladík pronesl o něco hlasitěji: „Nejste dneska nějak nesvůj, rebe Mendle? Doufám, že nejste – nedej Bože – nemocný?“

„Trošku mě pálí žába,“ odpověděl Mendl.

„Aha! Já hned poznal, že s vámi něco není v pořádku. Neměl byste chodit po městě v tuhle noční hodinu. Navečer se vždycky hodně ochladí a člověk se může nastudit. Jděte domů a vlezte si do postele. Vaše drahá paní vám na to něco dá. Sklenice čaje s medem, ta vyléčí úplně všechny ne-

duhy. A už jsme tady, rebe Mendle, jste doma. Dobrou noc a ať se brzy vzpamatujete!“

„Díky, Heršle.“

Když Mendl otevřel dveře svého obydlí, stála Baša-Mejtl uprostřed světnice, hlavu převázanou šátkem. Ještě jí ani nepopřál dobrý večer, a už spustila: „Kdes byl? Kam jsi takhle navečer zmizel? A proč jsi tak bledý? Snad se něco, nedej Bože, nestalo? Vždycky jdeš hned po večerních modlitbách domů, a podívej, už je deset hodin! Jaký já měla strach! – Kéž se usídli v hlavách našich nepřátel. Ty hrůzy, jaké jsem si už představovala! Mendle, co je s tebou? Úplně mě z toho rozbolela hlava!“

„Zdržel jsem se trochu ve studovně.“

„Mendle, sama jsem tě tam šla hledat. Šámes mi řekl, žeš tam nebyl ani na večerní modlitby.“

Reb Mendl zůstal na ženu hledět, úplně omráčený. Nebeský Otče, vždyť on zapomněl na večerní modlitby! To se mu za celý život ani jednou nestalo, vždycky je odříkal. Nu, to už jsem tedy zcela v rukou zlého ducha. Zavadil okem o židli a sesul se na ni. Už nejsem Žid, pomyslel si v duchu. Je to tak lepší. Je dobře, že ta posvátná slova neprošla přes nečisté rty.

„Kde jsi byl?“ vřeštěla na něj Baša-Mejtl. „Jsi bledý jak mrtvola!“

Reb Mendl přemýšlel, jak své ženě odpovědět. Má si vymyslet nějakou historku? Ale jakou? Sprádání smyšlenek a lží neměl v povaze. A navíc ho mohl někdo vidět, jak kráčí s Lisou-Hadas k jejímu domu. Nakonec tedy řekl: „Byl jsem u Lisy-Hadas.“

Baša-Mejtl spráskla ruce. „Cože? U Lisy-Hadas? Takovou dobu? Nestalo se, nedej Bože, něco tvému bratrovi?“

„Stalo.“

„A co se mu stalo? Nebesa, smilujte se! Tak mladý člověk!“

„Neboj se, neumřel – žije.“

„Tak co je s ním? Nenapínej mě!“ křičela Baša-Mejtl.

„Joel udržuje styky se šiksou.“

„Styky? Se šiksou? Tomu nevěřím. Tomu nevěřím!“

„Je to pravda.“

„Kdy? A kde? Jaké styky?“

Reba Mendla napadlo, že neměl užít slovo „pravda“, neboť podle Gemary je pravda pečeti Všemohoucího. Hříšník jako on by nikdy neměl tohle slovo vypustit z úst.

Manželé mluvili dlouho do noci, až Baša-Mejtl usnula. Mendl ležel na lůžku naprosto bdělý. Chtěl se pomodlit šema, jako každý večer před spaním, ale nemohl se odhodlat k pronášení posvátných slov, natož pak svatého Jména. Jak by mohl takový mrzký hříšník pronášet: „Do tvých rukou, ó Hospodine, odevzdávám svou duši“? Po Všemohoucím už žádal jen jedině: aby mohl skoncovat s tímto světem, jeho chtíčem a pokušením. Jak prapodivný zlom: V jednu chvíli dumal nad posvátným svazkem, a hodinu nato se zmítal polapen v síť krvesmilstva. „Je to pád a trest,“ drmolil si reb Mendl pro sebe. Kdesi četl, že pokušení sestupují na velké světce, aby je dábelcky sužovala, jako v případě otce Abraháma, nebo spravedlivého Josefa – anebo na nejhorší hříšníky, které svádějí na cestu do pekel. Lisa-Hadas ho opila jako Lotova dcera svého otce. A jak to vůbec přišlo, že jeho vlastní bratr, syn bohabojných Židů, si začal s gójskou ženou k hanbě svých rodičů v ráji? A jak to, že podvádí staršího bratra a upírá mu peníze, které mu právem náleží? Reb Mendl si vybavil verš z knihy Žalmů: „Ukvapeně jsem si říkal: každý člověk je lhář.“ Dokonce i takový světec, jako byl král David, bědoval nad lidským pokolením.

Ano, i král David. I tvůrce Žalmů si užil svůj díl strastí. Jeho syn Abšalóm se spiknul proti otci, chtěl ho připravit o trůn a před zraky celého lidu obcoval s deseti jeho ženami. Jiný z jeho synů, Amnón, zneuctil svou sestru Támar. A ještě jiný, Adoniáš, syn Chagíty, si nárokoval trůn po otci a chtěl ho upřít bratru Šalomounovi. A co ta událost s Batšebou a Urijášem Chetejským? Jenže tohle všechno náleželo do věků dávno zašlých. Jak že to říká Gemara? Kdo tvrdí, že David zhřešil, se mýlí. Každé slovo Svaté knihy je plné tajemství.

Reb Mendl sám nevěděl, kdo to v jeho hlavě teď mluví:

satan, nebo Anděl milosrdenství? Jedno však věděl jistě: musí se kát. I takový surovec jako Nebúzarádán, vražedník židovského lidu, později litoval svých skutků a nebesa přijala jeho nápravu. Jak však napravit tak ohavný přestupek, jaký spáchal on sám? Na odčinění těch nejmalichernějších hříšků požadovala Svatá kniha desítky postů, sebemrškačství, válet se nahý v zimě ve sněhu a v létě v trní. Ale tak hrůzný čin, jaký spáchal on, ve Svaté knize není ani zmíněn.

Reb Mendl byl tak neklidný, že nemohl zůstat ležet, a tak se v posteli posadil. Bašu-Mejtl to probudilo a zeptala se ho: „Mendle, ty nespíš?“

„Ne.“

„Mendle, jestli je to, co ti Lisa-Hadas řekla, pravda, pak je pošpiněna čest celé rodiny. Ale není to tvoje chyba. I prarotec Jákob měl nezvedeného bratra – Ezaua.“

„Ano, já vím.“

„Ale co když lhala? Taková ženská je schopná vznášet falešná obvinění i proti vlastnímu manželovi.“

„Nelhala.“

„No nic. Ale cokoli se stane, ty si to neber k srdci. Ať mě Bůh netrestá, ale já si ani o jednom z nich nikdy nic valného nemyslela. Vždycky jsem ti přece říkala, že příliš nevěřím v jejich poctivost. Ale ty sis toho, co říkám, vůbec nevšímal, dokonce jsi mě za to peskoval. Cpal si do kapes peníze a tobě házel drobné. Víš dobře, že je to pravda.“

„Radši už spi.“

„Až se to roznese mezi lidmi, bude to nešťastný den.“

„Nešťastný den už je dneska.“

„Kdy se Joel vrátí?“

Mendl neodpověděl. Vzpomněl si na slova Gemary: „Dobrá je smrt.“ Ta věta mu vždycky byla hádankou. Tóra přece hlásá život, nikoli smrt. Teprve teď mu začal smysl těch slov docházet. Člověk se někdy zamotá tak beznadějně, že smrt je mu jediným vykoupením. A Baša-Mejtl, jako by mu četla myšlenky, řekla. „Dobře se opatruj. Život je to nejdůležitější. Dobrou noc.“

Baša-Mejtl ztichla, ale bylo jisté, že nespí. Cvrček, který už bůhvíkolikátý rok bydlel za kamny, kde Baša-Mejtl vařila, spustil svůj věčný cvrkot. Tvoreček, který tím svým neodbytným neměnným tónem vyjadřoval všechno důležité, den za dnem, noc za nocí, pokolení za pokolením. V kukani za pecí spala slepice s kohoutem. Baša-Mejtl si ten páreček piplala, aby ho mohla za sebe a Mendla obětovat v předvečer Jom kipuru. Slípka co chvíli ze spánku zakvokala. Ačkoli měli Mendl s Bašou-Mejtl hodiny s řetízky a závaží, které bimbaly každou celou hodinu a každou půlhodinu, stejně je ráno za rozbřesku vždycky budil kohout. Reb Mendl pocítil vůči těm nevinným tvorům jistou závist. Pravda, Všemohoucí jim neudělil svobodnou vůli, ale zato jim žití nekalily bouře, plynoucí z porušení jeho příkázání. Plnili své poslání prostě a věrně.

Vzdor tomu, že považoval spánek za předem ztracenou věc, reb Mendl nakonec přece jen usnul. Spal několik hodin bezesným spánkem, či alespoň si žádné sny nepamatoval. Když otevřel oči, světnice dosud tonula ve tmě. Prociťl s pocitem tíže u srdce a hořkou pachutí v ústech. Matně si vzpomínal, že se přihodilo něco hrozného, ale nedovedl říct, co to bylo. „Proč je mi tak bídne?“ ptal se sám sebe. „Ublížil jsem někomu? Nebo někdo ublížil mně?“ Baša-Mejtl spala; slyšel její pravidelný dech. Cvrček přestal cvrčet, snad také usnul. Za okny viděl Mendl nebesa hustě posetá hvězdami. Kdysi někde zaslechl, že každá hvězda je svět sám pro sebe. Tolik světů stvořil Všemohoucí, že každý spravedlivý člověk je odměněn třemi stovkami a deseti z nich. Reb Mendl se zachvěl. Náhle se mu vybavila pohroma, která ho v jeho kmetském věku postihla.

Dny a noci ubíhaly a reb Mendl nemohl spát. Na chvíli ho přemohla dřímota a zas se ze spánku prudce vytrhl. I když byly v Lublinu noci tiché, jemu v hlavě tepal hlomoz. Někdy slyšel kola kočáru rachotící po dláždění. Jindy zaš kladivo bušící do kovadliny. „Cožpak jsem se stal druhým Titem, že na mě Bůh poslal komára, aby mi hryzl mozek?

Cožpak blázním? Jestli ano, to ať raději umřu.“ Reb Mendl přemýšlel o tom, že by skoncoval se životem. Ale jak? Má se oběsit? Utopit? Otrávit? Stejně už se připravil o svůj díl v nadcházejícím světě, tak je přece jedno, co udělá. Uprostřed vši té vřavy se všemožně snažil skrývat svůj duševní stav před Bašou-Mejtl. Ale ona stejně poznala, že není ve své kůži, a utěšovala ho. Naléhala na něj: „Mendle, je to tvůj bratr, ne syn. A i kdyby syn sešel z cesty pravé, člověk by se neměl tak mučit.“

Reb Mendl se přestal chodit modlit s muži do synagogy. Nedokázal se ostatním chasidům podívat do očí. Nedokázal vstoupit do posvátných prostor, kde stála svatá Archa a v ní svitky Tóry. Nasadil si modlitební řemínky aspoň doma ve své studovně, ale nemohl se přimět odříkat požehnání. Neodvažoval se políbit třásně modlitebního šálu. Reb Mendl dobře věděl, že je Židům zapovězeno prosit Boha o smrt, ale co jiného mu zbývalo? Chystal se sepsat poslední vůli, v níž bude žádat, aby nebyl pohřben mezi těmi, kdo zemřeli ve cti, nýbrž za hřbitovní zdí, kde leží sebevrazi a jiní hříšníci.

Jako všichni Židé chodíval se i reb Mendl každý pátek očistit do mikve, ale s tím byl nyní konec. Cožpak se může svléknout a obnažit před ostatními Židy tu část těla – znak svaté Boží smlouvy –, která překročila zákaz krvesmilstva? A cožpak si smí troufnout modlit se v chasidské studovně? Co kdyby ho vyvolali k předčítání z Tóry? Jak by mohl pronést požehnání nad Tórou? Baša-Mejtl oznámila šámesovi v Przysuše, že je Mendl nemocen a nepřeje si, aby ho kdokoli navštěvoval.

Aby reb Mendl ušetřil Baše-Mejtl starosti, předstíral, že se u sebe ve studovně modlí. V pátek večer oblékal saténový kaftan a nasazoval na hlavu štrajml, odříkával verše o Ženě statečné, žehnal víno – to vše však v chvatu, bez vypěvování, bez kousku radosti. Polévky polkl sotva dvě lžíce, masa ani omáčky se nedotkl a chaly ochutnal jen ždibek. Když se ho Baša-Mejtl zeptala, proč se u nich o šábesu u stolu nezpívá, odpověděl: „Není mi do zpěvu.“

„Mendle, vždyť ty propadáš trdnomyslnosti. A to je hřích.“

„Nu, co je jeden hřích navíc?“

„Mendle, ty mě děsíš!“

„Dlouho už tě trápit nebudu,“ vypadlo z něho mimoděk.

Reb Mendl jezdíval dvakrát do roka – na Šavuot a potom na Roš ha-šana – za rebem do Przysuchy. Třebaže nebyl z nejbohatších, najímal si pro tuto příležitost kočár a brávil s sebou chudé chasidy, kteří by si jinak takovou cestu nemohli dovolit. Platil jim nocleh v hostincích při cestě i pobyt v samotné Przysuše. Už cesta sama byla jednou velkou slavností. Chasidé si pobrukovali písničky, tropili si posměšky z rabiho odpůrců, častovali se navzájem historkami o lublinském rabínovi, Magidu z Kozienic, rebu Melchovi z Ližeńsku a jeho bratru Zusjovi. Reb Bunem nebyl vykladač Tóry ani divotvorce. Nepřijímal peněžité odměny za radu. Do své studovny nepovoloval vstup ženám a nerozdával amulety. Ve všední den nenosil štrajml ani saténový kaftan, a dokonce ani bílý kabát a kalhoty, které nosíval rabi Menachem Mendl z Vitebsku a rabi Nachum z Černo-byłu. Nosil holínky a plátěný kabát jako obyčejní chasidové. Jeho včhlas byl však tak veliký, že se za ním sjížděli učenci ze všech koutů ruského Polska a dokonce i z daleké Haliče. Jeho žáci – reb Jahov z Radzyminu, Jicchak z Worky, Mendl z Kotzku a Iče-Mejr z Varšavy – byli všichni přibližně téhož stáří jako on a všichni si s ním tykali. Dobírali si ho a on je na oplátku taky. Diskutovali s ním a v dobrém mu oponovali. Protože jen málo chasidů reba Bunema bylo pokročilejšího věku – většinou byli mladí –, těšil se reb Mendl z Lublinu v Przysuše zvláštnímu postavení.

Toho roku však Mendl způsobil mezi przysušskými chasidy v Lublinu pozdvižení. Nečekal totiž jako obyčejně na týden před svátkem Roš ha-šana, najal si kočár a hned po prvním dni měsíce elul odcestoval do Przysuchy sám, bez doprovodu jediného z chasidů. Dokonce se ani s nikým nerozloučil. „To se z něj tak najednou stal skrblík?“ vrta-lo mladším chasidům hlavou. Kde se vzala ta náhlá přezíravost? Po městě se začaly šířit zvěsti, že je nemocný, a li-

dé došli k přesvědčení, že právě proto tak náhle odjel. Ti z chasidů, kteří si nemohou dovolit kočár, půjdou po svých. No co na tom? Když mohl otec Jákob šlapat celou cestu z Beer-šeby do Cháranu, mohou přece mladí a zdraví chasidové jít z Lublinu do Przysuchy.

Celé tři týdny před svátky dospěl do Przysuchy jen málokdo. Mendl tam byl v podstatě jediný. Veliká studovna zela prázdnotou. Na rozdíl od jiných mužů jeho postavení nevyužíval reb Bunem služby šámesa nebo gabaje. A tak si reb Mendl otevřel dveře rebeho studovny sám a jednoduše vstoupil. Reb Bunem – vysoký muž s ostrou černou bradkou a jiskrnými očima stejné barvy – stál u pulpitu a cosi spisoval husím brkem na papír. Když spatřil Mendla, otřel si brk o jarmulku a zeptal se: „To už mám vidění, nebo se mi zpozdl kalendář?“

„Nikoli, rebe,“ ujišťoval ho Mendl, „kalendář máte v pořádku.“

„Nu, tedy vítejte, vítejte.“

Rebe mu podal ruku k pozdravu a Mendl se sotva dotkl jeho prstů, aby neznesvětil ruku světcovu. Reb Bunem po něm šlehl pohledem a sraštil obočí. Přisunul mu stoličku a sám si sedl na okraj lavice. „Copak vás trápí, rebe Mendle? Předě mnou nemusíte nic skrývat.“

„Rebe, připravil jsem se o svůj podíl v nebi,“ vyhrklo z Mendla.

Rebemu se oči naplnily smíchem. „Připravil jste se o svůj podíl v nebi? V tom případě vám blahopřeji!“

„Co tím rebe míní?“ polekal se reb Mendl.

„Ti, kdo se ženou za vidinou nadcházejícího světa, s Všemohoucím jenom kšeftují: ‚Já budu žít podle tvé Tóry a plnit přikázání, a ty mi za to přidělíš větší porci Leviatana.‘ Když ale Žid svůj podíl v nadcházejícím světě ztratí, pak může sloužit Všemohoucímu jen pro Něj samého a neočekávat za to odměnu.“

„Jenže já nejsem hoden toho, abych mu sloužil,“ namítl reb Mendl.

„A kdo už by toho tedy měl být hoden?“

Mendl doufal, že se ho rebe sám zeptá, co provedl, a byl hotov učinit zpověď. Ale rebe se ho nezeptal. Asi už to ví, pomyslel si Mendl.

„Kde jste se ubytoval?“ zeptal se reb Bunem.

„Mám lůžko v hostinci. Co víc potřebuji?“

„Rebe Mendle, dobře se opatrujte. Pán Všehomíra má spoustu placených služebníků, ale těch, kdo mu slouží bez nároku na odměnu, je jen malá hrstka.“

„Rebe, chci činit pokání.“

„Už vaše přání je pokáním.“

Mendl chtěl ještě něco dodat, ale reb Bunem mu gestem ruky naznačil, že to prozatím stačí. Než Mendl zavřel dveře, ještě za ním rebe zavolal: „Všechno je dovoleno, jen ne se postit!“

Mendlem začaly cloumat vzlyky, a zároveň se ho zmocnila nevýslovná radost. Není sám! Všemohoucí ví, i rebe ví! Mendl si byl jist, že se bude smažit v plamenech sedmipekelných, ale zároveň se mu na mysl vydrala rebeho dávná slova: „Peklo je pro lidi, ne pro psy.“ Pokud je Bůh a pokud jsou Židé, pak záleží na tom, kde člověk žije? V převtělení? Aťsi v převtělení. V očištění? Aťsi v očištění. Rebe kdysi pravil: „Mezi lidmi panuje spravedlnost a také milosrdenství. Ale pro Pána Všehomíra je sama spravedlnost milosrdenstvím.“ Mendl vešel do studovny. Až dosud se pečlivě střežil sáhnout na kterýkoli posvátný svazek. Neodvažoval se ani políbit mezuzu, že má rty nečisté. Nyní však cítil, jak do něj zpátky prýští síla. „Ne, k čemu mi bude ráj, k čemu potřebuji odměnu?“ Došel k polici s knihami a vytáhl traktát Berachot. Usedl sám k dlouhému stolu, začal si vyzpěvovat svatá slova a sám pro sebe si je vykládat. „V kterou dobu se může člověk navečer modlit Šema? Od chvíle, kdy se kněží sejdou, aby pojedli desátky.“ Raši vložil svůj výklad: „Kněží, kteří se znečistili a ponořili do lázně...“ Ano, reb Mendl se už nezdráhal číst svaté litery, kterými Všemohoucí stvořil Všehomír. Hříšný Žid je pořád ještě Žid. I přeběhlík zůstává podle židovského zákona Židem.

Ubíhal den za dnem. Mendl byl zase s to se s vervou modlit. Najednou mu s překvapením došlo, že Osmnáct požehnání není psáno pro jednotlivého člověka, ale pro lidi jako takové, pro celý židovský národ. Ve všech modlitbách je užito plurálu! Jak si mohl on, Mendl, v modlitbě tak soukromničit, jak se mohl modlit jen za své tělo, jen za svou duši, navíc ztracenou? Avšak modlit se za celé židovstvo – to může i ten největší zloduch pod sluncem. I podlý Balám přece směl vynášet Židy do nebe a snad se i za ně modlit.

Zanedlouho se začali z celého Polska sjíždět žáci a následovníci reba Bunema. Nechyběl nikdo. Přijel reb Mendl z Kotzku, Jaakov z Radzyminu, Iče-Mejr z Varšavy, Jicchak z Worky, Mordechaj Josef z Izbice. Někteří z nich se mezi tím sami stali rabíny a měli vlastní žáky. Připutovali i chasidé z Lublinu, někteří koňmo nebo na voze, zbylí po svých. Než reb Mendl tak chvatně opustil Lublin, povídalo se, že je vážně nemocen. Někteří chasidé byli dokonce toho mínění, že toužil u rabiho Bunema v Przysuše dokonat své dny. A teď, nebesům budiž chvála, očividně pookřál. I když mu byl posléze poskytnut v hostinci samostatný pokoj, nechal do něj nanosit slamníky pro chudé lublinské chasidy, aby nemuseli nocovat na lavici ve studovně, někde na půdě, nebo bůhví kde. A zaplatil za ně i stravu.

Ano, reb Mendl se opět stal tím, kým vždycky býval: chasidem mezi chasidy. Mělo se za to, že se po svátcích vrátí do Lublinu, ale přišel Sukot a odešel Sukot, a reb Mendl Przysuchu neopouštěl. Doneslo se mu, že jeho bratr Joel přestoupil na křesťanskou víru a žije kdesi s manželkou venkovského šlechtice. Lisa-Hadas prodala obchod, aniž se s Bašou-Mejtl podělila o zisk. Ačkoli podle práva je i obrácený Žid Židem a ačkoli jeho manželka se bez právoplatného rozvodu nemůže znovu provdat, vzala si Lisa-Hadas jakéhosi „osvíceného“ Žida, povoláním právníka, toho, který jí pomohl provést ten švindl. Říkalo se, že se spolu usadili v kterémsi městě hluboko v Rusku. Reb Mendl napsal Baše-Mejtl dopis, v němž jí sděloval, že se rozhodl v Przy-

suše zůstat, ať prodá dům a následuje ho, neboť manželčino místo je po boku manželově.

Všechny tyto události nedaly lublinským spát, natožpak chasidům rebeho z Przysuchy. Že se Žid zamiluje do gójské ženy a opustí židovskou víru, to nebylo zase tak nevídané. A kromě toho byl Joel považován za člověka volnějších mravů, za požitkáře. Už dávno se mezi lidmi šušovalo, že se na ty své jarmarky do velkých měst vydává až moc často, častěji, než si obchod žádá, a že se moc bratříčkuje s křesťanskými statkáři. Ale že by takový dobře zajištěný kupec jako reb Mendl všechno opustil jen proto, aby mohl usednout k nohám svého učitele, to byla novota. Baša-Mejtl se rozjela do Przysuchy a přemlouvala muže, aby se s ní vrátil do Lublinu. „Cožpak je to tvoje chyba, že tvůj bratr sešel z cesty právě?“ naléhala na něj. Ale Mendl zůstal neoblomný: „Je psáno: Všichni Židé jsou odpovědní jeden za druhého. A když tahle odpovědnost platí pro úplně cizí osoby, oč víc platí pro vlastního bratra.“

Reb Mendl musel Bašu-Mejtl hodně přemlouvat, než svolila, že půjde za ním. Jako zázrakem se jí podařilo našetřit malou železnou zásobu na horší časy. Zároveň zdědila po matce, babičkách a prababičkách pár pěkných šperků. Pronajala byt v Synagogální ulici, kousek od rebeho studovny, a manželům začal nový život. Reb Mendl činil to, k čemu ho nabádal reb Bunem: sloužil Všemohoucímu, aniž očekával odměnu. Vstával o půlnoci a modlil se ze starých modlitebních knih. Modlil se vroucně, studoval Mišnu, Gemaru, ostatní posvátné svazky. A třebaže mu rebe zakázal půst, postil se každé pondělí a čtvrtek. Ode dne, kdy zhřešil, měl menší chuť k jídlu. Na lůžko uléhal přesycen a vstával s pocitem plnosti. Plně ho uspokojilo jedno jídlo denně – ráno anebo večer. Přestal jíst maso – jedl ho jen o šábesu. *Rešit Chochma* požaduje po těch, kdo spáchali těžký hřích, aby umrtvovali tělo a postili se od šábesu do šábesu. Reb Mendl však nechtěl přidělavat starost své ženě. Po pravdě i ona jedla čím dál méně, i když se jí domácí povinnosti nikterak neztencily. To málo peněz, které měli, rozdali na desátkách.

V Przysuše byla malá ješiva a Baša-Mejtl si vzala na starost vyvážet pro několik tamních studentů, prát jim, látat ponožky a spravovat košile. Nechtěla vejít na onen svět, aniž se mohla prokázat dobrými skutky.

Mendl, ten se myšlenkami na nadcházející svět nezaobíral. Bývalo by, pravda, daleko lepší sedět v ráji s korunkou na hlavě a vystavovat se záři šechiny, než válet se v trní, proměnit se v červa, žábu nebo nějakou obludu. Ale potěšení z možnosti žít celý rok v Przysuše mu dosyta vynahradilo muka, která možná přijdou. Neminul den, aby k němu rebe nepromluvil pár vlídných slov. Už jen pohled na rebeho svatý zjev mu přinášel radost. Do Przysuchy se sjížděli rabíni z Polska, Volyně a příležitostně i ze vzdálenějších končin. Reb Mendl se stal rebeho gabajem a vykonával tuto službu bezplatně. Když přijel za rebem Bunemem někdo probírat obchodní a světské záležitosti, vždycky si přizval Mendla a radil se s ním. Ani rebu Bunemovi nebyly světské záležitosti cizí. Nebylo tajemstvím, že býval přívržencem židovského osvícenství a lékárníkem. I on byl vlastně nyní kající.

Proč tedy snít o ráji, když Przysucha je rájem na zemi? Namísto toho, aby byl vržen do hlubin Šeólu, jak by si zasloužil, obklopovala reba Mendla Tóra, moudrost a vělost a láska židovských bratrů. O svém hříchu s rebem Bunemem nehovořil, ale bylo zřejmé, že skrze božského ducha rebe sám poznal, čím se Mendl prohřešil. Jednou o slavnosti Simchat Tóra, když Mendl kráčel se svitkem Tóry za svým učitelem, se reb Bunem najednou zastavil, otočil se k němu a pravil: „Železnou zásobu do ráje ať si dělají naši odpůrci. My v Przysuše se koupeme v slávě Boží a v jasů Tóry už teď a tady.“

Konference

Sjeli se do Varšavy na konferenci o kultuře. Vlastně to měl být pokus vytvořit z různorodých levicových skupin jednotnou frontu. Konference se účastnili členové Strany, radikální jidišisté, herci, školitelé a lidé, kteří vymetají všechny konference, takoví delegáti-štamgasti. Akce se konala v roce 1936. Organizátoři podnikli všechno možné, aby obalamutili tajnou policii Polska *Defensywu*, ale ta se stejně o konferenci dozvěděla všechno.

Delegáti vyslaní Stranou přijeli vyzbrojeni dlouhými proslovy, které se hemžily dogmatickými frázemi. Měli na nose tlusté brýle v kostěných obroučkách, chytrácky se usmívali a kochali se svou intelektuální nadřazeností. Pod pláštěm jidiš kultury chtěli ke komunismu přitáhnout i maloburžoazní a neutrální představitele inteligence. Každý komunista si byl jist, že Moskva tyto zásluhy ocení; každý měl za to, že bude den po revoluci jmenován do vysoké funkce v polské proletářské vládě. Nekomunističtí delegáti byli zmatení a bojovní. Přijeli na konferenci s pokyny od svých frakcí, aby si vymohli různé kompromisy a privilegia. Konference měla trvat tři dny a rozhodujícím bodem se měla stát hostina na rozloučenou. Hotelová kuchyně byla pro tuto příležitost bohatě zásobena vším proviantem: rybami, masem, polévkami, lahodnými moučníky a jinými delikatesami. Vedení si bylo vědomo toho, že ať se tihle in-

televizní jakkoli pohádají, u hodovních stolů se budou ládovat unisono.

Mezi dvaosmdesáti delegáty byly jen tři ženy, z nichž jedna, soudružka Flora, byla poměrně mladá. Na konferenci přijela z Lublinu a byla něco mezi herečkou, recitátorkou a folklórní zpěvačkou. Flora byla malá, při těle, měla kulatou tvář a soví oči. Snažila se mluvit moderní jidiš, hlasitě se smála, komolila jména. V rukávu měla několik frází, s kterými se vytasila při každé příležitosti. Jedna z nich zněla: „Nerozměňujme progresivní síly.“

Téměř všem mužským delegátům soudružka Flora učarovala. Nabízeli jí cigarety a pastilky proti suchu v ústech. Všichni se snažili smluvit si s ní schůzku. Všichni se jí svěřovali. Jak jim nerozumí manželka, která má neustále napilno s domácností a dětmi, nebo je stará a frigidní. Nešla by si Flora po celodenním schůzování na chvílku poklábovat? Bylo by pěkné probrat stranické záležitosti nad sklenkou a nějakým tím soustem. Soudružka Flora nikdy neřekla ne. První večer to ale nešlo, protože předešlou noc nezamhouřila oka, jak byla v pracovní ráži a natěšená. Co třeba zítra...?

První den se debaty protáhly až do dvou hodin ráno. Delegáti vedli boj o sociální otázky, ale soustředili se především na význam historického materialismu. Protimarxisticky zaměřený historik strávil tři hodiny dokazováním, že na židovské dějiny nelze materialistickou teorii aplikovat. Soudružka Flora seděla v první řadě, hned naproti řečnickému stupínku, a řečník z ní nespouštěl oči. Bušil pěstí do stolu a vykřikoval: „Cožpak z materialistického hlediska dokážeme vysvětlit naše dvoutisícileté vyhnanství? Může snad marxistické učení vysvětlit, jak to, že přežil hebrejský jazyk, touha po Siónu? Nikoli! Stokrát nikoli!“ Flora v svém zmatku přikyvovala a tleskala. Komunisté na adresu řečníka provolávali: „Ty sabotéře! Reakcionáři! Lháři!“ Historik z toho ochrptěl. Lil do sebe jednu sklenici vody za druhou a utíral si brýle do kapesníku. Svá tvrzení se snažil podkládat citáty z Marxe, Engelse a Mosese Hesse, ale komunisté

ho nenechali domluvit a posmívali se mu. Floře záhy došlo, že trochu ztratila směr. A tak místo souhlasného přikyvování začala vrtět hlavou a zakřičela: „Soudruzi, nerozmělnujeme progresivní síly!“

Když historik domluvil, vystřídal ho na pódiu komunista, aby mu oponoval. Nasadil vědoucí úsměv a oči mu za skly brýlí jen žhnuly. Dokazoval, že ten samozvaný historik se nevyzná ani v historii, ani v sociologii. Flora tleskala a volala „Bravo!“ Tento řečník už Floru oslovil a ona mu na později přislíbila schůzku. Vítězoslavně se usmál a ukázal pusou plnou zlatých zubů. Špičkou jazyka si olízl rty a projel si rukou vlasy. Mluvil přímo k Floře a sledoval každické její hnutí. Vzněl řečnickou otázku: „Z čeho byli živi Židé v ghettech? Z chleba, nebo z idejí?“ a Flora vřeštěla: „Z chleba! Z chleba!“

Druhý den byla Flora opět středem zájmu. Bezmála všichni s ní flirtovali a snažili se domluvit si dostaveníčko. Jakmile s ní jeden muž začal mluvit, už se do toho vložil další. Delegáti se o ni nepokrytě handrkovali, napůl v žertu, napůl vážně. Tajuplně se zmiňovali o možnosti pracovních míst a cestování. Nabízeli jí cigarety a sušenky. Upocenými prsty se dotýkali jejího holého předloktí. Ti troufalejší se jí pokoušeli ukrást polibek. Všichni házeli vtipy, parodovali některé delegáty, dělali si legraci z jednoho zástupce z venkova. Oči se jim leskly, ohryzek na krku hbitě kmital nahoru dolů. Soudružce Floře začínalo svítat, že tentokrát nebude lehké se vykroutit. Naštěstí se toho večera diskuse dost vyostřila. Antikomunistů se zmocnila agresivita a chlili ze sebe zvěsti o nejhorších Stalinových zločinech. Celá řada soupevníků začala mluvit jazykem nefalšovaných fašistů. Komunistický řečník podrobil posměchu veškeré sociálnědemokratické slogany a vyslovil varování, že jakýkoli odklon od stalinismu by vedl k reakcionářskému tmářství. Jeden z delegátů vykřikl: „Rozvěsíme vás všechny na nejbližší stožáry!“ Předseda ho za tento nepatřičný výlev dobromyslně pokáral. Sál tonul v cigaretovém kouři a duněl výkřiky. Čela se rosila potem, kravaty klesaly na půl žerdi,

cvikry klouzaly z nosů. Soudružka Flora se ovívala programem a volala: „Pardon, soudruzi, nemůže někdo otevřít okno?“ Jeden z delegátů jí přinesl sodovku.

Kolem jedné hodiny ranní už se rozpoutal takový bláznec, že se Floře podařilo nepozorovaně se vytrazit do hotelu. Sousední pokoj si pronajímal její milenec, majitel koželužny v Lublinu. Flora se tužila, aby se o tom, že si s sebou přivezla maloburžoazního amanta, nikdo z delegátů nedozvěděl. V pokoji za sebou zamkla, dala petlici a nabáda svého milého, aby byl tiše. Pár minut poté, co vešel k ní do pokoje, se ozvalo klepání na dveře. Byl to zmíněný historik.

„Slečno Floro, slečno Floro, otevřete!“ šeptal z chodby. Flora stěží zadržela záchvat smíchu. Ležela v posteli a hihňala se do polštáře. Malovýrobce ji štípl do zadku a šeptal: „Ty moje couro, ty jedna cuchtičko!“ Kousla ho do ucha a zašeptala: „Jen ať si klepají, břídilové. Ty se tím netrap, nemají nárok, patřím tobě!“

Třetí den se Flora probudila s bolavou hlavou. Její kapitalista odešel hned po ránu na schůzku s obchodními cestujícími. Flora spolkla aspirin, ale nepomohlo to. Do konferenčního sálu šla až po obědě. Na konferenci už zase hrozila propuknout vřava, ale postupně se delegáti opanovali, protože právě promlouval spisovatel, který platil za nesmrtelného. Přijel až z daleké Ameriky. Byl to jediný účastník, který to na Floru nezkoušel – přešla mu už šedesátka, byl malý, ramenatý s šedou čupřinou, pytlíky pod očima a brýlemi se zlatými obroučkami. Svou přednášku četl ze svazku papírů. Jako nějaký profesor prošel celou historií jidišismu a socialismu. Hovořil ospalým monotónním hlasem. Nejeden delegát v hledišti si zívnuł a někteří pospávali. Jiní si pod stolem četli noviny. Otáčeli se po Floře, ale ta dělala, že slavného spisovatele poslouchá slovo od slova. Když domluvil, šla k němu a řekla: „Díky za velice zajímavou přednášku.“

Nesmrtelný si sundal zamlžené brýle. „Opravdu vás to zajímalo?“

„Nesmírně.“

„Všiml jsem si vás, všiml jsem si vás – měli bychom se trochu blíž seznámit.“

„To by byla pro mě velká čest!“ vyhrkla Flora.

Brzy se začala konference opět rozpadat, protože v obou táborech vzrostla neústupnost. Vynořila se však neutrální skupina, která učinila poslední pokus o záchranu věci a přišla s novým kompromisním řešením. V hodovní síni už byly uchystány stoly. V kuchyni pekli kuchaři kuřata a kachny, přeléváli omáčku z rendlíku do rendlíku, ale v konferenčním sále dosud zuřila bitva. Delegáti se začali navzájem osobně osočovat. Jeden si zacpal uši. Jakýsi stalinista hodil kalamářem po trockistovi. Padaly takové nadávky jako „fašistický pes“, „zrádce lidu“, „provokatér“. Ale mírotvorci nedopustili, aby se konference úplně rozpadla. To by totiž znamenalo vítězství pro sionisty. Delegáti se buďto budou muset shodnout na společném postupu, nebo se rozjedou domů jako nepřátelé. Komunisté polevili v některých svých požadavcích a opozice změkla. Byla sepsána třístránková rezoluce, v níž padl požadavek, aby mocnosti upustily od imperialismu. Byl zaslán pozdrav soudruhům v Číně, Mandžusku a Mongolsku. Spojené státy se žádaly, aby upustily od imperialistické chamtivosti, krvelačného vykořisťování, profašistických tendencí. Stalo se však, že sekretář, který rezoluci přepisoval, byl komunista a text pozměnil. Když se na podvod přišlo, zvedla se vlna protestů.

V ten moment začali svolávat na hostinu. Číšníci měli své odborářské směrnice a museli začít včas. Na hostině se znesvářené frakce začaly chovat vlídněji. Každý měl totiž hlad. Servírovaly se čerstvé rohlíky, kapr s křenem, vodka, víno, kuřecí polévka s nudlemi a *kiška*. Flora seděla mezi stalinistou a předsedou levého dělnického hnutí. Jeden jí položil ruku na koleno, druhý ji lechtal pod žebry. Flora popíjela kořalku a hlasitě se smála. Vložila si mezi rty cigaretu a oba muži soutěžili, kdo dřív škrtne sirkou. Mnoho delegátů na ni nevražilo, že s nimi nešla na schůzku,

ale když ji pak kdosi vyzval, aby zazpívala, zavládl všeobecný souhlas.

Flora se nenechala pobízet. Přijela totiž připravena a měla i klavírní doprovod. Nejdřív zazpívala „Den pomsty“ a dostalo se jí vřelých a dlouhotrvajících ovací. Potom ještě přidala „Na barikádách“. Po chvilce to začalo delegátům stačit, ale ona si naplánovala dlouhý program a odzpívala ho potivě až do konce.

Poslední proslov konference měl připadnout nesmrtelnému z Ameriky. Bylo už po půlnoci. Slíbil, že bude stručný, ale nechal se svou promluvou tak strhnout, že nevěděl, kdy přestat. Když už se zdálo, že by mohl přednášku uzavřít, zamotal se do zbrusu nového tématu. Za okny svítalo. Někteří účastníci chrápali, jiní vtipkovali, jiní pomrkávali a posílali si psaníčka. Flora musela odejít, aby nenechala čekat svého nebezpečně netrpělivého malovýrobce. Zapisovatel, který pořizoval zápis z jednání, odložil pero. Jednou zívla a v tu ránu usnul. Pouze jediný delegát si nepřestával zapisovat – agent tajné policie, vydávající se za levičáka. Ten nemohl opustit sál, protože musel předložit nadřízeným kompletní a přesné zpravodajství.

Následující den si Flora přispala. Když se konečně dostala do jednacího sálu, židle byly ty tam a pódium rozmontované. Sál se připravoval na svatbu. O zeď byl opřen složený svatební baldachýn, trumpet a buben. Na podlaze klečeli dva muži a natírali ji šelakem. Když tam Flora nakoukla, jeden z mužů hvízdla a řekl: „Jo, slečinko, už je po všem!“ A druhý dodal: „Za rok přijedte zas, soudružko, však ona ta revoluce nezkrachuje.“

Zázraky

Často mi telefonují mí čtenáři a mnohdy se stává, že když přiložím sluchátko k uchu, je z druhého konce drátu slyšet jen napjaté ticho. Někdy následuje váhavé koktání a vzá-
pětí se volající zmátoří. Jindy ztratím trpčlivost a zavěším. Ale to většinou zazvoní telefon znovu. Tentokrát zazvonil dvakrát, a když se ve sluchátku ani jednou nic neozvalo, zavěsil jsem. Telefon však zazvonil potřetí. Po chvilce jsem uslyšel zajímavý hlas. Jsem na takové chování zvyklý. Do-
konce mám za to, že dokážu odhadnout povahu člověka podle toho, jak dlouho mu trvá, než začne mluvit. Hlas pa-
třil muži. Byl jakoby zdušený. Pak se volající, který hovo-
řil jidiš s přízvukem kteréhosi kraje v Polsku, zeptal: „Jste pan spisovatel N.“

Odpověděl jsem: „Ano, to jsem já. Nestyďte se a povídej-
te, co máte na srdci.“

Hlasitě odkašlal a pak ještě jednou, o něco tišeji. „To, co
vám chci říct, se nedá vykládat po telefonu. Víím, že jste
zanepřázdňený, ale – je-li to možné – je to podivný pří-
běh – takový ten, co se srdce neodváží svěřit ústům, jak
praví Talmud...“

Sjednal jsem si s ním schůzku. Řekl jsem mu, co tak vět-
šinou říkávám: že není důvod se mě bát, rád si poslechnu
lidské zážitky a zkušenosti a že se mi může bez obav svěřit.
V mžiku jako by získal důvěru a začal mluvit souvisleji.

Pokračoval: „Četl jsem všechno, co jste napsal. Je hřích okrádat vás o čas, nicméně...“

Ve smluvenou hodinu, na minutu přesně, se otevřely dveře a vešel mužik s brunátnými tvářemi a kulatou šedou bradkou. Zpod žlutého obočí vykukoval pár zelených očí, pronikavých a mírných zároveň. Ačkoli měl šedé vlasy, jeho obličej byl mladistvý, ba dokonce chlapecký. Hlavu měl nachýlenou a při chůzi šoural nohama. Jedno rameno měl výš než druhé. Oblek měl střižený podle současné módy, ale celkovým vzezřením upomínal spíš na chasida ze staré vlasti. Sako na něm viselo jako nějaký zkrácený kaftan. Po zdlouhavém omlouvání konečně spustil.

„Vím o vás, že pocházíte z lublinského kraje, a tak jste určitě musel slyšet o rabim z Mečeva. Neslyšel? To mě překvapuje. Jsem pravnuk rabiho Abraháma Malacha a Svatého Žida. Můj dědeček byl žákem rabiho Bunema i rabiho z Kotzku. Sám mnoho následovníků neměl a nebyl příliš známý. Sláva ale nebyla jeho cíl. Od přírody byl mužem tajemství. Každé léto navštěvoval jarmark v Naleczowě a zavítal dokonce i do Lipska. Povídalo se, že v těch dvou městech potkal Třicet šest svatých. O pondělcích a o čtvrtcích se postil. Žáci rabína z Kocku na půst nevěřili, ale dědeček vyznával své způsoby. Umřel jednoho roku na konci Jom kipuru, chvilku po obřadu *ne'ila*.

Než budu pokračovat, dovolu mi malé upozornění, že nejsem zbožný Žid v pravém slova smyslu. Jsem nábožensky založený, ale po svém. Na vlastní oči jsem však viděl, jak se nemocný v jediném okamžiku uzdravil, když na něj můj dědeček z otcovy strany vložil ruku. Mimoto byl dědeček jasnovidec. Věděl, co se děje desítky mil daleko. Neptejte se mě, jak je to možné – pouze konstatuji fakta, vysvětlení nemám. A můj otec, rabi Jachiel Mayer, po něm tuhle schopnost zdědil. Maminka – ať odpočívá v pokoji – jela jednou na návštěvu k svému otci do Żelechowa, kde se konala svatba kohosi z rodiny. Bylo to o šábesu písňě. My děti jsme zůstaly doma s tatínkem. Zrovna jsme podle obyčeje

házeli *kašu* ptákům. Najednou otec pronesl: ‚To je mi líto, že dědeček umřel. Ale aspoň tam maminka může zůstat na pohřeb.‘ Abych to neprotahoval: matčin otec opravdu zemřel na minutu přesně ve chvíli, kdy otec ta slova pronášel. Zhroutil se uprostřed šábesových zpěvů. Někde jsem četl, že dar jasnovidectví je dědičný. Něco na tom bude.

Byli jsme malá rodina – dvě dcery a jediný syn, tedy já. Po otcově úmrtí jsem se měl stát rabínem v Mečevu. Ale za prvé neměl otec žádné kloudné následovníky. Staří chasidi vymřeli a mladí přešli k jiným rabínům nebo se dali na osvícenství. A za druhé – i já jsem ztratil víru. Do Polska sice židovské osvícenství dorazilo se stoletým zpožděním, ale když konečně přišlo, udělalo toho za pár let tolik, kolik jinde za tisíc let. V roce 1913 bylo v našem městěčku asi šest takzvaně osvícených Židů. O pět let později si téměř všichni mladíci oholili vous a stali se z nich sionisti, bundovci nebo komunisti. Studovna zela prázdnotou. Děvčata se dala na pašování. Naše město okupovali Rakušáci. Dívky pašovaly do Haliče potraviny a zpátky nosily pytle tabáku. Taky u nás otevřeli knihovnu a tam jsem si začal půjčovat světské knihy. Po pravdě řečeno jsem se žádným rabínem stát netoužil a nebylo to ani zapotřebí. Po odchodu mého otce se rabínský dvůr ocitl v troskách. Zůstala jen zchátralá studovna a v ní pár příživníků. Maminka se odstěhovala k jedné z mých sester, která už byla vdaná. Já vysedával v otcově studovně a ze slovníků jsem bifloval polštinu a němčinu. Z osmdesát let staré učebnice jsem se učil algebru. Nebyl poblíž nikdo, kdo by na mě dohlížel. Rakušáci zatáhli do města choleru a skoro půlka obyvatel pomřela. Na tržišti rašila tráva. Protože většina členů pohřebního bratrstva podlehla epidemii, ležela tam mrtvá těla kolik dní.

Odložil jsem knihy a stal se hrobníkem. Taky jsem obcházel domy a potíral nemocné lihem. Doktor vydal přísný zákaz pití nepřevařené vody a požívání syrového ovoce. Já ho však neposlouchal. Ne proto, že bych si přál umřít – to zdaleka ne, vždyť mám život hrozně rád, i ve chvílích, kdy

je mi protivný. Jakési vnitřní vědomí mě však ujišťovalo o tom, že ne onemocním. Lidi nad tím žasli. Mě samotného to udivovalo. Vždyť už jsem tehdy byl pravověrný emancipovaný skeptik. Dávno jsem si dokonce nenasazoval modlitební řemínky. V hebrejštině jsem četl Spinozovu *Etiku*. A přesto jsem spoléhal na mystické síly. Taky jsem zjistil, že se modlím – nikoli nahlas, ale v duchu. To se přičilo veškerému mému přesvědčení. Nějak jsem předem dokázal odhadnout, kdo z nemocných přežije a kdo zemře. Připadal jsem si jako nějaký jurodivý blázen nebo pověřčivá bába. To jsem ještě neslyšel o tom, čemu se dneska říká parapsychologické jevy. Jasně jsem si uvědomoval, že světské osvícenství a víra v zázraky jdou proti sobě. Dneska by se řeklo, že jsem trpěl vnitřním konfliktem. Ale tenkrát ještě nebylo Freudovo učení v takové známosti, rozhodně tedy ne u nás v městečku. Když epidemie skončila, měli mě obecní starší jmenovat rabínem. Ale já jsem utekl do Varšavy studovat na univerzitě filozofii.

Říkal jsem, že budu stručný. Ale i kdybych tady s vámi seděl tři dny a tři noci, nemohl bych vám vypovědět ani desetinu z toho, co se událo. Do Varšavy jsem přijel s padesáti markami v kapse – to ještě neplatil zlotý. Žádné školy jsem neměl, a tak jsem se musel spoléhat na to, co jsem do sebe vstřebal z té hrstky zastaralých učebnic. Každým dnem mi hrozil odvod do polské armády. Kasárenský život by pro mě znamenal pohromu. Víím jistě, že bych tam nepřežil ani pár dní; buďto bych se zhroutil, nebo bych musel spáchat sebevraždu. Jakou jsem však měl naději, že nebudu odveden? Je pravda, že jsem nijak nekypěl zdravím, ale nemocný jsem taky nebyl. Odváděli se i mnohem větší neduživci. Abych se kvůli odvodu nějak mrzačil, jako se to dělalo za Rusů, to nebylo k ničemu. Poláci veškeré triky prokoukli a kromě toho byli všichni doktoři horliví vlastenci. Před odchodem k náboru branců jsem se pomodlil: „Pane Všemohíra, spas mě před prackami surovců.“ Jakmile jsem se ukázal ve vestibulu náborové kanceláře, shlukl se

kolem mě houf divoce vyhlízejících venkovanů, kteří mlátili židovské rekruty. Jeden grázlík se na mě namáčkl a zařval: ‚Vrať se do Palestiny, židáku!‘ Židovští branci utvořili hlouček a krčili se v koutě. Jak může chtít člověk položit život za ty, kdo na něho plivou? Komise zavelela, abych se svlékl, což mi samo o sobě působilo těžká muka. Dva doktoři, kteří mě prohlíželi, mi už už chtěli vystavit potvrzení o zdravotní způsobilosti k výkonu vojenské služby. Jeden z nich dokonce prohodil: ‚Vojna z vás udělá chlapa.‘ Ale vložil se do toho starší doktor, myslím, že plukovník: ‚K čemu nám bude takový chcípáček? Škoda na něj plýtvat chlebem.‘ Dva mladší lékaři se starého všemožně snažili přesvědčit, aby si to rozmyslel, ale poslední slovo měl on. Nebyl jsem odveden. Mladí doktoři z toho byli v rozpacích. Musel bych být slepý, abych neviděl, že v můj prospěch zasáhla vyšší mocnost. Ale jaká? Možná to byl můj nebožtík otec. Já určitě žádné zásluhy neměl. Dopouštěl jsem se všech možných přestupků. Dokonce jsem kouřil o šábesu.

Od té doby se na mě valil jeden zázrak za druhým. Takové věci se dají vysvětlovat různě – shoda okolností, náhoda... Ale to, co mě potkávalo, vůbec neodpovídalo zákonům přírody. Modlil jsem se a každá má prosba byla promptně vyslyšena. Začal jsem se chovat jako fracek, jako rozmazlený jedináček Všemohoucího. Je psáno: ‚Nepokoušejte Hospodina, svého Boha.‘ Ale já ho pokoušel v jednom kuse. Sehnat byt ve Varšavě bylo prakticky nemožné, pokud člověk neuplatil jak domácího, tak nájemníka, který byt opouštěl. Ale já jsem si pronajal byt s nízkým nájemným a nikdo po mně nechtěl ani halíř navíc. Seznámil jsem se s krásnou dívkou, která se mi líbila. Nejdřív jsem se nebesa neodvažoval žádat o tělesné rozkoše. Ale netrvalo dlouho a modlil jsem se, aby se do mě zamilovala. Hned druhý den za mnou sama od sebe přišla, a to za těch nejprapodivnějších okolností. Později se mi svěřila, že ji ke mně přitahovala nějaká neznámá síla, které nedokázala odolat. Dokonce ji prý nabádal jakýsi hlas.

Že bych mohl uspět u přijímacích zkoušek na varšavskou

univerzitu, o tom nemohla být řeč. A přece jsem u nich prošel a přijali mě. I po nástupu na univerzitu se děly zázraky. Jeden profesor, vyhlášený antisemita, se stal mým věrným přítelem. Přednášel pouze jednou týdně uzavřené skupince postgraduálních studentů. Vyučoval Spinozu, kterého jsem měl tenkrát nejradši ze všech filozofů. Seděl jsem takhle jednou v knihovně a listoval Orgelbrandovou *Encyklopedií*. Najednou mi kdosi položil ruku na rameno. A byl to on, profesor Chrabowski. Zeptal se mě: „Copak hledáte, mladý muži?“ Chápal bych to, kdyby mě viděl číst Spinozu nebo Descarta. Ale já jsem nahlížel do eseje o Wyspiańském. O profesoru Chrabowském bylo známo, že je nerudný misantrop. Měl krutý smysl pro humor a svými sžiravými poznámkami uměl zasadit jedovatou ránu. Každý se ho bál jako čerta. A tenhle starý, osmdesátiletý pán tu teď stál a zapřádal rozhovor se studentíkem z prvního ročníku. Ještě ten den mě pozval k sobě domů. Myslím, že jsem byl jediný student z celé univerzity, kterému se té cti dostalo. A nesmíme zapomínat, že jsem byl ještě ke všemu Žid a nepatřil jsem k jeho studentům. Velice si mě oblíbil. Dokonce mi zařídil stipendium. Bylo to pro mě všechno záhadou. Mezi studenty se začalo šuškat, že jsem hypnotizér nebo čaroděj. Sám profesor utrousil, že si svou velkorysost vůči mně nedovede vysvětlit. A tohle je jen jeden příklad z mnoha.“

„Proč jste si nezkusil na Bohu vyprosit milión dolarů?“ zeptal jsem se.

„Byl jsem hloupý. Báł jsem se žádat příliš mnoho. A mimo to peníze nikdy nebyly mou vášní. Tenkrát jsem se začal zajímat o Kanta a marburskou školu. Mým idolem byl Hermann Cohen. Odešel jsem do Berlína a pak do Bonnu. Tam se začaly dít nové zázraky. Německy jsem moc neuměl a přivezl jsem si s sebou pouze dobrozdání od profesora Chrabowského, kterého v Německu nikdo neznal. Mohl jsem umřít hladem a pes by po mně neštěkl. Bylo to v době inflace a všeobecného zoufalství, které pak vedlo ke vzniku nacismu. Vlastně už se tehdy Hitler pokusil o svůj slav-

ný puč. No dovedete si představit ještě něco horšího než být tenkrát chudý polský Žid, takzvaný *Ostjude*? Nicméně mi umožnili přednášet na bonnské univerzitě. A byl jsem zván do domů, kam neměli přístup ani synové z nejlepších rodin. Při jedné přednášce jsem se seznámil s Fräulein Annelisou von Freihoff, dcerou z nejvyšší šlechty a vyhlášenou krasavicí. Co potom mezi námi bylo, to vám ani nemůžu vypovědět. Sám vidíte, že nejsem právě nejpohlednější, a přesto se do mě z těch nejzáhadnějších důvodů zamilovala. Nesmějte se mi, prosím vás. Možná vám to všechno připadá absurdní, ale nemám důvod si vymýšlet. Mohl bych vám dokonce ukázat dopisy, které jsou důkazem, že mluvím pravdu. Ano, Annelisa von Freihoff! Žít se šiksou je jedna věc, ale oženit se s ní, to je něco jiného. Měl jsem neustále na paměti, že jsem potomek rabiho Abraháma Malacha a Svatého Žida.

Musím zdůraznit, že jsem přes všechny tyto události po celou tu dobu zůstal agnostikem a jsem jím dodnes. Ne pokud jde o existenci Boha a Prozřetelnosti, ale vzhledem k dogmatům našeho učení. Nevěřím, že byl každý odstavec *Šulchan aruchu* předán Mojžíšovi na hoře Sinaj. Ale protože Bůh stvořil člověka, i lidské výtvořiny jsou božského původu. Víím, co chcete namítnout: že by v tom případě muselo být na díle Feuerbacha a dalších ateistů také něco božského. No, to je otázka, na kterou na tomto světě není odpověď. Jestli máte ještě trochu trpělivosti, budu vyprávět dál.“

„Vyprávějte.“

„Kdesi jste napsal, že každý člověk má nějakou vášeň číslo jedna. V mém případě to byly ženy. Možná to působí směšně, že bych zrovna já měl být kdovíjaký donchuán, ale vlastně všichni šlemilové pasou po ženách. Otto Weininger se nemýlil: sto procentní muž nemá na ženu trpělivost; sto procentní muž je válečník, ne romantik.

Nejsem nijak vážně nemocný, ale že bych byl úplně zdravý, to taky ne. Spoustu času proležím v posteli, a protože je to taková moje hlavní činnost, jsem rád, když tam nejsem

sám. Musí samozřejmě chtít i ona dotyčná. Ale ženské, ty se dovedou někdy chovat naprosto nepředvídatelně a dělat všechno natruc. Někdy to vypadá, jako by jim nešlo o nic jiného, než odhalit u muže nějakou slabinu. A jakmile se jim to podaří, začnou se své oběti vysmívat. Byl jsem svědkem toho, jak se v tomto odvěkém zápase obři proměňují v malinkaté blešky. Sám jsem na to měl jednu zbraň, a tou byla modlitba. Určitě jste četl příběh rabiho Josefa della Reina, který chtěl přivést Mesiáše, a když se mu to nepodařilo, protože dal satanovi štipec tabáku, stal se z něj prostopášník. Pomocí zaklínadla si dokázal přivolat manželku velkovezíra, aby k němu přišla. Takovým Josefem della Reina jsem se stal. Jenom jsem si pomyslel na nějakou ženu, a vzápětí jsem ji dostal. Stalo se mi to tolikrát a za tak prapodivných okolností, že se to vzpírá jakémukoli racionálnímu vysvětlení. Nechci vás okrádat o čas, ale takových případů bych vám mohl vylíčit spoustu. Samosebou jsem měl i vášeň číslo dvě, a tou byla kariéra. I když jsem se nikdy pořádně nenaučil německy, stal jsem se v Německu řádným profesorem. A ačkoli jsem filozofický nedouk, přispíval jsem do filozofických sborníků.

Čemu se smějete? Nelžu vám. Aby se člověk vzdělal ve filozofii – vlastně aby nastudoval dějiny filozofie – musí číst a číst. Na to já ovšem nemám trpělivost. Každý filozof – a je jedno, jak veliký – má pouze jednu malou, více či méně rozvedenou myšlenku, a někdy ani to ne. Když vezmu do ruky knihu nějakého filozofa, jenom si prolétnu stránky. To stačí, aby člověk uhasil zvědavost, ale na to, aby se stal profesorem filozofie, je to málo. Neustále jsem se tedy ocital v nebezpečí, že se moje nevzdělanost provalí. Ale roky ubíhaly, a má pověst neutrpěla žádné úhony. Kdykoli jsem psal esej nebo studii a potřeboval citovat některého myslitele, stačilo otevřít knihu, a okamžitě jsem měl hledanou pasáž. Vysloužil jsem si pověst nesmírného vzdělance, i když ve skutečnosti jsem byl fušér. Kdykoli se mě nějaký student na něco zeptal, ukázalo se, že jsem si zrovna den předtím listoval příslušnou knihou a dočetl se tam odpo-

věd'. Možná že se takové věci stávají i jiným lidem, a ti jim prostě nevěnují pozornost. A kromě toho Prozřetelnost nedává lidem nahlédnout do své kuchyně a nasazuje si masku nahodilosti. Kdyby se člověk dozvěděl, na jakém principu funguje, znamenalo by to konec svobodné vůle. Mimocho-dem, ani porozumění cestám Prozřetelnosti by nevedlo k neotřesitelné víře. Lidský mozek je vystaven tak, že člověk může být zároveň věřící i nevěřící. Tvrzení Talmudu o tom, že zlotřilí se nekají ani před branami pekel, v sobě skrývá hlubokou psychologickou pravdu. Člověk se může smažit v pekle, a přece zůstává ateistou. Někdy mě napadá, jestli i Bůh někdy nezapochybuje o své vlastní existenci.

Začátkem třicátých let přestalo být pro našince v Němec-ku bezpečno. Jedinou zemí, kam se dalo utéct, byla Fran-cie. Jenže já neuměl ani slovo francouzsky. Byl jsem pol-ský občan a ještě k tomu Žid. Francouzský konzul neměl nejmenší důvod udělit mi vízum. Odříkal jsem svou mod-litbičku a vydal se na francouzský konzulát. A vízum jsem dostal okamžitě. Do Paříže jsem přijel téměř bez halíře. Ne-jsem hospodárný člověk a to málo, co jsem si vydělal, jsem vždycky hned utratil. Najal jsem si pokoj v levném hotelu a spočítal si, že s penězi vyžiju přinejlepším tak měsíc. Co ale budu dělat potom? Pracovní povolení jsem neměl. Po všech svých trefách jsem se nakonec octl na mizině. Prav-da, byl jsem zvyklý na zázraky, ale mé racionalističtější já mi našeptávalo: 'I větší machři umřeli hladu.' V Paříži jsem nikoho neznal. Německé velvyslanectví bylo prolezlé nacisty. Šel jsem se projít a došel až k náměstí Opery. Byla tam kavárna s venkovní zahrádkou, kde jsem se posadil ke stol-ku. Objednal jsem si aperitiv, ne proto, že bych na něj měl chuť, ale protože si ho zrovna taky někdo objednal. Číšník mi ho přinesl a já jsem pak seděl a čekal, až se stane něja-ký zázrak. Dřepěl jsem tam tři hodiny a nestalo se vůbec nic. Padla na mě únava, a tak jsem se rozhodl vrátit do ho-telu. No nic, říkal jsem si, i mana přece padala z nebe jen čtyřicet let. Z dřívějšíka jsem byl zvyklý, že nebesa odpově-děla buďto okamžitě, nebo vůbec. V dramatech mého živo-

ta se všechno, co se mělo stát, ukázalo hned v první scéně prvního jednání. Cestou do hotelu jsem se ztratil a blouďení po pařížských bulvárech mě nesmírně unavilo. V jedné postranní ulici byla kavárnička s několika venkovními stolky. Měl jsem hlad a žízeň. Posadil jsem se a přišla servírka ve špinavé zástěře. Dala mi jídelní lístek, ale nerozuměl jsem z něho ani písmenko. Ukázal jsem tedy na jedno z jídel, aniž jsem věděl, co to je. Cosi zahuhlala a zmizela v kuchyni. Za chvíli se zase objevila a s typickou francouzskou užvaněností na mě začala cosi chrlít. Vyrozuměl jsem, že jídlo, které jsem si vybral, došlo. Chtěl jsem si tedy objednat něco jiného. U vedlejšího stolku seděl manželský pár. Skoro jsem si jich nevšiml. Ale oni, zdá se, vycítili mé nesnáze, a žena se mě zeptala: *„Sprechen Sie Deutsch?“*

Abych to neprodlužoval, byli to uprchlíci z Německa, a protože uměli francouzsky, nabídli mi pomoc. Poděkoval jsem a mladá paní mi přeložila jídelní lístek. Díval jsem se na ni jako u vytržení: byla to přesná kopie Annelisy von Freihoff, jen o malinko starší. Měla ještě aristokratičtější vzhled, i když byla rodem Židovka. Zeptala se mě, jestli pocházím z Německa. Potom k mému stolku přišel i její manžel, a tak jsme nakonec seděli všichni společně. Byl to obr, skoro metr devadesát, pohledný, atletický, měl kulatý obličej, ruměné tváře a hnědé oči. Bylo to v létě, ale on měl psí dečky. Když slyšel, že jsem byl v Bonnu profesorem, úplně ožil. Sám tam vystudoval na inženýra elektrotechnika. I když jeho žena neměla prsten s briliantem, bylo znát, že jsou při penězích. Představili se mi jako Eggschwingerovi – u Židů podivné jméno, ale byli už zřejmě úplně asimilovaní. Manžel – ten se jmenoval Hans – mi řekl, že je majitelem továrny na elektrospotřebiče. Dal ji na starost bratranci a hodlal se s manželkou vydat do Brazílie, kde jiný jeho bratranec vlastnil kávové plantáže. Chlubil se, že se mu podařilo většinu majetku převést ven z Německa. Jeho žena Gretl se usmívala navlas stejně jako Annelisa. V duchu jsem se ptal: *„Je snad tohle odpověď na mou modlitbu? Soslala mi nebesa vdanou ženu?“* Po chvíli se oba vrátili ke

svému stolku a začali se bavit francouzsky. Poznal jsem, že pan Eggschwinger svou ženu za něco pokáral, a ona se na to plaše usmála, jako školačka. Měla ve tváři jakousi ušlechtilost, která se nedá slovy popsat. Byla světlovlasá a modrooká, o něco vyšší, než bývá u žen obvyklé. Vypadala nordičtěji než kdejaká Němkyně. Jedna věc mě ale zarážela: Proč boháči jako oni večerí v takovém pajzlu? Na druhou stranu jsou v Paříži malé podniky, které labužníci navštěvují kvůli vyhlášené kuchyni.“

„Zamiloval jste se do ní?“ zeptal jsem se.

„Byla to největší láska mého života.“

„O co se tenkrát přeli?“

„Hans byl chorobný skrblík. Vzal ji do té restaurace proto, že tam bylo jídlo o pár centimů levnější než jinde. To ale byla jen jedna z jeho mnoha zvláštností. Byl taky hypochondr a spával s ní jen jednou za čtvrt roku. Polykal spousty prášků a jednou týdně držel půst. Podala mi celý výčet jeho zvláštních libůstek – ale to samozřejmě až později.

Došlo mi, že jsem narazil na něco, s čím se nedokážu vypořádat. Do té doby bylo pro mě Desatero přikázání posvátné. Ale Bůh, který pomůže člověku odloudit manželku bližního, přece nemá daleko k Bohu, který pomáhá zabíjet. V Německu se chystal chopit moci Hitler, a ten ve svých projevech blábolil o Všemohoucím, který nacistům pomůže podrobit si celý svět. Bůh, který dopomáhá člověku k cizoložství, může docela dobře pomáhat esesákům zavírat nevinné lidi do lágrů. Ale vašeň, která mezi námi vzplála, byla silnější než naše přesvědčení. Hans Eggschwinger nepatřil k mužům, kteří by něco takového tolerovali. Když se o našem vztahu dozvěděl, vytáhl revolver a přiložil mi ho ke spánku. Přísahal, že nás s Gretl oba zabije. Udal mě na policii, že mu rozvracím manželství. Klidně mě mohli deportovat. Polských Židů měla Francie i tak dost. Dostal jsem místo učitele v židovské škole, i když jsem si podle zákona nesměl jakožto držitel turistického víza ve Francii nic vydělat. Každý den se stal nějaký zázrak a já jsem z toho byl neustále v rozpacích. Nedokázal jsem si zvyknout na myš-

lenku, že by Bůh mohl stát na straně zla. Zlý Bůh – to přece patří někam do starověkého Řecka nebo mezi teutonské kmeny, ale co si s tím má počít pravnuke Svatého Žida? Na druhou stranu byli i dva židovští filozofové, kteří amorálnost Boha hlásali – Spinoza a Šestov.

Mnoho se toho sběhlo mezi roky 1935 a 1938. Naše láska přerostla v nemoc. Zkoušeli jsme se rozejít, ale nedokázali jsme jeden bez druhého být. Telepatie a jasnovidectví byly u nás na denním pořádku. Ráno jsem se probudil a jakýsi hlas mi kázal jít na nějakou výstavu. Šel jsem na ni a byla tam i Gretl. Jednou jsme se díky takovéhle „náhodě“ potkali za neuvěřitelných okolností – na dostizích spoustu kilometrů od Paříže. Oba jsme si spletli autobus. Stal se ze mě mistr konspirace. Sotva Hans vytáhl paty z domu, nastoupil jsem na scénu já. Často jsme se minuli jen o chlup. V takových situacích se vám smysly zbystrí na nejvyšší možnou míru a myšlenky se zaměří na jediný cíl. Stal jsem se číhající šelmou.

A pak tu taky byly neustálé potíže s penězi. I když jsme si dávali pozor, přišla Gretl do jiného stavu a museli jsme zaplatit potrat. Hans byl takový škrt, že věděl o každé so-dovce, kterou si Gretl koupila. Jestli bych měl Spinozovi něco vytknout, pak jeho znevažování vášní. Jsou totiž silnější než cokoli jiného v celém vesmíru.

Stále jsem bydlel v penzionu v Belleville. Byl to pětipatrový dům plný prostitutek a idealistů, co se pokoušeli vytvořit lepší svět. Ve Španělsku propukla válka a židovští mladíci honem honem letěli bránit demokracii. Už dávno jsem dospěl k závěru, že v každém Židovi se skrývá kus Me-siáše. Žid sám o sobě je jeden velký zázrak. Nenávist k Židům je nenávistí k zázrakům, protože existence Žida se vzpouzí zákonům přírody.

Jednoho dne, kdy jsem neměl vyučování a byl jsem doma, někdo zaklepal na dveře. Zeptal jsem se, kdo to je, a zdálo se mi, že slyším Gretin hlas. Otevřel jsem a za dveřmi stála Annelisa von Freihoff. Vdala se za důstojníka, který se dal k nacistům. Do Paříže přijel na diplomatické jednání

a manželku vzal s sebou. Zatímco manžel vyjednával s politiky, šla mě Annelisa navštívit. Jak si zjistila mou adresu, to jsem se nikdy nedozvěděl. Neměl jsem jí co nabídnout, ani sklenici vody. Nesouhlasila s nacismem a chtěla zůstat v Paříži. Všechny její plány závisely na mně. Když jsem jí řekl o svém vztahu s Gretl, vrátila se k manželovi. O něm se mi po několika letech doneslo, že se zapletl do plánů na atentát na Hitlera a byl zastřelen. Annelisa sama krátce nato zemřela.

V osmatřicátém dal Hans Eggschwinger své ženě ultimátum: buďto se k němu vrátí, nebo nás všechny tři zastřelí. Přísahal na svou německou Bibli. Oba jsme byli bez peněz. Sebral jí všechny šperky. Nenechal jí ani cestovní pas. Museli jsme se rozejít. Hans neměl do čeho píchnout, a tak se věnoval jedinému – sledování své ženy. Za nějakou dobu ji přinutil, aby se s ním odstěhovala někam na francouzskou Riviéru. Jenom Němka dovolí manželovi, aby ji takhle tyranizoval. Ocitl jsem se v Paříži úplně sám. Gretl mi málem ani nemohla psát. Válka byla na spadnutí. Hledal jsem útěchu u jiných žen, ale touha po Gretl neutichala ani na vteřinu. Modlil jsem se k Bohu, aby mi pomohl na ni zapomenout. Ale asi jsem své prosby nemyslel doopravdy, protože mi z hlavy nevypadla ani na okamžik. Čas od času se jí podařilo poslat mi dopis a z každého řádku tryskala vášně. Zřejmě vám vrtá hlavou, co na mně asi tak mohla vidět. Ale odpověď znáte sám: Láska nevzplane mezi dvěma těly, ale mezi dvěma dušemi.

A teď se dostávám k jádru příběhu. Začalo mi svítat, že bych rád viděl Hanse mrtvého. Do té doby jsem nikomu smrt nepřál. Při pomýšlení na vraždu mě mrazilo v zádech. Už v dětství mnou otrásl, když jsem si v Druhé knize Samuelově přečetl, jakým způsobem získal král David Batšebu a Abigail. Mé židovské já, ten *Talmud-Jude*, jak nacisti říkají mně podobným, takové skutky nepřipouštělo. Není mi zatěžko chápat, proč se chasidé dívali s nedůvěrou na ty, kdo příliš horlivě studují Bibli. Je na ní totiž cosi primitivního, co Žid diaspory – opravdový Žid – nedokáže spol-

nout. Dokonce mi bylo líto i takového Goliáše. Když jsem zjistil, že si přeju Hansovu smrt, okamžitě jsem se za něj začal modlit. Odříkával jsem zvláštní modlitbu, aby ho Bůh zachoval při životě, aby mu dal zdraví a spokojenost. Ale zároveň s tím jakýsi zlomek mé mysli – říkejte tomu třeba podvědomí – prosil o pravý opak. Přestal jsem v noci spát. Do toho přišel devětatřicátý rok. Židovskou školu, v níž jsem učil, zavřeli. Měl jsem trochu peněz, a i když jsem věděl, že bych to neměl dělat, zamířil jsem na jih Francie. Sám sebe jsem klamal, že se vydávám do Palestiny a tohle je začátek mé cesty. Ve skutečnosti jsem jel za Gretl. Podle posledního dopisu, který jsem od ní dostal, žili teď s manželem v Nice. Když jsem tam přijel, zjistil jsem, že se odstěhovali. Ptal jsem se sousedů na novou adresu Eggschwingerových, ale všichni krčili rameny. Zase jsem se ocitl bez prostředků a čekal na zázrak. Ubytoval jsem se v podřadném hotelu a začal v novinách pročitat nabídku zaměstnání. Takové jako já nikde nepotřebovali. V zoufalství jsem napsal správci pařížského penzionu, aby mi posílal věškerou poštu, která mi přijde. Mohl jsem o totéž požádat i poštu, ale když jsem odjížděl, neznal jsem místo určení. Kromě toho jsou všechna má rozhodnutí dílem okamžiku. Správce byl pijan a povaleč. Po penzionu se válely hromady dopisů pro bývalé obyvatele, které jim na novou adresu nikdy neposlal. Když jsem dopis se svou prosbou hodil do schránky, padla na mě tíha a melancholie. Kdykoli jsem se dřív ocitl v úzkých, pomohla modlitba, ale tentokrát jsem měl rty jako zalepené a hlava se modlit odmítala. Uvědomil jsem si, že nejvíc ze všeho toužím umřít.

Uběhl týden, nebo snad dva. To málo peněz, co jsem měl, bylo fuč. Mohl jsem se obrátit s žádostí o podporu na Židovskou obec, ale žebrat o něco, to se mi vždycky příčilo. Pamatuju si to úplně jasně: neměl jsem nic než balíček sucharů a půl lahve trpkého vína. Za pokoj jsem dlužil. Lehl jsem si na postel a čekal na smrt – na zázraky už ne.

Najednou někdo zaklepal na dveře. Byl to posel s doporučeným dopisem. Měl razítko Paříž a adresa byla načmá-

raná rukou správce penzionu. Otevřel jsem obálku a uvnitř byl telegram. Hans Eggschwinger zemřel na zápal plic. Při čtení toho telegramu jsem si uvědomil dvě věci: Za prvé, že za jeho smrt nesu odpovědnost, a za druhé, že už se nikdy nebudu moct modlit.“

„Kde zemřel?“ zeptal jsem se.

„Ve Švýcarsku, v Svatém Mořici,“ odpověděl a hned pokračoval: „V telegramu mě Gretl žádala, abych přijel za ní do Švýcarska. Ale já neměl peníze na jízdenku. A mimoto bych stejně nedostal vízum. Telegram byl odeslán v den, kdy jsem odjížděl z Paříže. Kdybych byl zůstal o hodinu déle, ještě by mě tam zastihl. Abych Gretl zatelegrafoval, na to jsem neměl, ale měl jsem aspoň na dopisní známku. Co jsem jí ale měl psát? Jak pravil k Davidovi prorok Nátan: ‚Chetejce Urijáše jsi zabil mečem a jeho ženu sis vzal za manželku.‘ Věděl jsem, že můj osud je v rukou nacistického kata. A přesto jsem Gretl napsal dopis a ona mi poslala pět set švýcarských franků. Žádala mě, ať se pokusím získat turistické vízum k cestě do Švýcarska. Když ale na konzulátu viděli můj polský pas, nechtěli se se mnou vůbec bavit. Gretl tedy, že se vypraví za mnou do Francie. Jenže švýcarské úřady jí nemohly zaručit, že pak bude smět zpátky. Bylo to v době, kdy ve Švýcarsku hledaly azyl stovky a tisíce utečenců. Hotely praskaly ve švech. Nemůžu vám to vyprávět do všech podrobností. Něco jsem už i pozapomněl. V devětatřicátém Gretl dostala garanci, že se bude z Francie moct do Švýcarska zase vrátit. Rozjela se tedy za mnou do Paříže. Tou dobou už mi všechno připadalo nicotné. Vesmírné mocnosti se mnou rozvázaly spojení. Ba dokonce mi začaly dělat naschvály. Na nebesích neexistuje neutralita. Zneužil jsem privilegia, jež mi bylo uděleno, a to se proměnilo v kletbu. Milióny lidí byly odsouzeny k vyhnanství, strádání a smrti a já byl jen jedním z nich. Do té doby mě nikdy nepostihla impotence. Naopak – byl jsem po mužské stránce nesmírně výkonný. Ženy, s nimiž jsem měl co do činění, se tomu vždycky divily, protože ta zdatnost neodpovídala mému fyzickému vzezření. Hans Eggschwin-

ger vypadal jako atlet, ale ve věcech lásky byl úplná nicka. Toho večera ve vlaku cestou do Paříže jsem však propadl strachu z mužského selhání. Čím jsem byl Paříži blíží, tím víc jsem se bál. Když jsem měl ráno na Východním nádraží vystoupit a uviděl na peróně stát Gretl, s jistotou jsem si uvědomil, že to bude propadák. Ještě nikdy mi nepřipadala tak krásná a elegantní jako toho rána. Na hlavě měla klobouk s širokým lemem a černým závojem. Zato já jsem se cítil jako ohyzdný skrčenec. Než vlak zastavil, viděl jsem se v zrcátku na toaletě: byl jsem vychrtlý, vrásčitý, sešlý. Těch pár chlupů, co jsem měl na hlavě, úplně zešedivělo. Šaty na mně visely jak hadr. Tak strašně jsem se styděl, že jsem udělal něco, čeho by byl schopen jedině blázen: naposledy jsem se podíval po Gretl a pak se ztratil v davu pasažérů. Nechtěl jsem vidět v jejích očích zklamání a bál jsem se jejího soucitu.

Výsledkem tohoto mého náhlého rozhodnutí, nebo řekněme popudu, byl další rok strádání v Paříži a pak dál v koncentracích, kde jsem zažil všechny hrůzy, co se tam děly. Tenhleten človíček, co tu před vámi sedí, byl v Dachau, Stuthoffu a v Majdanku. Ještě teď vážím slabých padesát kilo. Když lágr osvobodili Američani, vážil jsem rovných třicet. Doktoři nevěřili, že bych to mohl přežít. Těsně před osvobozením, v posledních dnech, jsem upadl do bezvědomí. Už jsem okusil smrt. A řeknu vám, že na světě není nic příjemnějšího. Poklidu smrti se nevyrovnejí veškeré rozkoše tohoto světa. Je to k nevíře, proč se člověk tolik obává toho, co mu přinese největší blaho. Asi je tenhle strach nezbytný, protože jinak by lidem nezáleželo na životě. V letech 1941 až 1945 se mi nestal jediný zázrak. Vytrpěl jsem si veškerá muka a utrpení té doby.“

„Kdy jste se dostal do Ameriky?“ zajímalo mě.

„V padesátém roce.“

„Oženil jste se tady?“

„Ne, jsem sám.“

„Pracujete?“

„Nějakou dobu jsem učil hebrejštinu. Teď nedělám nic.

Žiju z odškodného. Lidi s vyšším vzděláním dostávají od Němců větší dávky. K penzi jsem ještě dostal tisíc dolarů. Nějak s tím vyžiju.“

„A čím se celý den zabýváte?“ ptal jsem se ho.

„Ničím. Vlastně – skoro ničím. Přes léto si pronajímám malý bungalov v Catskillských horách. Stojí mě to jen sto padesát dolarů a jsem tam od června do začátku září, někdy až do konce. Sám si vařím a čtu noviny. Občas sáhnu i po knize. A v zimě dělám totéž, jenom ve městě.“

„A co láska – to už ne?“

• „To už ne.“

„Jak to dopadlo s Gretl?“

„Ta se vdala za majitele hotelu, ve kterém ve Švýcarsku žila. Za góje.“

„Udržujete nějaké spojení?“

„Potkal jsem ji v osmačtyřicátém v Mnichově.“

Na chvíli jsme oba ztichli. Potom pokračoval: „Nevypověděl jsem vám ani tisícinu toho, co všechno se mi přihodilo. Jednou jsem šel ven a říkal jsem si, že bych mohl najít nějaké peníze. A na chodníku mezi chodci ležela padesáti-franková bankovka. Nohy mě k tomu místu přímo táhly. Po určitou dobu to byl vlastně můj způsob obživy, i když mám slabé oči a špatně vidím.“

„A přivedlo vás to k nějakému závěru?“ zeptal jsem se ho.

„K jakémupak závěru? Tam nahoře vládnou síly, a ty si s námi pohrávají. Nedávno mě napadlo, že snad zemi vládne z nebes nějaké božské dítě, které si hraje s vojáčky a panenkami. A když se mu omrzí, utrhne jim hlavičky. Dokonce je psáno v knize Žalmů: ‚Vytvořil jsi livjátana, aby v něm dováděl.‘“

„I božské dítě má přece otce,“ nadhodil jsem.

„Nebo je sirotek. A mimoto, tatík se může věnovat jiným světům.“

Na chvíli se odmlčel. Potom řekl: „I vy si hrajete. Proto čtu vaše knihy.“

„A jak jde tohle všechno dohromady s těmi vašimi zázraky?“ zeptal jsem se.

Ušklíbl se, chytil se za vousy, sraštil čelo a zakýval se, jako když někdo studuje Gemaru. „Život, hra a zázraky, to je jedno a totéž. I smrt je zázrak, ale není to hra.“

„A co to tedy je?“

„Podstata bytí,“ odpověděl.

Rozepře

Na přetřes přišly soudní spory a rozepře a stará Genendl, naše příbuzná přes několik kolen, žena sběhlá, jak se říkalo, v malých písmenkách, rozkládala: „Jsou lidi, co si v těchhle právních soubojích přímo libujou. I mezi našinci se najdou takoví, co se s každou prkotinou hned letí soudit k rabínovi. Za starých časů polská šlechta vášnivě pěstovala souboje a soudní spory. V okolí našeho městečka žili dva šlechtici, Zbigniew Piorun a Adam Lech. Byli to jenom takoví malí zemánci, žádní Zamojští nebo Radziwillové. Piorun měl pár set poddaných. To bylo ještě před zrušením nevolnictví. Patřily mu pole, lesy a stáj s dostihovými koni. V mládí to byl vášnivý jezdec a lovec, nevynechal jediný dostih. To byl ještě ve Varšavě Sejm a Piorun tam každý rok jezdil na zasedání. V polské ústavě bylo ustanovení, že když šlechtici o něčem hlasovali, třeba o nějakém zákoně nebo o zvýšení daní, pak když byl jen jeden jediný delegát proti, celá věc přišla vniveč. Říkalo se tomu *vetum separatum*. A tak se nikdy nemohli na ničem usnést. Kvůli téhle divočině se nakonec Polsko roztrhlo na několik kusů. Piorun si příležitost k užití práva veta skoro nikdy nenechal ujít. Líboval si v dlouhých proslovech a z jakéhokoli návrhu, který byl v Sejmu přednesen, vám nadělal fašírku. Doma vyzval každých pár týdnů někoho na souboj. Měl dvorního Žida jménem reb Getz, který měl na starosti celý velkostatek a mimo

jiné i dojení krav. Piorun se mu neustále snažil dokazovat, že Ježíš je pravý Mesiáš. A když se takhle jednou zas do něj pustil a debata trvala až do večera, řek reb Getz: ‚Vaše Jasnosti, ať je Mesiáš kdo chce, krávy za mě nepodují.‘

Piorun měl se svou ženou několik dětí. Všichni synové i dcery vypadali k světu a sňatkem se dostali mezi vysokou šlechtu. Piorun pořádal každý rok ples, na který se sjížděla honorace z celého Polska. Druhý zeman, Adam Lech, byl malý a k tomu černý jak cikán, ženu neměl a děti taky ne. Panství měl zanedbané a na něm nějakých sto poddaných. Ani dvorního Žida neměl. Všechno musel zastat sám. Mezi Adamem Lechem a Zbigniewem Piorunem vládlo staré nepřátelství. Jejich panství měla společnou hranici a oni se dlouhá léta přeli o kousek země, na který si Lech činil nárok. Piorun ho ale považoval za své území a ohradil si ho. Spor se dostal až k soudu, a jak už to u polských soudů chodí, vlekl se dlouhé roky. Soudce vynesl verdikt a druhý soudce vynesl jiný. Na každou žádost se musel nalepit kolek, který stál hromadu peněz. Každý úředník čekal na dar nebo úplatek. Piorun si to všechno dovolit mohl, ale Lech ne. Jak se to říká? ‚Až tlustý budou hubený, hubený budou studený.‘ Sousední statkáři do nich hučeli, aby každý o chlup ustoupil. Ale oba měli tvrdou palici. Časem Lech o všechno přišel. Hlava mu předčasně zbělela. Ze samého soužení a možná taky z pití úplně vychrtl a vypadal, jako když má souchotiny. Postupně rozprodal všechna pole, lesy a dokonce i poddané. Lidi už si mysleli, že každou chvíli umře, ale nějaká síla ho držela při životě. Nechal se prý slyšet, že neopustí tento svět, dokud mu soud nevrátí, co mu Piorun ukradl, protože pravda musí vyplout na povrch jako olej na vodu.

Jednoho dne dostali oba páni, Piorun i Lech, obsílku, že se mají toho a toho dne dostavit do Varšavy před hlavní tribunál, kde bude vynesena konečný rozsudek. Piorun už celou záležitost dávno pustil z hlavy. Žena mu umřela, děti se rozprchly do světa. Už si ani pořádně nepamatoval všechny podrobnosti kolem toho sporu, ale protože měl ve Varšavě zasedat Sejm, zatoužil ještě jednou využít právo veta.

Měl starý kočár a starého kočího jménem Wojciech. Stará služebná mu uchystala jídlo na cestu a přibalila pár lahví vodky. Ujeli sotva pár kroků, když kočár náhle zastavil. „No tak, Wojciechu, co stojíš?“ volal Piorun a kočí odpověděl: „V cestě stojí Adam Lech a nechce mě pustit.“ „Co to povídáš? Lech? Ta mrtvola?“ divil se Piorun, ale hned nato věděl, která bije. Lech mu totiž častokrát vyhrožoval, že ho zastřeší jako psa, a to se teď chystá udělat. Ještě že jsem si nezapomněl flintu,“ řekl si Piorun. Slunce už zašlo a padal soumrak. Piorun vzal rezavou pušku a začal z ní střílet. Ne že by viděl, kam míří. Ruka se mu trásla. Wojciech slezl z kozlíku a křičel: „Jasnosti! Vždyť pan Lech nemá zbraň! Mává prázdnou rukou!“

„Že nemá zbraň? Co je to za souboj, když nemá zbraň?“ rozčiloval se Piorun.

No, nebudu to protahovat. Lech dostal tutéž obsílku, aby se dostavil k soudu, ale protože neměl ani kočár, ani koně, odhodlal se po dlouhém váhání poprosit odvčkého nepřítele, jestli by ho do Varšavy nesvezl.

Vy se tomu smějete?“ kroutila hlavou Genendl. „Ale tak to doopravdy bylo. Co má dělat chudý šlechtic, když ho zavolají před soud a on nemá kočár ani koně? Lech tedy přikročil k Piorunovu vozu a tam se klaněl a poklonkoval a koktal a žebronil, jestli byl Piorun nebyl od té dobroty a nesvezl ho s sebou do Varšavy.

Když to Piorun slyšel a viděl, že je jeho zapřísáhlý nepřítel sehnutý, vrásčitý a vysušený jak kostlivec, že má na sobě ošumělý kabát a přes rameno tlumok jak nějaký žebrák, rázem na všechny sváry zapomněl. Rozesmál se tak, až se rozplakal, a řekl: „Milý sousede, přítelíčku, proč jste ke mně hned nešel? Vždyť jsem vás minul jen o vlásek! Pravda, bývali jsme nepřáteli, ale jsme Poláci, synové jednoho národa, a tak vás přece nenechám jít do Varšavy pěšky. Jen račte, račte si nastoupit ke mně do kočáru.“ Oba zemani si stiskli ruku a objímali se a líbali jako staří braši. Piorun se vytasil s láhví vodky a pili na zdraví. Pak si oba dobromyslně připili na úspěch svého soka u soudu. Nakonec Piorun prohlá-

sil: ‚K čemu je mi ten váš kousek země? Komu ho odkážu? Vždyť mí dědicové jsou bohatší než já. V našem věku už člověk potřebuje jenom hrob.‘ Lech mu přizvukoval: ‚Celý ten náš svár byla mýlka, vrtoch a hloupá ctižádost. Možná nás k tomu naváděl sám ďábel, co pořád číhá Božím dítkám za zády a pokouší se mást jejich ducha. Vaše Jasnosti, co já bych s tím kusem půdy dělal? Vždyť nemám, ani kdo by mi zaléval kytky v květináči.‘

A tak oba svorně putovali do Varšavy a přetřásali staré časy, posmívali se polským soudům a jejich soudcům, obžalovatelům, falešným svědkům, které si každá strana ve sporu najímala, i jazyku soudního dvora, hantýrce, které nikdo nerozuměl. Adam Lech řekl: ‚Příteli, už dávno nevěřím, že ti příživníci a krvelačníci ve Varšavě vynesou nějaký konečný rozsudek. Nikdo, kdo se kdy v Polsku pustil do sporu, se nedožil ukončení soudu. Konce se vždycky dočká jen účastník soudu, ale soud, ten nikdy nekončí.‘

A měl pravdu. Ve Varšavě oba zjistili, že soudní dvůr není ani zdaleka schopen vyřknout konečný verdikt. Soud jim uložil, aby si pozvali soudního znalce, který by území, jež za ta léta zarostlo plevem a hemžilo se hady, polními hraboši, ježky a všelijakou jinou havětí, znovu vyměřil. Vyměřování mělo stát spoustu peněz. Výsledky se měly porovnat s předchozími měřeními uloženými bůhvídkde v archívu. Piorun s Lechem úředníkům svorně spílali, nadávali jim do zlodějů, kryš a mrchožroutů. Pak šli společně popít do hospody.

Po celém Sejmu se mluvilo o tom nevídaném urovnání sporu, a když se tam oba páni dostavili k zasedání, z lavic se zvedla vlna ovací. A na počest toho smíru neužil Piorun tentokrát práva veta. Poprvé v životě se shodl s ostatními zákonodárci, na znamení toho, že by Poláci pro příště měli vystupovat jako jednotný národ.

Ale pozdě! Zakrátko si totiž polskou zem mezi sebe rozdělili panovníci Rakouska, Ruska a Pruska. Piorun s Lechem umřeli a na hřbitově leží kousek od sebe. Ale jejich příběh sbratření se ještě dlouhá léta vyprávěl na panských sídlech a velkostatecích po celém Polsku.“

Telefon o Dni smíření

Často mi telefonují čtenáři a tvrdí, že znají skutečný příběh, který mi vezme dech. Obvyčně se takových nabídek zbavím nejednoduššími výmluvami: Právě odjíždím, jsem nemocný, na něčem pracuji a hoří mi termín. Když mě přemůže zvědavost, bývám skoro vždycky zklamán. Musím vyslechnout tuctové historky o proradných manželech, nevěrných manželkách, nevděčných dětech. Tentokrát mi telefonoval muž, který se zapřísahal, že mi poví něco neslýchaného – skutečný příběh se všemi prvky fantastična. Po chvíli váhání jsem si s ním smluvil schůzku. V telefonu měl hlas člověka ve středních letech, ale když za mnou do redakce přišel, viděl jsem, že je to sedmdesátník, vysoký, bělovlasý a s vrásčitým obličejem. Jen v očích měl mladistvou dychtivost. Řekl mi, že ve Varšavě, kde se narodil, patřil ke kroužku studentů, kteří se považovali za volnomyšlenkáře. Počátkem dvacátých let emigroval do Ameriky – už jako dospělý muž. Tady byl přes čtyřicet let zubním lékařem. Když jsem se ho zeptal na jeho rodinu, odpověděl: „Blízké příbuzné bohužel nemám. Nikdy jsem se neoženil. Ve Varšavě se říká, že když zemře starý mládenec, pochovají ho bez modlitebního šálu, ale já jsem nikdy žádný neměl. Vždycky jsem se považoval za bezvěrec. Ale až uslyšíte ten příběh, uvidíte, že stoprocentní bezvěrec neexistuje. V skrytu duše věříme v nadpřirozené věci všichni. Neřekl kdysi kdosi ‚Seškrábni nevěřícího a objevíš věřícího‘?“

Potom začal vyprávět svůj příběh: „Jak říkám, nejsem vůbec nábožensky založený. Možná právě proto jsem se nikdy nechtěl oženit. Měl jsem své pochybnosti nejen o Bohu, ale také o ženách. V mládí jsem měl poměr s mnoha vdanými ženami a dospěl jsem k závěru, že přísloví ‚Každá je k mání‘ je pravdivé. Nejsem antifeminista. Mohu říct o ženách jen tolik, že nejsou lepší ani horší než muži. Naše babičky byly věrné manželky, protože věřily v Boha a Písmo svaté a bály se, aby se po smrti nesmažily v pekle, na loži pobitým hřebíky. Z téhož důvodu jim zachovávali věrnost i naši dědečkové. Když zmizí strach z trestu – co může lidem zabránit, aby nepodváděli? Teď jsem starý člověk, ale milenku mám pořád. Za mladých let jsem býval, jak se dnes říká, playboy. Ve své profesi jsem byl úspěšný. Dokonce jsem vyučoval ortodoncii na univerzitě. Vydělával jsem spoustu peněz, měl jsem ordinaci na Park Avenue a komfortní byt. Přestože jsem ženám nedůvěřoval, miloval jsem je, a nechlubím se, když říkám, že jsem u nich měl úspěch. Copak je to tak těžké?

Ano, šel jsem z dobrodružství do dobrodružství – pohrával jsem si s několika ženami najednou. Zásadně jsem žádnou nebral vážně. Vždycky se mi to ovšem nepodařilo. Do některých jsem se zamiloval tak silně, že bych je nejraději odvedl na radnici nebo do synagogy a dal se s nimi seždat. Ale v poslední chvíli jsem našel sílu říct ne, a přesto se se mnou nerozešly. Mám obrovská alba s fotografiemi svých milenek a krabice plné milostných dopisů.

Nejdůležitější ze všech pro mě byla Helena. Pocházela z Varšavy, chodila tam na gymnázium – tenkrát to byla mezi židovskými dívkami v Polsku vzácnost. Seznámili jsme se v New Yorku, přímo v mé ordinaci, protože někdo jí mě doporučil jako zubního lékaře. Byla to krásná žena, inteligentní, sečtělá, s dobrým vkusem. Její manžel, obchodní cestující, prodával optické přístroje, jezdil po celé Americe a dost si vydělával. Když jsme se začali stýkat, měla osmiletou dceru Mildred. Přivedla ji ke mně kvůli rovnátkům. Dnes mi není jasné, proč si její muž zvolil zaměstnání, které

ho tak často odvádělo z domova. Někdy byl pryč celé týdny – ba měsíce. Vždycky jsem si říkal, že obchodní cestující a námořníci nemohou mít žárlivou povahu. Kdo ví? Třeba se rodí s přehnanou důvěrou k druhému pohlaví. Možná se podvědomě touží dělit o své ženy s jinými.

Ale k věci. Její manžel hodně cestoval, hodně vydělával, dceru poslal do nejlepších škol – a já a Helena jsme se zatím milovali stále vášnivěji. Často jsme spolu snili o tom, že od svého muže odejde a provdá se za mě, ale věděl jsem, že bych na to nikdy nepřistoupil. Netoužil jsem vychovávat cizí dítě, ani vlastní. Ženy mi často vyčítaly, že jsem cynik. Možná jsem byl, ale co byly ony? Muži jako já mají žít bez závazků, a to jsem dělal. Při své povaze mám k monogamii právě tak daleko jako nebe k zemi. Kdosi řekl, myslím, že to byl Maupassant: ‚Nikdy nepochopím, proč člověk jednoho rána vstane a rozhodne se, že se ožení.‘ Taky řekl, že neví, proč by neměly být dvě ženy lepší než jedna, tři ženy lepší než dvě a deset žen lepších než tři. Možná mu životopisci připisují, co nikdy neřekl. Ale já jsem s jeho názorem souhlasil.

Můj poměr s Helenou trval léta a jako by časem nabýval na síle. Abych jí nepropadl docela, snažil jsem se mít po straně jiné ženy. Helena o nich věděla a hryzlo ji to. Někdy mi vyhrožovala, že se bude milovat s jinými, ale věděl jsem, že na to nemá povahu. Mnohokrát jsme se pohádali. Kdykoli jsme se přestali scházet, oba jsme umírali steskem. Telepaticky jsem cítil, jak mě volá, a na dálku jsem jí odpovídal. Když už jsme to jeden nebo druhý nemohli dál vydržet, vrhali jsme se na sebe s lačností a nadšením, které nás div nezabilo. Vždycky říkala, že naši lásku může ukončit jediné smrt. Zároveň jsem věděl, že se nikdy nesmířila s mými nevěrami. Bouřila se proti nim stále ostřeji, naše hádky byly stále delší. Vedli jsme spolu boj, jakému se dnes říká válka mezi pohlavími.

Nakonec se stalo, co se stát muselo – rozešli jsme se. Mildred už vyrostla a chodila na vysokou školu. Důvodem k našemu rozchodu bylo to, že se její muž rozhodl přestě-

hovat do Kalifornie. Nikdy jsem nevypátral, jestli to nějak souviselo se mnou. Přišlo to nečekaně a všechno se stalo rychle. Jeden den mi řekla, že se budou stěhovat, a za týden měla sbaleno. Nábytek prodali za babku. Dnes lidé létají, ale tenkrát se cestovalo vlakem. Helena měla z létání přímo chorobný strach – tak velký, že se bála, že by jí mohla vyhodit letadlo do vzduchu. Věřila ve všechny pověry, o kterých píšete – v duchy, předtuchy, jasnovidectví. Zapomněl jsem říct, že Mildred byla vždycky proti mně. Když dospěla a prohlédla naši hru, začala mě nenávidět.

Helena před odjezdem prohlašovala, že přestěhovat se pro ni bude něco jako sebevražda. Musel jsem přísahat, že ji v Kalifornii brzy navštívím. Plakala tak zoufale, že jsem se na ni nemohl zlobit. Silně zhubla a barva jejího obličeje se mi ani trochu nelíbila. Napsala poslední vůli, ve které si vymínila, aby byla po smrti spálena. ‚Nechci hnít v zemi,‘ řekla mi. ‚Chci, aby můj popel hodili do moře. Nechci, abys přišel k mému hrobu s nějakou svou děvkou.‘ Mluvila jako pomatená. I já jsem strašně trpěl a byly noci, kdy jsem vůbec nespál a jen plánoval, jak s ní uteču. Řekla, že kdybych s ní chtěl prchnout a kdybych slíbil, že si ji po rozvodu vezmu, žila by se mnou třeba v džungli! Ale kam jsme mohli utéct? Měl jsem tady svou ordinaci, svoje pacienty. Přednášel jsem na univerzitě. Měl jsem další přítelkyně a svým způsobem jsem lpěl i na nich. Helena už nebyla nejmladší a ve svém věku jsem začínal mít slabost pro mladé. Žena, která k tomuto příběhu patří, byla tehdy studentka, mohlo jí být něco kolem pětadvaceti. Jmenovala se Marta.“

„Křesťanka?“

„Ne. Ale počkejte, příběh teprve začíná. Helena a já jsme se rozešli, s láskou i s nenávistí. Tušil jsem, že její muž o mně ví. Takový poměr se navždycky utajit nedal. Hned po odjezdu mi začala posílat dopisy. Nejdřív jen naznačovala a potom otevřeně přiznávala, že je vážně nemocná a že její dny jsou sečteny. Považoval jsem ji za hypochondra, takže jsem to nebral příliš vážně. Potom jednou v noci zazvonil telefon a uslyšel jsem hlas její dcery. ‚Matka je mrtvá!‘ kři-

čela. „Její popel už je v moři. Vrahu!“ Chrlila na mě ty nej-hroznější nadávky. Naříkala, že mi div nepraskl bubínek. Vyhrožovala, že přijede do New Yorku a zastřelí mě. Chtěl jsem něco říct, ale vůbec mě nepustila ke slovu. Její poslední slova byla: „Pro mě už jste mrtvý. Daleko neuniknete.“ I její otec prý chystá pomstu.

Po téhle noci jsem vážně pomýšlel na to, že ze Států od-jedu. Že uteču do Evropy nebo do Izraele. To už byl vyhlá-šen židovský stát. Kdo může vědět, čeho jsou hysteričtí lidé schopni? Ale přesto jsem zůstal v New Yorku, a jak vidíte, jsem tady dodnes. Co mi zbývalo? Helena byla mrtvá, a na to, abych se za ni modlil, jsem nebyl dost zbožný. Nemusím vám říkat, jak mě to zdrtilo. Nevím, jak jiní, ale já nikdy na nic nezapomenu. Neminul den, abych si na ni nevzpomněl. Všechna její slova, všechny něžnosti, všechny výčitky se mi vryly do paměti. Řekl jsem jí kdysi, že je největší láska mé-ho života, a byla to pravda.“

Můj host pokračoval: „Po několika letech jsem začal uvažo-vat o tom, že bych Heleninu dceru vyhledal. Nemohl jsem ji přece nenávidět navždycky. Říkal jsem si, že čím jsou že-ny starší, tím spíše umějí pochopit složitosti lásky a odpus-tit. Svým způsobem jsem se podílel na její výchově. Když jsem k nim chodíval, nosil jsem jí čokoládu a různé dárky. Doufal jsem, že se někdy znovu setkáme. Třeba už se vdala a má děti. Víte, co se děje v tom, kdo je posedlý iluzemi lás-ky. Člověk, který miluje peníze, by nejraději shrábl kapitál ze všech bank na světě, a ten, kdo miluje ženy, by chtěl, aby mu patřily všechny, jedna vedle druhé. K stáru jsem si část výdělku ukládal a napadlo mi, že bych mohl Mildred něja-kou částku odkázat. Jenže od plánů ke skutku u mě bývá da-leko. Mám už takovou povahu, že všechno odkládám. Mož-ná to zní jako paradox, ale ačkoli pochybuji o boží existenci, spoléhám na jakousi vyšší prozřetelnost. Někdy tomu říkám osud. Celý fenomén člověka je paradox – biologicky i jinak.

A teď začne ten pravý příběh. Moje mladá milenka Mar-ta se připravovala na doktorát. Měla sestru Sheryl, o deset

let starší a provdanou za profesora filozofie na Kalifornské univerzitě v La Jolle. Profesor, mnohem starší než jeho žena, odjel na roční studijní dovolenou do Anglie a Martina sestra za ním měla přijet později. Náhle přišel telegram, že zemřel – zahynul při automobilové nehodě. Vdova se po krátkém pobytu v Anglii rozhodla, že odjede na delší dobu do Izraele. Věděla, že se s Martou chystáme na dovolenou, a přemluvila nás, abychom zatím bydleli v jejím domě v La Jolle. Nechtěla jej pronajímat cizím lidem. Marta a já jsme tou nabídkou byli nadšeni. Měli jsme tam být celé září a větší část října. Dům stál na kopci a skoro ze všech oken bylo vidět na Tichý oceán. Jestli jste tam někdy byl, víte, že je to jedno z nejkrásnějších míst na světě – ještě nádhernější než Riviéra. Byla to moje první cesta do Kalifornie. Kvůli Heleně se mi tam nikdy nechtělo.

Bylo po novoročních svátcích a blížil se Jom kipur. Já ani Marta jsme svátky nikdy nesvětili a zajít do synagogy by nás vůbec nenapadlo. Ale na Jom kipur se vždycky nevím proč postím – snad abych neztratil kontakt s rodiči a generacemi, které tu byly před námi. Těsně před Jom kipur telegrafovala Martě sestřenice z New Yorku, že v Los Angeles zemřel jejich strýček. Neměl žádné děti, takže jeho staříčka, osmdesátiletá žena zůstala úplně sama – nemocná a bez pomoci. Sestřenice proto prosila Martu, aby k ní zajela a do pohřbu u ní pobyla. Těšil jsem se, že nás o dovolené nebude nikdo rušit, a kromě toho jsem nechtěl být na Jom kipur sám. Marta mi sice navrhla, abych jel do Los Angeles s ní, ale dalo se čekat, že tam přijedou další příbuzní, a chtěl jsem se takovým komplikacím vyhnout. Marta mi připravila předpostní jídlo a odjela. Smrt jejího strýce mi pokazila náladu. Připomněl mi, že Anděl smrti má pravomoc i nad Kalifornií. Všechno, co jsem četl v novinách nebo slyšel z rádia, se týkalo smrti, smrti, smrti... Profesor, v jehož domě jsem bydlel a v jehož posteli jsem spal, byl už také mrtvý. Jeho portrét visel v obývacím pokoji, jeho fotografie stála na psacím stole. Moji příbuzní zahynuli za druhé světové války. Jedl jsem o samotě studené jídlo a vzpo-

mínal na mrtvé rodiče, bratry, sestry a jejich rodiny. Někteří zemřeli přirozenou smrtí, jiní byli zlikvidováni nacisty, nebo zahynuli ve vyhnanství.

Rychle se stmívalo. Tak jak je Pacifik ve dne krásný, po západu slunce působí ponuře a tísnivě. Člověk se dívá do nekonečné temnoty. Posvátná noc, kterou začíná Jom kipur, se mi vždycky spojovala s pradávnou židovskou pochmurností. Hlavou mi bzučela tesklivá melodie Kol nidrej a jiných obřadů. S Martou mi večery připadaly vždycky krátké, ale bez ní se hodiny vlekly. Od oceánu vál studený vítr a všechno zakrývala hustá mlha. Zkusil jsem číst knihu, ale po několika řádcích mě začala nudit. Nevěděl jsem proč, ale otevřel jsem jeden svůj kufr a začal v něm hledat – sám nevím co. V boční kapse jsem našel starý zápisník s adresami a telefonními čísly z dávných let. Potřeboval jsem někomu zavolat a popřát mu šťastný nový rok – cosi mě nutilo, abych se v té posvátné noci, tak jak to bývalo zvykem v Polsku, usmířil s někým, s kým jsem se pohádal nebo komu jsem se odcizil. Prohlížel jsem si zapsaná jména. Mnozí z těch, kterým patřila, byli už na onom světě. Po chvíli hledání jsem našel číslo Helenina telefonu v Los Angeles. Zřejmě jsem nikdy nepřestal počítat s tím, že se její dceři ozvu. Třeba Mildred stále žije v domě své matky, napadlo mě. Věděl jsem, že je to málo pravděpodobné, stejně jako to, že by telefonní číslo zůstalo nezměněno. V Americe se všechno neustále mění. A nebyl jsem si jist, jestli chci opravdu obnovit kontakt s někým, kdo mě nazval vrahem a chtěl mě zabít. Ale potřeba vytočit to číslo byla neovladatelná – přestože používat telefon na Jom kipur, kdy Bůh sedí na trůně své slávy a podpisuje ortely života a smrti, je zakázáno.

A teď se dostávám k té neuvěřitelné, děsivé věci, kvůli které jsem za vámi přišel. Zavolał jsem a někdo se mi ozval. Byl to ženský hlas, ale ne Mildredin. Patřil nějaké starší ženě, která mluvila s cizineckým přízvukem. Bože na nebi, byl to Helenin hlas! Pochopil jsem, že to mohou být jediné moje přetažené nervy, nebo má nesmrtelná láska. Chtěl

jsem zavěsit, ale ruka mi přimrzla ke sluchátku jako v elektrickém šoku. Slyšel jsem, jak vyslovuji své jméno a jak hlas na druhém konci říká: „Ano, poznávám tě.“ Zřejmě jsem byl šílený hrůzou, protože jsem se zeptal: „Kde jsi?“ A hlas odpověděl: „Ty víš kde.“

Napnul jsem všechny síly a sluchátko odhodil. Srdce mi bilo jako kladivo. Zatmělo se mi před očima, ale jako zázrakem stálo poblíž křeslo, do kterého jsem mohl padnout. Ve vteřině jsem byl zbrocen potem. Roztřeseně jsem seděl a čekal, až se mi srdce utiší. Uviděl jsem na podlaze sluchátko a s vypětím všech sil jsem je zvedl a zavěsil. Když jsem si po deseti minutách sáhl na zápěstí, měl jsem puls sto čtyřicet. Odbelhal jsem se k pohovce a lehl si. Teprve potom jsem si uvědomil, že otázku „Kde jsi?“ jsem vyslovil polsky – „*Gdzie jesteś?*“ – a že mi odpověděla: „*Ty wiesz.*“ Helena pocházela z asimilované rodiny, takže jsme spolu mluvili vždycky polsky, ne v jidiš. Zato její dcera, jako většina emigrantských dětí, neměla o starou vlast zájem a neznala polsky jediné slovo. Srdce, které se začínalo uklidňovat, znovu zabušilo. Posedl mě nový strach – že dostanu srdeční záchvat. Ležel jsem tam s pocitem, že jsem na smrt nemocný. „Je to jen přelud,“ říkal jsem si. „Nějaká mozková porucha.“ V uších mi stále zněla Helenina odpověď: „*Ty wiesz.*“ „Že bych slyšel hlas z onoho světa?“ táhlo mi hlavou. „Je to znamení, že už nepatřím mezi živé?“ Nemohl jsem v tom pustém domě zůstat sám, ale kam jít? Začalo mi být zima. Marta slíbila, že po příjezdu do Los Angeles zavolá, ale telefon zlověstně mlčel. Při vši své hrůze jsem si umínil, že jí o tom všem neřeknu ani slovo. K smrti by se vylekala a hnala by mě k psychiatrovi. Rozhodl jsem se, že to tajemství vezmu s sebou do hrobu.

Po drahné chvíli jsem se dovlekl do ložnice a vlezl v šatech i botách do postele. Přikryl jsem se vším, co jsem našel, ale zima mi byla dál. Ležel jsem tam zkřehlý a vyděšený, až jsem nakonec usnul. Pak mě zburcovalo zazvonění telefonu na nočním stolku. Byla to Marta. Omlouvala se, že volá tak pozdě, ale cesta trvala déle, než čekala, a starou

tetu našla v hrozném stavu. Nikdo z jejich rodiny, rozuteklé po celém světě, se zatím neobjevil. Zeptala se mě, jaký jsem měl večer, a já se snažil odpovědět co nejklidněji. Cítil jsem z jejího hlasu, že i ona je naším nenadálým rozloučením vyvedena z míry. Řekla mi: „Toto je moje první přímé setkání se smrtí. Vlak jel do Los Angeles celou věčnost, potom jsem musela čekat na taxík. Teta se na mě vrhla a bez ustání plakala. Pohřeb bude pozítří. Strýček byl ve spolku rodáků a má na jejich hřbitově hrob. Vrátím se hned, jak to půjde. Ráno ti zavolám.“

Ruka se mi klepala a sotva jsem mohl mluvit. Znovu jsem si lehl, ale světlo jsem nechal svítit. Poprvé od dětství jsem se bál tmy. Kdyby té noci došlo k nějaké poruše a přestal jít proud, dnes bych tady s vámi neseděl. Dávno bych ležel na hřbitově v La Jolle – pokud tam jaký je.“

Můj host se odmlčel a otřel si kapesníkem čelo. Ruka se mu trásla a bál jsem se, aby se mu u mě něco nestalo. Řekl jsem: „Oddechněte si chvilku, pane doktore. Nemám vám přinést sklenku vody?“

„Cože? Ne. Nic mi není.“

Seděl tam celý bledý a uvažoval o svém příběhu. Řekl jsem: „Helena žila, vidíte?“

„Ano.“

„Její dcera vám lhala?“

„S matčíným vědomím.“

„Proč vám Helena nedala jasně najevo, že s vámi skoncovala?“ zeptal jsem se.

Na rtech se mu objevil slabý úsměv. „Proč říkat pravdu, když může člověk lhát?“

Znovu chvíli mlčel. Potom jsem se zeptal: „Kdy jste se dověděl, že žije?“

„Té noci ne. V lékárnice jsem našel prášky na spaní a nejmíň deset jsem jich spolykal. To mě na zbytek noci otupilo. Probudilo mě až slunce. Jedno okno v ložnici bylo obráceno na východ. Třebaže jsem byl omámený, mozek mi zřejmě pracoval a snažil se tu záhadu rozluštit. Když se mrtví

chtějí vracet na zem, nepotřebují přece telefon. Náhle mi svítl: Helena ještě žije. Zeslábl jsem natolik, že držet půst nepřipadalo v úvahu. Šel jsem do kuchyně a vypil jsem několik šálků silné kávy. Teprve potom jsem našel sílu a odvahu vytočit znovu to číslo.“

„Znovu se ozvala Helena?“

„Ano, a mluvili jsme spolu víc než hodinu. Byl to zvláštní pocit, mluvit s někým, koho jsem kdysi tolik miloval a koho jsem léta měl za mrtvého. Mluvil jsem s ní a obcházel mě mráz. Je to pravda? Anebo jsem v komatu a všechno je to dlouhý zlý sen? Nechci vás zdržovat podrobnostmi. Helena žila, ale řekla mi, že má leukémii. Její manžel zemřel před několika lety. Mildred se provdala za Australana, který chtěl, aby se dala pokřtít. Žije s ním a s dvěma dětmi v Melbourne. Zeptal jsem se Heleny, proč se rozhodla k takovému podvodu, a řekla mi: ‚Chtěla jsem náš vztah přetnout sekerou. Věděla jsem, že kdybys mi napsal nebo zavolał, neměla bych nikdy klid. Rozdělit nás mohla jedině smrt. A když ne skutečná smrt, tak smrt, kterou jsme Mildred a já předstíraly. Věděla jsem, že ti to dlouho v hlavě ležet nebude – na to nemáš povahu. Měl jsi jiné i přede mnou a rychle jsi na ně zapomněl. Zvláštní je na tom jen to, že včera jsem na tebe celý den a celý večer myslela. A nejen myslela. Jako bych upadla do transu. Nebudeš mi věřit, nemohu ani chtít, abys tomu věřil, ale když večer zazvonil telefon, věděla jsem, že voláš ty. Nemám ti už proč lhát. Dospěla jsem do stadia, kdy moje lež bude brzy pravda.“

„Setkal jste se s ní potom?“ zeptal jsem se.

„Ne. Chtěl jsem, ale kategoricky mi zakázala, abych za ní přijel. Řekla: ‚Chci, aby sis mě pamatoval takovou, jaká jsem byla, a ne, jaká jsem teď – když je ze mě troska. Nesmí mě vidět už ani má dcera. Proto jsem jí neřekla, jak jsem nemocná. Bylo mi souzeno, abych všechna ta léta žila sama, a sama chci také umřít. Doufám, že moje přání budeš respektovat. Nejezdi sem a nevolej. Jestli je něco jako posmrtný život, sejďeme se po smrti.“

„Nikdy jste s ní už netelefonoval?“

„Ne, ale viděl jsem ji. Ve skutečnosti – ne ve snu.“

„Jak se to stalo?“

„Po tom rozhovoru mě znovu přepadly pochyby. Nemohl jsem v tom domě zůstat sám. Báł jsem se další noci. Abych se přesvědčil, že jsem naživu a ne v hrobě, zavolał jsem Martě. Vykřikla: ‚Celou hodinu ti zkouším volat, ale pořád bylo obsazeno.‘ A teď vám povím další neuvěřitelnou věc. Marta se mě zeptala: ‚S kým jsi tak dlouho mluvil? S tou svou mrtvou milenkou?‘ Řekla to, protože věděla, že Helena žila v Kalifornii. Nikdy nezapomenu, jak mě při těch slovech zamrazilo. ‚Proč to říkáš? Co tě to napadlo?‘ vykřikl jsem.

„Jen tak z legrace,“ řekla Marta. „Řekni mi pravdu – koho jsi měl tak dlouho na drátě?“

„Svou mrtvou milenkou,“ odpověděl jsem.

„Nedovedeš si představit, jakou jsem dnes měla noc,“ řekla Marta. „Je pravda, že mi strýčkova smrt a tetina situace rozbrnkaly nervy, ale přesto – strýčka jsem přece nikdy neviděla a tetu sotva znám. Byli staří, žili svůj vlastní život. Ta mě svým pláčem dohnala málem k šílenství, ale nakonec se vyplakala a šla spát. Pak jsem ti, jak víš, zavolała a ubitá po cestě a po tom všem jsem si šla lehnout. Spala jsem asi dvě hodiny a najednou mě probudil pocit, že mě někdo tahá za vlasy a šeptá mi do ucha. Cítila jsem tíhu na prsou a strašnou touhu po tobě. Řekla jsem si, že je to hloupost. Vždyť už jsme bez sebe vydrželi být celé dny a týdny a kromě toho jsem s tebou před spaním mluvila. Ale nemohla jsem se uklidnit. Chtělo se mi brečet, a víš, že nejsem žádná plačtivka. Strašně jsem ti toužila zavolat, ale nechtěla jsem tě budit. A teď od tebe slyším, že jsi měl taky hroznou noc. Přijď a buď tady se mnou. Neukázal se tu zatím jediný příbuzný. Tetě jsem o tobě řekla, ta potíže dělat nebude.“

O několik hodin později jsem seděl ve vlaku, který jede ze San Diega do Los Angeles. Když jsem dorazil na místo, požádal jsem taxikáře, aby cestou k domu Martiny tety jel přes ulici, kde bydlela Helena. Chtěl jsem zahlédnout aspoň její dům. Možná jsem také hledal záminku, abych uvi-

děl ji. Neměl bych to říkat, ale mnoho věcí se v mém životě stalo proto, že jsem si přál, aby se staly. Jak je to možné, nevím. Mám teorii, že příčina a účel jsou dvě strany jedné mince. Když něco mermomocí chcete, příčiny a následky se začnou přizpůsobovat a spolupracovat. Fakt je, že když jsme vjeli do její ulice, do malé uličky se starými domy, řekl jsem taxikáři, ať zastaví. Smrákalo se už. Taxík tam stál asi pět minut. Chtěl jsem už řidiči říct, ať jede dál, a vtom vyšla z Helenina domu jakási stará žena a byla to ona. Kdybych ji náhodou potkal na ulici, vůbec bych ji nepoznal. Ale vím stoprocentně, že to byla ona. Cosi z té někdejší Heleny v ní zbylo. Pohlédla na taxík a prudce se otočila. Možná mě také poznala. A tím ten příběh končí.“

„Další zprávy jste o ní nedostal?“ zeptal jsem se.

„A jak? O její smrti by mi nikdo nenapsal ani nezatelefonoval, leda ona sama ze záhrobí –“

Ta poslední slova mu zřejmě uklouzla proti jeho vůli. Jako by se lekl a zastyděl. Slyšel jsem, jak říká: „Nesmějte se mi, ale dodneška se bojím, když musím v noci telefonovat.“

Cizinci

Celé to proběhlo v tajnosti. Dokonce ani Eljokumovy dcery do poslední chvíle nevěděly, co se mezi otcem a matkou chystá. A pak ta podivná skutečnost vyšla na světlo: starší manželé se rozvádějí. Reb Eljokum, v úctyhodném věku pětasedmdesáti let, zatoužil dožít své dny v Zemi Izrael a po smrti složit kosti na hoře Olivetské. A jeho žena Blimele, ta zkrátka nemohla přenést přes srdce, že by měla opustit dcery, zetě a vnučata i prostorný byt se vším nábytkem a koberci. Manželé si všechno v klidu naplánovali a rozvážili. Veškerý majetek připadne Blimele. Reb Eljokum si vezme jen své šatstvo, pár vzácných svazků, které by v Jeruzalémě nemusely být k mání, a tolik peněz, kolik mu vystačí na život do devadesáti.

Rozváděli se u mého otce rabína, v našem domě. Reb Eljokum měl vous bílý jako mléko, brunátnou tvář a vysoké čelo, a zpod bílého obočí mu hleděly modré oči. Dovážel čaj z Číny a patřilo mu několik domů. Byl vyhlášený učenec a důvěrný přítel rabiho z Aleksandrowa. Blimele byla z otcovy strany vnučkou slavného filantropa reba Samuela Zbitkovera.

Reb Eljokum měl pět dcer a všechny dobře vyvdané. Žádná z nich nepropadla zkaženosti moderního myšlení. Pravda, reb Eljokum s manželkou litovali, že neměli syna, aby nad nimi po smrti odříkal Kadiš, ale drželi se Tóry a kona-

li dobré skutky, a to je lepší než modlitba za zesnulé. Reb Eljokum podporoval ješivy a každoročně věnoval rabimu z Aleksandrowa tisíc rublů.

Když písař chystal rozvodové listiny a svědkové si nacvičovali zvláštní hebrejské litery, kterými se budou podepisovat, listoval si reb Eljokum chasidským svazkem. Na hlavě měl hedvábnou čepičku s vysokou korunkou po starém chasidském způsobu. Tu a tam vytáhl z kapsy zlaté cibule a podíval se, kolik je hodin. Před pár dny jsem zaslechl, co říká mému otci: „Obchodničení už mám dost. Poslední roky chci prožít jen s Tórou a v modlitbě. Když odjedu do Země Izrael teď, nebudou tam muset mé kosti putovat pod zemí, až přijde Mesiáš. Chci dýchat posvátný vzduch.“

„Jste šťastný člověk,“ přitakával otec. „Kéž se dočkáte vykoupení ještě za tohoto života.“

„Všechno je z nebes.“

Otec se divil, nač je vlastně manželům dobrý rozvod, když už oba překročili sedmdesátku. Ale reb Eljokum ho vyvedl z omylu: „Blimele je mladší než já. A ženská si sama neporadí. Jestli se bude chtít vdát, nebudu stát v cestě.“

„Nu.“

Opustit rodinu, dobré přátele i rabiho z Aleksandrowa a vydat se přes hory, doly a moře do země, kde vládnu Turci, nebyla žádná hračka, ale od reba Eljokuma jsme nezaslechli jediný povzdech. Aleksandrowští chasidé dali na mlčení. Blimele, malá, kulatá, v saténovém čepci se stužkami a staromódním pláštíku, seděla na lavici a utírala si slzy do batistového kapesníku. Její obličej měl žlutavý nádech a připadalo mi, jako by byl poslepovaný z kousků hlíny. Pokývala hlavou na potvrzení dávné pravdy smutné jako samo ženské plémě. Slyšel jsem ji, jak říká mé matce: „Drahá paní, kéž bych tak ležela v hrobě.“

„Dá Bůh, že se v ráji zase shledáte,“ konejšila ji matka.

V otcově pracovně vše probíhalo podle právoplatného řádu. Otec nahlédl do tlustého svazku a promluvil k rebu Eljokumovi: „Slyš, Eljokume, synu Eliezera Zalmana. Chceš se vyslovit proti tomuto rozvodu?“

„Ne.“

„Chceš se tedy rozvést se svou manželkou Blime, dcerou Nathana Mejra, ve jménu svém, jejím i ve jménu zákona?“

„Ano.“

Když otec pokynul Blimele, aby přistoupila a převzala z rukou reba Eljokuma rozvodová lejstra, stařena se začala hroutit. Matka a ještě jedna žena ji musely podpírat, aby se vůbec udržela na nohou. Když jí reb Eljokum předal do vrásčitých rukou listiny, vyřkl otec ještě obvyklá slova na závěr: „Je vám zapovězeno setrvat pod jednou střechou. Chce-li se žena znovu provdat, nechť devadesát dnů vyčká.“

Blimele s nejmladší dcerou a se služebnou odjela domů drožkou. Reb Eljokum se odebral do domu bývalého obchodního společníka, který byl žákem aleksandrowského rabína. Pár dnů nato odcestoval do Země Izrael. Spolu s několika kluky z ulice jsem přihlížel, jak mu do dvou drožek nakládají kufry. Rabi z Aleksandrowa přijel zvláště pro tuto příležitost do Varšavy, aby mohl reba Eljokuma doprovodit na vlak. Ulice byl plná chasidů. Blimele se rozstonala. Dcery to celé měly otci za zlé; rozloučit se tedy přišli zeťové a z vnoučat jen chlapi. Do první drožky nasedl reb Eljokum, rabi a dva sluhové. Následovalo celé procesí drožek, přetékajících chasidy. Mladíci zpívali chasidské písně. My kluci jsme běželi vedle fiakrů až k Vídeňskému nádraží.

Uběhlo pěkných pár týdnů a o rebu Eljokumovi ani slovo. Otec jen utrousil, že už je patrně v zemi Izrael. Vlak ho dovezl do Rumunska, kde měl nasednout na loď do Jaffy. Blimele se uzdravila. Často jsem ji vídal, jak jde nakupovat do košer řeznictví naproti od nás. Cupitala vpředu a za ní šla služka s košíkem.

Jednoho dne dostal otec od reba Eljokuma dopis. Hebrejštinou, která se hemžila jidiš výrazy, v něm psal, že už je díky Bohu v Jeruzalémě a ubytoval se ve čtvrti Mea Šearim. Každý den se modlí u Zdi nářků. Navštívil hrob pramáti Ráchel a spoustu dalších svatých hrobů. Jeruzalém je plný rabínů, učenců, chasidů. Ty chudé samosebou sužuje nouze, ale za peníze se dá sehnat všechno. Následovní-

ků rabiho z Aleksandrowa tu mnoho není, ale ta hrstka, co jich tu je, drží při sobě.

Pár týdnů nato přišel z Jeruzaléma balíček. Byl to dárek od reba Eljokuma. Byla v něm modlitební knížka v dřevěných deskách vpředu s rytinou Zdi nářků a vzadu jeskyní Makpela. Otec mi ji dal. Přičichl jsem k ní a voněla goferovým dřevem, hřebíčkem, nardem, myrhou a ještě jiným kořením, co se o něm píše v Pentateuchu.

Uběhl zase nějaký čas a já jsem na reba Eljokuma skoro zapomněl. Jednou večer zadupaly na schodech otcovy rychlé kroky – a to bylo vždycky znamení, že ve studovně slyšel nějakou zajímavou novinku. Venku sněžilo a rezavý vous měl bílý od sněhových vloček. I aksamitový klobouk a dlouhý kaftan zdobila bílá. Máti ho napomenula, aby si očistil boty o rohožku. Ve svitu petrolejky se modř v jeho očích prohloubila. Spustil: „No věřili byste tomu? Reb Eljokum se v Jeruzalémě oženil!“

Máti se rozhorlila: „To jsou celí chlapi.“

„Vzal si pannu. Podle všeho pořád touží po synovi, který by nad ním odříkal Kadiš.“

„Nebo je spíš mladá panna lepší než stará ženská,“ oprávil ho maminka. Vždycky když se nad něčím rozčilovala, rozježila se jí paruka. Zdálo se mi, že ta paruka je živá. Propadlé líce, většinou bledé od chudokrevnosti, se jí zapálily. Maminka se vždycky bála, že by mohla předčasně umřít a tatínek by si místo ní vzal nějakou mladší. Dokonce nám ji i vylíčila. Byla by malá, buclatá, tváře jak růžičky a sladký úsměv. Takový měl podle ní otec vkus. Teď pokračovala: „Nevěřím, že tolik toužil po Zemi Izrael. To byla jen vytáčka, aby se mohl s Blimele rozvést. Žádná bohabojnost, ale chlípnost! Fuj!“

„Když jsou rozvedení a nemá syna, co je na tom špatného?“ nadhodil otec. „V knize je psáno: ‚Rozsívej své símě zrána, nedopřej svým rukám klidu do večera.‘ A Talmud vysvětluje smysl těch slov tak, že manželství může být požehnáním v stáří jako v mládí. A pak..“

„Já vím moc dobře, co říká Talmud,“ vložila se do toho matka. „Ale ve skutečnosti je to tak, že ženy jsou mužům věrné, stojí při nich, kdežto muži, ti jsou bez srdce. Přes padesát let žít s ženou a dětmi a vnoučaty, a teď si vezme nějakou cizí holku. A pročpak ta si ho asi vzala? Nejspíš čeká, až natáhne bačkory, aby mohla shrábnout jeho peníze.“

Otec pokrčil rameny. Nechápal maminkino rozhořčení, ani její slova o lásce a dědictví. Na něho byla moc z tohoto světa. Četla noviny a bezbožné romány, které v nich vycházely na pokračování. V otcových posvátných svazcích nebyla o lásce ani zmínka. A co se týče dědictví, pak podle Mojžíšova zákona se dědí přece z otce na syna a ne na manželku. Po chvilce se otec vzdálil do svého pokoje na večerní studium. Dumat nad takovými záležitostmi nebylo jeho gusto.

Protože mí starší sourozenci nebyli doma, rozhovořila se maminka ke mně: „Člověk nemá právo někoho osočovat. Bůh stvořil člověka jako muže a ženu, a musí to tak být. Ty jsi taky mužský, a až vyrosteš, nebudeš lepší než ostatní. Ale mě tohle pokrytectví ničí. Reb Eljokum se choval jako světec. Když jsem slyšela, že nechal většinu peněz Blimelle, aby mohl dožít ve Svaté zemi, měla jsem pro něj uznání. Teď jsem mu ale úplně přestala věřit. A umíš si představit, co by udělal tatínek, kdybych zmizela? Hned po předepsaných třiceti dnech smutku byl stál pod baldachýnem s jinou. Jsem na něj moc hubená a upřímná. On rád med, a já jsem jako křen. Jsem taková po tátovi a on je zas po svojí mámě, která se pořád usmívala a každému udělala, co mu na očích viděla. Bůh mě netrestej za ta hříšná slova. Kdybych ale umřela...“

„Maminko, to neříkej!“

„No co? Každý jednou umře. Až budu pod zemí, co je mi po tom, co udělá? Copak mají dohazovači něco v hlavě? Vymyslí si ty nejnemožnější kombinace. V našem případě o mně věděli jen to, že jsem dcera biłgorajského rabína a táta že je syn tomaszowského rabína. A jeho a moji rodiče se k sobě taky vůbec nehodili. Můj táta byl lev a ta-

tínkův táta beránek. Věčně vysedával na půdě a studoval kabal. Celé týdny neprohodil slovo. Kdyby byl tvůj otec co k čemu, dávno bychom netrčeli tady v Krochmalné. Jiní rabíni mají nějaký cíl. Udělají kariéru. Když tátovi řekli, že se musí naučit rusky a že ho gubernátor přezkouší, vykřikl: „Gubernátor? S tím bych v životě nemohl promluvit!“ Tak to vidíš. Proto nosíš roztrhané boty.“

„Nejsou roztrhané,“ namítl jsem.

„Ale jsou spravované. No nic, člověk nemá takhle mluvit. Na tomhle světě jsem neměla kouska štěstí a ten budoucí svět, ten nejspíš taky ztratím.“

„Maminko, až vyrostu, dám ti spoustu peněz!“ vykřikl jsem.

Máti se ironicky usmála. „A kde tolik peněz vezmeš?“

„Najdu poklad!“

„No jo, celý táta. Tak stačí.“

Maminka vzala do ruky noviny. Chvilku četla první stránku s velkými písmeny, kde se psalo o předsedovi vlády Stolypinovi a antisemitovi Puriškevičovi, který vyháněl Židy z ruských vesnic. Pak přešla k místnímu zpravodajství. Zbystřila zrak a oči jí posmutněly. Psalo se tam o tom, jak někoho přejela tramvaj, o vraždách a sebevraždách, o klempířích, co spadli ze střechy. Jeden titulek se objevoval opakovaně: MUŽ-NETVOR. Článek vyprávěl vždycky stejnou historku o domovníkovi, který se vrátil domů opilý a zneuctil vlastní dceru. Nevěděl jsem přesně, co to znamená, ale vyrozuměl jsem, že bych se radši neměl moc vyptávat.

Jednou večer, když maminka četla nějakou knihu v hebrejštině, otevřela dveře Zeldy, žena našeho souseda krejčího Wolfa, a vyhrkla: „Milá sousedko, mám pro vás novinku.“

„Co se stalo?“

„Blimele se vdala. Bývalá žena reba Eljokuma.“

Maminčiny oči zalil posměch. „No ne, opravdu? A koho si vzala?“

„Reba Šaju Peltese, co má galanterii. Je to pár měsíců, co mu umřela žena.“

„No je to vůbec...?“

„Brali se předevcírem, a už prodává v jeho krámě.“

„No když se reb Eljokum mohl oženit, proč by se ona nemohla vdát? Nic proti tomu nemám.“

„Ta jeho nová žena v Jeruzalémě čeká dítě. Psal to jedněm svým známým. Můžou spolu mít ještě i tucet dětí.“

„To je mi úplně jedno.“

„Ach jo, milá paní, kam ten náš svět spěje? Moje máma ovdověla v sedmadvaceti a o dalším manželství nechtěla ani slyšet. Kdykoli se u nás objevil dohazovač, měla jedinou odpověď: ‚Dá Bůh, že budu mít muže zase až v ráji.‘“

„Lidi jsou různí.“

„Jak může někdo začít žít s cizím člověkem, když předtím byl s někým padesát let? Reb Eljokum byl takový čistý. A reb Šaja je takový špinavec. A k tomu držgrešle. Beztak si ji vzal jen pro peníze.“

„V jejím věku už si ženská nemůže moc vybírat,“ řekla maminka.

„K čemu je jí dobrý? Slyšela jsem, že její dcery se můžou žalem pominout.“

Ženy mluvily a každou chvíli vrtěly hlavou. Zelda začala nakusovat věci, které jsem nechápal. Pak se chytla za pusu a řekla: „Radši budu zticha.“ Maminka přikývla. „Čím jsou si manželé?“ prohodila. „Cizinci. Jako cizinci se narodí a jako cizinci taky umřou.“

„A kdo je člověku blízko?“ nadhodila Zelda. „Děti vyrostou a vydají se svou cestou.“

Maminka po mně šlehla pohledem. „Jen ať si jdou. Ne-ní to svět pro nás.“

Druhý den ráno jsem se hned po snídani běžel podívat do Šajova galanterního krámu na Blimele. Stála za pultem a ukazovala zákazníkovi špulky nití. Měla na sobě prosté všední šaty a čepec bez pentlí. Vypadala, jako by tam byla odjakživa. Vpadlými ústy mluvila na zákazníka. Na vysoké stoličce za kasou seděl reb Šaja, kdysi bílý vous zahrnědlý od tabáku. Jarmulku měl flekatou a šedý kabát rozedraný. Krátkozrakýma očima počítal bankovky, strkal do nich

nos. Obočí mu trčelo ven jako dva kartáče. Zvedl se mi nad ním žaludek, i nad Blimele a rebem Eljokumem v Jeruzalémě s tou jeho těhotnou manželkou. Všichni dospělí jsou lháři, říkal jsem si. Vzpomněl jsem si na ženu reba Šaji, Deboru Ittu, ke které mě maminka posílala pro knoflíky, jehly a bavlněná hedvábička. Kde je jí teď konec? Ví, že na její místo nastoupila Blimele? Kdepak, neví to. Je přece v ráji. Náhle jsem došel k rozhodnutí, že kdyby maminka nedej Bože umřela a kdyby se tatínek oženil s tou buclatou s tvářemi jak růžičky, utekl bych z domova někam poustevničit a stal se kabalistou.

Chyba

Bylo horké letní šábesové odpoledne a tetička Jentl seděla s ostatními tetskami na zápraží. Klábosilo se a vyprávěly se různé historky. Jentl měla šaty se vzorkem arabesek a čepce s pestrými stuhami a korálky. Vzala si slovo: „Jo, to se lehko řekne: ‚Udělal jsem chybu.‘ Ale ono to vždycky není tak jednoduché. Jedna malá chybička někomu dokáže – ne-dej Bože – třeba i zničit život, zvláště když je někdo hrdo-pýšek nebo ješita. U nás v městečku žil jeden Žid, jmenoval se reb Šachne – boháč a učenec. Jezdával do Belzu, ne k dnešnímu rabínovi, ale k jeho otci, vyprošovat si požeh-nání a skládat peněžní dary. Rabi mu vždycky sám přistrčil židli. Reb Šachne měl železářství – prodával zámky a klíče, hřebíky, kladiva, kleště a jiné věci do domu a dílny. Dosta-lo se u něj zboží, co nebylo k sehnání ani ve městě. Když neměl něco na skladě, objednal to z Lublinu nebo dokonce až z Varšavy. Slyšela jsem, že jeden pachtýř si u něj koupil trezor, který měl zámky, že je neotevřel ani zkušený mistr zloděj. Reb Šachne prodával i měď a mosaz: hmoždíře s tloukem, svícny, všelijaké hrnce a rendlíky. Jezdili k němu nakupovat statkáři a on vždycky prodával za solidní ceny. Smlouvání netrpěl. Vidím ho jako dneska – nebyl vysoký, zato podsaditý, a rezavý vous mu trčel z brady jak vějíř. Ří-kalo se o něm, že je učenější než sám rabi. Jeho žena Lifše byla naše vzdálená příbuzná.

Lifše rebu Šachnemu porodila čtyři syny a tři dcery, ale ze všech dětí přežily jen dvě – syn Tevel a dcera Gneše, hýčkané dětičky. Tevel byl slušný chlapec, rád se učil a rodiče miloval a ctil. V šestnácti letech se dostal za zetě jednomu boháči z Kielců, daleko od domova. Domů na návštěvu zajel málokdy. Tenkrát ještě moc vlaků nejezdilo a cesta povozem trvala několik dnů. Když se Tevel oženil, bylo jeho sestře Gneše třináct. Už tehdy byla vyhlášená krasavice: vysoká, se dvěma plavými copy. Tenkrát nebývalo zvykem posílat do chederu i děvčata, ale měli jsme jednoho učitele, který je do školy bral. Jeho žena byla vzdělaná a učila dívky modlitby a taky napsat pár řádek dopisu v jidiš. Gneše pomáhala rodičům v krámě a mluvila polsky a rusky. Gójové, co tam nakupovali, ji velebili, jak je krásná a jaké má vybrané vystupování. Šeptalo se, že se do ní zamiloval polský hrabě a napsal jí dopis, že kdyby přestoupila, vzal by si ji za ženu. Já u toho nebyla, ale říkalo se to.

Gneše byla skoro ještě dítě a už se jí začaly hrnout nabídky k sňatku. Na Tevelově svatbě si jí všimla jedna bohačka a bez okolků na Lifše udeřila, že by ráda Gneše za snachu. Lifše jí řekla, ať tedy pošle dohazovače, ale ta paní jí odpověděla: ‚Beru vaši dceru tak, jak je. O věno se handrkovat nebudu.‘ Její syn ji asi viděl a zakoukal se do ní. I tenkrát se lidi do sebe zamilovávali. Nic z toho nakonec nebylo, ale od té doby si u reba Šachneho a Lifše naši místní dohazovači podávali dveře. Ačkoli byla tak mladá, brzy se ukázalo, že je pěkně vybíravá. Kohokoli jí nabídl, na tom hledala mouchy. Jeden nebyl dost chytrý, druhý byl moc malý, třetí šmajdal. Lifše si chodila k mojí mamince naříkat: ‚Modlím se k tomu tam nahoře, aby přišla k rozumu a přestala hledat ženicha bez jediné chybičky. I slunce má skvrny.‘ Maminka ji utěšovala: ‚Žádný strach, vaše Gneše na ocet nezůstane.‘ Holce bylo tenkrát patnáct, ale byla pěkně stavěná a měla mazaný kukuč. Pořád vtipkovala a utahovala si z lidí. Někdo říkal, že kdyby žila ve Varšavě, mohla z ní být herečka na divadle.

Když se Gneše přehoupl šestnáctý rok a zasnuby pořád nikde, začal se strachovat i reb Šachne. Zavolal si dceru

k sobě do studovny, že si s ní promluví. „Člověk by si neměl o sobě moc myslet,“ řekl jí. „Jsme jen lidi z masa a kostí, jeden jako druhý.“ Gneše mu prý odsekla: „Jenže taky záleží na tom, z jakého masa a z jakých kostí. Sněsla bych všechno možné, ale prožít život vedle hlupáka – to nestrpím.“ Pokaždé, když jí přišli někoho dohazovat, trvala Gneše na tom, že musí nápadníka vidět a promluvit si s ním. To tenkrát budilo hrozné pohoršení. Nevěsta měla ženicha spatřit až o svatbě, kdy jí zvedl závoj. No jo, ale u jediné dcery, tam musí být po jejím. Ta by si mohla říct i o modré z nebe.

Tak, a teď to přijde. Jednoho dne Gneše seznámili s mladíkem z Lublinu. Byl z bohatého domu, a jak se ukázalo, byl dost osvícený, nosil krátký kaftan s rozparkem, čapku, naškrobený límeček, kravatu, nablýskané boty. Dohazovač ho přivezl až z Lublinu, jen aby ho seznámil s Gneše. Když procházeli Zamošéskou ulicí, všechny holky se nahrnuly k oknům, aby ho omrkly. A všechny se shodly na tom, že je krásný jako princ. Vždycky když si Gneše povídala s nápadníkem, nechala pootevřené dveře, aby za nimi nikdo nemohl poslouchat nebo nakukovat klíčovou dírkou. Ti dva tam byli hodinu o samotě a celou dobu se z pokoje ozýval Gnešin smích. Asi to byl nějaký vtipálek. Tolik smíchu nebývá v židovském domě slyšet často a reb Šachne se na to moc netvářil. Řekl své ženě Lifše: „Proč tak juchají? Svatý chrám je pořád ještě v troskách a vyhnanství Židům taky neskončilo. Ale co je mladým po tom, co se stalo ve Svaté zemi?“ Po hodině přišla Gneše za matkou do kuchyně, celá zářila a vykřikla: „Maminko, ten se mi líbí, tomu to pálí!“ Přesně tak to řekla.

Ale abych to zkrátila. Svatba se dohodla hned na místě a rodičům ženicha poslali do Lublinu telegram, aby přijeli podepsat zasnubní smlouvu. Byli to boháči a nechtěli nocovat v domě reba Šachneho, že prý budou bydlet v hotelu. V našem městečku byl jenom jeden a většinou si v něm najímali pokoj gójové, ale to ženichovým rodičům nevadilo. Reb Šachne s Lifše uspořádali takovou zasnubní hostinu, že byla pomalu jako nějaký bál. Pozvali spoustu hostů. Ví-

no, medovina a kořalka tekly proudem. Nevěsta měla velké věno a ženich ještě dostal od budoucího tchána zlaté hodinky. Jeho máti byla vyparáděná, měla sukni s krinolínou a na hlavě klobouk s pštrosími péry. Otec myslím vlastnil pivovar. Budoucí tchyně darovala Gneše jako zasnubní dar šňůru perel. Na oslavu přišla spousta mladých mužů. Ženich – říkali mu Mully, asi od jména Šmuel – každého počastoval papirosou. Sám kouřil cigarety v jantarové špičce. Na zasnubní smlouvu se podepsal kudrlinkovým písmem. O zasnubách bývalo zvykem, že nastávající ženich probíral pasáže z Talmudu, ale Mully ze sebe místo toho sypal vtipy. Ženské a holky řičely smíchy. Lifše se nám potom svěřila, co po zasnubách řekl reb Šachne své dceři: „Gneše, ať je tvůj ženich jaký chce, žádný zádumčivec to rozhodně není. Ale pamatuj si, mé dítě, že svět není vtip.“ A Gneše na to: „A co je teda svět?“

Oběma stranám záleželo na tom, aby se svatba konala co nejdřív. Gneše už bylo sedmnáct, a to tenkrát znamenalo, že už je málem stará panna. A Mullymu bylo dokonce jednadvacet. Zrovna ho osvobodili od vojny a stálo strašné peníze, aby ho zas neodvedli.“

Teta Jentl se odmlčela a pak pokračovala: „Protože se obě strany shodly na tom, že není třeba smlouvat o věno a dary, nebyl důvod svatbu zbytečně odkládat. Jo, to byla svatba. Takovou jsem neviděla ani předtím, ani potom. Lifše pozvala úplně každého. Na dvorku připravili dlouhý stůl pro chudé. Přišel celý chudobinec, a kdo nemohl po svých, toho přinesli. Svatba se konala třicátého třetího dne období omer – tedy jediný den mezi Pesachem a Šavuotem, kdy se smějí pořádat svatby. Bylo teplo, sluníčko svítilo. Později se šušovalo, že reba Šachneho stála ta veselka majlant, že málem přišel na buben. Ale tak daleko to nedošlo. Vyhrávaly tam dvě kapely. Několik týdnů před svatbou krejčí, švadleny a ševci oka nezamhouřili. Dívky se po večerech scházely k tanci, aby si rozšláply nové střevíčky. Kadeřníci načesali bůhvíkolik paruk. Gneše měla svatební šaty s vlečkou

dlouhou čtyři délky. Lidi začali brblat, že takovou nádherou akorát popichujou góje. Takoví jsou Židé. Když je zle, naříkají. Jak se to zlepší, kdyby jen na chvíli, vytasí se s celou parádou – a ti, kdo nás nemají rádi, si můžou zuby uskrípat. Ale člověk se vždycky nedrží toho, co mu napovídá rozum. Lifše měla na tu událost málo služek, a tak se najali kuchaři a číšníci z Lublinu. Lifše darovala své dceři všechny rodinné řetízky, brože a prsteny, které zdědila nebo dostala.

Kdo neviděl Gneše v těch jejích dlouhých hedvábných šatech, když jí dávali přes obličej závoj, neví, co je vznešlost. Ale jí v očích jako by chyběla radost. Děvčata se jí ptala, jak to, že jí obličej nesvítí štěstím, a Gneše na to: „Obličej není světluška.“ To byla celá Gneše – chytrá jak liška a ostrá jako žiletka. Svatba trvala celou noc – tancovalo se a křepčilo, polka, mazurka a jiné tance. Dva svatební šprýmaři se předháněli v pochlebování, v slovních hříčkách a ostrovtipu, a i Mully přihodil pár vtipů. Aby ženich vtipkoval na své svatbě, to bylo něco neslýchaného, a přesto lidi tleskali. Já tancovala až do rána. Byla jsem u toho, jak ženich s nevěstou jedí zlatý jojch, svatební polévku. Když se přiblížila chvíle, kdy měli odejít do ložnice, a než si nevěstu vzaly obě matky stranou, musel z Mullyho vypadnout nějaký vtip, protože všichni okolo vyprskli smíchy.

Já byla ještě holka, ale už tenkrát jsem si říkala, že čeho je moc, toho je příliš. Jak se to říká ve Svaté knize? „Je čas plakat i čas smát se.“ Děti moje, já u toho nebyla, ale moje maminka – ať se za nás v nebi přimlouvá – mi vyprávěla, že druhý nebo třetí den po svatbě přišla Gneše za svou máti do pokoje, bledá jako smrt, a řekla: „Maminko, udělala jsem chybu!“

Lifše se celá rozklepala. „Dcero, co mi to povídáš? Jakou chybu?“

A Gneše odpověděla: „Je to trouba.“

Lifše se divila: „Trouba? On a trouba? Vždyť jsi nám tady celou dobu tvrdila, jaký je to génius!“

A Gneše vykřikla: „Zničila jsem si život!“

Netrvalo dlouho a vidělo to celé město. Celých Sedm dnů požehnání Mully jen tak prošaškoval. A ukázalo se, že je i pěkný drzoun. Choval se neuctivě k rebu Šachnemu, k Lifše, k rabínovi. Z každého si dělal legraci a každého posměšně napodoboval. Když před něj na stůl položili maso, ofrňoval se, že je buď nedovařený, nebo převařený. Mluvil kuchařkám do řemesla. Gneše seděla bílá jak křída a oči jí plály zuřivostí. Nakonec už se neudržela a řekla mu: „Mully, už to trochu přeháníš – pozor, abys to taky nepřevařil!“ Potom naříkala u své máti: „Proč se tak přitrouble usmívá? Kam jsem jen dala oči? Musela jsem být slepá.“

Zajíc byl z pytle venku a každý to viděl. Reb Šachne byl jako omráčený. Zavolal si Gneše k sobě a řekl jí: „Dcero, mně se ten tvůj ženich nelíbí od chvíle, kdy jsem ho poprvé uviděl, ale protože tebe tak okouzлил, nic jsem neříkal. Co my stará generace víme o dnešních časech? Ale chtěl bych ti připomenout, že Židé mají něco, čemu se říká rozvod. Chybovat je lidské.“

Gneše ho vyslechla a opáčila: „Tatínku, žádný rozvod se konat nebude.“

„Proč by ne?“ divil se reb Šachne a dcera mu odpověděla: „Byla to moje chyba, ne jeho. Jsem asi taky hloupá.“

Jak bylo zvykem, chystal se reb Šachne první roky po svatbě svého zetě podporovat, aby mohl jako ostatní mladí muži žijící v domě svých tchánů studovat. Ale Mully žádný študiosus nebyl. Táhl ho to na tržiště. Postával tam mezi trhovci, kolem sebe kroužek povalečů, a pusa se mu nezařadila. Řekl si o peníze, které získal jako věno a které měl uložené u tchána, a dal se na podnikání. Ale ani to mu nešlo. Měli jsme ve městě most, kde se vybíralo mýtné, a náš hrabě ho pronajal jednomu prostáčkovi jménem Lejbuš Kudgl. Všichni vozkové, co přes něj chtěli přejet, museli zaplatit dva groše. Takhle si vydělávat na živobytí nebylo nic moc. Každý venkovan vám vymyslel finty, jak se z placení vyvléct. Byl tam ještě jeden most, kousek dál, a spousta lidí jezdila tamtudy. Lejbuš byl nepoctivý, okrádal hraběte a ten ho nakonec propustil. A najednou se rozkřiklo, že

most převzal Mully. To byla potupa. Lifše přestala chodit mezi lidi a stala se z ní poustevnice. Reb Šachne řekl rabi-mu: „Asi jsem se něčím strašným provinil, že si zasloužím takovou hanbu.“ Celé to bylo jako postavené na hlavu. Jak venkovani uviděli toho městského hejska, vyparáděného až hrůza, začali si vyskakovat. Jeden se chtěl z placení mýtného úplně vyzout, jiný tvrdil, že zaplatí příště. Jeden hrubec dokonce máchl po Mullym bičem.

Všichni čekali, že se mladí rozvedou. Ale člověk neví, co se děje jinému v hlavě. Najednou se začala šířit zvěst, že v budce u mostu vysedává Gneše ve své blond paruce. Nechtělo se mi tomu věřit, a tak jsem se tam šla podívat. A lidičky, představte si to: Gneše, už s velkým břichem, si navlékla hrubou vestu s velkými kapsami jako trhovkyně a pomáhala tomu svému manžilkovi vybírat mýtné. Venkovani se na ni utrhovali a ona se utrhovala na ně. Ječeli na ni a ona ječela na ně. Sešel se pěkný hlouček čumilů. Někteří se smáli a jiní se zdčšením štípali do tváře. Kdosi prohodil, že snad do Gneše vstoupil dybuk. Jedna ženská honem běžela tu novinu vyzvonit Lifše, ale ta jen řekla: „Už jsem dávno mrtvá a ležím v hrobě.“

Netrvalo dlouho a opravdu vydechla naposledy. Reb Šachne to doklepalval ještě dva roky, ale zhubnul tak strašně, že na něm šaty jen visely. To už byla Gneše s rodiči rozkmotřená a odstěhovala se z jejich domu. Nemocnou matku chodila navštěvovat jen málo. Jako by to už nebyla Gneše. V očích se jí natrvalo usadila zloba. Dítě – chlapeček – se jí narodilo až po Lifšině smrti. Moje maminka chodila Lifše konejšit. Vždyť přece koneckonců Gneše nikoho nezabila, uklidňovala ji. Ale Lifše jí oponovala: „To není moje dcera, je to nějaké převtělení.“ Pár dní před smrtí přijel Lifše navštívit syn Tevel a zůstal tam po celých třicet dnů smutku. A nijak neskrýval, že svou sestru nepoznává.

Ale na to nejdůležitější jsem úplně zapomněla. Gneše se stala Mullymu oddanou manželkou, nebo to aspoň tak navenek vypadalo. Pouštěl se do všech možných obchodů a ona vždycky stála při něm. Je pravda, že jak se do něče-

ho pustil sám, všechno packal. Když mu řekla kupuj, koupil. Když řekla prodej, prodal. Chrlil ze sebe bezduché vtípky a ona se smála a chtěla je slyšet znovu. Jestli ona, ta chytrá Gneše, udělala chybu, pak musela všem dokázat opak. To už je taková nafrněnost. Nestrpěla, aby někdo proti Mullymu pronesl křivé slovo. Porodila mu pět dětí. Kromě prvního chlapečka to byla samé holky a všechny se vyvedly po tátovi: byly hezké, ale hloupé. Gneše se chvástala, jak jsou chytré, ale když je rychtovala, ječela na ně, že jsou přitroublé po tatínkovi. Říkala mi to její sousedka, která si ráda večer stoupla pod okna. Děti se před ní klepaly: kdykoli něco neudělaly přesně tak, jak poručila, ztloukla je.

Gneše měla obchodního ducha a brzo se jí začalo dařit. Povídalo se, že reb Šachne odkázal tři čtvrtiny svého majetku na dobročinné účely, ale Gneše jeho závěť našla a spálila, takže zůstala jen předchozí závěť, podle které přenechával skoro všechno jí. Její bratr dostal jen knihy, svitek, havdalovou schránku na koření a takové věci. Ne nadarmo se říká: Manželé spí tak dlouho na jednom polštáři, až mají stejnou hlavu. V pozdějších letech začala Gneše taky trousit vtipy – ne tak hloupé jako Mully, ale taky se z ní sypaly na každém kroku. Dokonce začala nabírat jeho podobu – vypadala pořád hezky, ale lacině.

To už jsem se odstěhovala, když Mully umřel. Padl jako podřatý strom. Gneše kvílela a naříkala, koupila hrob v nejdražší části hřbitova, chtěla dokonce nechat vystavět hrobku, ale to obec nepovolila. Hrobky se staví světcům, a ne kašparům. Gneše žalovala na hlavu obce u hraběte a u ruských úřadů. Starší obce málem pozavírali. Z toho, jak vyváděla, by jeden řekl, že pro ni navždycky bude jen jeden Bůh a jeden muž. A nastojte: jednoho dne odjela do Kielců, údajně navštívit bratra, kterého obrala o dědictví, a vrátila se s novým manželem – malým, šedovousým mužíkem. Jmenoval se reb Fišele a byl to trojnásobný vdovec. Prý to kdysi býval úspěšný obchodník a rozhodčí u rabínského soudu. K jednání ho podle jeho vlastních slov volali do-

konce až z Varšavy. Kdesi měl děti a vnoučata. Neustále se chvástal a vytahoval, jak má za ušima. Lidi si okamžitě všimli, že Gneše udělala úplně stejnou chybu jako u prvního muže. Každého mořil historkami o tom, jak přelstil ty nejučenější rabíny a nejmazanější kupce. A taky se hledbal, že je léčitel. Na každou nemoc měl osvědčený lék. Doktorům říkal šarlatáni.

Lidičky moje, pak se to celé úplně zvrhlo. Za těch pár měsíců, co Gneše žila s rebem Fišelem, scházela jak na úbytě. Rucc se jí tráslý a chodila jen o hůlce. Reb Fišele si šel stěžovat k rabínovi, že ho Gneše nepustí k sobě do postele. Otevřenc – před služkou a dokonce před cizími lidmi – mu nadávala, že je budižkničemu. Zkoušela ho vystrnadit z domu, ale on ji hnal před rabínský soud. Opustil ji veškerý stud. Vyšlo najevo, že ho i bije. Jednou ráno přišel do synagogy a měl jen polovinu vousů. Lidi se ho ptali, co se mu stalo, a on ucedil: „Ta moje čubka mi je vytrhala.“ Radili mu, ať se spasí útekem, ale on na to: „Bez vypořádání ne.“ Jenže nakonec stejně bylo po jejím. Jednou si šel vypůjčit vůz, že se odstěhuje. Lidi ho na rynku zastavili a on prohlásil: „To není ženská, to je démon. A žít pod jednou střechem se zlým duchem je zakázáno.“ Přistavil vůz k domu a ona po něm ze zápraží házela jeho věci. Přese všechno se s ní chtěl aspoň rozloučit, ale ona vřeštěla na vozku: „Hybaj, ať už je pryč!“

„To byla ale potvora,“ přisadila si jedna z žen, které vyprávění poslouchaly.

„Když má člověk dost ostatních i sám sebe, ztrácí veškerou důstojnost,“ řekla teta Jentl.

„A co bylo pak?“ vyzvídala jiná z posluchaček.

Teta Jentl sebou trhla. „Ze samého trucu umřela. Lehla do postele a už z ní nevstala. Služebná jí nosila jídlo, ale ona se ho málem ani nedotkla. Její syn žil daleko. Dvě dcery se přišly na matku podívat, jak jí je, ale ona zakázala služebné, aby je pustila do domu. Že prý: „Už mám všech troubů po krk. Chci dožít bez nich.“ Ani doktora k sobě nepustila. Služebné poručila zavřít okenice a ležela tam potmě. Při-

šly za ní ženy z pohřebního bratrstva, že s ní odříkají zpovědní modlitby, ale poslala je pryč.“

„Umřela a nevyzpovídala se z hříchů?“ zeptala se jedna z žen.

„Umřela bez zpovědi a bez závěti,“ potvrdila teta Jentl.

„A co se stalo s jejím majetkem, když nenechala závěť?“

„To, co se obvykle v takových případech stává. Dcery se o dědictví popraly a rozkmotřily se. Syn ani nepřijel na pohřeb. Pohřební bratrstvo si za hrob řeklo spoustu peněz a dcerušky je nechtěly vydat. A tak Gneše pohřbili k hřbitovní zdi mezi žebráky a sebevrahy. Kadiš nad ní odříkal jen hrobník.“

Tetička Jentl upadla v mlčení. Čepec se všemi stužkami se jí třásl. Korálky odrážely plameny zapadajícího slunce. Pak zvedla ukazovák a pronesla: „Jo, z malé chybičky vyrostete velká, a velká chyba otvírá brány pekelné, od nichž nás chraň, Otče na nebesích.“

Zmatený

V taxíku cestou z Kennedyho letiště jsem hloubal a u toho podřimoval. Vracel jsem se do New Yorku z přednáškového turné po univerzitách a synagogách. Jednu přednášku jsem dokonce měl na katolické dívčí koleji. Z neustálých přesunů, přednášení, setkávání s lidmi, jejichž jméno i tvář jsem vždy okamžitě zapomněl, a z mnoha probdělých nocí jsem byl nesmírně utrmácený.

V bytě všechno pokrývala tlustá vrstva prachu. V šatně jsem nechal rozsvícené světlo, které lákalo moly, aby si přišli pochutnat na mých sakách a kabátech. Ale mají vůbec moli oči, aby viděli světlo? Řekl jsem si, že si to musím najít v encyklopedii. Mezitím jsem se ale ještě v kabátě a v galoších natáhl na otoman, abych si trochu odpočal. Nerozsvítil jsem si, ale do obývacího pokoje pronikalo světlo z výškové budovy na West End Avenue. Z náprsní kapsy a z kapes kalhot jsem vytahal zmačkané šeky, které jsem dostal za přednášky. Musím je uložit, dokud jsou čitelné. Brzy budu muset dobrou půlku z celkové částky postoupit federálním, státním a městským úřadům. Co ale s tím zbytkem? Jak roky ubíhají, sním toho čím dál méně. Abych si kupoval stále nové šaty, po tom neprahnu. Takže vlastně pracuju jen pro berní úřad.

Zazvonil telefon, a i když jsem se zapřísáhl, že už letos žádnou přednášku nevezmu, slyšel jsem sám sebe, jak sou-

hlasím s nabídkou svého agenta, abych jel přednášet až do San Franciska a Winnipegu. Potom volala nějaká žena hovořící v jidiš: „Vy mě neznáte, ale já vás ano – z vašich knížek a příběhů. Víím, že máte plno práce, ale našla jsem vaše číslo v telefonním seznamu, a tak neodolám a musím vám sdělit, že vás obdivuju. Tak bych se vás chtěla zeptat, jestli bychom se někdy nemohli vidět. Třeba jenom na chvílku. Ale chápu, že asi máte takovýchhle nabídek spoustu, tak se nebudu zlobit, když odmítnete.“

„Ne, neodmítnu.“

„Já věděla, že máte srdce. Tak kdy můžu přijít?“

mlčel jsem a snažil se vymyslet nějaké datum, ale bez diáře (kde je mu vlastně konec?) jí určitě dám špatný termín schůzky. A tak jsem se zeptal: „Kdo jste? A co děláte?“

„Ale, dřív jsem učila na jidiš škole v Chicagu. Strašně mě zajímají parapsychologické jevy. Právě proto mě tak přitahují vaše knížky. I já totiž věřím, že telepatie, jasnozřivost a předtucha jsou dary, které u sebe může každý rozvíjet...“

„Můžu se vás zeptat, kolik je vám let?“

„Čtyřicet dva. Předevčírem jsem měla narozeniny.“

„Tak všechno nejlepší. Kde bydlíte?“

„Tady ve West Side. Vlastně jsme sousedi.“

Zase jedna vyšinutá ženská, říkal jsem si. Nebudu s ní ztrácet čas. A do sluchátka jsem řekl: „Tak přijďte třeba hned. Ale předem upozorňuju, jenom na chvílku. Teď jsem se vrátil z turné a musím si jít brzo lehnout.“

„Za čtvrt hodinky jsem u vás. Z celého srdce díky. Ne nadarmo vás odjakživa obdivuju!“

Bývaly doby, kdy jsem se snažil vždycky před návštěvou trochu uklidit, zvlášť před dámskou, ale teď jsem k tomu neměl jednak sílu a jednak mi na tom nesešlo. Pouze jsem si svlékl kabát a zul galoše a znovu se položil na otoman. Zavřel jsem oči a okamžitě usnul.

V posledních letech mívám pozoruhodně živé sny. Skoro vždycky se mi zdá o mrtvých. Následující sen se mi v různých obměnách neustále vrací: Jdu po Ocean Avenue v Brooklynu navštívit svou milenkou Ethel. Stmívá se. Ote-

vírá mi dveře a já se v chodbě ptám: „Je tu Leon?“ A ona mumlá: „Ano, čeká na tebe.“ Vejdeme do ložnice a Leon už je v posteli. V tom snu vím, že Ethel i Leon prodělali smrtelnou chorobu, ale ne že na ni zemřeli. I když je v ložnici tma, vidím Leonův obličej: hubený, bledý, s bílým obočím. Dívá se na mě se směsicí vděku a výčitek. Ethel říká: „Pánové, jsem vaše.“

Zbývající pasáže snu pokaždé po probuzení zapomenu. Sen vždycky končí tak, jako by se vládce snů rozhodl převést celé to dobrodružství ve vtip. Někdy Leon začne zpívat liturgický zpěv, který skončí kakofonií. Ethel směsicí jidiš, hebrejštiny a polštiny recituje básničky jako nějaký svatební šprýmař a bujaře se tomu chechtá. Dnešního večera jsem se jako obvykle nechtěl těch blednoucích obrazů pus-
tit, dokud z nich nezbyl než ten posvátný začátek a bláznivý konec – a taky potřeba močit. Záchod, stejně jako všechno ostatní zařízení v tom starém domě, měl své libůstky. Někdy jsem spláchl, voda se začala řinout proudem, který nešlo zastavit, a musel jsem volat domovníka. Jindy zas nespľachoval vůbec. Jenom to v něm zakviklo, zabublalo a zakňučlo, jako by v trubkách bylo uvězněné nějaké zvířátko. Tentokrát se zničehonic pustila sprcha, i když jsem se jí ani nedotkl. Když jsem si stoupl na hranu vany, abych ji zavřel, něco na mě vypadlo z lékárničky – byla to slánka, kterou jsem tam, pokud si vzpomínám, nedával (proč taky?). Neživé předměty se mnou hrály hru na naschvály.

2

Zvonek u dveří zazvonil a já spěchal otevřít. Stála tam drobná žena, která vypadala sotva na čtyřicet, v ošuntělém krátkém kožíšku a kozačkách, přes černé vlasy šátek. Měla světlou pleť, drobnou dívčí tvář s vysedlými lícními kostmi. Nebyla nalíčená. V tmavých očích se jí mísila venkovská plachost s městskou protřelostí. Na ruce měla košík. Měl jsem dojem, jako bych ji znal, ale odkud? Sotvaže vešla do dveří, už mi vykládala, jak nevynechala jedinou mou před-

nášku v New Yorku a dokonce ani na předměstích. Že prý je moje chasidka. Pomohl jsem jí z kabátku. I postavu měla dívčí. Do Ameriky přijela v osmačtyřicátém z repatriačního tábora v Německu. Válku prožila v sovětském Rusku. Když jsme přišli do obývacího pokoje, vytáhla z košíku tři mé knížky – dvě v angličtině a jednu v jidiš. „Tady jste mi do nich napsal věnování,“ řekla. „Samozřejmě si na mě nepamujete. Musím zaklepat na dřevo, vypadáte pořád stejně. Tady je jedna. Podívejte.“

Otevřela jednu z knih a na předsádce stálo: „Krásné Pesl srdečně a s nadějí, že se zase uvidíme.“ Komentovala to slovy: „Je to vlastně pozvání, ale tenkrát jsem byla v Chicagu a v mé situaci nebylo lehké se rozjet do New Yorku. Jmenuju se Peše, ale říkalo se mi Pesl. Tady v Americe se lidi za takové staromódní jméno stydí. Dokonce i v Polsku se za taková jména styděli. Ale pro mě je to pěkné židovské jméno. Moje prababička se jmenovala Jente Peše. Byla bohatá, a když jsem se narodila, věnovala rabínovi z Ryžynu zlatý pohár.“

„Mám tady strašný nepořádek,“ omlouval jsem se. „Doufám, že vám to nevadí.“

„Mně jestli něco vadí? Mně už nevadí vůbec nic. A pokud sháníte někoho na úklid, klidně se hlásím.“

„Bůh chraň.“

„Proč Bůh chraň? Tady v New Yorku dělám uklízečku a paní na hlídání. Z Varšavy mám maturitu na gymnáziu a dokonce jsem nastoupila na univerzitu, ale pak začala válka a na mě se rázem vztahovalo označení *Gleichgeschaltet*. Do Ameriky jsem přijela s nemocnou dcerou. Ale to by bylo na dlouhé povídání.“

„Jste vdaná?“

„Muž mi zahynul při Polském povstání v pětačtyřicátém. Aby vás to neudivovalo – nebyl Žid.“

„Vám nic nevadí a mě zase nic neudivuje.“

„Halině bude dvacet. Je nervově narušená. Musí být na klinice. Veškerou svou energii i výdělek strkám do ní. Za války, když jsem živořila v Rusku, ji vychovávala teta, man-

želova sestra. Dcera vůbec nevěděla, že je Židovka. Dozvěděla se to, až když jsem se po válce vrátila do Varšavy. To, co jsem si v Rusku prožila, je na moc dlouhé vyprávění, a tak toho teď radši nechám.“

„Jakým způsobem je narušená?“

„Moje švagrová Staša je antisemitka a Halinu vychovávala v nenávisti k Židům. Ani vám neumím vypovědět, jaká to byla pro Halinu rána, když se dozvěděla, že má mámu Židovku. Dokonce mě začala mlátit pěstmi. Za celé ty roky, co od té doby uběhly, se nedokázala se svou židovskou krví smířit. A to není všechno. Někdy celé dny – nebo dokonce týdny – nepromluví ani slovo. Neustále se topí v depresi. Kromě toho přestala růst. Když jsem se s ní v tetině domě ve Varšavě shledala, byla na svůj věk vysoká dost, ale potom jako by se něco zvirtlo a přestala se vyvíjet jako normální dítě.“

„Třeba potřebuje hormony,“ nadhodil jsem.

„Ale to víte, že zkoušeli všechno možné – dokonce i šokovou terapii. S tím, co vydělám, si toho moc dovolit nemůžeme. Ale schnala jsem právníka, který se specializuje na získávání odškodného od Němců, a ten jí vyřídil důchod a dokonce peníze na léčbu. Do New Yorku jsem se z Chica-ga přestěhovala kvůli ní. Tady jsem našla tu pravou kliniku a báječného doktora. Něco bych pro vás ráda udělala.“

„Co byste pro mě prosím vás chtěla dělat?“

„No cokoli. Mohla bych vám tu třeba jednou dvakrát týdně uklidit. Nebo vyprat. A ten doktor taky zařídil, aby dcera mohla občas na pár dní domů. Proto jsem přestala učit, protože nikdy dopředu nevím, kdy ji pustí. Teď mám jako hlavní zaměstnání hlídání dětí. Tam si můžu brát dceru s sebou. Je to pro ni svého druhu relaxace. Mě ráda nemá, ale děti miluje. Dítěti by nikdy neublížila. Ach jo, mám ten život tak zpřeházený, že ať vám tu vykládám cokoli, je to jen zlomeček toho, čím opravdu procházím. Jako paní na hlídání už jsem si udělala jméno. Rodiče se na mě můžou spolehnout, když potřebujou z města. Ve Varšavě jsem pracovala jako učitelka v mateřské školce a taky jsem nějakou

dobu dělala v dětském špitále v Śliské ulici. Hodně lidí má doma bar a nechávají mi ho otevřený. Neměla bych to říkat, ale za války jsem v Rusku začala pít. Bez alkoholu bych holocaust nepřežila. Nikdy se neopiju, bývám jen ospalá, jak ale děcko jenom pípne, hned jsem na nohou. Proč vás zatěžuju takovými detaily? Ale můžete si za to sám – nemáte se ptát. Když už jsem tady, trochu vám tu uklidím.“

„To nepřichází v úvahu.“

„Ale přichází.“

3

Zdřímł jsem si na otomanu a Pesl uvařila večeři. Chtěl jsem ji vzít do restaurace, ale trvala na tom, že něco nakoupí a uvaří.

Peníze jsem jí musel vnutit. Byl jsem tak unavený, že jakmile odešla do samoobsluhy, usnul jsem. Když jsem pak otevřel oči, byt jsem nepoznával. Po prachu ani památky. Uspořádala mi hromádky dopisů, knih a telegramů, které se nashromáždily, když jsem byl pryč. Jak se jí to všechno podařilo za pouhou hodinu a půl, to pro mě zůstane záhadou. Sedli jsme si ke kuchyňskému stolu a jedli jako dlouholetí manželé. Vyptával jsem se Pesl a ona mi svěřila, že kromě nebožtíka manžela, Piotra Trapiňského, a jednoho milence v Rusku nepoznala jiného muže. Už deset let žije bez muže, ne že by byla tak cudná, ale proto, že z ní dcera vysává veškerou energii. A navíc muži, které poznala v Chicagu, vesměs učitelé jidiš, v ní prý nevzbuzují jakoukoli touhu.

Po večeři umyla nádobí. Lehli jsme si na otoman. Políbili jsme se a Pesl se dušovala, že je do mě zamilovaná už od našeho prvního setkání na přednášce v Chicagu. Slavnostně se zavázala, že mě nebude milovat jen na tomto světě, ale i ve světě budoucím, i ve všech svých reinkarnacích. Takový zápal u čtyřicátnice, která prošla hitlerovským peklem a stalinskými hrůzami, mi připadal sice trochu zvláštní, ale už jsem toho v životě zažil dost na to, abych se podívoval

nad jakýmkoli lidským chováním. Najednou vykřikla: „Kolik je hodin? Musím jít!“

„Kam?“

„Pojď se mnou. Je za deset minut deset.“

Pesl mi v chvatu sdělila, že má několik bloků od mého domu domluvené hlídání. Bude hlídat dítě ženě, která se rozešla s manželem kvůli milenci. Manžel si na ni najal soukromého detektiva, a tak se musí tajně přesunout na místo, kde ji nevyšmejdí. Svého dvouletého synka vždycky svěřovala Pesl. „Pojď se mnou,“ lákala mě. „Bude to první noc našich líbánek.“

Výmloval jsem jí to, že se tam nemůžu jen tak objevit a představit se jako pomocník chůvy, ale přemlouvala mě, a tak jsem se nakonec uvolil jít do toho bytu s ní, ale pod podmínkou, že počkám, až majitelka odejde. Z nedaleké restaurace Pesl zavolám, jestli je vzduch čistý. Když jsme spěchali do restaurace, řekla mi: „Můžeš zavolat už za deset minut, nebo i dřív. Čeká jen, až přijdu. Už jsem tam měla být a bude se na mě zlobit. No a co.“

V restauraci se ani neohrála, jen mi na ubrousek napsala telefon a číslo bytu, a byla pryč. Sedl jsem si k baru, objednal si kávu a začel se do večerního vydání novin, které někdo nechal na vedlejší barové židli. Po čtvrt hodině jsem zatelefonoval a Pesl křikla do sluchátka: „Ať už jsi tady!“

Budova neměla vrátného a výtah si každý obsluhoval sám. Vyjel jsem do čtrnáctého patra. Pesl už mě čekala ve dveřích. Vešel jsem do bytu s červeným kobercem ode zdi ke zdi, s barevně sladěnými tapetami a moderním nábytkem. V obývacím pokoji stál televizor a byl tu bar maskovaný jako knihovnička. V okně visela klec s papouškem. Na záchodě byl obrázek s čurajícím chlapečkem a holčičkou, která na něj udiveně ukazuje. Celé zařízení bylo v laciném maloměstáckém stylu. Pesl otevřela dvířka falešné knihovničky, na které stála jména velikánů jako Shakespeare, Milton nebo Edgar Allan Poe, nalila si a pokuřovala. I mně vnutila skleničku. Vzala mě za zápěstí a dovedla mě do ložnice podívat se na spícího chlapečka Nickyho a na jeho

hračky, mezi nimiž byl i plyšový medvěd v málem životní velikosti. Dítě mělo světlé kučeravé vlásky a červené tváře. V puse cumlalo dudlík.

V obývacím pokoji jsme ulehli na pohovku. Měl jsem pocit, že Pesl znám už dlouho. Jak se trochu napila, byla veselější, a ubezpečovala mě, že je to nejšťastnější večer jejího života. Vyprávěla mi o svém putování Ruskem. Onemocněla tam tyfem a zápallem plic. Cestovala po železnici vlaky, které na několik dní zastavily v bohaprázdné pustině a které byly tak nahuštěné, že si člověk musel ulevovat do nočníku, který si každý cestující vezl s sebou. Hladověla, chodila v hadrech, kouřila cigarety plněné sušeným dubovým listím. Několik let sdílela živobytí se smrtí. A teď je tady, v teplém bytě, popíjí koňak, kouří americké cigarety – a s kým to všechno? S milovaným spisovatelem. No může být ještě něco lepšího? Jak mluvila, líbala mě na obličej, na krk a dokonce na rukávy saka. Bránil jsem se a ona vykřikovala: „Když líbám milovaného muže, tak se mi do toho neplet!“

Po nějaké chvíli se o mě začala pokoušet dřímota. I Pesl už zívala. Přiněsla deku a přikryla nás. Objala mě a přitulila se ke mně. Tíše jsem ležel, už už usínal, když se mi vrátil sen o Ethel a Leonovi. Ethel říkala: „Pánové, jsem vaše!“

4

Spal jsem tvrdě a dlouho. Vzbudilo mě naléhavé zvonění, bušení na dveře a mužské hlasy.

Pesl se zmateně posadila. „Proboha! Co je s chlapečkem?“

Letěla do ložnice, ale vzápětí nám oběma došlo, že ten rámus přichází zvenku. Pesl utíkala otevřít. Na chodbě stáli hasiči a řekli jí, že v našem patře hoří a že musíme okamžitě sejít po schodišti dolů do vestibulu. Pesl letěla zpátky do ložnice, popadla spící dítě a na mě křikla, ať vezmu klec s papouškem. Jako zázrakem jsme byli oba oblečení. V chodbě jsme museli překročit obrovskou hadici. Byla

tam spousta kouře. Dítě se probudilo a začalo plakat. Pesl křičela: „Rozkradou celý byt! Beatrice mi to spočítá!“

Vydali jsme se po schodech dolů. Vylekaný papoušek poletoval v kleci sem a tam, jako by chtěl proletět mřížemi.

„Kde mám hodinky?“ zeptal jsem se. Začal jsem prohledávat kapsy. „A kde mám pero?“

Sešli jsme už tolikery schody, že jsem začal mít podezření, že jsme zabloudili do nějakého podzemního bludiště. Nakonec jsme se ale ocitli ve vestibulu, kde se hemžili probuzení obyvatelé domu. Pohovky a křesla zabraly ženy a děti. Muži v pyžamech, koupacích pláštích nebo županech přešlapovali kolem nich. Někteří si stihli vzít trepky, jiní byli bosí. Po zemi se táhly hadice. Pobíhali tu hasiči v černých přilbách, měli sekery, sochory, plynové masky, různé předměty, které bych ani nedokázal pojmenovat. Někteří nájemníci se zlobili, jiní smáli. Položil jsem klec s papouškem na zem a posadil se na pohovku vedle Pesl, která v náručí kolébala chlapečka k spánku. A přitom ke mně mluvila: „Já to věděla, že přijde nějaká pohroma. Lidi jako já nemají nárok ani na malou chvilíčku štěstí. Můj drahý, proč jsem tě jen tahala do téhle šlamastyky? Běž radši domů. Ty věci ti najdu. To přece nejde, abys trpěl kvůli mé smůle.“

„Nebor to tak tragicky, Pesl,“ konejšil jsem ji. „Za chvíli to uhasí.“

„Tenhle požár možná uhasí, ale budou nové a nové požáry. Zrovna v tu noc, kdy jsem mohla upřímně říct, že jsem šťastná, že se opájím štěstím, tak se muselo stát tohle. Nu, je to povedený vtip. Osud se mi vysmívá, i mým iluzím. Až se Beatrice vrátí a uvidí tu spoušť, půjde se rovnou oběsit. Beatrice je ta, co jí patří byt, paní Klappermanová. Nechá tady dítě a celou noc si bendí s nějakým podvodníkem. O všechny ty šmuky, co v bytě má, se třese. Spinkej, zlatíčko, spinkej. Maminka za chvíli přijde. Zavři očička a spi!“ Najednou vykřikla: „Kde mám kabelku?“ Vrazila mi dítě a ječela: „Kde ji mám? Musím ji najít, mám v ní úplně všechno! Ach, Bože! Mám já to smůlu!“

Seděl jsem tam, na klíně těžkého chlapečka zabaleného do deky. Pesl běžela ke dveřím vedoucím na schodiště. Zakopla o hadici a málem upadla. Dítě po mně zašilhalo a za chvíli brečelo z plných plic. Ženy se ho snažily utiшит. Položily ho na pohovku, houpaly ho, utěšovaly ho, říkaly mu *babele*, andílku, zlatíčko, ale dítě bylo čím dál nepřičetnější. Cenilo zuby jako nějaká malá šelma. Pesl dlouho nešla. Ženy se mě začaly ptát, kdo jsem a v kterém bytě bydlím. Musel jsem se přiznat, že jsem tu byl na návštěvě u paní na hlídání. Ptaly se mě na číslo bytu, ale já si nevzpomněl ani patro, ani jméno majitelky. Ženy se po sobě dívaly, bručely, pomrkávaly. Prošácoval jsem se, jestli nenajdu papírek s číslem bytu, ale ten zmizel. Bože můj, teď tady trčím s cizím děckem na krku. Aby mě tak nakonec obvinili z únosu. Chtěl jsem jít Pesl hledat, ale komu bych nechal toho křiklouna?

Přistoupila ke mně nevysoká žena s ohnivě zrzavými, nakrátko ostříhanými vlasy, v zeleném županu a pantoflích do barvy, a překvapeným tónem se zeptala: „Vy tady bydlíte?“

Ostatní ženy kolem mě ztichly. I dítě se utišilo.

Odpověděl jsem: „Byl jsem tady navštívit jednu paní na hlídání, ale ta teď někde hledá kabelku.“

„Vy si mě asi nepamatujete, ale jednou jsme spolu byli na obědě, když jste přednášel v našem spolku. Já vás tenkrát uváděla.“

„Vy jste nějaký řečník?“ zeptala se jedna z žen.

V tu chvíli se vrátila Pesl. „Kabelka je fuč! Tady máš ty hodinky. Měla jsem v ní všechno – peníze, brýle na čtení, vkladní knížku. Nu, je to opravdu fraška.“

„A nezapomněla sis ji u mě v bytě?“ nadhodil jsem, a v ten moment mi došlo, že jsem to neměl říkat.

„Bez kabelky se nehnu ani na krok. No nic, zase den blbec.“

„Hasiči přece nejsou žádní zloději,“ řekla ta malá zrzavá. „Asi jste ji někde nechala, nebo –“

„Kde je psáno, že hasiči nejsou zloději?“ skočila jí Pesl do řeči. „Uvidí kabelku s peněženkou a okamžitě ji sbalí. Když se němečtí důstojníci, chlapi s univerzitním vzdělá-

ním, kteří četli Goetha a Schillera, nestyděli servat košili z chudáka Žida, okrást děcko o poslední sousto a pak mu useknout hlavu, proč by takový prostáček hasič neukradl peněženku? Všichni kradou. Nechtěli mě pustit do bytu, prý aby se mi něco nestalo. Ale v tom bytě vůbec nehoří! Oni jenom ničí –“

Pesl se nepodařilo větu dokončit. Přišla k nám korpulentní dáma, v ruce dvě kabelky. „Slečno, není tohle vaše?“

Pesl vyvalila oči. „Kde jste ji našla?“

„Lčžela tadyhle u zdi,“ ukázala žena k místu, kde Pesl předtím seděla. Pesl kabelku otevřela, podívala se do ní a okamžitě ji zase zavřela. Pak řekla: „Nějak se mi podařilo vyjít ze všeho toho pekla živá, ale nervy, ty to odnesly.“

Uprostřed té vřavy chlapec usnul. Jeden z hasičů zavolal: „Dámy a pánové, můžete jít domů spát. Ale hlavně nestrhňte výtah!“

Všichni se rozběhli k výtahu, strkali se a cpali, ta malá zrzavá žena s nimi.

„Co je zač ta zrzavá příšcera?“ ptala se mě Pesl. „Pět minut tě tady nechám samotného, a hned se kolem tebe začne shlukovat všelijaká verbež. Ty ji znáš, nebo co?“

„Tvrdí, že jsem s ní byl před lety na obědě. Byla členkou nějakého dámského spolku, kde jsem měl přednášku. Prý mě tenkrát uváděla.“

„Jo, to známe. Najdou si jakoukoli záminku k seznámení. Má oči jak sup. Chlapi se dřou, až si z toho uženou infarkt, a takováhle fuchtle nemají na práci nic jiného než obluzovat mužské a krást je jiným ženám. Odedneška až navěky patříš mně. Přála jsem si umřít, ne jednou, ale tisíckrát. Ale nějaký vnitřní hlas mi našeptával: ‚Pesl, ještě počkej!‘ Je mi jasné, že takovýmhle předtuchám nevěříš, i když o nich píšeš. Spisovatelé jsou rozpolcené duše. V jednom kuse kra-fají o lásce, a přitom věří jen na sex. Spřádají duchařské historky, a přitom jsou materialisti nejhoršího ražení. Nej-spíš sis myslel, že jsem ti vrazila děcko a utekla, co?“

„Nikdy bych neřekl, že může dítě ztropit takový bengál.“

„Co je dítě? Má všechny vlastnosti dospělého. Nemůže

se dočkat, až vyroste a bude taky moct páchat zlo. Jsem blbá. Jo, jsem blbá.“

„Co to říkáš, prosím tě?“

„K čemu je mi kabelka, když mám tebe? Obětovala bych třeba sto kabelek za kousíček tvého nehtu. Nekoukej na mě tak. To jsou ty moje zpropadené nervy. Každá hloupost mě vykolejí. V jednu chvíli jsem nejšťastnější bytost pod sluncem, pak začne hořet, a pro mě požár neznamena jen oheň, ale i výheň náckovských pecí. Jsem od přírody dost statečná – jak bych taky přežila bez odvahy? Ale podlomil mě strach. Měla jsem muže a toho mi zabili. Mám dceru, která mi říká, že nejsem její matka. Potkám tebe, a v tu ránu hoří. Není to náhoda. Zlé síly se proti mně spikly. Podívej! Ta zrzavá štetka, jde sem k nám!“

Zrzavá žena k nám opravdu přistoupila. „Bydlím až nahore a nemůžu se dostat do výtahu. Lidi se cpou jak o život. Nechci vás rušit, jenom jsem ještě chtěla říct, že setkat se s vámi za těchto okolností je opravdu zvláštní.“

„Mohu vás představit?“ řekl jsem. „Tohle je má přítelkyně Pesl. A to je –“

„Terry. Terry Bickmanová.“ Podala Pesl ruku, ale ta ucouvla.

„Asi si na mě nepamatujete,“ pokračovala Terry Bickmanová ke mně. „Měl jste u nás ve spolku besedu a pak jste mě pozval do vegetariánské restaurace. Tenkrát byl se mnou manžel. Mezitím jsme se rozvedli.“

„Ano, už si trochu vzpomínám.“

„Nebydlíte tady?“

„Ne, byl jsem tu na návštěvě u přítelkyně a trochu jsem se zdržel.“

„Aha. Náš spolek by vás zase rád někdy pozval. Jsem teď předsedkyně. Mohla bych si vzít vaši adresu a telefon?“

„Jsem v telefonním seznamu.“

„Opravdu? Většina spisovatelů se nechává vyjmout.“

„Já se před čtenáři neschovávám.“

„Tak dobrá. Zavolám vám. Dobrou noc.“

Terry Bickmanová kývla na Pesl. Neudělala ani tři kroky a Pesl spustila: „No? Co jsem říkala? Číhala na tebe ja-

ko šelma v houští! Svíjela se jako had. Vem na to jed, že ti zavolá a že s ní a bůhví s kým ještě zas půjdeš na oběd. Já nemám, pokud jde o tebe, žádná práva – potkali jsme se teprve dneska. Pozval jsi mě a já přišla. Ale jedno ti řeknu: jestli se s tou fuchtlí hodláš sejít, je mezi námi konec. Mám šestý smysl a vnímám vibrace. Člověk nikdy neví, kam až dosáhnou.“

5

Když se všichni nájemníci vrátili do svých bytů a výtah byl volný, svezli jsme se i my s Pesl, spícím dítětem a klecí s ptákem. Jakmile se výtah rozjel, pleskla se Pesl rukou, na které měla pověšenou kabelku, do čela. Neměla klíč od bytu. Udělala strašný obličej. Z očí jí vyzařovalo zoufalství spolu s jakýmsi masochistickým triumfem: její předpověď bezprostředně hrozící katastrofy se vyplnila. V chodbě to dosud štiplavě zapáchalo. Předala mi dítě a začala bušit do dveří, jako by čekala, že tam zůstal některý z hasičů. Dokonce o pár kroků poodstoupila a pak se na dveře vrhla, že je vyrazí. Řekl jsem jí, že si musíme jít pro klíč ke správci, ale ona mě odbyla: „A kde ho teď budu hledat? Navíc pochybuju, že bydlí v tomhle domě. Temné síly to se mnou ještě nevzdaly. V každém okamžiku proti mně kují nové pikle.“

„Ty tady počkej s klukem a já ho půjdu hledat,“ navrhl jsem.

V tom okamžiku se bůhvíodkud zjevila ta zrzavá žena. Nyní v jiném domácím oblečku a jiných pantoflích. „Co se tady děje?“ zajímala se.

„Vy bydlíte v tomhle patře?“ ptala se jí Pesl nepřátelsky.

„Ne, o patro výš, ale slyšela jsem bouchání na dveře a myslela jsem, jestli zase nezačalo hořet.“

„Ale ne, zamkli mi tady, hasiči pitomí, a já nemám klíč.“

„Klíč se dá půjčit u správce, jenže ten bydlí vedle v domě. A k tomu je to ožrala a domů se vrací až nad ránem. Pojdte radši ke mně. Jak se jednou vzbudím, už neusnu. Mám postel, ve které od rozvodu nikdo nespí. Můžeme tam uložit

chlapečka a dáme si kávu nebo čaj. I vy jste zván, milý pane spisovateli. Doufám, že vaše přítelkyně nebude žárlit. Vypadá to, že bylo předurčeno, abyste mě přišel navštívit. Bude mi velkou ctí a velkým potěšením, když přijmete.“

„Až se Beatrice Klappermanová vrátí a nenajde nás v bytě, zblázní se a začne vyvádět,“ namítla Pesl.

„Kdepak, dozví se přece, že hořelo. Nechte jí na dveřích vzkaz, že jste i s děckem u Bickmanové v posledním patře. Ona mě zná, tulačka. To se vždycky vrací tak pozdě?“

„Někdy chodí až ráno.“ Pesl svraštila obočí a vypadalo to, že zvažuje situaci. Chlapeček začal kňourat. Neměli jsme na vybranou. Vyšli jsme o poschodí výš. Já nesl klec. Papoušek hřadoval na bidýlku strnulý v jakési ptačí nirváně. Terry Bickmanová nás uvedla do bytu, který měl podobný půdorys jako ten, ve kterém Pesl hlídala, ale byl mnohem elegantněji zařízený. Na zemi orientální koberce, na stěnách hedvábné tapety a originály obrazů. Obě ženy byly zaměstnané ukládáním dítěte. Já přešel k oknu, odhrnul jsem závěs a vyhlédl na ulici. Viděl jsem řeku Hudson, která se leskla světly New Yorku a New Jersey. Za mnou probíhala diskuse na téma psaní vzkazu. Pesl měla problémy s anglickým pravopisem a nakonec Terry Bickmanovou požádala, aby vzkaz napsala za ni. Ta vytáhla ze zásuvky zlaté plnicí pero, arch růžového dopisního papíru a brýle s obroučkami vykládanými barevnými kamínky. Každé slovo zakončila kudrlinkou. Potom papír podala Pesl a dala jí k němu průhlednou lepicí pásku, aby ho mohla nalepit na dveře bytu paní Klappermanové. Peslino oči říkaly: „Mám tě prokouknutou, ale co mi zbývá.“ Jak za ní zapadly dveře, Terry Bickmanová se na mě chápavě podívala a řekla: „Uprchlice, že?“

„Ano, před holocaustem.“

„Čeho se tak bojíte? Já vás přece neukousnu. Jak dlouho se znáte?“

„Moc dlouho ne.“

„Asi bych to neměla říkat, ale s tou moc velké terno neuděláte. Co je to za zaměstnání, hlídat děti? A proč vás tahá do takovýchhle situací? To vám na prestiži moc nepřidá.“

„Mně o žádnou prestiž nejde.“

„A o co tedy?“

Vtom se Pesl vrátila. „Nalepila jsem to na dveře, ale jestli zavolá domů a nikdo to nezvedne, dostane záchvat.“

„Tak proč se celou noc toulá? Máma má být v noci doma, a ne se tahat s nějakým gigolem. Co si dáte k pití?“ zeptala se Terry Bickmanová Pesl. „Mám tady všechno – dokonce i šampaňské. Po skleničce zapomenete na všechna trápení.“ Pak se otočila ke mně. „A vy? Všichni spisovatelé v Americe jsou pijani, ale vy na to nevypadáte. Trochu griotky? Vodku s džusem? Nebo Bloody Mary? Mám od všeho trochu, jako v arše Noemově. To mám pro návštěvy, ne pro sebe. Já když jsem na dně, upeču si nějakou buchtu. Pěkná knížka taky pomůže. Ale kde má člověk brát pěkné knížky? Často spím s vámi v posteli, tedy s nějakou vaší knihou. Kdybych tak za každou noc, kterou s vámi strávím v posteli, dostala milión dolarů, a nezdaněný! Najednou se objevíte osobně – a za jakých okolností? Uprostřed noci a uprostřed ohně. Osud zná všelijaké způsoby, jak lidi svádět dohromady. Co jste to říkala, slečno, co si dáte?“

„Vodku, whisky, cokoli mi nalejete, pro mě za mě bolehlav.“

„S ledem?“

„Bez. Ledu mám dost v srdci,“ odtušila Pesl.

„No tak, jen žádné drama. Napijete se a to vás zahřeje. Když si ta ženská lítá takhle po nocích venku, nemá nárok si stěžovat. Vy máte rodinu?“

„Mám dceru.“

„Já děti nemám. Dcera je lepší než syn. Syn, když vyroste a začnou ho zajímat holky, na mámu zapomene. Dcera, ta se vás drží. Mám ještě matku, ale je v pečovatelském ústavu – má těžkou sklerózu. Každý týden za ní chodím. Říkám jí: ‚Jsem tvoje dcera, Tizra, Terry,‘ a ona se mě ptá: ‚Jste sestřička, nebo paní doktorová? Nedávají mi tu pořádně najíst. Všecko mi ukradnou.‘ Pak najednou přepne do ruštiny. Já jí povídám: ‚Mami, já ti nerozumím.‘ Ale ona dál drmolí rusky. Jídla jí dávají dost. Přibrala tam deset kilo. Prádlo ani těch pár kousků šatstva jí nikdo nekrade. Dívám se na ni a říkám

si: tak tohle je to stáří, kterého se chce každý dožít? Ale čeho já se dožívám v mém relativním mládí? Šíleně toužím se s někým seznámit, celé noci kvůli tomu nespím, ale když pak konečně nějakého chlapa potkám a slyším, jak pitomě tlachá, je mi z něj nanic. S blbcem jít do postele nemůžu.“ Otočila se k mně. „Co jste říkal, že vám mám nalít?“

„Měla byste trochu kokakoly?“

„Mám na cokoli si vzpomenete. Jakž tak se protloukám. Jednou si zajdu tam, jindy tamhle. Chodím po obchodních domech a zkouším si šaty a kožichy, které bych si nikdy nekoupila. Vlastním nějaké akcie, a občas zajdu za makléřem zeptat se, jak jdou obchody. Ale noci, ty jsou hrozné.

Spím dvě hodiny a tím to hasne. Hlavou se mi honí myšlenky, které mohou vést jediné k šílenství. Když mi zabušili na dveře, že v domě hoří, zajasala jsem. Lepší oheň než nic.“

Terry Bickmanová mi šla do kuchyně nalít kokakolu. Pesl vypila skleničku whisky do půlky. Zašklebila se a řekla: „Od-loudí mi tě. Takhle to se mnou bylo celý život. Nu, je to k smíchu.“

6

Celý další měsíc jsem byl opět na přednáškovém turné. Cestoval jsem tolika letadly, vlaky a autobusy, že mi to všechno začalo splývat. Přesuny z jednoho časového pásma do druhého jsem jednou získal několik hodin k dobru, pak zase několik hodin ztratil. Neustále jsem si musel přeřizovat hodinky. Skoro všude se na mě nalepila nějaká obdivovatelka a vozila mě autem, ráno po přednášce mě zvala na snídani a pak mě zavezla na nádraží nebo letiště. Bůhvíproč mi všechny svěřovaly svá tajemství. Zapsaly si do notesu mou adresu a telefon a mně na oplátku zapsaly do adresáře tu svou. Nezřídka jsem s nimi prožil jednodenní románky. Při loučení jsme se políbili a já slíbil, že napíšu. Ale jak letadlo vzlétlo nebo se rozjel vlak, každá mi splynula s davem těch ostatních. Domů jsem přijel za chladného májového večera,

úplně vyždímaný, a natáhl jsem se na otoman. Usnul jsem a po čtyřech hodinách jsem se probudil, protože vyzváněl telefon. Na hodinkách jsem měl půl jedné a pět minut. Rozmýšlel jsem se, jestli mám telefon zvednout. Myslel jsem si, že třeba přestane zvonit, ale když nepřestával, zvedl jsem sluchátko. Ozval se v něm ženský hlas – silný ženský hlas.

„Tady Bickmanová.“šmarjá panno,

Neměl jsem nejmenší potuchy, kdo by mohla být nějaká Bickmanová. Ale nepřiznal jsem, že mi to jméno nic neříká. Řekl jsem: „Ano, paní Bickmanová.“

„Sháním vás už tři dny. A dneska večer mi něco napovědlo, že určitě budete doma. Nechtěně jste mě uvrhl do situace, nad kterou nevím, jestli se mám smát nebo plakat. Jestli jsem vás vzbudila, pak mi budiž omluvou, že já sama jsem kvůli vám nezamhouřila oka už tři noci.“

„Kvůli mně? Jak je to možné?“

„Paní Trapiňská se pokusila o sebevraždu. A to za neuvěřitelných okolností. Paní Klappermanová odjela s tím svým šamstrem na dovolenou, nebo na líbánky – co já vím – a paní Trapiňská měla celý týden hlídat malého Nickyho. Ještě musím dodat, že jsme se v poslední době docela spřátelily, i když jsme každá z jiného těsta. Jedno máme ale společné – obě trpíme nespavostí. Otřáslo jí, že jste na tak dlouho odjel a nenamáhal jste se ani poslat lístek. Chtěla jsem paní Klappermanové říct, že je velká nezodpovědnost nechat malé dítě tak dlouho bez matky, ale nemám ve zvyku se plést lidem do života. Vyšlo to tak, že den po odjezdu paní Klappermanové pustili Halinu. Když bylo doma zamčeno, zůstala celou noc na schodech. Jak potom druhý den našla matku, to je kapitola sama pro sebe. Ale nebudu to protahovat. Když ji konečně našla, plivla jí do obličeje a zbila ji. Nadávala jí do prašivých Židovek a prohlásila, že Hitler měl recht. Paní Trapiňská mě poprosila, abych přišla za ní do bytu Klappermanové a podívala se, co jí dcera provedla. Ale než jsem se tam dostala, byla už holka pryč. Nicky je roztomilý chlapeček a já se do něj úplně zamilovala. Musela jsem ale pak na půl hodiny odejít, protože mi

měl přijít údržbář se štaflemi vyměnit žárovku v předšíní. Když jsem se vrátila, ležela paní Trapiňská ve vaně s pořezanými zápěstími. Zavolala jsem sanitku a přijela i policie. Teď je v nemocnici a malého hlídám já. Halina se druhý den vrátila a věřte nebo ne, je tady se mnou taky. Doufala jsem, že paní Klappermanová zavolá, ale nezavolala a já na ni žádné spojení nemám. Ta Halina je nejen blázen, ale i pěkný spratek. Mluvím na ni anglicky, protože vím, že anglicky umí, a ona mi odpovídá zásadně polsky. To, že jsem se z toho nezbláznila, svědčí o tom, že mám nervy ze železa. Ale upřímně vám říkám, že jestli mě z tohoto blázince nepřijedete okamžitě zachránit, zavolám okresního prokurátora. Když je člověk moc dlouho v presu, může se z toho vyvinout cokoli. Posloucháte mě?“

„Poslouchám. Odkud voláte?“

„Z domova. Jak už jsem vám říkala, je tu i dítě a Halina.“

„Milá přítelkyně, jsem v takovém stavu, že teď nemůžu nikam chodit. Byl jsem celý měsíc pryč. Spoustu nocí jsem nespál. Musíte zavolat ráno.“

„Jakou mám jistotu, že ráno zase nebudete v tahu? Před paní Trapiňskou jsem vás bránila, jak jsem mohla, ale vám tedy řeknu pěkně od plic, co si o vás myslím! Počkejte, někdo zvoní. Nezavěšujte.“

Stál jsem tam se sluchátkem přitisknutým k uchu a byl jsem moc unavený na to, abych se urazil nebo se cítil provinile. Vždycky jsem měl za to, že historky o ztrátě paměti jsou jen uměleckou licencí filmových scenáristů, ale teď jsem to zažíval na vlastní kůži. Ani jedno z těch jmen – Trapiňská, Bickmanová, Halina, Klappermanová – mi nic neříkalo. Zajel jsem rukou do náprsní kapsy, kde mívám notes, a doufal, že tam snad najdu nápovědu, ale notes zmizel. Místo něj jsem nahmátl doporučený dopis, který jsem ještě neotevřel. Musel přijít už předtím, než jsem odjel na poslední turné. Vtom ke mně zvenku dolehlo houkání hasičských sirén. Při něm jsem si jako obvykle představil zoufalou situaci obětí požáru. A v mžiku měly všechny ženy svou totožnost: Pesl, její psychotická dcera Halina, paní

Klappermanová, matka dítěte, o které se Pesl starala. Zazrazilo mě, že jsem ta jména nepoznal hned. Čekal jsem dlouho, a místo aby promluvila Terry Bickmanová, ozval se oznamovací tón. Zavěsil jsem a čekal, jestli telefon nezačne zvonit znovu, ale bylo ticho. Číslo na Terry Bickmanovou jsem neměl. Sice jsem si ho určitě někam zapsal, ale nemělo vůbec smysl ho hledat. Vrátil jsem se na otoman a ležel tam ochromený únavou.

7

Probudil jsem se za rozbřesku. V předsíni i v obývacím pokoji se svítilo. Vzpomněl jsem si, že mi před spaním někdo volal a že se mluvilo o nějakém skandálu, krizi, sebevraždě, ale kdo mi volal a kdo spáchal sebevraždu, to mi unikalo. Sáhл jsem do náprsní kapsy, vyndal doporučený dopis a otevřel ho. Z poštovního razítka jsem vyčetl, že byl dopis odeslán před pěti týdny z Chicaga. Jakási Carol Brillová mi v něm oznamovala, že odchází od manžela a bude si v New Yorku hledat práci. Dopis byl psán v důvěrném tónu. „Neboj se, drahý, že Ti budu na obtíž, ale protože sis stěžoval, že potřebuješ sekretářku, ráda bych Ti sdělila, ač to může znít neskromně, že lepší než já neseženeš. Budu Tě doprovázet na přednášky a starat se o Tebe i Tvé záležitosti jako přítelkyně, a víc než jen to.“

Co je zač, tahle Carol Brillová? ptal jsem se v duchu. Podle dopisu mě zřejmě vezla po přednášce na letiště. A stejně jako ty ostatní mi úplně vypadla z paměti. Ke konci dopisu mě žádala, abych odepsal okamžitě. Veškeré její plány závisí na mé promptní odpovědi (třikrát podtrženo). Já jsem však dopis nosil pět týdnů v kapse. Zpáteční adresa uvedená nebyla, pouze číslo poštovní přihrádky v Chicagu. Kdesi jsem četl, že veškerou zkušenost ukládáme do archivu své paměti. A že s pomocí vůle, soustředění a uvolnění se dá všechno vyvolat zpět do vědomí. Ať jsem se však snažil sebevíc, na zmíněnou přednášku v Chicagu jsem si nevzpomínal. Kdyby ji aspoň napadlo poslat fotografii!

Měl bych se svléknout a jít do postele, a ne se jen tak válet na otomanu v šatech. Jenže přivolat zpátky noc nebylo tak snadné. Vyhlédl jsem z okna na Broadway. Obchody byly zavřené. Svítilo se jen naproti v bufetu, kde prodavač chystal pulty pro časně ranní zákazníky, co přijdou na snídani. U novinového stánku vedle vstupu do metra rozvažoval malý mužik balíky s ranními novinami. Směrem od předměstí se blížil osamělý chodec. Do tváře jsem mu neviděl. Zastavil se u dveří bufetu a prodavač mu zevnitř posunkoval, že ještě není otevřeno. Co by se stalo, uvažoval jsem, kdyby takhle náhodou vytáhl pistoli a skrz skleněné dveře prodavače zastřelil? Přihlásil bych se jako svědek? Amerika je země, kde vrahy pouštějí na kauci a svědkové strádají za mřížemi. Vtom jsem si vzpomněl, že taky existuje nebe, a zvedl jsem k němu oči. Vznášelo se tam bez měsíce, bez hvězd – součást prostoru, který je podle Newtona nekonečný, a dokonce i podle Einsteina nemá všemi směry míň než deset miliard světelných let. Světlo z bufetu už od té doby, co jsem si stoupl k oknu, urazilo milióny kilometrů a bude dál putovat ještě dlouho potom, co už nebude existovat ani Broadway, ani New York, ani lidé, ani planeta Země a možná ani Slunce. To je mi záhada! Otočil jsem se a podíval se na psací stůl. K svému překvapení jsem zjistil, že mi Carol Brillová od té doby poslala ještě další dva dopisy. V jednom vyjadřovala údiv nad tím, že se neozývám. Že má v New Yorku kamarádku, se kterou studovala na Washingtonově univerzitě v St. Louis. Ubytuje se u ní v Bronxu. Napsala mi i její telefonní číslo. V druhé obálce byla fotografie. Jak jsem ji uviděl, hned jsem si na zmíněnou přednášku vzpomněl – na sál, ve kterém se konala, i na to, že jsem druhý den ráno s Carol Brillovou posnídal v hotelové kavárně. Vyprávěla mi tenkrát, že má manžela právníka a že je k ní hrozně sprostý; že za celých devět let manželství nebyla ani chvilku šťastná. Rozhodl jsem se, že hned začerstva na dopis odpovím. Je mladá a hezká. Jen ať do New Yorku přijede. Ta nevypadá na to, že by se z ní mohla vyklubat příživnice. Hm, ale kdo mi to volal tak poz-

dě v noci? Jak to, že ve mně ten hovor zanechal takový nepříjemný pocit? Rozhodl jsem se, že si ode dneška budu zapisovat všechno, co jsem dělal, a poznamenám si jména všech lidí, se kterými jsem přišel do styku. Nedopustím, aby mě pozřel Anděl zapomnění.

Dospěl jsem k závěru, že nejlepší bude jít do ložnice a svléknout se. Měl jsem nesmírný spánkový dluh. Hodinky ukazovaly půl šesté. Když mě telefon nechá na pokoji, můžu si ještě půl hodiny zdřímnout. Mohl bych ho vlastně i vyvěsit. A vtom se telefon rozřinčel. Byl jsem si jist, že je to Carol Brillová. Zvedl jsem sluchátko, řekl haló a na druhém konci se ozvalo: „Tady Terry. Terry Bickmanová.“

Hlas i to jméno mi byly povědomé. Ale ani jedno jsem nedokázal zařadit. „Ano, Terry,“ řekl jsem.

Chvilku mlčela a potom řekla: „Vím, že není slušné volat tak brzo ráno. Ale nic jiného mi nezbývá.“

„Ano, chápu.“

„Vzbudila jsem vás, ale sama jsem nezamhouřila oka – už čtvrtou noc.“

„A proč?“

Zase zmlkla. „Vy asi nevíte, kdo jsem, že? Jste nějaký zmatený.“

„Ano,“ přitakal jsem. „Jsem ten nejzmatenější člověk, kterého kdy nosila zem.“

Pár dnů nato jsem jedl v bytě zrzavé Terry Bickmanové vegetariánský oběd, sestávající ze špenátu a syrových žampionů, s Pesl Trapiňskou a její dcerou Halinou. Paní Klapermanová už se vrátila z dovolené se svým milencem a převzala dítě. Pesl zrovna propustili z nemocnice. Ukázala mi jizvy na zápěstích. Pokud mě zrak nešálil, nebyla její dcera zakrslá, jak mi to Pesl přdestřela. Byla prostě menší postavy. A nevykazovala ani žádné znaky zvilého antisemitismu. Nevěřil jsem svým uším, když řekla, že se chce učit jidiš, aby mě mohla číst v originále. Napsal jsem taky dopis Carol Brillové do Chicaga. Zval jsem ji do New Yorku, aby se tady stala mou sekretářkou. Její přítelkyně z Bronxu mi

na něj telefonicky odpověděla, že se Carol rozhodla zůstat s manželem, který souhlasil, že navštíví psychiatra.

I já sám bych nějakého psychiatra potřeboval, ale protože nevěřím ani na Freuda, ani na Adlera, ani na Junga, kdo by mě mohl vyléčit? Nějak se protluču i bez pomoci. Vyvinul jsem vlastní teorii: ne všechny neduhy se musí léčit. Nemoc je mnohdy příjemnější než uzdravení. Jsem ze čtyřiceti procent hluchý, ze třiceti procent slepý, ze šedesáti procent senilní, ale dosud jsem schopen přednášet, opakovat staré vtipy, rozpoznat krásnou tvář a naslouchat těm nesčetným tajemstvím, která mi ženy svěřují ráno po přednášce, když s nimi chroupám toast s marmeládou a zapíjím ho kávou. A když mě, než nastoupím do letadla a vydám se domů či na další přednášku, políbí, polibek oplátím a pronesu slova, která říkám všem ženám: „Kdybyste měla někdy cestu do New Yorku, zajděte na návštěvu, jestli budu ještě živ.“

Obraz

Ženské začaly probírat rozvody, rušení svatebních smluv a odmítnuté nevěsty. Slova se chopila tetička Jentl: „Nikdo by neměl hanět židovskou dceru. Ne nadarmo se říká: ‚Lépe rozřezat pergamen nežli roztrhat papír.‘ Víte přece, co to znamená. Svatební smlouvy se sepisují na papír, ale rozvody na pergamen. Rozvést se je menší hřích než zrušit svatební smlouvu.“

Byla tam i moje maminka a vložila se do toho: „Odpust, Jentl, ale i rozvod se zapisuje na papír, ne na pergamen. Je to takový silný papír a píše se na něj husím brkem a inkoustem, kterému se říká *gališ*.“

„To slyším poprvé,“ řekla teta.

„Musím to vědět. U rabínského soudu v našem domě se už podepsala spousta rozvodových listin.“

„Když to říkáš, musí to být pravda, Bat-šebo.“

Seděla s nimi i sousedka Chaja Riva a ta se zeptala: „Proč je menší hřích rozvést se, než zrušit svatební smlouvu?“

„Tak to ti nevím,“ řekla tetička Jentl. „Pověz jí to ty, Bat-šebo.“

Maminka se na chvíli zamyslela a pak řekla: „Když se manželé rozhodnou rozvést, už se navzájem dobře znají – hádali se mezi sebou, poznali chyby toho druhého. A nejspíš oba došli k názoru, že spolu nemůžou žít. Ale snoubenci, ti se vůbec neznají. Strana, která svatební

smlouvou ruší, to dělá kvůli penězům nebo kvůli klepům, které o druhé straně slyšela. A proto musí ten, kdo zasnoubení ruší, zaplatit pokutu ve výši poloviny dohodnutého věna.“

„Jo, jo, to je ono. Kde je Tóra, tam je i moudrost,“ přizvala teta Jentl.

„Ale vy jste nám chtěla něco vyprávět,“ nadhodila Chaja Riva.

Tetička si promnula čelo, jako by zapomněla, že se chtěla podělit o historku. „Copak to? Aha. To se stalo v Krašniku. Nějaký čas jsme tam bydleli. Můj dědeček byl dvorním Židem tamního zemana a tatínek s maminkou bydleli v té době ještě u něho. Náš táta žil u svého tchána tak dlouho, že mu tam máti stihla porodit pět dětí. Já byla nejmladší, a když se tohle sběhlo, muselo mi být takových sedm. Dneska zůstávají děti dětmi dlouho – chlapci do třinácti let, kdy si poprvé nasadí modlitební řemínky, a děvčata do dvanácti, kdy se po nich poprvé žádá, aby se na Jom kipur postily. To tenkrát děti dospívaly dřív. Maminka – pokoj s ní – mi říkala Všudybylka. Chtěla jsem všechno vědět. Když si dospělí povídali, bedlivě jsem poslouchala a neuteklo mi jediné slovo. Měli jsme děvečku v mém věku, na kterou jsme se mohli úplně spolehnout, pokud jde o nakládání a solení masa, vaření a dokonce i pečení. O mé malé sourozence se starala jako oddaná matka, a to všechno za dva zlaté na půlrok. Když jí bylo čtrnáct, vdala se za ševce – vdovce se šesti sirotky, ale to už je jiná historie.

Tenkrát bývala v Krašniku malá ješiva – učilo se v ní nějakých deset žáků, většinou chudých vesnických chlapců. Ješivu vede většinou rabín, ale náš rabi dělal soudce i u mnoha přesporních soudů a často si ho volal bohatý kupec z Lublinu jako obhájce. A tak ješivu řídil učenec talmudista, jistý reb Pinchos. Měl jediného syna, který už byl ženatý, a dvě dcery. Byli strašně chudí. Jeho manželka, Grina Chaša, pekla preclíky a prodávala je po groši žákům ješivy. Chodila taky do zámožných domů zadělávat těsto a někdy i prát, protože podporovat manžela učence je dobrý skutek a tenkrát

ještě Židé dělali dobré skutky rádi. Děvčata byla od sebe sedm let. Asi se mezi nimi narodily ještě nějaké děti, a ty umřely. Ta starší, Zylka, byla krasavice – tmavá a půvabná jako královna Ester. Měla velké černé oči a ostře řezané rysy. Když má člověk dcery, hledí je vyvdát, jenže holka potřebuje věno, a kde by takový chudšas jako reb Pinchos vzal na věno? Ale stal se zázrak. Přijel z Lublinu mladík jménem Jakir, syn z bohatého domu. Co mladý boháč z velkoměsta pohledával v ješivě v takovém zapadákově, jako byl Krašnik? Říkalo se, že už v útlém mládí propadl karbanu. Karty jsou vášeň jako každá jiná. Bývá zvykem, že o Chanuce děti smějí hrát různé hry – drejdl a dokonce i karty. Pro většinu mladých je to jenom rozptýlení, ale v některých případech se z toho stane zlozvyk. Tomuhle Jakirovi karty tak uhranuly, že se pouštěl do hazardu se šlechtici a s ruskými oficíry, a ti hrajou o vysoké částky. Znímám případ, kdy jeden šlechtic prohrál v kartách celý majetek a ženu k tomu, ale to je jiná historie. Jakir dělal rodičům hroznou ostudu, a tak ho poslali do Krašniku, kde žádní ruští oficíři nebyli. Kromě toho neměl reb Pinchos jenom pověst učence, ale taky světce. Nejenže vyučoval Talmud, ale taky každý den kázal o mravnosti.

Jakir do Krašniku nepřivandroval jako žádný chudý sirotek. Přijel si v kočáře jako nějaký gróf. V městečku byl hotel, ve kterém většinou nocovali gójové, a v něm si Jakir pronajal největší pokoj. Přivezl si s sebou spoustu drahocenností – třeba hrací skříňku, která hrála „Děkuji tobě“, lupu, kterou se dala zapálit cigareta, manžetové knoflíčky ze zlatých penízků a taky spoustu parádních šatů. Každý přišel hosta z Lublinu okukovat. Jsem už stará ženská, ale Bůh mě nestrestej, jakživa jsem neviděla takového fešáka: byl vysoký, štíhlý, vyšňořený jako princ. Já byla tehdy ještě děcko, ale starší dívky, ty když ho viděly, byly z něj úplně paf. A hlavu měl taky dobrou. Stoupnul si na rynku a s každým vtipkoval – s muži, vdanými ženami, děvčaty i s žáčky z chederu. V Krašniku nebyla nouze o žebráky a on rozdával almužnu, kudy chodil. Když se o něm doslechli studenti z ješi-

vy, vypravili se za ním. Že by byl dvakrát učený, to tedy ne, ale z Bible a Gemary tu a tam citoval. Ptali se ho, co ho do Krašniku přivádí, a on jim řekl: ‚Dlužím jednomu generálovi tisíc rublů a on mi vyhrožuje revolverem.‘ A zasmál se tomu, jako by šlo o nějaký povedený vtip.

Z rynku zamířil Jakir přímo k domu reba Pinchosa a tam spatřil Zylku. Takoví mužští dělají všechno ve velkém stylu. Kouknul na holku, a jak se říká, z fleku se do ní zamiloval. Jí taky stačil jediný pohled, a ztratila pro něj srdce. Lidičky, hned z nich byl pár! Zylčinu máti, Grinu Chašu, to tak vzalo, že ztratila řeč.

Jakir si troufal a chtěl, aby svatba byla hned, ale o takové hlouposti nechtěl reb Pinchos ani slyšet. Nejdřív si musel mládence proklepnout. A vyšlo najevo, že neví ani tolik, aby mohl nastoupit do ješivy – potřeboval doučování. Reb Pinchos učil své žáky z tlustých knih s malinkatými písničky. Na takové náročné vyučování musí být jeden připravený. A potom musel taky mládenci vysvětlit, že člověk si na světě nemůže dělat, co se mu zachce. Na nebesích je Bůh a ten nám dal Tóru.

Když se Jakir dožadoval určení dne zasnub, řekl mu reb Pinchos: ‚Takové věci se nedělají bez dohazovače, a pak taky musíme poznat tvé rodiče.‘ Dal mu jasně na srozuměnou, aby k nim nechodil na návštěvu, nebude-li výslovně pozván. Grina Chaša se sice bála, aby se tím mezi mladými všechno nezhatilo, ale sama věděla, že manžel dělá dobře. Zylka zbledla jako křída. Takové štěstí jí spadne do klína, a táta jí ho z něj hned vyškrábne. Já u toho nebyla, ale v Krašniku se žádné tajemství dlouho neudrželo. Koukalo se klíčovými dírkami a poslouchalo za dveřmi. Když některá hospodyně spálila kroupy, věděli o tom i u řezníka. Jakir se do holky tak zakoukal, že si najal soukromého učitele, aby ho připravil na vstup do ješivy. Dával pozor a stal se z něj horlivý student. Reb Pinchos s manželkou nestrpěli, aby dcera s mladíkem promluvila víc než jedno dvě slovíčka, nebo s ním šla dokonce na procházku, jak se to mezi mladými dělá dneska, ale o šábesu a svátcích zval reb

Pinchos Jakira k nim domů na oběd, a brzy bylo jasné, že z Lublinu přijedou jeho rodiče a budou se podepisovat zásnuby.

Pamatuju si na Zylku, jak se tenkrát chovala. Bylo to v létě a my děti jsme chodily do lesa na houby a na borůvky. Každou chvíli jsme ji viděli, jak jde sama k lesu, a někdy jsme ji potkali i v lese. Kráčela jako ve snách. O lásce už jsme něco slyšeli. Když si krejčí bral švadlenku bez příčinění dohazovače, říkali dospělí: „Tady byla dohazovačkou láska.“ Mezi nejlepšími lidmi znamenal takovýhle svazek ostudu.

Netrvalo dlouho a jeho rodiče přijeli. Nebyli to jen obyčejní boháči – chovali se jako nějaké židovské panstvo. Přijeli dvěma kočáry a zabrali celý hotel. Reb Pinchos měl jen mrňavou chaloupku, ale zásnuby se přesto konaly tam, v nevěstině domě, jak kázal zvyk. Jídlo platil Jakirův otec a podávalo se na dvoře synagogy. Bylo to skoro jako královská hostina.“

Tetě Jentl vyschlo v krku a začala si odkášlávat. Šla si do kuchyně pro sklenici vody. „Tak tak,“ vyprávěla dál, „zásnuby byly koncem léta a svatba se domluvila na šábes o Chanuce. Do zasnubních listin se zapisuje, jaké bude mít nevěsta věno, ale tady přinášel věno ženich. Zylčina máti neustále mrmlala: ‚Kéž nás nepotká nic zlého, Otče na nebesích. Mezi lidmi je závist. Očima by nás dočista schlamstli. Takové štěstí, takové požehnání – jen aby se něco nezhatilo!‘ Den po zasnubách Jakirovi rodiče odjeli. Bylo na nich vidět, jaká je pro ně rána, kam se syn přiznání. Co ale zmůže máma s tátou, když si synek postaví hlavu? Vyhrožoval, že jestli Zylku nedostane, zabije se.

Když rodiče odcestovali, usedl Jakir zas do ješivy, ale ostatní chlapci na něm viděli, že je duchem jinde. Zylku směl vídat jen o šábesu. Skuhral, že do Chanuky je daleko. Jednoho dne oznámil nastávajícímu tchánovi a tchyni, že musí na jeden dva týdny do Lublinu. Lidičky moje, on se vám nevrátil ani po týdnu, ani po měsíci, ani po dvou měsících. A neposlal ani řádku. Zylka se chodila každý den na

poštu ptát. Řekli jí, že kdyby nějaké psaní přišlo, listonoš by jí ho přece přinesl. Čekání na dopis, to jsou hrozná muka. Moje maminka jednou říkala, že hříšníci v gehenně leží na ložích z hřebů a čekají na poštu.

Léto skončilo, přišly deště a pak sníh. Chanuka se blížila, a od Jakira ani slovíčko. Neumíte si představit, jaké to bylo pro Zylku utrpení. Byla od přírody samotářka. Neměla jedinou kamarádku. Říkalo se o ní, že si čte v tátových knihách. Když někdy přišli za rebem Pinchosem žáci probírat Talmud, Zylka poslouchala. Prý se sama učila hebrejsky. Zásnubní listiny podepsala učeneckým písmem s kudrlinkami. Někdo v městečku si dělal legraci, že až se vdá, nebude ani umět upéct kugl.

Jednoho zimního dne – venku závěje sněhu – přijely do Krašniku saně a z nich vystoupila dáma v sobolím kožichu. Nebyl to nikdo jiný než Jakirova matka. Šla za rabínem a oznámila mu, že její syn chce zrušit zasnoubení a prosí Zylku o písemné prohlášení, že mu odpouští. Rodiče jsou ochotni Zylce zaplatit jako odstupné smluvenou půlku věna. To v tomhle případě znamenalo pěkných pár tisíc rublů. Rabi poslal pro reba Pinchosa a oznámil mu tu špatnou novinu. Reb Pinchos ho vyslechl a pravil: „Někoho, kdo nemá zájem, pod svatební baldachýn tahat nebudeme. Rozmyslel si to, měl na to právo. Židovská dcera, je-li znectěna, má odpustit a my za odpuštění žádnou odměnu nevezme, od toho nás Bůh chraň.“

Rabi rebu Pinchosovi připomněl, že v zásnubní listině stojí černé na bílém, že pokuta má být vyplacena, ale reb Pinchos opáčil: „V žádném zákoně nestojí, že musíme pokutu přijmout. Když ten mladý muž sňatek ruší, znamená to to, že nebyl předurčen. Anděl patrně rozhodl o někom jiném.“

Když si tu hroznou zprávu vyslechla Grina Chaša, upadla do mdlob, ale Zylka zaujala stejný postoj jako její otec: když ji Jakir nechce, je to smůla, ale žádné peníze nepřijme. Jakirova matka zašla do domu reba Pinchosa, a tam ze sebe teprve přestala dělat nóbl dámu, rozplakala se a lkala

nad svým synem. Říkala, že je to ničema, který uvrhl celou rodinu do hanby. Zamiloval se do dcery nějakého doktora, nevěrce, který si holí vousy a do synagogy nechodí ani na Jom kipur. Ta jeho cácora se tahá s ruskými oficíry. Jakirova matka Zylku zapřísahala, ať si pokutu vezme. Bude mít velké věno a najde si muže, jakého si zaslouží. Svému synáčkovi prorokovala, že to jeho nové poblouznění jeho i celou rodinu zničí. Znovu požádala Zylku o písemné odpuštění a Zylka řekla: ‚Dám mu ho, ale pod jednou podmínkou – že si vezmete zpátky ten prsten, co jste mi dala o zasnubách.‘ Jakirova matka nevěřila svým uším. ‚Ten jsem vám dala darem a nehodlám si ho brát zpátky. Nenechám se takhle urážet.‘ A Zylka na to: ‚Nechat si ho nemůžu.‘ Vynadala prsten z kapsy zástěry. Byl na něm obrovský briliant, který musel stát majlant.

Abych to zkrátila, Jakirově matce nezbyvalo než si vzít svůj dárek zpátky a Zylka sama sepsala hebrejsky odpuštění. Ti, kdo se dívali klíčovou dírkou, se dušovali, že ta dáma padla před Zylkou na kolena a prosila ji, aby prsten nevracela. Ale prosila marně. Zylka jí prý řekla: ‚Nemůžu si ho nechat. Nemohla bych v noci spát, kdyby prsten zůstal pod naší střechou.‘“

„Povýšená princezna,“ podotkla Chaja Riva.

Maminka poznamenala: „Kdekdo se pro pár grošů ochotně plazí po zemi. Šidí, škemrá, podvádí, přivede se na buben, využije každou příležitost, jak dostat něco za pět prstů. A pak jsou lidi tak ušlechtilí, že odmítnou i to, co jim po právu patří. Nu co, byla to přece dcera učence.“

„Být já v její kůži, nechala bych si všechno – půlku věna i prsten. S takovým bohatstvím si mohla nabrnknout parádního ženicha,“ prohlásila Chaja Riva.

„No jo, každý počítáme,“ řekl teta Jentl. „Ale ona jiného ženicha nechtěla.“

„A co tedy chtěla?“ ptala se Chaja Riva.

„Kdo ví? Ta dáma z Lublinu nastoupila do saní a odjela – byly to malé sánky, tažené dvěma valachy. Kočí jí zabalil nohy do medvědího nebo jakého kožichu. Práskl bičem

a sáně vystřelily jako šíp. A v Krašniku bylo hned co přetřásat. Přišel čas Chanuky a konaly se jiné svatby. Zylčina máti, Grina Chaša, se roznemohla. Obličej jí úplně zežloutl. Sousedí říkali, že ji slyšeli v noci plakat. Ono to není jen tak – napřed přišla ke štěstí, a pak taková rána. Neustále omílala, že jí lidi nepřáli a uřknuli ji. Ale Zylka, ta své nářky na nikoho nechrlila. Komu by se taky svěřovala? Chodila pořád sama po venku. V zimě, v těch největších závějích ji lidi viděli, jak kráčí k lesu nebo k cestě vedoucí do mlejna. Říkalo se, že jí začalo strašit ve věži. S nikým se nechtěla kmotřit. Když na ni někdo promluvil, neodpověděla.

Tak, a teď to přijde. Její táta měl v ješivě žáka, který se jmenoval Iliš. Byl prý zázračné dítě. Pocházel z Kielců a byl to sirotek. Proč šel do ješivy tak daleko od domova, to nevím. Asi mu nikdo neřekl, co má dělat, a tak se sebral, vydal se pěšky rovnou za nosem a cestou mu někdo poradil, že v Krašniku je ješiva. Přinesl si s sebou jenom modlitební řemínky. Šel rovnou do ješivy, a když si ho reb Pinchos proklepl, hned poznal, že kluk má hlavu génia. Vzal ho do ješivy a zařídil mu šest opatrovníků, kteří ho měli živit – u každého z nich měl jeden den v týdnu dostávat jídlo. O šábesu jedl všechna tři jídla u reba Pinchose, a myslím, že v sobotu tam dostával i jídlo na rozloučenou se šábesem.

Byl to hezký mládenec, světlavý, s dlouhými pejzy a modrýma očima. Pamatuju si na něj, protože k nám chodil v úterky na jídlo. Ostatní kluci z ješivy se nijak nežinýrovali. Když měli málo, klidně si řekli o přídavek. Všelijak mezi sebou kšeftovali: ‚Já ti dám svůj čtvrtek a ty mi dáš středu.‘ Přesně věděli, kde se vaří mastná polívka – polívka se zlatými penízky, tak jí říkali – a kde se naopak dělá polívka hubená. Věděli, která hospodyně škudlí a která dopřává. Některé ženské je zpovídaly, aby vyzvěděly drby z něčího soukromí, ale naše maminka neměla klepy ráda. Úterý byl pro ni svátek. Připravila vždycky pro Iliše úplné hody, ale on jídlu nikdy moc nedal. Porýpal se v tom a byl hotov. Nosil si s sebou knihu a při jídle do ní koukal. Ale poděkovat nikdy nezapomněl. Tichý hoch, stydlivka. Když na něho

mluvila dívka nebo žena, klopil zrak. My holky jsme ho měly rády jako bratra. Dohazovači mu pořád hledali nevěstu. Proč bych to zastírala? Mojí starší sestře Zyvje se líbil. Ale tenkrát by se holka radši na místě propadla, než aby slůvkem naznačila chlapci náklonnost. Já byla nejmladší, ale i já ho svým dětským způsobem měla ráda. Sestry se tahaly o to, která mu přinese na stůl maso, která polívku a která moučník. Ano, maminka mu vždycky připravila moučník, i když to bylo ve všední den. Říkávala: ‚Bůh ví, co dostává u ostatních. Ať má aspoň jednou za týden pořádné jídlo.‘

Najednou se nám doneslo, že se Iliš vydal k dohazovači Geclovi a poslal ho k rebu Pinchosovi, že by chtěl za ženu Zylku. Celé to podnikl v tajnosti, jenže v Krašniku, tam se žádné tajemství neudrželo. V městečku z toho bylo pozdvižení. Rabín měl dceru Fajgele a dva syny, ale ti neměli o studium zájem, a tak se mělo za to, že by si Iliš mohl Fajgele vzít a po rabínově odchodu zaujmout jeho místo. Koho by napadlo, že takový tichošlápek pošle dohazovače k rebu Pinchosovi prosit o ruku jeho dcery? Zylka byla starší než Iliš. A kromě toho, když dojde ke zrušení svatební smlouvy, děvče se potom považuje za znehodnocené zboží. No ale protože neměl Iliš rodiče, kteří by se o takové věci postarali, musel to holt vzít do vlastních rukou. Pamatuju si to, jako by to bylo dneska. Když se ta zpráva dostala až k nám domů, všechny tři holky se daly do pláče. Máti je hubovala: ‚Proč bulíte? Copak je Jom kipur?‘ A sestra Zyvja naříkala: ‚Až se Iliš ožení, už k nám nebude chodit v úterý na jídlo!‘ ‚Nic netrvá věčně,‘ řekla maminka. ‚Kluci se nerodí k tomu, aby do smrti jedli u cizího stolu.‘

Každý myslel, že z toho pršet nebude. Chudý chlapec přece potřebuje nevěstu s věnem, a Zylka neměla ani vinnu. Některé hospodyně, u kterých Iliš jedl, mu Zylku rozmlouvaly. Reb Pinchos je chudáš, jeho žena je lazar a Zylka podivínka. Proč strkat hlavu do oprátky? Dohazovali Ilišovi jiné nevěsty. Každého si vypočetl, a nikomu neodpověděl. Všem bylo jasné, že ho Zylka nebude chtít. Hodil se k ní jako kramflek na kuří oko. Byla vyšší než on a vy-

spělejší. Ale člověk nikdy neví, jak se to mezi dvěma lidmi vyvine.

Když reb Pinchos slyšel, že jeho nejlepší žák by rád za ženu jeho dceru, nemuseli ho dvakrát přemlouvat. Později dokonce přiznal, že si ho přál za zetě od první chvíle. Jakir se mu nikdy nelíbil. Když o Ilišově zájmu o Zylku řekli Grině Chaše, od minuty se jí vrátilo zdraví. Reb Pinchos před Ilišem nic nezastíral: věno poskytnout nemůže, ale nabízí nastávajícím novomanželům, že mohou po nějakou dobu bydlet s nimi pod jeho střechou. Grina Chaša přizvukovala: ‚Když uvařím pro čtyři, pět se jich z toho nají taky.‘ Všechno teď záleželo na tom, co řekne Zylka. U takovéhle holky musí být jeden opatrný. Reb Pinchos s ní promluvil a ona mu slíbila, že dá vědět. ‚Kdy?‘ ptal se reb Pinchos. ‚Zítra,‘ řekla. Druhý den řekla, že si Iliš vezme, a sepsala se předběžná smlouva. Kvůli ní se muselo postupovat obezřetně. Zásnubní hostina s Jakirem byla jako nějaký velký bál, ale u podpisu smlouvy s Ilišem bylo přítomno jen pár studentů ješivy. Iliš se o šábesu stravoval v Pinchosově domě, a tak ho Zylka dobře znala. Jedné sousedce prý řekla: ‚Celou dobu se na mě nepodívá, a najednou mě chce za ženu.‘ Jestli to opravdu řekla, to nevím. Neměla v povaze vyjadřovat city. Možná to řekla její máti.

Mladému páru nebylo co závidět, a přesto jim lidi bůhví proč záviděli. Po Ilišovi toužila v Krašniku kdekterá. Lidi ho měli za seriózního mladíka. Rabínova dcera Fajgele chodila jak tělo bez duše. To, že Zylku chtěl nejdřív Jakir a teď Iliš, znamenalo, že po ní muži touží. ‚Co na ní všichni vidí?‘ ptala se děvčata. Ale kdo ví, co muži vidí na ženských? Dívají se úplně jinýma očima.

Svatba se sjednala na třicátý třetí den období omer. Mladí nemuseli dlouho čekat. Reb Pinchos nemohl dát dceři výbavu. Matka jí prý nechala ušít obyčejné šaty. Reb Pinchos od nynějška nedovolil Ilišovi jíst u nich v domě. Aby snoubenci seděli před svatbou u jednoho stolu, to se považovalo za nemravné. A tak musel Iliš chodit o šábesu na jídlo jinam.“

Teta Jentl se na chvílku odmlčela a narovнала si čepec. Potom pokračovala: „Uteklo několik měsíců a zase bylo jaro. Už jsem na světě viděla pěkných pár chudých svateb, ale Zylka, ta měla svatbu přímo žebráckou. Grina Chaša neměla na nějaké velké chystání síly. Zylka se prý nechala slyšet: ‚Pro mě za mě, ať si hosti jedí třeba brambory na loupáčku.‘ Byla svým způsobem chytrá, ale co je moc, to je příliš. V Krašniku bývalo zvykem, že týden před svatbou obešla nevěsta se dvěma kamarádkami všechny domy a pozvala hospodyně na svatbu. To ale Zylka neudělala a lidi z toho byli bez sebe. Máti do ní hučela, že si znepřátelí celé město, ale reb Pinchos se postavil na stranu dcery. Že prý taková obchůzka je jen gójský zvyk.

Ve svatební den jsem se šla s děvčaty podívat pod okno na Zylku, jak sedí na svatební židli. Židle to byla polámaná a Zylka seděla jen na krajíčku, vůbec ne důstojně jako jiné nevěsty. Tvářila se přitom netrpělivě a ztrápeně. Bůh mě netrestej, ale celá ta svatba vypadala jako nějaký vtip. Bývalo zvykem, že když v předvečer svatby vedli nevěstu do mikve, aby se očistila, hrála kapela píseň na rozloučenou. Jenže reb Pinchos neměl tolik peněz, aby si kapelu najal. Sousedí mu chtěli vypomoct, ale on odmítl. Dary pro ješivu prý přijímá, ale almužnu pro sebe ne. Ne nadarmo se říká, že jablko nepadá daleko od stromu. A místní svatební šprýmař prý zavtipkoval: ‚Strom nestojí daleko od jablka.‘ Reb Pinchos byl svatý člověk, ale s tou ctí to kapku přeháněl. Dcera zas měla nos nahoru. Všechno, co se přehání, nedělá dobrotu.

Na dvorku synagogy vztyčili svatební baldachýn, a i když pozvaných bylo jen pár lidí, sešlo se na tu radostnou událost podívat celé město. Zylku vedla pod baldachýn Grina Chaša ještě s jednou ženou, ale Zylka tak pospíchala, že je za sebou úplně vlekla. Někteří floutkové se pochechtávali, že je nevěsta nějak hrr. Pokřikovali na ni a pískali. Rabín musel při požehnání hřímat. Iliš byl vždycky malý, ale ten večer vypadal úplně jako nějaký školáček z chederu. Těch pár hostů, pozvaných na večeri, pak vykládalo, že měli při odchodu hlad.

A teď to přijde. V Krašniku se udržoval obyčej, že ráno po svatební noci vrazily ženské do ložnice novomanželů, strhly z postele prostěradlo, na kterém ležela nevěsta, běžely s ním ven a tam zatancovaly košer tanec na oslavu nevěstina panenství. Když ale ženy strhly Zylčino prostěradlo, nebylo na něm po krvi ani stopy. A navíc si stěžovaly, že na ně Zylka ječela a spílala jim. Lidičky, nebesa a země se spikly, že by žádné tajemství nemělo zůstat neodhalené. Podle některých ženských byl Iliš je takový šlemil, že ani nevěděl, co si jako muž počít, jiné zas tvrdily, že Zylka nebyla panna, že Jakir slíznul smetánku. Když skončilo sedm svatebních dnů, předvolal si mladý pár rabín na svůj dvůr a na všechno se jich vyptával. V čem je ten háček a proč? Iliš tam stál rozklepaný a bledý jako smrt a úplně ztratil řeč. Rabi poručil šámesovi, aby zatáhl závěsy, ale ulice před synagogou se černala zvědavci. Rabi mladé manželé tak dlouho zpovídal, až to z nich dostal: Mezi ženichem a nevěstou na svatebním loži někdo leží a ten jim nedovolí se k sobě přiblížit.

„Někdo tam leží?“ vykřikl rabi. „A kdo, prosím vás?“ Zylka odpověděla: „Jakir. Jeho obraz.“

Co se pak v následujících dnech a týdnech v Krašniku odehrávalo, to by se nedalo vylíčit ani za sedm dní a sedm nocí. Bylo jasné, že tam neležel Jakir z masa a kostí. Ten přece honil sukně daleko v Lublinu. Mohl to být jedině démon, ale jak to, že se mladého páru zmocnil démon? Rabín řekl rebu Pinchosovi, aby prověřil mezuzu na dveřích, ale ani jedno písmenko na pergamentu nevybledlo. Zkormoucená Zylčina máti Grina Chaša pojala podezření, že Zylku někdo nepřející uřknul, že jí udělal uzel na svatebních šatech nebo na trásních šátku, nebo na tkanici spodních kalhot, nebo třeba na cíše nebo povlaku na polštář, ale nenašla nic a nemohla na nikoho svalit podezření.

Rabín i spolužáci z ješivy se Iliše ptali, jestli mezi nimi v posteli opravdu leží něčí obraz, ale Iliš se na kloudnou odpověď nezmohl. Mumlal něco jako: „Leží... nebo vlastně neleží... Asi ano.“ Prohlédli, jestli má v pořádku modli-

tební řemínky a modlitební šál. Všechno bylo, jak má být. Zylka úplně přestala vycházet z domu. Ležela potmě v zabeďněné ložnici a topila se v chmurách. Když přišel Iliš domů na oběd, jídlo mu na stůl nesla tchyně. Reb Pinchos, i když sám nebyl chasid, se vypravil k za rabínem divotvorem a přinesl domů hrstku talismanů. Grina Chaša se tak strašně mučila, že se dokonce vydala o radu k staré gójské vědmě, která jí dala různá zaříkání a byliny. Ale nic naplat. Zylka zůstala panna.“

„Jak víte, že byla panna?“ zeptala se Chaja Riva.

„A co jiného by byla? V Krašniku nebyl nikdo, s kým se mohla spustit. Nebylo tam ani kam se schovat. V každé skulině cíhala stovka očí.“

„Takže se nakonec rozvedli?“ zajímala se moje maminka.

Tetička Jentl s odpovědí chvíli počkala. Potom řekla: „Jednou přišla Grina Chaša za Zylkou do toho jejího tmavého doupěte a řekla jí: ‚Dcero má, nemůžeš se věčně takhle zavírat. My Židé přece nemáme žádné kláštery.‘ A Zylka odsekla: ‚Ale měli bychom je mít. Kéž bychom je měli!‘“

Grina Chaša si myslela, že je to jen další z řady dceřiných hubatých odpovědí. Ale když za ní za nějakou tu hodinu zašla znovu se sklenicí čaje, ložnice byla prázdná. Matka vyjekla, začala křičet a běžela dceru hledat. Zem se ní slehla. V celém Krašniku nebyla k nalezení, ani toho dne, ani celé další roky. Zylka šla za katolickým farárem a řekla mu, že se chce vzdát své víry.“

„Obrátila se na křesťanství?“ divila se Chaja Riva.

„Vstoupila do kláštera a stala se z ní jeptiška.“

„A kdy a jak se to dozvěděli?“ zeptala se maminka.

„Ne hned, až po nějakém čase,“ řekla teta Jentl. „Židovská obec se ji snažila zachránit, vykoupit peníze, ale o tom nechtěl farář ani slyšet. Když se jim podaří lapit židovskou duši, už si ji nenechají vyrvat.“

„A jak to dopadlo s Jakirem?“ zajímala se maminka.

„To nevím. Ale s hříšníky to nikdy nedopadá dobře,“ míníla teta Jentl. „A Iliš, ten si vzal za ženu rabínovu dceru Fajgele a po rabiho smrti nastoupil na jeho místo.“

Ženy seděly dlouho potichu. Mlčení prolomila moje máti: „Ten obraz, to nebyl démon.“

„A co to bylo?“ ptala se teta Jentl. Maminka odpověděla: „Přelud, výplod choré mysli. Člověku se něco zrodí v hlavě a nechce to ven. Vrtá to v ní den za dnem, noc za nocí, jako ten komár v mozku prokletého Tita.“

„A nebyl to dybuk?“ zeptala se Chaja Riva.

Maminka se na chvílku zamyslela. „Ne, Chajo Rivo. Dybuk mluví, vřeští, kvílí a lká, a tak se dá vymítat. Kdežto trudnomyslnost, ta je tichá, a právě proto je tak záludná.“

OBSAH

Poznámka autora	5
Rada	7
Jeden den štěstí (AP)	17
Pouto	31
Interview (AP)	40
Rozvod (AP)	54
Silná jako smrt je láska	64
Proč se Hejšerik narodil	72
Nepřítel (AP)	82
Pozůstatky	91
Cestou do chudobince	103
Lošikl	112
Pamětlivá kapsa	122
Tajemství	140
Železná zásoba do ráje	153
Konference	176
Zázraky	182
Rozepře	200
Telefon o Dni smíření (AP)	204
Cizinci	216
Chyba	224
Zmatený	234
Obraz	256

Povídky označené (AP) přeložil Antonín Přidal, ostatní Lenka Urbanová.

הפסוק הזה

הנפון.

אֵלֶּיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְעַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ
אֵלֶּיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְעַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ
אֵלֶּיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְעַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ
אֵלֶּיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְעַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ

den, ...
entiner, ...
rossága által ...
ssal, Örökkévaló ...
Kint ...
használattal ...
összes népek ...
zattal minket, és
velünk benyúnat,
asztal ... minket
májka ... éle, és
ntel ...
mennün-

הפסוק הזה
הנפון.

